

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

TÜRKÜLERDE DEYİMLER
(İÇ, DOĞU, GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGELERİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Şifanur KAMA

Danışman
Prof. Dr. İ. Gülsel SEV

BOLU 2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Şifanur KAMA'ya ait "Türkülerde Deyimler (İç, Doğu, Güneydoğu Anadolu Bölgeleri" adlı çalışma jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliğiyle / oy çokluğuyla kabul edilmiştir.

05.08.2019

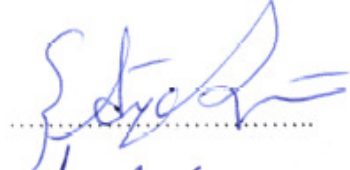
Unvan, Adı, Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Prof. Dr. İ. Gülsel SEV

Üye : Doç. Dr. Özgür AY

Üye : Doç. Dr. Serdar UĞURLU

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

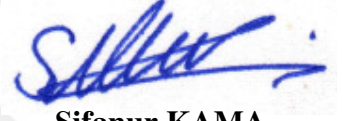

Doç. Dr. Yaşar AYYILDIZ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Türkülerde Deyimler (İç, Doğu, Güneydoğu Anadolu Bölgeleri)**” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başvuru kaynaklardan yapılan alıntılarının adlarını bilimsel kurallara uygun olarak metin içinde, dipnotlarda ve kaynaklarda gösterildiğini, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Şifanur KAMA

05.08.2019

ÖN SÖZ

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmada, İç Anadolu, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu Bölgesi türkülerindeki deyimler ele alınmıştır. Tezin kaynağı, TRT repertuvarındaki iki ciltlik Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi'dir. Türkülerin içinden derlenen deyimleri, anlamlandırma ve genel bir tasnif yoluna gidilmiştir.

Tez üç bölümden oluşmaktadır. İlk olarak tez konusu olan deyimler hakkında bilgi verilmiştir. Ardından türküler hakkında açıklamalara yer verilmiştir.

İkinci olarak inceleme kısmı yer almaktadır. Deyimleri incelerken bölgelere göre bir çalışma yapılmasına özellikle dikkat edilmiştir. Önce deyim ve açıklaması verilmiş, ardından türkü, türkünün ismi ve ait olduğu il verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise deyimlere daha kolay erişebilmek adına dizine yer verilmiştir. Son olarak da çalışmayla ilgili görüşlerimizin bulunduğu sonuç kısmına ve kaynakça kısmına yer verip tez sonuçlandırılmıştır. Bu tez ile Türk dili, Türk kültürü, Türk Halk Edebiyatı alanında araştırma yapacaklara küçük bir katkı sağlamak amacı güdülmüştür.

Bu çalışmada bana destek olan Prof. Dr. İ. Gülsel SEV Hocam'a ve eşim Arş. Gör. Harun COŞKUN'a teşekkür ederim.

Şifanur KAMA

05.08.2019

ÖZET

TÜRKÜLERDE DEYİMLER (İÇ, DOĞU, GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGELERİ)

Şifanur KAMA

**Yüksek Lisans Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. İ. Gülsel SEV
Ağustos 2019, 257 + x Sayfa**

İç Anadolu, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu Bölgesi türkülerindeki deyimler konulu çalışmada, TRT repertuarındaki “Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi” adlı iki ciltlik eser esas alınarak incelenmiştir. Ömer Asım Aksoy’un yazı dilimizden derlediği deyimlerin sayısı 5742 adettir. Bu sayıya Türkiye Türkçesi ağızlarında geçen deyimlerin dâhil edilmemesi, konuyla ilgili çalışmaların ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmadığını düşündürmektedir.

Bu çalışmada deyimler bölge bölge incelenmiştir. Deyimin bulunduğu türkü, ait olduğu yöre ile birlikte ele alınmıştır ve türkünün son kısmında belirtilmiştir. Aynı türkünün içerisinde geçen benzer deyimler ayrı ayrı tasnif edilmiş, her birine yer verilmiştir. Ayrıca bölge bölge dizin tasnifi de yapılmıştır.

Buna ek olarak sözlüklerde bulunmayan, fakat deyim olarak düşündüğümüz yapılar oldukça fazladır. Bu deyimler yıldız (*) işaretiyle gösterilmiştir.

Bu çalışmaya yönelmemizdeki en büyük etken, iki ciltteki toplam 4200 türküde bulunan deyimlerin ayrıntılı bir şekilde incelenmemiş olması ve bu yörelerde geçen

yapıların bazılarının sözlüklerde bulunmaması, bu yapıların Türk Dilinin söz varlığına kazandırılmamış olmasıdır.

Anahtar kelimeler: Deyim, Kalıp Söz, Türkü

ABSTRACT

IDIOMS IN FOLK SONGS (DOMESTIC, EAST, SOUTHEASTERN ANATOLIA REGIONS)

Şifanur KAMA

Master's Thesis

Department of Turkish Language and Literature

Advisor: Prof. Dr. İ. Gülsel SEV

August 2019, 257 + x Pages

In the study on idioms in the songs of Central Anatolia, Eastern Anatolia and Southeastern Anatolia Region, the two-volume work Ant Ant Anthology of Turkish Folk Music Oral Works indaki in TRT repertoire was examined. The number of idioms that Ömer Asım Aksoy compiled from our writing language is 5742. The inclusion of the statement on Turkey in the Turkish dialects This number of studies on the subject suggests not disclosed in detail.

In this study, idioms were examined region by region. The folk song where the expression is found has been handled with the region to which it belongs and is mentioned in the last part of the folk song. Similar phrases in the same folk song have been classified separately and each has been included. In addition, region to region index classification was made.

In addition, the structures that are not included in the dictionaries but which we consider as idioms are quite numerous. These expressions are denoted by an asterisk (*).The most important factor in our orientation to this study is that the expressions of 4200 folk songs in two volumes have not been studied in detail and that some of the structures in these regions are not in the dictionaries and that these structures have not been added to the vocabulary of the Turkish Language.

Key words: Idiom, Mold Promise, Folk Song.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	ii
ETİK UYGUNLUK BEYANI.....	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar VE GRAFİKLER LİSTESİ.....	x
 GİRİŞ	 1
 I. BÖLÜM	
1. İNCELEME.....	20
1.1. Deyimler (İç Anadolu Bölgesi).....	20
1.2. Deyimler (Güneydoğu Anadolu Bölgesi)	101
1.3. Deyimler (Doğu Anadolu Bölgesi)	126
 II. BÖLÜM	
2. DİZİN.....	212
2.1. Genel Dizin	212
2.2 Deyimler (İç Anadolu Bölgesi).....	223
2.3. Deyimler (Güneydoğu Anadolu Bölgesi)	229
2.4. Deyimler (Doğu Anadolu Bölgesi)	231
2.5. Sözlüklerde Bulunmayan Deyimler Dizini	238
2.5.1. İç Anadolu Bölgesi Deyimleri	243
2.5.2. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Deyimleri.....	245
2.5.3. Doğu Anadolu Bölgesi Deyimleri	246

III. BÖLÜM**3. SONUÇ 250****KAYNAKLAR 255**

TABLolar VE GRAFİKLER LİSTESİ

Tablo 3.1: Tasnif Edilen Genel Deyimlerin Sayısal Veri Olarak İşlenmesi.....251

Tablo3.2: Tasnif Edilen Yıldızlı Deyimlerin Sayısal Veri Olarak İşlenmesi 251

Tablo 3.3: Tasnif Edilen Deyimlerin İllere Göre Sayısal Veri Olarak İşlenmesi 252

Grafik 3.1: Tasnif Edilen Yıldızlı Deyimlerin Grafik Olarak İşlenmesi 251

Grafik 3.2: Tasnif Edilen Deyimlerin İllere Göre Geçme Sıklığı 254

GİRİŞ

1. Deyimler

“Deyim”, “Kalıp Söz” adı verilen yapılara, anlatımı güzel ve akıcı kılmak için sıkça başvurulur. Bu söz öbeklerini, Eyüboğlu, tabir, ıstılah, mesel gibi terimlerle belirtirken batı dillerinde expression, saying, idiom, parable, metaphor, paradoks gibi kelimelerin karşılık geldiğini hatta argo, slang, jargon gibi bozuk ağız denilen ifadelerle geniş sınırlı bir kavrama ulaştığını belirtmiştir (Eyüpoğlu 1975: 5).

Deyim, kalıp söz konusu araştırmacılarımız tarafından kesin olarak ayrılamadığı için farklı görüş ve tanımlamalar yapılmıştır. Tanımlar şu şekildedir:

Deyim Türkçe Sözlük’te genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir olarak tanımlanır (TDK 2011: 651).

Dilbilim Terimleri Sözlüğü, "Belli bir anlama gelmek üzere iki veya ikiden artık kelimedenden meydana gelmiş söz öbeği" olarak tanımlamaktadır (Dilbilim Terimleri Sözlüğü,1949: 57).

Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü deyimi, "Bir tür sözlüksel birim oluşturan anlambirim toplaşması; genellikle öz anlamından az çok ayrı bir anlam içeren kalıplaşmış söz" olarak tanımlamaktadır (Vardar 1988: 74).

Zeynep Korkmaz, "Gerçek anlamından farklı bir anlam taşıyan ve çekici bir anlatım özelliğine sahip olan kelime öbeği” biçiminde bir deyim tanımı yapar (Korkmaz 1992: 43).

Doğan Aksan deyimi, "Belli bir kavramı, belli bir duygu ya da durumu dile getirmek için birden çok sözcüğün bir arada, seyrek olarak da tek bir sözcüğün yan anlamında kullanılmasıyla oluşan sözdür" diye açıklamaktadır (Aksan 1982: 37).

Bu konudaki en yetkin isimlerden biri olan Ömer Asım Aksoy ise deyimi, bir kavramı, bir durumu ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce şeklinde ifade eder (Aksoy 1988: 52).

Deyim, Kalıp Söz tanımlamasında Günay Karaağaç'ın düşüncelerine baktığımızda her iki tanımın da aynı olduğu görülür. "Bireysel ve nedenli olan bir söz dizimi biriminin genelleşip yaygınlaşarak nedenliliğini yitirmesiyle ortaya çıkan ve tek bir sözlük birimi olarak algılanan söz öbeği veya cümleye deyim / kalıp söz denir." (Karaağaç 2013: 271, 516). Kalıp Söz için ayrıca "Bir bireye ait olan bir söz öbeği veya cümle, toplumda genel bir kabul görerek yaygınlaşıp genelleşir ve kendisini oluşturan sözlerin niçin bir araya geldikleri unutulur. Böylece, o söz öbeği veya cümle, bir bütün halinde işlem görmeye başlar ve bu biçimde gerçekleşen genelleşerek nedensizleşmeye, bu yapı, herhangi bir bireye ait olmaktan çıkıp toplumun malı haline gelir. Bu genelleşme ve nedensizleşme süreci de, sözlük birimi haline gelmenin temel koşuludur." diye belirtir (Karaağaç 2013: 516). Ancak bir de Kalıplaşmış Söz terimini kullanır ki bunun için "Belli durumlarda söylenmesi konusunda toplumun bireyleri arasında üzerinde anlaşmaya varılmış söz öbekleri veya cümlelerdir." şeklinde açıklamada bulunur (Karaağaç 2013: 523).

Hatiboğlu; deyimın en az iki, en çok da yedi sekiz kelime ile kurulduğuna işaret ederek, şöyle der: "Bir tek kelime ise deyim olamaz eğer bir kelimenin anlamı gerçek anlamından kaymışsa, o kelime mecaz anlamında kullanılıyor veya kelimenin anlamı çoğaltılıyor demektir. Çünkü bir kelimenin pek çok gerçek veya mecaz anlamı olabilir. Deyimde ise bir tek kelimenin anlamı dışında kullanılması aranmaz, en az iki kelimenin birlikte kullanılmalarından doğan ortak anlam, gerçek anlam dışında hatta mantık dışındadır. Yoksa bir tek kelimenin mantık dışında kullanılması, çekici bir özellik

yaratamaz, belki de anlamın kaybolmasına sebep olur ve tek kelime olduğu için de mantık dışına kayma söz konusu olamaz" demektedir (Hatipoğlu 1964: 222).

Vecihe Hatiboğlu, "Deyim, anlatım gücünü artırmak için, az çok mantık dışına kayan bazı sözcükleri değişmediği halde bazıları değişip çekimlere giren kalıplardır" der (Hatipoğlu 1982: 194).

Ahmet Topaloğlu, "Çekici bir anlatım özelliği taşıyan, genellikle gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış kelime öbeği" olarak tanımlamıştır (Topaloğlu 1989: 55).

Ferhat Zeynalov, "Deyimler yapı-ses faktörü ile değil, ancak bütün birleşmeyi teşkil eden sözler için ortak olan anlam ve kavram ile temayüz ederler" demektedir (Zeynalov,1993: 64).

"Deyimler, bir dili konuşan toplumun dünya görüşünü, yaşam biçimini, gelenek, görenek ve inançlarını, önem verdiği varlık ve kavramları, o toplumun düşünce biçimini, hatta nükte ve buluşlarını ortaya koyan, dilbilim açısından olduğu kadar yazın ve halkbilim açısından da önemli olan sözlerdir" (Aksan 1987: 89).

Ali Püsküllüoğlu, deyimi:"Anlatıma akıcılık, çekicilik katan çoğunun gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan genellikle de birden çok sözcüklü dil ögesi, kalıplaşmış sözcük topluluğu" olarak tanımlamıştır (Püsküllüoğlu 1995: 7).

Mehmet Hengirmen, "Genellikle gerçek anlamının dışında kullanılan, anlatımı daha güzel ve etkili yapan, toplum tarafından ortak olarak benimsenen kalıplaşmış söz " biçiminde tanımlamıştır (Hengirmen,1999: 116).

Fuat Bozkurt, "Anlatım gücünü artırmak için, az çok mantık dışına kayan kimi sözcüklerdir" diye tarif etmektedir (Bozkurt 1995: 170).

Nurettin Koç, "Genellikle gerçek anlamı dışına kayan kalıplaşmış söze deyim denir" demektedir (Koç 1996: 410).

Şükrü Elçin, Halk Edebiyatına Giriş'te: "Deyimler (tâbirler), asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözlerdir. İki veya daha çok kelimeden kurulu bir çeşit dil ifâdesi olan bu sözler, duygu ve düşüncelerimizi, dikkati çekecek biçimde anlatan isim, sıfat, zarf, basit ve birleşik fiil görünüşlü gramer unsurlarıdır" der (Elçin 1986: 642).

Emin Özdemir, deyimleri "Bir kavramı, bir düşüncüyü, bir olayı az sözle belirtmek ve daha etkili kılmak için başvurulmuş anlatım yollarından biridir" diye tanımlar (Özdemir 1997: 5).

Feridun Fazıl Tülbentçi, Türk Atasözleri ve Deyimleri isimli kitabında; "Her ne kadar kesin bir hüküm ifade etmez ise de atasözü değerinde ve ondan daha fazla söylenen sözler vardır ki, bunlara da tâbir ve deyim diyoruz." der (Tülbentçi, 1977: 6).

Tufan Demir de; "Deyimler, anlatım gücünü arttırmak için kullanılan genellikle gerçek anlamlarının dışına kayarak mantık dışı hayaller, düşünceler taşıyan kalıplaşmış sözlerdir" biçiminde ele alır (Demir 2004: 612).

Başkan, "Sözcükler bir araya geldikleri zaman, tümünün anlamı eğer teker teker sözcüklerin anlamlarından daha başka ise, o zaman böyle bir karışıma 'deyim' denilir." demektedir (Başkan 1969: 25).

Tahir Nejat Gencan, deyimleri; "Her dilde, kuruluş anlamları, sözcüklerinden düz anlamlarından az çok kaymış olan, kalıplaşmış birçok öbekler ve takımlar vardır.

Anlamları ve yapıları kurallara bağlanamayan, açıklanması için derin incelemeler isteyen; incelenmemesi daha doğru olan; yapısını değiştirmeden, çoğu kez başka dile çevrilemeyen bu kalıplaşmış takımlarla söz öbekleri de Türkçenin özelliklerinden sayılır. Bu çeşit takımlara, öbeklere deyim adı verilir" (Gencan 1979: 527).

Deyimler ve kalıp sözler üzerine son çalışmalardan birini yapmış olan Gökdayı kalıplaşma terimini; çok sözcüklü birimlerin sözcük seçimi ve dizimiyle belirli bir kavramı gösterdiği bir yapı oluşturma ve daha sonra da çoğunlukla değiştirilmeden hep aynı biçimde kullanılma süreci olarak açıklanabilir şeklinde tanımlamıştır (Gökdayı 2011: 55).

M. Zeki Pakalın, üç ciltten oluşan Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü adlı hacimli eserinde 454 adet deymi ele alır ve deyimlerin öğrenimine değinerek “Yaşayanları öğrenmek, eskilerin hafızalarında ve kitaplarındakileri öğrenmekten daha kolaydır. Çünkü yaşayanlarla her gün karşı karşıya geliriz, ötekilerle ise ancak eski kitapları okurken yahut geçmişe ait bir şeyi dinlerken karşılaşırsınız. Bu sebeple ikinciler birincilere nazaran güçtür.” diyor. (Pakalın 1983: Ön Söz).

Deyimlerin uzun bir yaşama süresi olduğu söylenebilse de bunlardan bazılarının zamanla unutulduğu bilinmektedir. Bazı deyimlerin kaynağı olan tarihî olaylar, tasavvuf hayatının bazı gelenekleri zamanla unutulmuş ve deyimleşen dil yapıları ise yaşamaya devam etmiştir (Sinan 2001: 71). Abdülbaki Gölpınarlı da “bazı fıkraların deyimlerden hareket edilerek uydurulduğundan” söz ederek bu görüşe katılmaktadır (Gölpınarlı 1977: XV).

Araştırmacılar deyimler üzerine birçok düşünce dile getirmişlerdir. Bu çalışmalara baktığımızda Türkiyeli bilim adamları tarafından deyimler genellikle leksikolojik olarak incelenmiştir. Bu konuda M. Aksakal, A. H. Par, Ö. A. Aksoy, E. K. Eyüboğlu, N. Yüzbaşıoğlu, M. Yüzbaşıoğlu, H. Ünlü-M. Ünlü’lerin çalışmalarından söz edebiliriz. Araştırmacılar çalışmalarının genelini kendi eserleri içerisinde teorik olarak vermişlerdir.

Aksakal, söyleyeni belli olmayan, en az iki sözcükten oluşmuş, gerçek manasını kaybetmiş ve başka bir anlamda kullanılan kalıplaşmış kelime gruplarını “deyimler” diye adlandırmak gerekliliğinden bahseder. Ayrıca, deyimlerin temel özellikleri olarak aşağıdaki esasları göz önünde bulundurmanız gerekliliğini kaydeder:

1. Deyimler en az iki kelimenin birleşiminden oluşur,

2. Deyimler yapı olarak cümleye benzer,
3. Deyimler mecazi anlamda kullanılır,
4. Deyimler genelde mastar şeklinde olup fiil gibi çekimlenir,
5. Deyimler cümle içinde isim, zarf, fiil, ünlem görevlerini üstlenir,
6. Deyimler atasözleri gibi sabitleşmiş, halk icadıdır. (Aksakal 1995)

Aksakal gibi Par da kendi çalışmasında deyimleri atasözleri ile terimlerden farklılığından bahsederek onları ayırt etmenin temel prensiplerinden söz eder. Örneğin, çizmeden yukarı çıkmayalım deyiminin gerçek hayatta olan bir hadiseden kaynaklandığını ifade eder: “Padişahın biri güzel giyinmeyi severmiş. Bir gün yeni diktirdiği elbisesi ile sarayda toplanan halkın önünde yine övünüyormuş. O an padişahın ayağındaki eski çizmeyi gören biri ‘Efendim, sadece çizmeniz biraz yakışmıyor.’ deyince, padişah ‘Çizmeden yukarı çıkmayalım.’ deyivermiş.” (Par 1981: 15).

H. Ünlü ile M. Ünlü kendi çalışmalarında kendisine ait özel anlama sahip ve çoğunluğunun mecazi anlamda kullanıldığı kelime gruplarını “deyimbilim” diye adlandıracakız der ve onların anlam ve yapı bakımından özelliklerini de belirtirler. Bunlar:

1. “Deyimbilim” diye kalıplaşmış kelimelerden oluşur,
2. Deyimler, şahsi düşünceleri vermede kullanılan kısa yoldur,
3. Deyimler en az iki kelimedenden oluşur. (Ünlü ve Ünlü 1995).

Araştırmacı Kaya, “Azmi Zade Haleti Divanında Atasözleri ve Deyimler” adlı çalışmasında atasözleri ile deyimleri yan yana inceler. XII. asırdaki divan edebiyatı temsilcilerinden Azmi Zade Haleti şiirlerindeki söz cevherlerini örnekleriyle verir. Bu eserde deyimler teorik açıdan incelememiş olup ancak cümle örnekleri ile geçen deyimler alfabetik sıra ile sistemli şekilde verilmiştir (Kaya 1999: 149-168). Türkiye Türkçesindeki deyimleri ele alan Aksoy “Atasözleri ve Deyimler” adlı makalesinde deyimlerin özellikleri konusuna değinerek deyimlerin hem şekil hem de kavram özelliklerinden bahseder (Aksoy 1988: 140-148).

Ali Öztürk, deyimleri meydana gelişleri bakımından üçe ayırmaktadır:

- a. Fıkralardan kaynaklanan deyimler,
- b. Toplum hayatında sıkça yaşanan olayları ifade eden kavramlar,
- c. Gelenekleşmiş tutumları özetleyen, tanımlayan kavramlar.

Deyimler anlam ve yapı bakımından iki grupta incelenebilir:

a) Anlam Bakımından:

1. Bazı deyimlerde deymi meydana getiren sözlerden biri ya da hepsi kendi anlamı dışında kullanılırken bazılarında sözler gerçek anlamlarında kullanılır. (Cümle halinde bulunan deyimlerin sözleri gerçek anlamlarında kullanılır).

Deyimler bazen mantık dışı veya abartılıdır.

b) Yapı bakımından:

- 1. Mastar halinde olanlar
- 2. Cümle halinde bulunanlar. (Genellikle atasözleri ile karıştırılabilirler)
- 3. Fiil kipleri ile kullanılanlar. (En yalın, en küçük deyimlerdir.)
- 4. İsim veya fiil çekimine girenler

Deyimler kalıplaşmış yapılardır, deymi oluşturan sözler değiştirilemez.; ancak ağız özelliklerinden etkilenen deyimlerde bazı sözler değişebilir.

Deyimlerin anlamlarına göre bölümlenmesi, deyim yapılarını oluşturan sözcüklerin taşıdıkları değişmece anlamlarına göre yapılır ve bu ölçüte göre deyimler anlamlarına göre üç bölüme ayrılırlar. (Bk Burger 1982: 4; Fleischer 1982: 35.)

Buna göre deyimler:

1 - Değişmece anlamlı deyimler:

Deyimi oluşturan sözcüklerden tümü sözlüksel anlamlarını değişmece süreci geçirerek, yitirerek deyimsel anlam kazanmışlardır. Deyimi oluşturan sözcüklerin temel anlamıyla deyim anlamı arasında hiçbir ilişki bulunmamaktadır.

- Çantada keklik,

- İpin ucunu kaçırmak,
- Bir taşla iki kuş vurmak,
- Dokuz doğurmak gibi.

2. Bazı deyimlerde deyimi oluşturan bazı sözcüklerin temel anlamıyla deyim anlamı arasında az ya da çok bir bağlantı vardır. Bu deyimlerde kısmen deyimleşme söz konusudur.

- Göze batmak,
- Göz atmak,
- Eli uzun,
- Eli açık gibi.

3. Bazı deyimlerde sözcüklerin tümü sözcüksel anlamını korur:

- Ağzına bir şey koymamak,
- Hem suçlu hem güçlü,
- Parayla değil sırayla gibi. (Öztürk 1986: 321)

Deyimlerde sözcüklerin sırası ve deyim içindeki sözcükler değiştirilemez: Göz kulak ol- yerine *kulak göz olmak denilemez ya da pabucu dama atılmak yerine eşanlamlısı ayakkabı sözcüğü konulamaz. (Mehmet Osman Toklu 2013: 112-114.)

Mecazi anlatımlarla mecazi olmayan anlatımlar arasındaki ikileme, Özözen, gerçekte az çok mecazlı kalıp anlatımların deyim, mecazsız kalıp anlatımların kalıp söz olarak değerlendirilmesi bu konuda hâlâ yaşanan karışıklığı gidermesi bakımından yerinde olacaktır. (Muna Yüceol Özözen : 871) şeklinde açıklamıştır.

Çotuksöken, kalıp sözleri en az iki sözcükten oluşan, içindeki temel (düz) anlamlarını yitirmeden, yeni bir kavramı, durumu, eylemi karşılayan söz öbekleri olarak tanımlamış ve cümlelerin devamında deyimlerle kalıp sözler arasındaki sınırı belirlemek kimi örneklerle hayli güç olmaktadır. (Yusuf Çotuksöken : 8-9) şeklinde ifade etmiştir.

Deyim tanımlamalarında dikkatimizi çeken hususlardan biri; deyim oluşturulan kelimelerin en az birinin gerçek anlamının dışında kullanılıyor olmasıdır. Burada değinilmesi gereken nokta, kelimenin kalıplaşması olacaktır öyle ki bu kalıplaşmış yapıların içerisinde anlamlı bir bütün yatmaktadır. Bunun açıklamasının da tarihe dayandığı konusunda araştırmacılar hemfikirlerdir. Deyimin ne olduğu konusunda araştırmacıların değindiği önemli bir husus da tek kelimelik yapıların deyim sayılıp sayılmayacağı problemidir.

Deyim tanımlarında; genellikle anlatıma çekicilik katma özelliği vurgulanmakta ve yapı bakımından en az iki kelimeden oluşmaları gerektiği kabul edilmektedir (Sinan 2001: 9).

Konuyu ilk defa ciddi biçimde ele alan Vecihe Hatiboğlu, deyim en az iki, en çok da yedi sekiz kelime ile kurulduğuna işaret ederek, şöyle der: “Bir tek kelime ise deyim olamaz eğer bir kelimenin anlamı gerçek anlamından kaymışsa, o kelime mecaz anlamında kullanılıyor veya kelimenin anlamı çoğaltılıyor demektir. Çünkü bir kelimenin pek çok gerçek veya mecaz anlamı olabilir. Deyimde ise bir tek kelimenin anlamı dışında kullanılması aranmaz, en az iki kelimenin birlikte kullanılmalarından doğan ortak anlam, gerçek anlam dışında hatta mantık dışındadır. Yoksa bir tek kelimenin mantık dışında kullanılması, çekici bir özellik yaratamaz, belki de anlamın kaybolmasına sebep olur ve tek kelime olduğu için de mantık dışına kayma söz konusu olamaz.” (Hatipoğlu 1964: 221)

Doğan Aksan, bazı tek kelimelik mecazi kullanımları deyim saymakta ve örnek olarak da “akşamcı”, “sudan”, “gözde”, “kaşarlanmış” gibi kelimeleri vermektedir (Aksan 1982: 38). Ancak, Türkiye’de atasözleri ve deyimlerle ilgili önemli eserlere imza atan Ömer Asım Aksoy “sözde”, “gözde”, “havadan”, “sudan”, “toptan”, “veresiye”, “gittikçe”, “boşuna”, “başlıca” gibi kelimeleri önce deyim kabul etmiş (Aksoy 1953: 206), fakat daha sonra görüşünü değiştirmiştir. Aksoy, bu konudaki görüşünü Çağdaş Eleştiri adlı dergide “Tek Sözcüklü Deyim Var mı?” adlı makalesinde ele alarak, daha önce deyim saydığı kelimelerin birer mecazi anlatım olduğunu belirtmiştir. Çünkü deyim anlamının birden çok kelimenin ortaya koyduğu ortak anlam

olduğunu ifade ederek, deyim'in varlığı için en az iki kelimenin varlığını şart koşmuştur (Aksoy 1984: 4-6)

Bu açıklamalardan sonra bizim görüşümüz; deyimler, genellikle gerçek anlamından az çok uzaklaşmış artık başka bir kavramı ve başka bir anlamı karşılayan kalıplaşmış söz öbekleridir.

2. Atasözleri

Deyimler halkın yüzyıllardır belleğinde yer etmiş, onların bilgi ve birikimlerini yansıtan yapılardır. Öyle ki atasözleri de aynı şekilde halkın belli bir bilgi ve birikimini yansıtır ve bazen deyimler ve atasözleri birbirine karıştırılır. Biz de bu sebepten ötürü konuyu daha anlaşılır kılmak için atasözleri hakkında da bilgi vermek istedik. Ayrıca atasözleri bahsinden sonra deyimlerle atasözleri arasındaki farklılıklara da değindik.

“Atasözü” terimi, Eski Türkçede sav, daha sonra da darb-ı mesel, mesel, emsâl, hisse, hikmet, nasihatnâme, pendnâme gibi isimlerle karşılanmıştır. Atasözleri nasihat içerikli olduğu için bu ad, tür ve eser adı olarak da kullanılmıştır.

Her millet, kendine özgü yaşam felsefesini atasözleri adlı küçük kalıplara sığdırmış ve bu küçük ifade birimlerini insan hayatını düzenlemeye araç etmiştir. Ortak kültür birikimleri ile beslenerek meydana gelen ve kültür yoluyla sezilen atasözleri, bir milletin kültür yapısını resimleyen belgelerdir. Ömer Asım Aksoy'un da belirttiği gibi; “Atasözleri sosyoloji, felsefe, tarih ve ahlaki yönden incelenmesinin yanı sıra psikolojik yönden inceleme ve araştırma konusu edilmeye değer millî varlıklar deyiş güzelliği, anlatım gücü, kavram zenginliği bakımından çok önemli dil yapılarıdır.” (Aksoy 1965: 13)

Doğan Aksan, atasözlerini “çoğunlukla bir cümle biçiminde oluşarak bir yargı anlatan, kimi zaman ölçü ve uyakla, söyleyiş açısından daha etkili olmaya yönelik sözlerdir” tanımını yapar. (Aksan 1998: 38)

Şükrü Elçin, atasözleri için şöyle demektedir :”Belli bir dil, kültür, mantık, tecrübe, zevk ve muhâkeme seviyesinde meydana gelen bu edebiyat mahsüllerinin ilk örnekleri umumiyetle manzumdur. Türk düşüncesinde aynı cümle veya mısırda kelime tekrarlarından gelen tenâzur, mânâ aykırılıklarından doğan tezât ve umumî ses unsurlarını teşkil eden vezin ve kafiye, bu manzumeleri ve geleneğini zamanımıza kadar getirmiştir.” (Elçin : 339) Elçin, atasözlerinin nazım, nesir her iki şekilde de eski tecrübeleri “tam bir fikir” kompozisyonu içinde; teşbih, mecâz, kinâye, tezât gibi sanatların kudretinden yararlanarak süslü, kapalı veya açık anlattıkları görüşündedir.

Atasözleri; kalıplaşmış, güzel, öğretici sözler olarak kabul edilir. (Gülensoy 1974: 93)

“Nasihat” Arapça “halis, samimi, katıksız olmak; kin, hile ve aldatmanın zıddı olarak iyilik yapmak, dürüst davranmak, doğrulamak” anlamındadır. Kelime hadis dilinde “kendisine nasihatta bulunan kişiye hayır dilemek” anlamı da taşımaktadır. Arapça “ıza ve va’z”, Farsça “pend” kelimeleri de “nasihat” kelimesinin karşılıklarıdır. Arapça olan “va’z” kelimesi, “dinî öğüt” anlamının yanında “bir kimseye kalbini yumuşatacak, kendisini iyiliğe sevkedecek sûrette söz söyleme” anlamını taşır. Nasîhat-âmîz “kendisinden öğüt alınacak söz”, nasîhat-ger “öğüt veren, nasîhat-kâr “öğüt veren”, nasîhat-pezîr “öğüt dinler”, nasîhat-nâ-pezîr “öğüt dinlemez”, pend-kâr “nasihat eden, öğüt veren” anlamlarındadır. (Arslan 2004: 3)

“Pendname, genel bir bakışla İslâmî bir temele dayanan ahlâk ve adap kaidelerini kısa formüller hâlinde gençliğe aşılama maksadıyla yazılmış didaktik eserdir.” (Attar 1985: 6)

Özkul Çobanoğlu, atasözlerini eşitleme ve sebebiyet belirten özelliklerine göre olumlu ve olumsuz ilişkiler içinde dört gruba ayırır:

1. Olumlu eşitleme
2. Olumsuz eşitleme
3. Olumlu sebebiyet
4. Olumsuz sebebiyet.

Ona göre, bu değişkenlerin her biri tek bir cümle ya da birden fazla cümle yapısı ile atasözünü meydana getirmektedir. (Çobanoğlu 2004: 11)

Türk atasözlerini psikolojik yönden inceleyen İhsan Kurt'a göre, "Türk atasözlerinin, toplumsal ilişkilerde ve yaşayışta Türk insanının çoğunluğunun fikrine, düşüncesine tercüman olması, bu sözlerin değerini bir kat daha artırmaktadır." (Kurt 1991: 6)

Atasözleri liste, sözlük, ya da hikâye formunda kaleme alınmıştır. Alfabetik olarak, konularına veya bölgelerine göre listelenen atasözlerinin yanında bazı şiir formları içinde kullanılmış atasözleri de vardır. "Az sözle çok şey anlatma, barındırdıkları söz ve anlam sanatları bakımından dilin en çarpıcı kullanımlarındandır. Bu yüzden şairler, sık sık bunlardan yararlanırlar." (Ulucan 2005: 50)

Atasözleri bazen serpiştirilmiş olarak bazen de bir hikâyeye dayandırılarak bir şiirde yer almışlardır. Bu tür eserlerde, V. Yarman'a göre "Atasözleri şiire, şiir atasözlerine dönüşmüştür." (Yarman 1976: 180)

Yorumlara bakıldığında açıkça belirtmek gerekirse atasözü kavramı bize göre, bir toplumun yıllar içerisinde edindikleri tecrübeleri aktarma, az sözle çok şey ifade etme sanatıdır.

3. Deyimler ve Atasözleri Arasındaki Farklar

Atasözleri ile deyimler arasında küçük bir sınır vardır, bu sınırı belirlemek de bazen zor olmaktadır. Deyim kategorisine alınmış olsalar da atasözüne dâhil edilseler de onları birbirinden ayıran özellikler bazen karıştırılmaktadır. Bazılarının anlamı birden fazla olduğundan dolayı hem atasözü, hem de deyim olarak kabul edilebilir. Bu konuda Ahmet Turan Sinan deyimlerin atasözleri ile olan 4 farkını tespit etmiştir.

- a. Deyimler yargı bildirmez. Deyimler, bir durumu, olayı ya da varlığı tasvir etmek, açıklamak, ifade etmek amacıyla yararlanılan kalıplaşmış söz gruplarıdır. Atasözleri ise bir gözlem ve tecrübenin neticesinde ortaya çıkmış

ve herkesçe benimsenen bir yargıyı dile getirir. Bazı olaylardan ders almayı, bir ahlaki nasihat verilmeyi sağlar.

- b. Atasözleri de deyimler gibi kalıplaşmış sözlerdir. Hatta bu kalıplaşma deyimlerden daha sıklıdır. Deyimlerdeki kelimeler, başta, ortada ve sonda bir takım değışiklikler gösterebilir. Atasözleri bir yargı taşıdıkları, aynı zamanda bir öğüt anlamı içerdikleri için belli bir kip ve şahıs eki ile kalıplaşmıştır. Bu yüzden atasözlerinin bir tek biçimi bulunmaktadır. Deyimler arasında birden fazla kiple kalıplaşmış örneklerin bulunması bu esnekliğe örnek teşkil eder. Deyimlerdeki kalıplaşma daha çok söz dizimi bakımındandır.
- c. Atasözleri ve deyimlerde sanat ve ses özellikleri bakımından, millî bir zemine dayanmaları bakımından birçok ortak yön bulunmaktadır. Deyimlerin amaç bakımından da atasözlerinden farklı olduğu görölmektedir. Deyimlerin amacı bir kavramı özel bir kalıp içinde çekici, hoş bir anlatımla ifade etmektir. Atasözlerinde ise bir öğüt, bir yol gösterme, bir tecrübeyi ortaya koyma amacı görölmektedir.
- d. Deyimler ve atasözleri arasındaki farklar arasında olumsuz kullanım da dikkat çekmektedir. Atasözleri arasında olumsuz biçimde kalıplaşanlar da bulunmaktadır. Deyimlerin terimlerle olan ilişkisine de değinen Sinan "... kimi terimler zamanla temsil ettikleri ilgili sahanın dışına taşarak genel dile mal olmakta, anlam kaymasına uğramakta ve deyimleşmektedirler. Deyimin ve terimin sınırını ayıracak olan deyimlerin ortak özellikleridir. Yani deyim özelliğı göstererek genel dile yerleşen bazı özel alanlara ait terimler de deyim sayılır." demektedir (Sinan 2001: 22-23-26).

Ahmet Turan Sinan 'Türk Atasözlerinde Geçen Deyimler' başlıklı makalesinde de dediğı gibi görölmektedir ki birçok atasözünün içerisinde deyim geçmektedir. Bizim de tezimizde dikkatimizi çeken en önemli noktalardan biri deyimlerin atasözlerin içinde bulunduğudur.

Deyimler ve atasözlerinin ortak özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Çok eski zamanlardan günümüze ulaştıkları için kimin tarafından söylendikleri belli değildir.

2. Kısa ve özlü sözlerdir. Yani az sözcükle çok şey anlatırlar.
3. Kalıplaşmış sözlerdir. Herhangi bir değişikliğe uğramazlar.
4. Genellikle mecaz anlam taşırlar.

Deyimler ile atasözleri arasındaki farkları şöyle sıralayabiliriz:

1. Atasözleri cümle şeklindeyken, deyimler çoğunlukla söz grubu şeklindedir.
Örnek: » İşleyen demir ışıldar. (atasözü) » İki yakası bir araya gelmemek (deyim)
2. Atasözleri tüm zamanlar için ve herkes için geçerlidir. Deyimler ise anlık durumlar için ve sözü söyleyen kişi ya da kişiler için geçerlidir. Örnek: “Öfkeyle kalkan zararlar oturur” sözü her zaman ve herkes için geçerli olduğu için atasözüdür » “kulak kabartmak” sözü anlık bir durumu bildirdiği için deyimdir.
3. Atasözleri topluma öğüt verirken, deyimler sadece içinde bulunulan durumları bildirir. Yani deyimlerin ders verme özelliği yoktur. Örnek: » “Çobansız koyunu kurt kapar.” sözü ders verdiği için atasözüdür. » “Burnu havada olmak” sözü ise öğüt verme amacı taşımadığı için deyimdir.

Elçin’e göre atasözleri ile deyimler arasındaki en büyük fark, atasözlerinin asıl amacı nasihat etmek, yol göstermek ve ibret alınması için gerçekleri bütün çıplaklığı ile göstermektir. Ancak deyimlerin böyle bir gayesi ya da kaygısı yoktur. Onlar bir gayeyi, bir anlayışı ya özel bir kalıp içinde veya ruhu cezbeden bir dille insanlara ulaştırır. Kısacası, deyimler ve atasözleri gayede birbirlerinden ayrılırlar.

Gerçek anlamından az çok farklı bir anlam taşıyan, en az iki kelimeden oluşan, çekici bir anlatıma sahip kalıplaşmış söz, kelime topluluğu olarak tanımlanabilecek deyimler dilde önemli yer tutarlar. Uzun gözlem ve tecrübenin ürünü olan atasözleri ise; bir olayı açıklamaya, bir duruma açıklık getirmeye ve bir olaydan ders çıkarılmasını sağlamaya yönelik, hüküm anlatan dil birlikleridir. Bazen ahlâkî bir öğüt verir bazen de bir geleneğe işaret eder, bir inancı anlatırlar. Deyimler ve atasözleri arasında çok sıkı bir ilişki vardır.

Göktürk devri öncesinden beri Türkçede yaşayan atasözleri ve deyimler uzun süre sav, mesel, durûb-i emsâl, darbı mesel, tabir kelimeleri ile adlandırılmıştır. (Elçin 1986: 332-341)

Boratav'a göre ise birçok kimse deyim ve atasözlerini birbirine karıştırmıştır. Kendi başlarına kullanılmayan daha çok cümle içerisinde anlatılmak istenen fikre destek vermek maksadıyla kullanılan atasözleri, binlerce yıllık geçmişten süzülerek gelen kısa, kesin ve çoğu kere kuru söz kalıplarıdır. Şiir, masal, tekerleme, bilmece ve deyimlerden farklı olarak; renklilik, çok anlamlılık, kaypaklık ve kelime cambazlıkları gibi anlatım ve üslûp oyunlarından uzaktır. (Boratav 1969:129-130)

4. Türküler

Türkü nedir? Diye sorduğumuzda öncelikle TDK'nin yapmış olduğu açıklamalara değinelim, ardından bilim adamlarının bu konu hakkındaki görüşlerini ele alalım.

Güncel Türkçe Sözlük, Hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş manzume.

Edebiyat ve Söz Sanatları Terimleri Sözlüğü, Hece ölçüsüyle yazılmış küçük şarkı. Şeklinde açıklanmıştır.

Kişi Adları Sözlüğü, Hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş koşuk. Şeklinde tanımlanmıştır.

Gösterim Sanatları Terimleri Sözlüğü, Hece vezniyle yazılmış ve halk ezgisiyle bestelenmiş şiir.

Yazın terimleri Sözlüğü, 1. Halkın ezgi ile söylediği her türlü deyiş. 2. Saz ozanlarının koşma biçiminde söyledikleri, dördüncü dizeleri her dörtlükte olduğu gibi yinelenen kavuşaklı koşuk.

Şemseddin Sami, “Türklere mahsus lahinde (ahenkli) şarkı”, M. Fuad Köprülü “Türklere mahsus bir beste ile söylenen halk şarkısı”; Ahmet Talat Onay “Türklere mahsus lahin (ahenk) ile söylenen şarkılar” olarak tanımlamışlardır. (Uğurlu 2009: 129)

Türkü, kendine özgü çeşitli ezgilerle söylenen, anonim halk edebiyatı nazım biçimi ve türüdür. Halk edebiyatı nazım türleri, anonim halk şiirleri ve âşık şiirleri olmak üzere ikiye ayrılır. Anonim halk şiirlerinin sahibi bilinmez. Türkü dağarı, anonim halk şiirlerini içerdiği gibi, söyleneni bilinen halk şiiri biçimine de dâhildir. Bu nedenle, Türk Halk Edebiyatının en zengin alanıdır. (Uğurlu 2009: 887)

Türkülerin olağanüstü bir ifade gücü vardır. Onlarda fazla veya eksik unsurlar bulunmaz. Yapaylığa kaçmayan mecazlar ve telmihlerle türküler, ifade bakımından halk sanat eserlerinin varabileceği yüksek noktayı gözler önüne serer. (Gökçe 1982: 30)

Türkülerdeki dil, zengin, büyük ve saygın bir uygarlığın dilidir. Binlerce yıllık bir süreçte oluşan, sade ama alımlı, damıtılmış, rafine, insani her duygu ve düşünceyi en kısa, en anlamlı şekilde anlatabilen bir dildir. (Küçükbezirci 2006: 11-12) Bu anlamlı dil, binlerce yıllık kökene sahip Türk Halk ezgileriyle seslenir.

Türküler ezgilerine, konularına, yapılarına, usullü ve usulsüz oluşlarına, söylendikleri yörelere, ağızlara göre sınıflandırılabilirler. Ancak türkülerini konularına göre kümelemek kolay değildir. Bu zorluk sadece her türkünün dörtlüğünün bazen ayrı bir konu içermesinden ileri gelmez. Büyük ve dinamik bir türkü külliyyatını durağan ve değişmez bir kümeleme içine sokma güçlüğünden de ileri gelir. Örneğin lirik türküler kümesinde yer alan ninniler ya da asker türkülerinde lirik olmayan öğelere rastlanabilir. Bir türkü hem ağıt aynı zamanda tören türküsü olabilir.

Türkü bir dörtlüğünde aşktan söz ederken, bir başka dörtlüğünde tamamen başka bir konuya geçiş yapabilir. Bu gibi zorluklardan ötürü, türkülerin konuları itibariyle, kesin bir şekilde sınıflandırılması mümkün gözükmemektedir. Ancak yine de fikir vermesi açısından genel bir grupta yapılabilir. Başgöz’ün yaptığı sınıflandırmada kimi zaman birbirini kapsayan alanlar yer almaktadır.

Lirik Türküler: Bu türkülerin içinde ninniler, aşk türküleri, gurbet türküleri, askerlik türküleri, hapishane türküleri, eşkıya türküleri, doğa ve çoban türküleri, ağıtlar ve diğer duygu ve olayları anlatan türküler yer alır.

Anlatı Türküleri: Bu gurubun içine efsane konulu türküler, bölgelere ya da bireylere özgü konuları olan türküler, hikâyeli türküler ve tarihsel konulu türküler girer.

Tören Türküleri: Bayram türküleri, düğün türküleri, din ve mezhep törenlerine ilişkin türküler, ağıt törenlerinde söylenen türküler tören türküleri kapsamında değerlendirilir.

Oyun ve Dans Türküleri: Çocuk oyunlarında söylenen türküler, büyük oyunlarında söylenen türküler bu gruba dâhildir. Bunların dışında taşlama, yergi ve güldürü türküleri ve iş türküleri vardır. Ancak yine belirtmekte yarar vardır ki: Türkü dağarcığındaki tüm türküler bir sınıfa sokmak imkânsızdır. Bir türkünün birden çok sınıfa girdiği sıkça görülür. (Başgöz 2008: 33)

Cahit Öztelli: "Halkın iç âlemini yaşatan, beşikten mezara kadar bütün yaşayışını içine alan en dikkate değer edebî mahsuller türkülerdir. Genel olarak türkü adını taşıyan manzumelerde değişmez bir ölçü ve şekil yoktur. Yalnız saz şairleri tarafından sanat düşüncesiyle meydana getirilen türkülerde belli ve değişmez bir şekil vardır. Uzun bir geleneğe bağlı olan bu türkülerde kavuştak (nakarat) bulunması şarttır. Birinci dörtlüklerin 2. ve 4. mısraları ile sonraki dörtlüklerin 4. mısraları hep aynıdır." demektedir. (Öztelli 1953: 3-7.)

Nihat Sami Banarlı: "Koşma şeklindeki bir manzumenin her dörtlüğüne bir (beşinci) veya bir (beşinci-altıncı) mısra ilavesiyle söylenilen bir halk şiiridir." (Banarlı, 1950: 89).

Türkülerin ilk önce bireysel yaratımlar olarak ortaya çıktıkları, daha sonra sözlü kültür içinde dolaşıma girerek anonimleştikleri düşünülmektedir. Türküyle ilgili söz konusu bilgilerin verilmesi, bu yazıda ele alınan örneklerin seçimi konusunda fikir

vermeye yöneliktir. Bu yazı açısından daha önemlisi ise türkülerin icrasıdır. 1960'lı yıllardan itibaren halkbilimi alanında ağırlık kazanan bağlama yönelik çalışmalarda olduğu gibi burada da amaç, “halk müziği geleneğini kültürün bir fonksiyonu, ayrılmaz bir parçası ve yansıtıcısı kabul ederek, hem türkü, hem ortamın durumu, hem de söyleniş stili gibi unsurları incelemek ve bütün bunların sonucunda, türkülerin ait oldukları toplum veya kültür ile ilişkisini kurarak, bu ilişki yoluyla da kendine özgü bir bütün olan kültürü, çeşitli cepheleriyle açıklamaya çalışmaktır” diye açıklar. (Mirzaoglu 2001: 77).

Çalışmanın konusu ve kapsamı

İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi türkülerindeki deyimler tezin konusunu oluşturur. TRT halk repertuvarındaki Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi adlı iki ciltlik eser bu çalışmanın kaynağıdır.

Çalışmanın önemi

Bu tezin önemi; Ömer Asım Aksoy'un Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'nde bulunmayan deyimlere yer vermek, İç Anadolu, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki türkülerde bulunan deyimlerin saptanması ve tasnif edilmesiyle tarama, derleme ve TDK sözlük çalışmalarına katkı sağlamak tezin önemini oluşturur.

Çalışmanın amacı

TDK'ye ve Ömer Asım Aksoy'un Atasözleri ve Deyimler sözlüğüne katkıda bulunmak ve Türk dilinin söz varlığını geliştirmek amaçlanmıştır.

Çalışmanın yöntemi

Çalışmanın ilk aşamasını TRT halk repertuvarındaki Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Ansiklopedisinin taranması oluşturmaktadır. Taramalarımızda üzerinde durduğumuz nokta, deyim olup olmadıklarına şüpheli yaklaştığımız yapılar, yüklenmiş

oldukları mecaz anlama ve kalıplaşma eğilimlerine göre ayıklanmıştır. Şüpheli saydığımız yapıların tasnifindeki ölçüt diğer türkülerin içerisinde geçme sıklığı kalıplaşmanın ölçütü olarak belirlenmiştir.

Deyimler; İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu olmak üzere üç kısımda incelenmiş, bölüm bölüm alfabetik olarak sıralanmıştır. Madde başındaki deyimın anlamı verilmiştir. Deyimlerin Türkçe karşılıkları verilirken TDK'nin Atasözleri ve Deyimler sözlüğü esas alınarak çalışılmıştır. Anlamını bulamadığımız deyimleri TDK'nin Güncel Türkçe Sözlüğü, Tarama Sözlüğü, Derleme Sözlüğü (Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü), Atasözleri ve Deyimler sözlüğünden yararlanarak anlamlandırma yoluna gidilmiştir. Deyim, kalıp sözler türkünün içerisinde eğik harflerle kalın yazı tipinde gösterilmiştir. Deyimin geçtiği türkü ismi ve ili parantez içerisinde gösterilmiştir.

Türkülerde geçen deyimle, kendi dönemlerinin ağız özellikleriyle değil, günümüz standart Türkçesiyle verilmiştir. (Örn.: “gurban ol-” değil “kurban ol-” şeklinde.)

Dizin bölümünde, ilk başta genel dizin, ardından İç Anadolu bölgesindeki deyimlerin, Doğu Anadolu bölgesindeki deyimlerin, Güneydoğu Anadolu bölgesindeki deyimlerin ve sözlüklerde bulunmayan deyimlerin dizinleri beş ana başlıkta ve dört alt başlıkta alfabetik bir şekilde verilmiştir.

Sonuç bölümünde sayısal verilerle deyimlerin tablosu gösterilmiştir. Öncelikle genel dizindeki deyimlerin il il sayısı verilmiş ardından sözlüklerde bulunmayan deyimlerin sayısal verilerine değinilmiştir. Çalışmaya ek olarak türkülerden derlediğimiz deyimlerin il il deyim sayıları gösterilmiş, deyimlerin hangi ilde daha çok geçtiği büyükten küçüğe doğru sıralanmıştır.

I. BÖLÜM

1. İNCELEME

1.1. Deyimler (İç Anadolu)

acı çek- : Üzülmek, üzüntü içinde kalmak.

“Ocağa koydular yuha sacını / Başıma koydular kahr tacını / Anan baban *çeksin acısı*.” - (Atladı Geçti Eşiği/ Sivas)

“Çamlığın başında tüter bir tütün / *Acı çekmeyen*in yüreği bütün / Ziya’mın atını pazara tutun / Gelen geçen Ziya’m ölmüş desinler - (Çamlığın Başında Tüter Bir Tütün/ Yozgat)

“Güzel güzel akar derenin başı / Dertli dertli öter gurbetin guşu / Ayrılık denilen ölümün eşi / *Ayrılık acısın çekenler* bilir.” - (Sabahınan Esen Seher Yeli Mi / Yozgat)

adam et- : Eğitmek, yetiştirmek, topluma yararlı duruma getirmek.

“Asker oldum vatana / Gidiyon mu kıtana / Gışla boyu yol boyu / *Adam ederler* toyu.” - (Asker Oldum Vatana/ Ankara)

***ağız dili kuru-** : Konuşamaz duruma gelmek.

“Poktakal dilim dilim / Gel otur benim gülüm / Ne dedim de darıldın / *Kurusun ağzım dilim*.” - (Eğdim Kavak Dalını/ Yozgat)

ağzını tut- : Bir konuda arzu edilmeyen düşüncelerin açığa çıkmasını susarak önlemek.

“Elma verdim atarsın / Sen illere bakarsın / İl duydu alem duydu / Kimin *ağzın tutarsın*.” - (Bağa Girdim Üzüm Yok/ Çankırı)

ah al- : Birinin ilenmesini üstüne çekmek.

“*Ah alırım* dedin de aldattın beni / On telli sazınan oynattın beni.” - (Hanc’Osman’ın Avlusunda Kum Kaynar Çankırı)

ah çek-: Derin bir keder veya özlemle içten gelerek ah demek.

“Bülbülün kanadı sarı / Ben *çekerim ah u zarı* / Geceler gündüzden yarı.” - (Bülbülün Kanadı Sarı/ Yozgat)

ah et- : Acı ile içini çekmek.

“Fırgatın ucunda görünmez dağlar / Aldırdım yavruyu *ah edip* ağlar / Yıkılmış yapılmış virandır bağlar / Bülbül feryad eder güller perişan.” - (Çıktım Yücesine Seyran Eyledim/ Sivas)

“*Ah edip* ağlama zülfü siyahım / N’olur gözyaşını sil de gidelim / Gönül vurgunuyum yaram çok derin / N’olur gözyaşını sil de gidelim.” - (Ah Edip Ağlama Zülfü Siyahım/ Sivas)

“Ela gözlerini sevdiğim dilber / Cefa etmeyişe bu da yetiyo / Şu sinemde aşkın közü korlaşır / *Ah ettikçe* buram buram tütüyor.” - (Ela Gözlerini Sevdiğim Dilber/ Ankara)

“Bülbül daldan dala eder bir sekiş / Bülbül *ah ediyor* gülünen sekiş.” - (Sabahınan Esen Seher Yeli Mi / Yozgat)

***ak çıkarıp kara bağla-** : İyi bir haldeyken kötü bir hale geçmek.

“Ben gidiyom garip anam ağlama / *Akını çıkarıp kara bağlama.*” - (Aşşağıdanda Gele Gele Geldiler/ Yozgat)

akan sular dur- : İtiraz edememek, söyleyecek sözü kalmamak

“Akşam oldu *akan sular duruldu* / Gönül kapısına kilit vuruldu / Hasta oldum vilayete duyuldu.” - (Akşam Oldu Gine Basdı Kareler/ Eskişehir)

***aklı başında kalma-** : İyi düşünebilir durumda olmamak.

“Bu dere yonca / At kolların sar boynuma / Boylu boyunca / Aşık olanın / *Kalır* mı *aklı başında* /Yâri görünce.” - (Bu Dere Yonca/ Orta Anadolu)

aklı git- : Şaşırmak, korkmak.

“Suda balık yan gider / Açma yaram kan gider / Açma güzel sineni / Cahilim *aklım gider.*” - (Suda Balık Oynuyor / Kırşehir)

“Halkalı şeker / Hasiretlik çeker / Çok sallanma sevdiğim / Cahilim *aklım gider.*” - (Halkalı Şeker Şam Fıstık/ Eskişehir)

aklımı şaşıır- : Yerinde olmayan bir iş yapmak, yersiz düşünmek

“Sabahınan kalktım südü pişirdim / Südün köpüğünü yere daşırdım /Kaynanamdan korktum *aklım şaşırdım.*” - (Sabahınan Kalktım Südü Pişirdim / Yozgat)

aklına düş- : Hatırlamak.

“Alçacık duvar üstü / Mendilim suya düştü / Mendilimi alırken / Yârim **aklıma düştü.**” - (Alçacık Duvar Üstü/ Sivas)

“Çık daldan kiraz devşir / Altında kahve pişir / Her kahveyi içtikçe / Beni **aklına düşür.**” - (Cimdallı Çarşısında/ Niğde)

“Çorabın enine bak / Dönder de alına bak / Ben **aklına düştükçe** / Çavuşun dağına bak.” - (Çorabın Enine Bak/ Kırşehir)

“Ekin ekim gül bitti / Dalında bülbül öttü / Ötme ey garip bülbül / Yârim **aklıma düştü.**” - (Ekin Ekim Çöllere/ Yozgat)

“Beyleri beyleri eşmegaya beyleri amman amman ey / Benleri **aklıma düştükçe** / Şaşırırım evleri yar senin için.” - (Eşmekaya’nın Kavakları/ Orta Anadolu)

“Git daldan kiraz deşir / Dibinde kahve pişir / Her kahve içtikçe / Beni **aklına düşür.**” - (Sıra Sıra Kazanlar/ Aksaray)

“Anam aşını da bişirdi m’ola / Uşağın başına deşirdi m’ola / Beni de **aklına düşürdü** m’ola.” - (Anam Kirmenini Alsın Eline/ Kırşehir)

aklına gel- : Hatırlamak, anımsamak.

“İstanbul yolunda bir küfe üzüm / **Aklıma geldikçe** kan ağlar gözüm / Benim yâre diyecek çoğaldı sözüm / Zalım düşmanlarım çekinmediler / Derdimi yârime anlatmadılar.” - (Ayağına Giyer Üç Güllü Çorap/ Nevşehir)

***aklına yan-** : Pişmanlık bildiren bir söz.

“Çökeleği ararım / Komşulardan sorarım / Yerin kimse bilmiyor / Ben **aklıma yanarım.**” - (Çökeleği Çökerttim/ Sivas)

aklından çık- : Unutmak.

“Ayşemin yeşil sandığı / Daha elinin değdiği / Hiç **aklımdan çıkmıyorur** / Gapılıp sele gittiği.” - (Ayşemin Yeşil Sandığı/ Nevşehir)

***aklını al-** : Bir durumun birini düşünemeyecek bir duruma getirmesi, çok şaşırtmak.

“Ayva turunç nar bende / **Aldı aklım** yar bende / Hiç melhem kar eylemez / Yar yaresi var bende.” - (Ayva Turunç Narım Var/ Kırşehir)

“Beyaz fesli esmer / Sensin benim bi danem / Kekillerin nişte nişte / **Aklım alan** bi danem / Sensin bu işte.” - (Beyaz Fesli Esmer/ Aksaray)

“Arıstakta örümcek / **Aklım aldın** görüncek / Bir dahi yar sevmem / Aslına ermeyincek.” - (Bu Gece Uyumamışım/ Ankara)

“Diyarbakir bedende / Bir kız gördüm gidende / O kız **aklımı aldı** / Bana işmar edende.” - (Diyarbakir Ocaktır/ Sivas)

“Oy dereler dereler / Aynalı pencereler / Yârim **aklım alıyor** / Gözündeki sürmeler.” - (Oy Dereler Dereler / Sivas)

aklını başından al- : Bir şey birini düşünemeyecek bir duruma getirmek, çok şaşırtmak.

“Açtırdım kapıyı girdim içeri / **Aklımı başımdan aldı** o peri.” - (Seher Vakti Çaldım Yarın Kapısını / Kırşehir)

“Dedim Emrah **aklım başımdan aldın** / Dedi bu cihanda beni mi buldun / Dedim dilber niçin sarardın soldun / Dedi çekticeğim dil yarasıdır.” - (Dedim Dilber Didelerin Islanmış/ Sivas)

aklını başına devşir- : Akılsızca davranışlarda bulunmaktan kendini kurtarmak.

“Bülbülün kanadı yeşil / **Aklını başına devşir** / Sarhoşum dilim dolaşır.” - (Bülbülün Kanadı Sarı/ Yozgat)

aklını şaşır- : Yerinde olmayan bir iş yapmak, yersiz düşünmek.

“Çermiğin altında büyük bir dere / **Şaşırdım aklımı** gidem ben nere / Alıp seni kaçsam uzak bir yere / Sevemedim saramadım ben seni.” - (Çermiğin Altında Büyük Bir Dere/ Sivas)

“Türkmen kızı süt pişirir / Hem pişirir hem daşırır / Görenler **aklın şaşırır** / Dilber dilber dilber dilber.” - (Türkmen Kızı Süt Pişirir / Sivas)

“Yüce dağ başında bir kuş uçurdum / Ana nenni nenni bir kuş uçurdum / Ben meylimi bir güzele düşürdüm / Duydum nazlı yârim yad eller almış / Vallah dostlar ben **aklımı şaşırdım** / Dilber nenni nenni vallah şaşırdım.” - (Yüce Dağ Başında Bir Kuş Uçurdum / Sivas)

***aklını kandır-** : Ayartmak, baştan çıkarmak.

“Yüce dağ başından indiremedim / Yönünü yönüme döndüremedim / Bir güzelin **aklın kandıramadım**.” - (Yüce Dağ Başında Yanar Bir Işık / Sivas)

Allah’ından bul- : “Ben kendisine bir şey yapmayacağım, yaptığı kötülüğün cezasını Tanrı versin” anlamında kullanılan söz.

“Sarı yazma oyası / Kuşa vurn-muş boyası / Zalim sana ne yaptım / **Allah’ından bulası**.” - (Sarı Yazma Oyası / An kara)

“Aman olsun badeler de dolsun / Bize düşman olan *Allah’ından bulsun* / Yürü güzel yürü yolundan kalma / Her yüze gülteni dost olur sanma.” - (Yürü Güzel Yürü Saçın Sürünsün / Kırşehir)

***alına yazıl- :** Bir olayın, kişinin başına gelmesini Allah yazmış olmak.

“Pınarın başı sarı da / Üstünün taşı sarı / Mevlam *alınma yazmış* / Gözü gök kaşı sarı.” - (Boğazında Hakik Var/ Yozgat)

***ara boz- :** İki kişi arasındaki dostluğu, ilişkiyi bozmak.

“Gara gara gazanlar / Gara yazı yazanlar / Cennet yüzü görmesin / *Aramızı bozanlar.*” - (Dut Ağacı Dut Verir/ Kayseri)

“Sıra sıra kazanlar / Kara yazı yazanlar / Cennet yüzü görmesin / *Aramızı bozanlar*

(Sıra Sıra Kazanlar/ Aksaray)

araya gir- : 1. iki kişinin arasındaki bir işe karışmak 2. İki kişiyi uzlaştırmaya çalışmak. 3. bir iş yapılırken ona engel olacak başka bir şey çıkmak.

“Fistan aldım paraya / At gitmiyor Zara’ya / İkimiz ayrılmazdık / Felek *girdi araya.*” - (Atım Yok Ki Bineyim/ Sivas)

“Nere gitsem geldin *girdin arama* / Derman bulunmasın gizli yarana / Hep senin ucundan döndüm kereme / Bana ettiğini bulasın sebep.” - (Sebep Mezarında Yosunlar Bitsin / Kırşehir)

“Çıkabilsem şu hapisten saraya / Davacılar dizilmişler sıraya / Kimsem yoktur gelsin *girsin araya.*” - (Bir Gemim Var Adalara Yaslanır/ Ankara)

ardına düş- : Arkasından gitmek, peşini bırakmamak.

“Avcuyum ben şu dağları aşmadım / Sevdim seni yar *ardına düşmedim* / Korkma güzel bu sevdadan geçmedim.” - (Avcuyum Ben Şu Dağları Aşmadım/ Nevşehir)

“Çay benim çeşme benim / *Ardıma düşme* benim / Sevdiğimsin sen benim / Önüme geçme benim.” - (Çay Benim Çeşme Benim/ Konya)

***aşka düş- :** Aşık olmak.

“Hanım şaşırdın beni / *Aşka düşürdün* beni / Aşk adamı ağlatır / Dert adamı söyler.” - (Süpürgesi Yoncadan / Kayseri)

“Ayağına geymiş sedef nailini / **Aşka düştüm** kimseler bilmez halimi / Beline kuşanmış lahur şalini.” - (Ayağına Geymiş Sedef Nailini/ Konya)

“**Aşkın düşmüşem** sevdandan yana / Gönül hasirettir hayliden sana / Senden ayrı gezmek düşer mi bana.” - (Arayıp Gezerken Benim Bulduğum/ Yozgat)

“Odaları köşeli / Gül-ü reyhan döşeli / Ne ağladım ne güldüm / Ben bu **aşka düşeli**.” - (Dam Başında Sarı Çiçek/ Nevşehir)

“Dolan da gel gel fırlan gel / Yıkılası dağlardan aş da gel / **Aşkına** merakıma **düş** de gel – (Eşme Eştım Sabahtan/ Yozgat)

***aşka düşür-** : Aşık olmasına sebep olmak.

“Alim şaşırdın beni / **Aşka düşürdün** beni.” - (Çay Benim Çeşme Benim/ Konya)

“Pir Sultan Abdal’ım baştan dalga aşırır / Bu aşkın dolusu **aşka düşürür** / Her bildiğin rehber çiğ mi pişirir / Yanıp ateşlere kül olmayınca.” - (Viran Bahçelerde Bülbül Öter Mi / Ankara)

aşka gel- : Bir şeyi yapmak için büyük bir istek duymak, coşmak, coşkunluk göstermek.

“Bir elinde kantar / Neler de almış tartar / **Aşka gelmiş** benim yârim / Entarisin yırtar.” - (Bir Elinde Kantar/ Ankara)

***aşkın odunu çek-** : Aşk acısı çekmek.

“Yalancı ne bilir dünya tadını / Gerçek olan **çeker aşkın odunu** / Hasret-en-lillahi görsem adını / Yanı sıra sultan eyler Hak beni.” - (Bir Garip Başınan Galdım Arada/ Orta Anadolu)

***aşkına düş-** : Sevmek.

“Dost cemalin gördüm ah-ü zar oldum / **Aşkına düşeli** sevdakar oldum / Kalmadı tahmülüm bi- karar oldum / Meğer tabutlara saralar beni.” - (Siyah Saçların Da Hatem Yüzlerin/ Sivas)

***aşkına yan-** : Çok sevmek.

“**Yanarım** senin **aşkına** / Gel kaçma gel gel / Derdinden döndüm şaşkına / Gel kaçma gel gel.” - (Yanarım Senin Aşkına / Kırşehir)

“El ne bilir yar **aşkına yandığım** / Mecnun’a döndürüp del’eyler beni / Aşkın kemendini atar boynuma / Bağlar zülüfüne köl’eyler beni.” - (El Ne Bilir Yar Aşkına Yandığım/ Sivas)

aşkından kibrit ol- : Güçsüz düşmek.

“Kaleden iniyorum / Dön desen dönüyorum / *Aşkından kibrit oldum* / Üflesen yanıyorum.” - (Asmalıdır Evimiz/ Orta Anadolu)

ateş al- : Yanmak, tutuşmak.

“*Ateş aldı* elimi de kolumu / Devletin fermanı büktü belimi / Kim ağlatmış benim nazlı yârimi.” - (Ateş Aldı Elimi De Kolumu/ Konya)

ateşine düş- : Çok sevmek.

“Entarisin ben biçtim / *Ateşine* ben *düştüm* / Ne talihsiz başım var / Vefasız yare düştüm.” - (Entarisi Yeşilli/ Yozgat)

***ateşe yan-** : Bir kimse yüzünden zarara uğramak.

“Kaleden indim ancak / Elimde yeşil sancak / Ne ağladım ne güldüm / *Ateşe yandım* ancak.” - (Kaleden İndim Ancak / Sivas)

“Yavre yavre yavre / *Ateşine yandım* / Seni benim sandım / Pek gafil avlandım.” - (Kaçma Güzel Kaçma Ben Adam Yemem / Çankırı)

“Ayağına giyer üç güllü çorap / Ben senin uğruna olurum türap / İçmedim elinden bir yudum şarap / *Yandım ataşına* doyunmam gayrı / Giyinmem karayı soyunmam gayrı.” - (Ayağına Giyer Üç Güllü Çorap/ Nevşehir)

***ateşler yak-** : Kötü duruma düşürmek.

“Şükür rahmetmezsın benim gözüme / Aşkınla *ateşler yaktın* özüme / Niçin evvel güldün benim yüzüme / Aktı gözüm yaşı sel deyu deyu.” - (Bir Gün Başım Alıp Çıkar Giderim/ Sivas)

***ateşlere yak-** : Bir yeri kasten yakmak, kundak sokmak

“Çıkar çıkar parmaklıktan bakarım / Konya seni *ateşlere yakarım* / Bir gün olur ben murada çıkarım.” - (Osman'ın Bindiği Doru Küheylan / Orta Anadolu)

***ateşlerde yak-** : Aşırı telaşa ve sıkıntıya düşürmek.

“Ateşten betermiş bu aşkın hali / Kurutur yaprağı soldurur dalı / Bağrım üryan olur Kerem misali / *Yakar ateşlerde* kül eyler beni.” - (El Ne Bilir Yar Aşkına Yandığım/ Sivas)

ayrı düş- : Birbirinden uzakta kalmak

“Al bostancı bir bostan ver yiyeyim / Yiyeyim de bu diyardan gideyim / Nazlı yardan *ayrı düştüm* nideyim.” - (Al Bostancı Bir Bostan Ver Hastam Var/ Kayseri)

“Yol *ayrı düşmedi* / Bizim evlerimiz.” - (Bize Gam Yutturdu Devran-ı Felek/ Kayseri)

“Yayladan inerken / Yol *ayrı düşmedi*.” - (Bize Gam Yutturdu Devran-ı Felek/ Kayseri)

“Bursa’nın altından geçtim / Eğildim suyundan içtim / Ayşa’mdan *ayrıca düştüm*.” - (Bursa’nın Mermer Taşları/ Eskişehir)

“Lale der ki be hey Tanrı / Benim boynum neden eğri / Yardan *ayrı düştüm* gayri / Benden ala çiçek var mı çiçek var mı hey.” - (Çiğdem Der Ki Ben Alayım/ Sivas)

“Yedi derya boz bulanır selinden / Cümle alem aciz kaldı dilinden / Ben bülbülüm *ayrı düştüm* gülümden / Efkar benim matem benim zar benim.” - (Dost Bağının Meyvaları Erişdi/ Sivas)

“Veysel der ismini koymam dilimden / *Ayrı düştüm* vatanımdan elimden.” - (Sen Bir Ceylan Olsan Ben De Bir Ceviz / Sivas)

“Gönüver de durnam gon gon / Evlere kecliğin gon gon / *Ayrı da düştüm* gon gon.” - (Üç Derviş Geliyor Civanım Şamdan O Yanı / Eskişehir)

***ayrılık çek-** : Ayrılığa katlanmak.

“*Çekeyim ayrılık* seni bir zaman / Yan yana koysunlar öldüğüm zaman.” - (Ufacık Taşınan Bina Yapılmaz / Eskişehir)

***bağrı demire dön-** : Katlaşmak.

“Gözler benzer kömüre / Zıyan verir ömüre / Dedim ki yumşasana / *Bağrı döndü demire*.” - (Emine’m Dağdan Kar Getir/ Sivas)

***bağrı ezil-** : Üzüntü çekmek, çok acı duymak, bağrı yanmak.

“Yârin dudağından ballar süzülür / Gören aşıkların *bağrı ezilir* / Leyla defterine köle yazılır / Sen de benim gibi yaz Leyla Leyla.” - (Deli Gönül Yine Ah-u Zar Oldu/ Kayseri)

bağrına bas- : Kucaklamak, biriyle ilgilenerek onu koruyup kayırmak, yetiştirmek.

“Her kim olursa bu sırra mazhar / Dünyaya bırakır ölmez bir eser / Gün gelir Veysel’i *bağrına basar* / Benim sadık yârim kara topraktır.” - (Dost Dost Diye Nicesine Sarıldım/ Sivas)

bağrına taş bas- : Sesini çıkarmaksızın her türlü acıya katlanmak.

“*Bağrıma basarım daşlar* / Akıttım gözümünden yaşlar / Yavrusun yitiren kuşlar / Yuvasına döner gelir.” - (Bir Yiğit Gurbete Gitse/ Kırıkkale)

***bağrına taş bağla-** : Sesini çıkarmaksızın her türlü acıya katlanmak.

“Bahçaya su bağladım / Girdim çıktım ağladım / Eller yârim dedikçe / *Bağrıma taşlar bağladım.*” - (Bahçası Daşlı Şerif'im/ Kayseri)

***bağrına yel es-** : Üzölmek.

“Bu yarayı dosttan aldım ezeli / *Eser* şu *bağrıma yel* dertli dertli / O dost benden ayrı gezdi gezeli / Akar gözlerimden sel dertli dertli.” - (Bu Yarayı Dosttan Aldım Ezeli/ Sivas)

***bağrı del-** : Üzüntü çekmek, çok acı duymak.

“Anam kirmenini alsın eline / Çıksın baksın gurbet elin yoluna / Gız gelin gördükçe *bağrı deline.*” - (Anam Kirmenini Alsın Eline/ Kırşehir)

“Şu karşıki dağda kuzular meler / Kuzun meleşi *bağrı deler* / Annesiz yavruyu kim çözer beler.” - (Annem Beni Kaldırmışsın Atmışsın/ Konya)

***bağrı döv-** : Pişmanlık duymak

“Yolculuktur benim erim / Daş alır *bağrı dövğeri* / Üçünüzü bir severim / İçinizde döndü güzel döndü güzel.” - (Benim Adım Benli Ayşe/ Sivas)

“Aşk ile kendin öğersin / Döner *bağrı döversin* / Sen kimi görsen seversin / Deli gönöl abdal gönöl.” - (Osandım Senin Elinden / Sivas)

“Yürü diller yürü tutam elinden / Tenhalarda saram ince belinden / Eğer seni alırlarsa elimden / *Dövem* gidem kara *bağrı* taş ile.” - (Yörü Dilber Yürü Saçın Saz Gibi / Eskişehir)

***bağrı ez-** : Üzmek, derde sokmak.

“Sallan boyu güzelim güzelim / Gel bilece gezelim gezelim / Düşman *bağrı ezelim* ezelim.” - (Sulara Den Akmasın / Yozgat)

“Bahçelerde boz erik / İkimiz de güzellik / Gız seni bana verseler / Düşman *bağrı ezerik.*” - (Ak Üzüümü Üzüümü/ Ankara)

bahtı kara ol- : Sürekli olarak talihi yaver gitmemek, mutsuz olmak.

“Atım gara ben gara / Haydi bin gidelim Bolkara / Bu dünyada görmedim / Haydi benim gibi *bahtı gara.*” - (Atım Gara Ben Gara/ Ankara)

“Çalımıyam çalımıyam / Ben çalının dalı mıyam / Eller almış muradını / Ben de *bahtı karalıyam.*” - (Aşağıdan Bir Yel Esti/ Sivas)

baş ol- : Sözü dinlenir bir kimse olmak

“Çırahmada taşm’olur / Bundan ince gaş m’olur / Parmağına zilleri takın da gel / Gendini hovardadan sakın da gel / Bundan ince gaş olsa / Hovardalar *baş m’olur* / Parmağına zilleri dakın da gel / Gendini hovardadan sakın da gel.” - (Çırahmada Taşm’olur/ Ankara)

baş koy- : Bir şey uğruna ölümü göze almak

“Pervane ateşden sakınmaz canı / Uğruna *goymuşum başı* bedeni / Doldur tüfengini hedef et beni / Yaram doksan dokuz yüz olur gider.” - (Derdimi Dökersem Derin Dereye/ Sivas)

başa gel- : Kötü bir durumla karşı karşıya kalmak.

“Çekirgem geldi daşa / Yazılan *gelir başa* / Dümbek de boylu çekirgem / Düğünüm galdı gışa.” - (Çekirgem Uçar Gelir/ Eskişehir)

***başa kak-** : Yapılan bir iyiliği yüzüne vurarak birini üzme.

“Gesi bağlarında dolandım taşa / Gardaş ekmeğini *kakarlar başa* / Çalıştım çalıştım emeğim boşa.” - (Vardiğin Yazmayı Bürüneyim Mi / Kayseri)

***başa yaraş-** : Büyük bir saygı ve ilgi duymak, baş üstünde tutmak.

“Durnamın kanadı yeşil / Suya iner hışır hışır / Sevdığım *başa yaraşır* / Yeridi durnam yeridi.” - (Durnamın Kanadı Yeşil/ Sivas)

başı belada ol- : Çözülmesi güç, sıkıntılı bir durumda olmak.

“Aziziye Aziziye çöktü duman çöl yazıya / Aman aman hey ganlı zalim / Aziziye Aziziye çöktü duman çöl yazıya / Aman aman *belalı başım* / Ben de gurban olayım beşikte yatan guzuya.” - (Aziziye Aziziye Çöktü Duman Çöl Yazıya/ Orta Anadolu)

“Eşmekaya’nın kavakları / Yel vurdukça denizleri dalgalı / Bugün efelerin *başı belalı.*” - (Eşmekaya’nın Kavakları/ Orta Anadolu)

***başı büyü-** : Burnu büyüme, kibirlenme, büyükleme

“Aşağıdan gelen gelin nereli / Ak elleri boğum boğum kınalı / *Başın* mı *büyüdü* gelin olalı / Ben seni kız iken seven oğlanım.” - (Aşağıdan Gelen Gelin Nereli/ Eskişehir)

başına (...) **gel-** : Kötü bir durumla karşı karşıya kalmak

“Atım olsa binsem gitsem Burgaz’a / Hiç *başımıza gelmemişt*i bu kaza / Küçücükten meyil verdim o kıza.” - (Atım Olsa Binsem Gitsem Burgaz’a/ Eskişehir)

başına bela al- : Bir sorunla karşılaşmak, kötü bir duruma düşmek

“Elimden aldıldım gözü elayı / Onun için terk eyledim sılayı / *Başıma almışım* cümle *belayı*.” - (Eşimden Ayrıldım Yoktur Kararım/ Sivas)

“Çiğdem der ki ben alayım / Yiğit *başına belayım* / Hepisinden ben alayım / Benden ala çiçek var mı çiçek var mı hey.” - (Çiğdem Der Ki Ben Alayım/ Sivas)

başına bir iş gel- : Kötü bir duruma uğramak, ölüm ihtimali olmak.

“Aşağıdan cıvıl cıvıl kuş gelir / Kapalıları dolu gider boş gelir / Çıkma yârim çıkma sen köyümüzden / Belki olur *başına bir iş gelir*.” - (Aşağıdan Gelen Geline Benzer/ Eskişehir)

“Üç gün evvel tiren girdi düşüme / Düşümü söyledim kendi eşime / En sonunda bu iş *geldi başıma*.” - (Kahpe Felek Şaşırttırdı Yolumu / Sivas)

***başına devlet kon-** : Beklemediği büyük bir nimeti ele geçirmek.

“Yüce dağ başında devlet mi yanar / Her kulun *başına devlet* mi *konar*.” - (Yüce Dağ Başında Yanar Bir Işık / Eskişehir)

***başına devşir-** : Getirmek, toplamak

“Anam aşını da bişirdi m’ola / Uşağın *başına deşirdi* m’ola / Beni de aklına düşürdü m’ola.” - (Anam Kirmenini Alsın Eline/ Kırşehir)

başına gel- : Kötü bir durumla karşı karşıya kalmak

“Urganım atmadık dallar mı kaldı / *Başıma gelmedik* hallar mı kaldı / Bana acımadık eller mi kaldı / Ya ben ağlamayım kimler ağlasın.” - (Sabahınan Esen Seher Yeli Mi / Yozgat)

***başına kahr tacı koy-** : Acı çektirmek.

“Ocağa koydular yuha sacını / *Başıma koydular kahr tacını* / Anan baban çeksın acısı.” - (Atladı Geçti Eşiği/ Sivas)

başına taç et- : Çok değer vermek, ilgi göstermek.

“Ben de bildim şimdi onmadığımı / Daha çilelerim dolmadığını / Ellerin beğenip almadığını / Getirdin *başına tac ettin* felek.” - (Her Sabah Her Seher Gelir Geçersin / Ankara)

***başına yazıl-** : Kaderinde olmak.

“Karacaoğlan der ki *başına yazıldı* / Gözün yaşı sel oldu süzüldü / Kefenim biçildi kabrim kazıldı / Mezarımın üstü karalandı gel.” - (Bağlandı Yollarım Kaldım Çaresiz/ Sivas)

başından at- : Sürdürülmesi gereksiz görülen bir bağlılığa, bir ilişkiye son vermek.

“Başını başından yukarı tutar / Haykırır köpüğü *başından atar* / Kaçarsa kurtulur kovarsa tutar / Alma gözlü kız perçemli kır atım.” - (Çamlıbel’e Süreyidim Yolunu/ Sivas)

***başını al- (başını alıp git-)** : İzin almadan ve gideceği yeri bildirmeden gitmek, savuşmak

“Yağsiyan’a varamadım gazelden / *Başım alıp* çıkamadım güzelden / Ben seninim sen benimsin ezelden.” - (Yağsiyan’a Varamadım Yalınız / Konya)

başını alıp git- : İzin almadan ve gideceği yeri bildirmeden gitmek, savuşmak

“Getir anam kunduramı giyeyim / Gara topraklara nasıl gireyim / *Başımı alıp* diyar diyar gideyim.” - (Kaleden Çekerler Bir Siyah Perde / Ankara)

“Dağda davar güderim / Emineme selam ederim / Eminem gızını vermezse / *Başımı alıp giderim.*” - (Dağda Davar Güderim/ Ankara)

“Yasiyan’a giremedim gazelden / *Başım alıp gidemedim* güzelden.” - (Yasiyan’a Giremedim Gazelden / Konya)

“Yüce dağ başında laleler susuz / Ana ben cahilem edemem yarsız / *Başım alıp gitsem* yad ellere.” - (Yüce Dağ Başında Bir Işık / Nevşehir)

“Bir gün *başım alıp* çıkar *giderim* / Bana dağlar olsun il deyu deyu / Kayalar başını mekan ederim / Mecnun’un gezdiği bel deyu deyu.” - (Bir Gün Başım Alıp Çıkar Giderim/ Sivas)

başını bağla- : Birini nişanlamak veya evlendirmek.

“Eyvah eyvah ben anamdan ayrıldım / Eşim kızlar ben sılaya doymadım / Çık yukarı *bağlasınlar başını* / İn aşağı sil gözünün yaşını.” - (Anam Kirmenini Alsın Eline/ Kırşehir)

***başının tacı ol-** : Çok değer ve ilgi görmek.

“Başında acem şalı / Sen ol *başımın tacı* /Gözlerin benim *olsa* / İstemem dünya malı.” - (Başında Acem Şalı/ Ankara)

baygın baygın bak- : Kendinden geçmiş bir biçimde çevreye göz gezdirmek.

“Amanın bahar bahar sular akar / Yârim serhoş olmuş *baygın baygın bakar.*” - (Al Kağat Mavi Kağat/ Ankara)

***bel bük-** : Çaresizlik içinde bırakmak.

“Kavlim var dün gecedan / Aman kavlimiz var dün gecedan / Yar yar yar yar yar yar aman / Niye doğdun evler yıkan */Beller bükten* yıldız dön.” - (Bir Yıldız Doğdu Yüceden/ Niğde)

“Sarı yıldız tekerlendi / Aman sarı yıldız tekerlendi / Bal dudaklar şekerlendi / Şimdi kızlar şıkarlandı / Niye doğdun evler yıkan */Beller bükten* yıldız dön.” - (Bir Yıldız Doğdu Yüceden/ Niğde)

***bela gel-** : Kötülüğe, felakete uğramak.

“Veysel sapma sağa sola / Sen Allah’tan birlik dile / İkilikten *gelir bela* / Dava insanlık davası.” - (Allah Birdir Peygamber Hak/ Sivas)

beli bükül- : Yaşlılık yüzünden güçsüz kalmak, bir iş yapamayacak duruma düşmek.

“Ateş aldı elimi de kolumu / Devletin fermanı *büktü belimi* / Kim ağlatmış benim nazlı yârimi.” - (Ateş Aldı Elimi De Kolumu/ Konya)

“Evin yıkılsın sebep / *Belin bükülsün* sebep / Otuz iki dişlerin / Birden dökülsün sebep.” - (Bahar Geldi Yine Yollar İşledi/ Nevşehir)

***belinden çek-** : Sürekli olarak bir kimsenin gazabına uğramak.

“Kişi ne *çeker* dilinden / Hem *belinden* hem elinden / Hayır ve şer emelinden / Hakikat bunun burası.” - (Allah Birdir Peygamber Hak/ Sivas)

belini bük- : Çaresizlik içinde bırakmak.

“Paşam nereye nereye gidersin vuy nereye / Evimi yıktın *belimi büktün* endirdin dereye / Bir dahi gel göreyim pencereye.” - (Diyarbakir Ocaktır/ Sivas)

“İzmir’in içinde gülünen diken / Kör olsun dikenini yoluma diken / Ayrılık değil mi *belimi bükten.*” - (İzmir’in İçinde Al Yeşil Bayrak / Sivas)

bel ver- : Duvar gibi dik şeyler dışarıya veya tavan gibi yatay şeyler aşağıya doğru kamburlaşmak.

“Çubuk uzun *bel verir* / Bu güzellik el verir.” - (Çubuk Uzun Bağlama/ Kırşehir)

***benzi bozar-** : Yüzünün rengi solmak.

“Yengem geldi çayırılığa düzendi / Yeşil kınam altın tasta özendi / Kınayı görünce *benzim bozardı.*” - (Anam Kirmenini Alsın Eline/ Kırşehir)

***benzi sararıp sol-** : Yüzünün rengi solmak.

“Entartisi aktandır / Ne gelirse Hak’tandır / *Benzin sararmış solmuş* / O da ağlamaktadır.” - (Entarisi Aktandır/ Konya)

benzi sol- : Gücünü yitirmek, sağlık sorunu olmak.

“Suya gider su testisi doldurur / Eve gelir gül *benzini soldurur* / İflah etmez bu dert beni öldürür.” - (Suya Gider Alı Gelin Has Gelin / Ankara)

“Suya gider su testisi doldurur / Eve gelir gül *benzini soldurur.*” - (Suya Gider Su Testisi Elinde / Çankırı)

“Eğer bizi sual eden olursa / Boynu bükük *benzi soluk* yar söyle.” - (Alı Durnam Bizim Ele Varırsan/ Kırıkkale)

***bin yaşa-** : Memnunluk bildirmek için kullanılan ‘çok yaşa!’ anlamında bir söz.

“Bu kavak meşe kavak / Dalların döse kavak / Yar dibinde uyumuş / Sen *binler yaşa* kavak.” - (Bu Kavak Meşe Kavak/ Sivas)

bir çift sözü ol- : Söyleyecek bir şeyleri bulunmak.

“Kavak kavaktan uzun / Sevdiğim iki gözüm / Gelip halim sormadı / Yâre *var bir çift sözüm.*” - (Bu Kavak Meşe Kavak/ Sivas)

“Bir ok attım herge vardı / İndi gitti toza toza / *Bir çift sözüm var* o kıza.” - (Bir Ok Attım Herge Vardı/ Yozgat)

***bir derdini bine götür-** : Derdini artırmak.

“Benim *bir derdimi bine götürdün* / Bir de sen katma meramın nedir.” - (Kaçma Güzel Kaçma Ben Adam Yemem / Çankırı)

bir hoş ol- : Şaşırmak, hüzünlenmek. “Emişim de gümüşüm *bir hoşum* aman / Çokça da içtim sarhoşum aman.” - (Atım Gara Ben Gara/ Ankara)

bir yastığa baş koy- : Evlilik hayatını mutlu bir biçimde geçirmek.

“Değirmene daş koydum / Daş dönmüyor dönmüyor / *Bir yastığa baş koydum* / Acer gelin arabadan inmiyor.” - (Değirmenin Bendine/ Kırıkkale)

***borca sok-** : Borçlanmak

“Ben gidiyorum yolca / Çiçekler açar gonca / O senin mahmur bakışın / *Sokuyor* beni *borca.*” - (Ben Gidiyorum Yoluma/ Eskişehir)

boşa git- : Harcanan emek, para hiçbir işe yaramamak, olumlu bir sonuca ulaşamamak.

“Bize gam yutturdu / Hep *boşlara gitti.*” - (Bize Gam Yutturdu Devran-ı Felek/ Kayseri)

boynunu bük- : Acındırıcı, çaresiz bir durumda kalmak.

“Eğer bizi sual eden olursa / *Boynu bükük* benzi soluk yar söyle.” - (Allı Durnam Bizim Ele Varırsan/ Kırıkkale)

“Yaprak gazanın altı söküldü / İspatlarım Angara’ya döküldü / Anayın babayın *boynu büküldü.*” - (Yaprak Gazanın Altı Söküldü / Sivas)

“Menevşe sümbül de *boynunu bük* / Garip olanlar da derdini döker / Zülüflerin dökmüş alemini yakar / Acep sevdiğimin eşi varm’ola.” - (Bir Çift Durna Gördüm Durur Dallarda/ Yozgat)

“Şu dağların ne karanlık ardı var / Lale sümbül *boynun bük* derdi var / Elalemin vatani var yurdu var / Benim yurtsuz kalışıma ne deyim.” - (Dağlar Seni Delik Delik Delerim/ Sivas)

***boyun borcu** : Yapılması gereken ödev, vecibe

“Yünlü çorabın koncu / Benim yârim oyuncu / Yârim mendil istiyor / Vermek *boynumun borcu.*” - (Elindeki Mendili/ Eskişehir)

boyun eğ- : İsteyerek veya istemeyerek uymak, katlanmak.

“Osman’ın bindiği yaldızlı eğer / Atılan kurşunlar Osman’a değer / Kurşunlar geldikçe *boynunu eğ*.” - (Osman’ın Bindiği Doru Küheylan / Orta Anadolu)

“Salındı bahçeye girdi / Çiçekler selama durdu / Mor menevşe *boyun eğ* / Gül kızardı hicabından / Ah bir yar elinden / Yandım bir yar elinden.” - (Çekin Halayı Dizilsin/ Sivas)

***buram buram tüt-** Aşırı kokmak.

“Ela gözlerini sevdiğim dilber / Cefa etmeyişe bu da yetiyo / Şu sinemde aşkın közü korlaşır / Ah ettikçe *buram buram tütüyor.*” - (Ela Gözlerini Sevdiğim Dilber/ Ankara)

***burnu havada** : Çok kibirli olmak.

“Aşağıdan gelir eli develi / Devesinin boynu altın laleli / Kız gelin *olalı burnun havalı* / Ben seni kız iken seven oğlanım.” - (Aşağıdan Gelir Eli Develi/ Sivas)

buz bağla- : Sıvıların yüzeyi donmak.

“Şu dere **buz bağladı** / Dibi nergiz bağladı / Beni bir gelin vurdu / Yaramı kız bağladı.” - (Dere Geçit Vermezse/ Sivas)

can al- : Öldürmek.

“Dane dane benleri var yüzünde / **Can alıcı** bakışları gözünde / Binbir dat var edasında nazında.” - (Dane Dane Benleri Var Yüzünde/ Kırşehir)

can dayan- : Bir şey karşısında insanın dayanıklılığı elden gitmek.

“Su gelir bulanarak / Bahçeyi dolanarak / Buna **can** mı **dayanır** / Yar geçti sallanarak.” - (Su Gelir Bulanarak / Orta Anadolu)

cana kıy- : Öldürmek.

“Ziybek misin ziybek donlu giyecek / Katil misin tatlı **cana kıyacak** / Cahil misin el sözüne uyacak.” - (Ziybek Misin Ziybek Donu Giyecek / Ankara)

“Pir Sultan Abdalım gülüm dermişler / Bu şirin **canıma** nasıl **kıymışlar** / İster isem dünya malın vermişler / Sensiz dünya malı n’ederim dostum.” - (Bin Cefalar Etsen Almam Üstüme/ Sivas)

***canı kayna-** : İçinde şüphe ve endişe uyanmak.

“Suda balık oynuyor / **Canım** sana **kaynıyor** / Düştüm merhametsize / Hiç halimden bilmiyor.” - (Suda Balık Oynuyor / Kırşehir)

canı kurban : Uğruna ızdırıp veya büyük üzüntü, sıkıntı çekmek, zarara girmek, ölmek.

“Kılavuz ol gönül bana / Gel gidelim dosttan yana / **Canım kurbandır** canana / Gel gidelim dosta gönül.” - (Bir Kararda Durmayalım/ Sivas)

canı sıkıl- : İç sıkılmak, yapacak bir işi olmamaktan tedirginlik duymak.

“Bir of çeksem karşıki dağlar yıkılır / Bugün posta günü **canım sıkılır**.” - (Bir Of Çeksem Karşıki Dağlar Yıkılır/ Orta Anadolu)

“Bir of çeksem karşıki dağlar yıkılır / Bugün posta günü **canım sıkılır** / Ellerin mektubu gelmiş okunur / Benim yüreğime hançer sokulur.” - (Bir Of Çeksem Karşıki Dağlar Yıkılır/ Kayseri)

***canı yoluna feda ol-** : Kıymak, gözden çıkarmak.

“Gidiyorum elveda / **Canım yoluna feda** / Kavuşmadık yar olmaz / Kavuşturun bari Hüda.” - (Bahçelerde Hurmayım/ Orta Anadolu)

canına kıy-: Kendini öldürmek.

“Dedim ebrularının yayına kurban olayım / Dedi bak Lütfü *kıyarım canına* sürmelidir.” - (Bir Güzel Şuha Dedim İki Gözüm Sürmelidir/ Sivas)

“Hopla da gel gel yanıma / Vallah *kıyarım canıma* / Serpil de gel gel yanıma / Vallah kıyarım canıma.” - (Salın Da Gel Meydan Kız Görsün / Kayseri)

“Hopla da gel gel yanıma / Vallah *kıyarım canıma* / Serpil de gel gel yanıma / Vallah kıyarım canıma.” - (Salın Da Gel Meydan Kız Görsün / Kayseri)

canından bez-: Ölümü göze alacak kadar sıkıntı içinde olmak.

“Dertli dertli gezer oldum / Ben derdimi yazar oldum / Bu derdi ben çeke çeke / Hem *canımdan bezer* oldum.” - (Aman Dünya Ne Dar İmiş/ Kırşehir)

***canından bezdir-**: Ölümü göze alacak kadar sıkıntı içinde olmak.

“Al kağıdı yazdırır / Deryaları gezdirir / Senin orda duruşun / Beni *candan bezdirir*.” - (Al Kağat Mavi Kağat/ Ankara)

canından et-: Ölümü göze alacak kadar sıkıntı içinde olmak.

“Çökelek yendi bitti / Beni *canımdan etti* / Yar Sivas’da ben burda / Cahillik ömrüm gitti.” - (Çökeleği Çökerttim/ Sivas)

canından usandır-: Ölümü göze alacak kadar sıkıntı içinde olmak.

“Sabah gülü gibi doğup parlama / Yavaş yürü kız kendini sallama / Alırım sevdiğim almaz belleme / *Usandırdın* beni tatlı *canımdan*.” - (Başına Bağlamış Karalı Yazma/ Ankara)

canını al-: Öldürmek.

“Sallama saçların sende bulunsun / Ezrail misali *canım alırsın* / Etme bu cefayı kanlım olursun / Bu kul senin kulun kulun değil mi.” - (Açma Zülüflerin Yellere Karşı/ Kırşehir)

***canlar ez-**: Zulmetmek, eziyet etmek

“Ağ konaktan geliyor / Fistanını sürüyor / Fidan boylu oy gelin / Çok *canları eziyor*.” - (Bağında Gülün Var/ Nevşehir)

***cayır cayır yan-**: Bir kimseye büyük bir acı çektirmek.

“Ben gidiyorum yolum bayır / Gülü dikenden ayır / Ayırırsan tezden ayır / *Yanıyom cayır cayır*.” - (Ben Gidiyorum Yoluma/ Eskişehir)

***cennet yüzü görme-** : Beddua etmek anlamında kullanılan söz.

“Gara gara gazanlar / Gara yazı yazanlar / *Cennet yüzü görmesin* / Aramızı bozanlar.” - (Dut Ağacı Dut Verir/ Kayseri)

“Sıra sıra kazanlar / Kara yazı yazanlar / *Cennet yüzü görmesin* / Aramızı bozanlar.” - (Sıra Sıra Kazanlar/ Aksaray)

ciğer dağla- : Bir kimseye büyük bir acı çektirmek.

“Seherde ağılayan bülbül / Sen ağlama ben ağlıyım / *Ciğerim dağıyan* bülbül / Sen ağlama ben ağlıyım.” - (Seherde Ağlayan Bülbül / Sivas)

***ciğer doğrat-** : Bir kimseye büyük bir acı çektirmek.

“Aman Nurettin Nurettin / Gız Keziban sen m’öğrettin / Gavuruna harp m’ediyor / Gara *ciğeri doğrattın*.” - (Aman Nazelim Nazelim/ Sivas)

***ciğeri kebab ol-** : Bir kimseye büyük bir acı çektirmek.

“Efendim aşkınla işte püryanım / Semalere çıktı ah-ü figanım / Safalar getirdin gaşı kemanım / Kenzi’nin *ciğeri kebab olunca*.” - (Efendim Aşkınla İşte Püryanım/ Konya)

“Efendim bir tanem a beyim / Kaşları kemanım a serv-i revanım / Kenzi’nin *ciğeri* aman aman *kebab olunca* / Efendim a beyim kaşları kemanım a serv-i revanım.” - (Efendim Aşkınla İşte Püryanım/ Konya)

***ciğeri köz ol-** : Bir kimseye büyük bir acı çektirmek.

“Ela göze sürme çekme söz olur / Ateş düştü *ciğerime köz olur* / Şahin pençesine düşme zor olur / Acep sevdiğimin eşi varm’ola.” - (Bir Çift Durna Gördüm Durur Dallarda/ Yozgat)

ciğeri yan- : Bir kimseye büyük bir acı çektirmek.

“Susuz göllerde de balık avlanmaz / *Ciğer yanmayınca* gözler ağlamaz / Ciğer yanmayınca da gözler ağlamaz / Hayırsız yarinen gönül eğlenmez.” - (Vardığın Yazmayı Bürüneyim Mi / Kayseri)

“Susuz göllerde de balık avlanmaz / Ciğer yanmayınca gözler ağlamaz / *Ciğer yanmayınca* da gözler ağlamaz / Hayırsız yarinen gönül eğlenmez.” - (Vardığın Yazmayı Bürüneyim Mi / Kayseri)

***ciğerine köz koy-** : Bir kimseye büyük bir acı çektirmek.

“Şu dağların öte yüzü / Gün varmadan erir buzu / Seni be zalımın kızı / *Ciğerime koydun közü*.” - (Aşağıdan Bir Yel Esti/ Sivas)

ciğerine ateş düş--: Büyük bir acı ve üzüntünün etkisi altına girmek.

“*Ateş düştü ciğerime* köz olur / Şahin pençesine düşme zor olur / Acep sevdiğimin eşi varm’ola.” - (Bir Çift Durna Gördüm Durur Dallarda/ Yozgat)

***ciğerini dağla-:** Bir kimseye büyük bir acı çektirmek.

“Anam beni soğuk suya yolladı / Bulanık su *ciğerimi dağladı* / Anam duydu babam beni aradı.” - (Anam Beni Soğuk Suya Yolladı/ Sivas)

***ciğerini del-** : Bir kimseye büyük bir acı çektirmek.

“Şeker pınarından yudum elimi / Kime arz edeyim garip halimi / Gurbete gönderdim nazlı yârimi / *Ciğerim* hançerle *deldi* de gitti.” - (Sabahınan Esen Seher Yeli Mi / Yozgat)

ciğerinin başı yan.” - (ciğeri yan-) : Çok acı ve sıkıntı çekmek, büyük bir acıya uğramak, yüreği yanmak.

“Ayvalının kara kaşı / *Yandı ciğerimin başı* / Emin Hacının gardaşı / Uyan Hacı Beyim uyan.” - (Ayvalının Kara Kaşı/ Nevşehir)

ciğerinin başı yaralan- : Çok acı ve sıkıntı çekmek, büyük bir acıya uğramak, yüreği yanmak.

“Yâri görse idim haftada ayda / Sevip ayrılmaktan ne buldum fayda / Azrail göğsümde canım hay hayda / *Ciğerimin başı yarelendi* gel.” - (Bağlandı Yollarım Kaldım Çaresiz/ Sivas)

***cihanı ara-** : Dünyayı aramak.

“Beyaz şarab içtim yeşil kaneden / Güzel seven murat alırdünyadan / Gayseriden Garamandan Gonyadan / *Aradım cihanı* mislin bulunmaz.” - (Beyaz Fesli Esmer/ Aksaray)

***cilve sat-** : Nazlanmak, kırıtmak

“Ne hoş alma gönderir / Mayhoş alma gönderir / O kız ki damda yatar / O kız ki *cilve satar* / O kızın gönlü de sevmiş / Bana alma gönderir.” - (Çarşıda Bal Var/ Diyarbakır)

***çare bul-** : Kimseden yardım görmeden kendi işini kendi yapmak.

“Akşam oldu gine basdı kareler / Göz göz oldu sinemdeki yâreler / Nazlı yârim gelsin *bulsun çareler*.” - (Akşam Oldu Gine Basdı Kareler/ Eskişehir)

***çıra gibi yan-** : Çok parlamak.

“Yağmur yağmış çiselenmiş izleri/ *Yanar çıra gibi* parlar gözleri / Ayınan gün gibi berrak yüzleri.” - (Endim Davet Ettim Koç Babayı/ Sivas)

çile çek- : Büyük sıkıntı ve üzüntü içinde yaşamak.

“Ah senin ellinden *çektığım çile* / Söyleyip ismini düşürmem dile / Bülbül feryad eyler kırmızı güle / Sakın incitmesin har çiçekleri.” - (Esti Bahar Yeli Karlar Eridi/ Sivas)

***çile doldur-** : Sıkıntılı bir işin veya bir durumun sona ermesini beklemek.

“Ben de bildim şimdi onmadığımı / Daha *çilelerim dolmadığını* / Ellerin beğenip almadığını / Getirdin başıma tac ettin felek.” - (Her Sabah Her Seher Gelir Geçersin / Ankara)

***çöle düş-** : Büyük bir üzüntü dolayısıyla insanlardan kaçıp ıssız yerlerde yaşamak.

“Yüce ceylan bakışına kurban olduğum / Sallanma karşımda öldürme beni / Ah gülüm gülüm yürüsene yavrum / Mecnun edip beni de *düşürdün çöle*.” - (Yüce Dağ Başında Bir Kuş Uçurdum / Sivas)

***dağ beli aş-** : Çok zor işleri başarmak.

“*Aşamadım* şu *dağların belinden* / Gayfeçerken fincan kaydı elimden / Kurtulaydım şu zalimin dilinden.” - (Aşamadım Şu Dağların Belinden/ Eskişehir)

***dağları del-** : Çok zor işleri başarmak.

“Ak koyun meler gelir / *Dağları deler* gelir / Hakikatli yar olsa / Geceyi böler gelir.” - (Ak Koyun Meler Gelir/ Yozgat)

“Her kaçan dildara arz etsem halim / Ah-u efkarında kalmaz melalim / Sevdalara salar beni o zalim / Gevheri sen *dağlar del* deyu deyu.” - (Bir Gün Başım Alıp Çıkar Giderim/ Sivas)

daldan dala kon- : Sık sık iş, konu veya düşünce değiştirmek.

“Gel yar senin ile bir kavıl edelim / Kavilden karardan dönmemesine / İkimiz bir dala yuva yapalım / Başka *daldan dala konmamasına*.” - (Sabahınan Esen Seher Yeli Mi / Yozgat)

dallarımı kır- : Çok üzmek, harap etmek.

“Aşağıdan bir yel esti / *Kırdı* gine *dallarımı* / Ne dedim de niye küstün / Niye kestin dillerini.” - (Aşağıdan Bir Yel Esti/ Sivas)

dara düş- : Sıkıntıya girmek

“Horozumun tüyü kara / Sesi gider Üsküdar’a / Bu günlerde *düştüüm dara*.” - (Horozumu Satamadım / Eskişehir)

***dayanacak özü kalma-** : Güçsüzleşmek.

“Gayrı *dayanacak özüm kalmadı* aman / Mektuba yazacak sözüm kalmadı.” - (Yarım Ağam İstanbul’u Mesken Mi Tuttun / Kayseri)

***derdinden eri-** : Birine tutkun olmak, aşk tutkusu içinde olmak.

“Yüce dağ başında kar yiyeyim mi / Yar senin *derdinden eriyeyim* mi.” - (Yandım Allah Yandım Yatamıyorum/ Sivas)

defteri deril.” - (defteri dürül-) : Ölmek.

“Bağlandı yollarım kaldım çaresiz / Gayrı dünya bana garalandı gel / *Derildi defterim* arsız amansız / Üst üste dizildi sıralındı gel.” - (Bağlandı Yollarım Kaldım Çaresiz/ Sivas)

deli et- : Çılgına çevirmek.

Helkeler golunda suya gidiyor / Elleri gınalı bir güzel gelin / Senin derdin beni *deli ediyor*
Gözleri sürmeli bir güzel gelin.” - (Helkeler Golunda Suyu Gidiyor / Sivas)

deli eyle- : Çılgına çevirmek.

“Bu dert beni iflah etmez *del’eyler* / Benim dert çekmeye dermanım mı var.” - (Dersini Almış da Ediyor Ezber/ Yozgat)

“Karşıdan el eyleme / Kız beni *del eyleme* / De öldürürsen sen öldür / Kötüye kul eyleme.” - (Topak Daşın Kenarı / Kırşehir)

deli ol- : Delirmek.

“Doğdu’nun düzüne yağmaz mı dolu / Yârinden ayrılan *olmaz* mı *deli* / Günde üç beş kere gördüğüm yâri / Şimdi alt’aylara katlandım gayrı.” - (Doğdu’nun Düzüne Yağmaz Mı Dolu/ Çankırı)

“Gidiyom sende bende / Bir arzum galdı sende / Derdinden *oldum deli* / Din iman yok mu sende.” - (Dama Goydum Yakacak/ Ankara)

***dem sür-** : Neşe içinde yaşamak.

“Yedi yıldır haberini almadım / Geçti ömrüm bir murada ermedim / Fırsat elde iken *demler sürmedim*.” - (Eşimden Ayrıldım Yoktur Kararım/ Sivas)

***dengine düşeme-** : Kendine uygun olanı bulamamak.

“Bir gemim var salıverdim engine / Kaderim yok *düşemedim dengime* / Şimdi rağbet güzel ile zengine.” - (Bir Gemim Var Adalara Yaslanır/ Ankara)

derde bağla- : Dert içinde olmak.

“Yârinden ayrılan ağlar / Bu aşk beni *derde bağlar*.” - (Yarimin Kaşları Kalem / Sivas)

“Dağlar dağladı beni / Gören ağladı beni / Ayırdı zalim felek / *Derde bağladı* beni.” - (Dağlar Dağladı Beni/ Kırşehir)

derde düş- : Sorunla karşılaşmak.

“Sabahtan erkenden gelmiş çeşmeye / İstedim testiden bir su içmeye / Ahdetmiştik gülüm benden kaçmaya / Neden beni böyle bir *derde düşürdün*.” - (Sabahtan Erkenden Gelmiş Çeşmeye / Sivas)

“Sevda gitmiyor serde / *Düşürdün* beni *derde* / Zülûflerin dökülmüş / Al yanağına perde.” - (Sevda Gitmiyo Serden/ Kırşehir)

***derde katlan-** : Üzüntüye tahammül etmek.

“Fırın içinde kürek / Ne yanarsın a yürek / Her *derde katlandın* / Buna da katlan yürek.” - (Suya Giden Bacılar / Sivas)

“Karşıda fiğ otları / Bu *derde* kim *katlanır* / Necibe’nin aşkından / Gök yüzü bulutlanır.” - (Yakışır allar Sana / Sivas)

***derde tutul-** : Üzüntüye kapılmak.

“Hançeri feleğin ucu ciğerde / Durmadan kanıyor yaramız serde / Gurbet ellerinde *dutuldum derde* / Gel tabip yaramı sar garip garip.” - (Hazan İle Geçti Şu Benim Ömrüm/ Sivas)

***derdinden kibrit ol-** : Güçsüz düşmek.

“İlengerin kalayı / Kızlar çeker halayı / *Derdinden kibrit oldum* / Nedir bunun kolayı.” - (Eşme Eştım Sabahtan/ Yozgat)

derdine düş- : Biri veya bir şey için tasalanmak.

“Dağlar çiçek açar Veysel dert açar / *Derdine düştüğüm* yar benden kaçır / Gerçek aşık olan kendinden geçer / Derdini aleme yayar iniler.” - (Bir Ulu Ağaçtan Bir Yaprak Düşse/ Sivas)

“Ekini biçer oldum / Desteyi seçer oldum / Yar *derdine düşeli* / Dağlara göçer oldum.” - (Ekini Biçer Oldum/ Sivas)

“Yüce dağ başında yanar bir aşık / *Düşmüşüm derdine* olmuşum aşık / Ağ buğday benizli zülfü dolaşık.” - (Yüce Dağ Başında Yanar Bir Işık / Sivas)

***derdine ilaç ol-** : Sıkıntıyı çözmek, atlatmak, çaresizliği yenmek.

“Kavakda bel olmaz / Her evde güzel olmaz / Her evde güzel olsa / *Derdime ilaç olmaz.*” - (Eğdim Kiraz Dalını/ Konya)

derdine yan- : Kendi durumuna üzülmek.

“Atma garip anam beni dağlar ardına / Kimseler yanmasın anam *yansın derdime.*” - (Vardiğin Yazmayı Bürüneyim Mi / Kayseri)

derdini çek- : Üzüntüsüne katlanmak.

“Aşan bilir karlı dağın ardını / *Çeken* bilir ayrılığın *derdini* / Bülbül kaç a aldın gülün nargını / Gül alıp satmanın zamanı değil.” - (Aşan Bilir Karlı Dağın Ardını/ Sivas)

derdini deş- : Derdini hatırlatıp yeniden üzülmesine yol açmak.

“Durnam dertli öttün *derdimi deşdin* / El vurdun yaremin başını açtın / Eşinden mi ayrıldın yolun mu şaşdın / Bizim ellere doğru gidin durnalar.” - (Bir Çift Durna Gördüm Durur Dallarda/ Yozgat)

derdini dök- : Derdini, sıkıntılarını ayrıntılı olarak anlatmak, dile getirmek.

“Menevşe sümbül de boynunu бүker / Garip olanlar da *derdini döker* / Zülüflerin dökmüş alemini yakar / Acep sevdiğimin eşi varm’ola.” - (Bir Çift Durna Gördüm Durur Dallarda/ Yozgat)

“*Derdimi dökersem* derin dereye / Doldurur dereyi düz olur gider / Irakipler geldi girdi araya / Korkarım yar benden yoz olur.” - (Derdimi Dökersem Derin Dereye/ Sivas)

“Mahmut Erdal *derdim dökem* sazıma / Hangi bir gün yanam kara yazıma / Her gelip geçtikçe basar yüzüme / Ayaklar altında çul eyler beni.” - (El Ne Bilir Yar Aşkına Yandığım/ Sivas)

***derdini yay-** : Derdini herkese söylemek.

“Dağlar çiçek açar Veysel dert açar / Derdine düştüğüm yar benden kaçır / Gerçek aşık olan kendinden geçer / *Derdini* aleme *yayar* iniler.” - (Bir Ulu Ağaçtan Bir Yaprak Düşse/ Sivas)

***dermandan kes-** : Güçsüz hale getirmek.

“Bir dal kestim ormandan / Yar geliyor harmandan / Ne talihsiz yâre düştüm / *Kesti* beni *dermandan.*” - (Bir Dal Kestim Ormandan/ Orta Anadolu)

***dermansız derde uğra-** : Çaresi olmayan bir durumla karşılaşmak.

“Oy gülüm giderken bize uğra / Oy gülüm kebabı köze doğra / Oy gülüm benden başka seversen / Oy gülüm **dermansız derde uğra.**” - (Oy Gülüm Yağmur Yağar Yerlere / Nevşehir)

***dert aç-** : Kötü ve zor bir duruma düşürmek.

“Dağlar çiçek açar Veysel **dert açar** / Derdine düştüğüm yar benden kaçır / Gerçek aşık olan kendinden geçer / Derdini aleme yayar iniler.” - (Bir Ulu Ağaçtan Bir Yaprak Düşse/ Sivas)

***dert çek-** : Sıkıntı içinde olmak, üzülme.

“Al almanın dördünü / Sev yiğidin merdini / Seversen de güzel sev / **Çekme** kötü **derdini.**” - (Al Alma Kızıl Alma/ Kayseri)

“Evleri görünüyor / Gönüldür yeriniyor / **Çekilecek dert** değil / Mevlam sabır veriyor.” - (Altunu Bozdurayım/ Kayseri)

“Aman dünya ne dar imiş / **Dert çekmesi** ne zor imiş / İçerimde yâre varmış / Dermanını arar oldum.” - (Aman Dünya Ne Dar İmiş/ Kırşehir)

“Dertli dertli gezer oldum / Ben derdimi yazar oldum / Bu **derdi** ben **çeke** çeke / Hem canımdan bezer oldum.” - (Aman Dünya Ne Dar İmiş/ Kırşehir)

“Anlatamam derdimi dertsiz insana / **Dert çekmeyen** dert kıymetin bilemez / Derdim bana derman imiş bilmedim / Hiçbir zaman gül dikensiz olamaz.” - (Anlatamam Derdimi Dertsiz İnsana/ Sivas)

“Bu dert beni iflah etmez del’eyler / Benim **dert çekmeye** dermanım mı var.” - (Dersini Almış da Ediyor Ezber/ Yozgat)

“Al elmanın dördünü / Sev yiğidin merdini / Seversen güzel sev / **Çekme** çirkin **derdini.**” - (Sarı Kavunun Yılı/ Sivas)

dert et- : Bir sorunu veya durumu üzüntü konusu yapmak.

“Çıktım yücesine seyran eyledim / Yar ilen gezdiğim yerler perişan / Fırgat geldi **derd eyledim** ağladım / Bir ben değil cümle alem perişan.” - (Çıktım Yücesine Seyran Eyledim/ Sivas)

dert ol- : Bir kimsenin ya da durumun sıkıntı vermesi.

“Evleri taş arasıSoğandır maşalası / Sevemedim **dert oldu** / Kara göz kaş arası.” - (Evleri Fadime’lim/ Sivas)

“Garibim irengim soldu / Gözlerime yaşlar doldu / Gönlüm bana bir **dert oldu** / Alan bulup veremedim.” - (Yörü Bire Yalan Dünya / Kırşehir)

dert yan- : Derdini sızlanarak anlatmak. Bir şeyden şikâyet etmek, yakınmak.

“Ekine firaz derler / Güzele beyaz derler / Her kime **derdim yansam** / Yana yana gez derler.” - (Ekin Ektim Çöllere/ Yozgat)

dilden dile düş- : Hakkında dedikodu yapılmak.

“Yasiyan’dan gittim elden ellere / Sen **düşürdün** beni **dilden dillere**.” - (Yasiyan’a Giremedim Gazelden / Konya)

“Ar ettim de deyemedim ellere / Sen **düşürdün** beni **dilden dillere**.” - (Yağsiyan’a Varamadım Yalınız / Konya)

dile düş- : Hakkında dedikodu yapılmak.

“Ölmeyince vermem seni ellere / Söylesem adını da **düşürürler dillere**.” - (Enginli Yüksekli Kayalarımız/ Konya)

“Ah senin ellinden çektiğim çile / Söyleyip ismini **düşürmem dile** / Bülbül feryad eyler kırmızı güle / Sakın incitmesin har çiçekleri.” - (Esti Bahar Yeli Karlar Eridi/ Sivas)

dile gel- : Konuşma kudreti, yeteneği, olmayan varlık konuşmak, dillenmek, lisana gelmek.

“Bağa gel bostana gel / **Dile gel** destana gel / Anan izin vermezse / Yalandan hastalan gel.” - (Bağa Gel Bostana Gel / Orta Anadolu)

dile ver- : Gizli tutulması gereken bir şeyi açığa vurmak, duyurmak, yaymak.

“Biz canları güle vermişiz / Külhanları **dile vermişiz** / Dünya malın sele vermişiz.” - (Biz Canları Güle Vermişiz/ Sivas)

dili dolaş- : Korku, heyecan, hastalık, utangaçlık, sarhoşluk gibi sebeplerle şaşırarak söyleyeceğini karıştırmak.

“Bülbülün kanadı yeşil / Aklını başına deşir / Sarhoşum **dilim dolaşır** / (Bülbülün Kanadı Sarı/ Yozgat)

dili durma- : Sürekli konuşmak. Söylenmeyecek şeyleri de söylemek, sır tutamamak.

“Garanfilim susuzum / Gaç gündür uykusuzum / Varsam yârin yanına / **Dilim durmaz** huysuzum.” - (Altın Yüzük Yaptırdım/ Ankara)

“Gara acın dalları / Ne hoş kokar gülleri / Sevdim ise ben sevdim de / **Durmaz** elin **dilleri**.” - (Bir Kuşum Var Al Beni/ Ankara)

***dili kesil-** : Susmak, dedikodu etmeyi bırakmak.

“Sarı kavunun yılı / Ektim kadife gülü / Bir zaman ayrı gezek / **Kesilsin** elin **dili.**” - (Sarı Kavunun Yılı/ Sivas)

“Sarı kavunun yılı / Ektim kadife gülü / Bir zaman ayrı gezek / **Kesilsin** elin **dili.**” - (Sarı Kavunun Yılı / Sivas)

***dili tutma-** : Konuşamamak.

“Elim tutmaz güllerini dereyim / **Dilim tutmaz** hallerini sorayım / Dört سوالın manasını vereyim / Sazım düzen tutmaz tel bozuk bozuk.” - (Bu Yıl Bu Dağların Karı Erimez/ Sivas)

dili varma- : Bir sözü söylemeye gönlü razı olmamak.

“Elim tutmaz güllerin dermeye / **Dilim varmaz** hasta halin sormaya / Dört سوالın manasını bilmeye / Sazım düzen tutmaz tel bozuk bozuk.” - (Bu Yıl Bu Dağların Karı Erimez/ Sivas)

***dilinden bal ak-** : Tatlı tatlı konuşmak.

“Altın yüzük elinde / Gümüş kemer belinde / Bir çift kelam et bana / **Bal akıyor dilinde.**” - (Altın Yüzük Yaptırdım/ Ankara)

***dilinden çek-** : Bir kimsenin sitem, eleştiri ve sataşmalarına maruz kalmak.

“Kişi ne **çeker dilinden** / Hem belinden hem elinden / Hayır ve şer emelinden / Hakikat bunun burası.” - (Allah Birdir Peygamber Hak/ Sivas)

***dilinden kurtul-** : Bir kimsenin sitem, eleştiri ve sataşmalarından kurtulmak.

“Yar yar yar / Elinizden elinizden / **Kurtulaydım dilinizden** / Yeşil başlı ördek olsam / Sular içmem gölünüzden.” - (Elinizden Elinizden/ Konya)

“Aşamadım şu dağların belinden / Gayfeçerken fincan kaydı elimden / **Kurtulaydım** şu zalimin **dilinden.**” - (Aşamadım Şu Dağların Belinden/ Eskişehir)

“Gidiyom elinizden / **Kurtulam dilinizden** / Yeşil baş ördek olsam / Su içmem gölünüzden.” - (Başımda Altın Tacım/ Kırşehir)

***dil dök-** : Kandırmak, inandırmak ya da faydalanmak için güzel sözler söylemek.

“Suya dalar ördekler / Birbirini yedikler / Şimdi **diller döküyor** / Kundakdaki bebekler.” - (Dam Başında Yatıyo/ Yozgat)

***dilleri çürü-** : Konuşamaz duruma gelmek.

“Aynalı beşik sallamadı kollarım / Nen çalmadı *çürüyesi dillerim.*” - (Ağ Keçi Gelmiş de Oğlağın İster/ Yozgat)

dilini kes- : Susmak, dedikodu etmeyi bırakmak.

“Aşağıdan bir yel esti / Kırdı gine dallarımı / Ne dedim de niye küstün / Niye *kestin dillerini.*” - (Aşağıdan Bir Yel Esti/ Sivas)

***din iman olma-** : Acımasız olmak.

“Gidiyom ben de ben de / Bir arzum kaldı sende / Ayva gibi sarardım / *Din iman yok* mu sende.” - (Samanlık Dolu Saman / Yozgat)

“Ben gidiyorum bende / Bir arzum kaldı sende / Mapuslara gidiyorum / *Din iman yok* mu sende.” - (Ben Gidiyorum Yoluma/ Eskişehir)

“Gidiyom sende bende / Bir arzum galdı sende / Derdinden oldum deli / *Din iman yok* mu sende.” - (Dama Goydum Yakacak/ Ankara)

divan dur- : El pençe divan durmak.

“Dut ağacı merdivan / Dibinde *durdum divan* / Beni yardan ayıran / Ne din bulsun ne iman.” - (Dut Ağacı Dut Verir/ Kayseri)

divane ol- : Bir şeye çok düşkün olmak.

“Evlerinin ardındayım / Güzellerin yurdundayım / Bir güzelin derdindeyim / Derdinden *oldum divane.*” - (Dumluca'nın Bayırına/ Sivas)

“Atımı bağladım ben bir ormana / Göynüm düştü bir delikanlı oğlana / Yitirdim yârimi *oldum divane.*” - (Atımı Bağladım Ben Bir Ormana/ Eskişehir)

divanında dur- : El pençe divan durmak.

“Aslın belli asaletin sormadım / Destur alıp *divanında durmadım* / Huri midir melek midir bilmedim / Dünyada türemiş bir tane güzel.” - (Aslın Paktır Hiç Kin Yoktur Özünde/ Ankara)

***doğru yola dön-** : Yanlış bir şeyden, bir yoldan vazgeçip doğru olana yönelme.

“Yunus dahi uyanmadın / Kendi ölümün sanmadın / Bu *doğru yola dönmedin* / Henüz işin güman imiş.” - (Derman Arardım Derdime/ Sivas)

***doğrudan şaşma-** : Doğrudan vazgeçmemek.

“Kemlik gelmez asilzadede kaçma / Yardımcın Hüdadır *doğrudan şaşma* / Her yüze gülene sırrını açma / El yüzünden bir ziyana uğrarsın.” - (Beyaz Fesli Esmer/ Aksaray)

***dost bağına gir-** : Dostun yanında bulumak.

“Düşkün iken *dost bağına girilmez* / Yalan ile Hakka ikrar verilmez / Kamil olmayınca menzil görülmez / Kara cahil elinden kul dertli dertli.” - (Bu Yarayı Dosttan Aldım Ezeli/ Sivas)

***doya doya gül-** : Doyasıya, kana kana gülmek.

“Mendilimde tel oya / *Gülmedim doya doya* / Asker yolu beklerim de / Gününü saya saya.” - (Asker Yolu Beklerim/ Yozgat)

***doyum olma-** : Bir şeyden bıkmamak. Bir şey yetmemek, bir şeye kanamamak.

“Haydi yavrum gül fidan / Uyan da gel uykudan / Uykuya *doyum olmaz* / Sallan da gel gül fidan.” - (Bir Sigara Ver Bana/ Sivas)

***dört dolan-** : Telaşlı bir şekilde çare aramak.

“Değirmen *dört dolanır* / Suyu serhoş dolanır / Yâre bir kuşak aldım / Beline beş dolanır.” - (Değirmen Dört Dolanır/ Sivas)

***dört yanını donat-** : Her yanını süslemek.

“Arap seni beslesinler balınan / *Dört yanını donatsınlar* gülünen / Ebedinen erkanınan yolunan / Efendim afiyet olsun yar malım.” - (Arap Seni Gezdirirler Arayı/ Çankırı)

***dulda (gölgelik) ol-** : Engel olmak.

“Sen bir ulu kavak yolda durursun / Gelene geçene *dulda olursun*.” - (Yaha Ulu Kavak Dalın Gurusun / Nevşehir)

***dünya malı ver-** : Dünyadaki her şeyi vermek.

“Pir Sultan Abdalım gülüm dermişler / Bu şirin canıma nasıl kıymışlar / İster isem *dünya malın vermişler* / Sensiz dünya malı n'ederim dostum.” - (Bin Cefalar Etsen Almam Üstüme/ Sivas)

***dünya tadını bilme-** : Yaşadığı hayatın güzelliğinin farkında olmamak.

“Yalancı ne *bilir dünya tadını* / Gerçek olan çeker aşkın odunu / Hasret-en-lillahi görsem adını / Yanı sıra sultan eyler Hak beni.” - (Bir Garip Başınan Galdım Arada/ Orta Anadolu)

***dünyada ettiğini ahirette çek-** : Şu an yapılan kötülüklerin cezasız kalmaması, ileride karşılaşılabilecek olması.

“Garanfil eker misin / Balınan şeker misin / *Dünyada ettiğini / Ahirette çeker* misin.” - (Altın Yüzük Yaptırdım/ Ankara)

“İreyhan eker misin / Balınan şeker misin / *Dünyada ettiğini / Ahrette çeker* misin.” - (İreyhan Eker Misin / Sivas)

***düşe gir-** : Rüyasına bulunmak.

“Üç gün evvel tiren *girdi düşüme* / Düşümü söyledim kendi eşime / En sonunda bu iş geldi başıma.” - (Kahpe Felek Şaşırttırdı Yolumu / Sivas)

***düşmanın bağırmı ez-** : Üzmek, derde sokmak.

“Gel bana gel gel güzelim / Doldur gadehleri güzelim / Bu yaz da böyle gezelim / *Düşmanların bağırmı ezelim.*” - (Dolambaç Dolambaç Yolun Olayım/ Yozgat)

***edasına yan-** : Davranışlarına vurulmak.

“Hoppala yârim haydasına / Hayran oldum gaydasına / Ben *yanarım edasına.*” - (Çırahmada Taşm’olur/ Ankara)

“Eğlen eğlen *edasına yandığım* / Yanarım doyası saramadığım.” - (Vardım Düşüm Isırganlı Koyağa / Sivas)

el at- : Birisinin işine karışmak, müdahale etmek. Bir işe girişmek, teşebbüs etmek.

“Kapalı çevremi *el adıp* açmam / Ab-ı hayat olsan bir yudum içmem / Deniz ortasında olsan bir köprü / Boğulur denizde üstünden geçmem.” - (Bülbüle Su Verdim Altın Tasınan/ Ankara)

el çek- : V azgeçmek.

“El çek tabip *el çek* benim yaremden / Ölüyorum kurtulmam ben bu yaremden.” - (Anam Ağlar Başucumda Oturur/ Kırşehir)

el et- : Bir kimseyi el işaretiyle çağırmak. Uzaktan el sallamak.

“Bico dedim gahmadı / Yar yüzüme bahmadı / Bir gaderde yar sevdim / *El ettiğim* çıhmadı.” - (Bicoyun Elllerinde/ Sivas)

“Çıktım kerpiç duvara / *El ettim* eski yara / Eski yar şöyle dursun / Can kurban yeni yana.” - (Çekin Halay Düzülsün/ Niğde)

“Damdan dama atlan yar / Püskülleri sarkan yar / *El ettim* de gelmedi / Horuzlardan korkan yar.” - (Damdan Dama Atlan Yar/ Aksaray)

“Kaleden iniyorum / *El etsen* geliyorum / Kurudum kibrit oldum / Üflesen yanıyorum.” - (Kaleden İndim Ancak / Sivas)

“Oy nereye nereye / Koyun indi dereye / Uzaktan *el eyleme* / Dön geriye geriye.” - (Dere Geçit Vermezse/ Sivas)

“Karşıdan **el eyleme** / Kız beni del eyleme / De öldürürsen sen öldür / Kötüye kul eyleme.” - (Topak Daşın Kenarı / Kırşehir)

***el sözüne uy-** : Yakın çevresinden birinin sözüne inanmayıp, tanımadığı ya da az tanıdığı insanların söylediklerine inanmak.

“Ziybek misin ziybek donlu giyecek / Katil misin tatlı cana kıyacak / Cahil misin **el sözüne uyacak.**” - (Ziybek Misin Ziybek Donu Giyecek / Ankara)

el ver- : Yardım etmek.

“Çubuk uzun bel verir / Bu güzellik **el verir.**” - (Çubuk Uzun Bağlama/ Kırşehir)

***el vur-** : Dokunmak.

“Durnam dertli öttün derdimi deşdin / **El vurdun** yaremin başını açtın / Eşinden mi ayrıldın yolun mu şaşdın / Bizim ellere doğru gidin durnalar.” - (Bir Çift Durna Gördüm Durur Dallarda/ Yozgat)

“Kızılırmak gibi çağlayıp aksan / **El vurup** sinenin bendini yıksan / Yarın mahşer günü şefaatsen / Kaçarım mahşerden barışmam gayrı.” - (Bundan Sonra Ben O Yare Küskünüm/ Sivas)

“Kızıl ırmak gibi çağladım aktım / **El vurdum** göğsümün bendini yıktım / Gülyüzlü cerenin bağına çıktım / Girdim bahçasına gül bozuk bozuk.” - (Bu Yıl Bu Dağların Karı Erimez/ Sivas)

elden git- : Bir şeyi yitirmek, o şeyden yoksun kalmak.

“Elmayı soydum dildim / Yere düştü de sildim / Ben yârin kıymetini / **Elden gitti** de bildim.” - (Asmanın Tepesinde/ Sivas)

“Bülbül feryad ediyor / Alacaksan al beni / Ey deli deli vay deli deli / Gençlik **elden gidiyor.**” - (Sap Yükledim Kağnya / Ankara)

“Yandım Allah yandım yatamıyorum / Gençlik **elden gitti** tutamıyorum.” - (Yandım Allah Yandım Yatamıyorum / Sivas)

***ele var-** : Yabancı biriyle evlenmek.

“Dar köprüden geçerken / Köprü salladı beni / Ben **ele varmaz** idim / Ağam yolladı beni.” - (Dar Köprüden Geçerken/ Yozgat)

***eli işte gözü oynasta ol-** : İş yapar gibi görünüp, aklı başka bir şeyle meşgul olma.

“Amanın mineler / Dost dost mineler / **Eli işte gözü oynasta** döneler.” - (Bağa Girdim Üzüm Yok/ Çankırı)

***eli tutma-** Gücsüz, dermansız kalmak.

“Gülüm gülüm kırıldı kolum / *Dutmuyor elim* durnalar ey / Ah gülüm gülüm yar gülüm gülüm / Kız gülüm gülüm durnalar ey.” - (Allı Durnam Bizim Ele Varırsan/ Kırıkkale)

“*Elim tutmaz* güllerin dermeye / Dilim varmaz hasta halin sormaya / Dört sualin manasını bilmeye / Sazım düzen tutmaz tel bozuk bozuk.” - (Bu Yıl Bu Dağların Karı Erimez/ Sivas)

“*Elim tutmaz* güllerini dereyim / Dilim tutmaz hallerini sorayım / Dört sualin manasını vereyim / Sazım düzen tutmaz tel bozuk bozuk.” - (Bu Yıl Bu Dağların Karı Erimez/ Sivas)

elinde olma- : İradesi dışında gerçekleşmek.

“Elin elime deyil / Salın belime deyil / Geliyom yüzün eğri / Benim *elimde değil.*” - (Yanarım Senin Aşkına / Kırşehir)

elinden al- Bir şeyden mahrum etmek.

“Aşağıdanda gele gele geldiler / Geldiler de evimize doldular / Kızımızı *elimizden aldılar.*” - (Aşağıdanda Gele Gele Geldiler/ Yozgat)

“Gün be gün eylerim ah ile zarı / *Elimden aldırđım* gül yüzlü yâri.” - (Biter Biter De Kırşehir’in Gülleri Biter/ Kırşehir)

“Gülüm ammmman amman aman / Sebeğ amman amman aman / Bir tanem amman / *Elimden aldırđım* gül yüzlü yâri.” - (Biter Biter De Kırşehir’in Gülleri Biter/ Kırşehir)

“Yürü diller yürü *tutam elinden* / Tenhalarda saram ince belinden / Eğer seni alırlarsa elimden / Dövmem gidem kara bağrım taş ile.” - (Yörü Dilber Yürü Saçın Saz Gibi / Eskişehir)

“Yüzbin mihnet çektim bir daha gerek / Hayli ömür ister bir daha gerek / Yâri *elden aldı* o kanlı felek / Aktı gözüm yaşı sel oldu gitti.” - (Çığırışır Bülbüller Gelmiyor Bağban/ Sivas)

***elinden çek-** : Bir kimse yüzünden sıkıntıya düşmek.

“Kişi ne *çeker* dilinden / Hem belinden hem *elinden* / Hayır ve şer emelinden / Hakikat bunun burası.” - (Allah Birdir Peygamber Hak/ Sivas)

elinden kurtul- Birinden kaçmayı başarmak.

“Elmaydım indirdiler dalımdan / Ayırdılar beni nazlı yârimden / *Kurtulaydım* şu zalimin *elinden*.” - (Aşamadım Şu Dağların Belinden/ Eskişehir)

“Yar yar yar / *Elinizden* elinizden / *Kurtulaydım* dilinizden / Yeşil başlı ördek olsam /
Sular içmem gölünüzden.” - (Elinizden Elinizden/ Konya)

***elini sinesine vur-** : Coşkulu bir şekilde üzüntüsünü yaşamak.

“Arg altında aşlama / Aşlamayı taşlama / *El sineye vurmadan* / Ağlamaya başlama.” - (Arg Altında Bendim Var/ Çankırı)

***eller al-** : Yabancı biriyle evlenmek.

“Geçti ömrüm muradıma / Eremedim eremedim / Yıllar geçti ömrüm durdu / Umutlarım hayal oldu / Sevdiğimi *eller aldı*.” - (Yörü Bire Yalan Dünya / Kırşehir)

“Yüce dağ başında bir kuş uçurdum / Ana nenni nenni bir kuş uçurdum / Ben meylim bir güzele düşürdüm / Duydum nazlı yârim yad *eller almış* / Vallah dostlar ben aklımı şaşırdım / Dilber nenni nenni vallah şaşırdım.” - (Yüce Dağ Başında Bir Kuş Uçurdum / Sivas)

***ellere var-** : Yabancı biriyle evlenmek.

“Akşam olur karanlığa kalırsın / Derin derin sevdalara dalarsın / Beni koyup *yadellere varırsan* / Sana zulüm bana ölüm değil mi.” - (Akşam Olur Karanlığa Kalırsın/ Sivas)

“Ahu gözlerini sevdiğim dilber / Sana bir sözüm var diyemiyorum / Bilmem deli miyim Mecnun gezerim / Sırrımı ellere veriyorum.” - (Ahu Gözlerini Sevdiğim Dilber/ Kırşehir)

“*Ellere* benim yârim ellere vay / Saç bağın dökü de *vermiş* bellere vay / Nazlı yârim seni de vermem ellere vay / Dayanamam dokunaklı dillere vay.” - (Bahçelerde Vez Olur/ Sivas)

***ellere ver-** : Yabancı birine vermek.

“Yağmur yağar ellere / Seni *vermem ellere* / Seni versem ellere / Ben giderim yerlere.” - (Yağmur Yağar Yerlere / Eskişehir)

ettiğini bul- : Yaptığı kötü davranışın karşılığını görmek.

“Nere gitsem geldin girdin arama / Derman bulunmasın gizli yarana / Hep senin ucundan döndüm kereme / Bana *ettiğini bulasın* sebep.” - (Sebeup Mezarında Yosunlar Bitsin / Kırşehir)

***ev yık-** : Harap etmek, zor durumda bırakmak.

“Kavlim var dün gecedin / Aman kavlimiz var dün gecedin / Yar yar yar yar yar yar aman / Niye doğdun *evler yıkan* / Beller büken yıldız dön.” - (Bir Yıldız Doğdu Yüceden/ Niğde)

“Sarı yıldız tekerlendi / Aman sarı yıldız tekerlendi / Bal dudaklar şekerlendi / Şimdi kızlar şıkarlandı / Niye doğdun *evler yıkan* / Beller büken yıldız dön.” - (Bir Yıldız Doğdu Yüceden/ Niğde)

“*Evler yıkan* beller büken / Kanlı mı oldun kervan kıran / Dön dön dön dön.” - (Havalanma Telli Durnam / Sivas)

***evini yak-** : Harap etmek, zor durumda bırakmak.

“İzzet’i çağırın ey kalbi mermer / Elinde namesi eyliyor ezberü / Kumral saçlı ela gözlü bir dilberi / *Yaktın* atam *evin* viran eyledin.” - (İzzet’i Çağırın Ey Kalbi Mermer / Sivas)

“Paşam nereye nereye gidersin vuy nereye / *Evimi yıktın* belimi бүktün endirdin dereye / Bir dahi gel göreyim pencereye.” - (Diyarbakir Ocaktır/ Sivas)

gafil avlan- : Beklenmedik bir sırada yakalanmak, habersiz ve hazırlıksız bir anda bir olayla karşılaşmak, zor duruma düşürülmek

“Yavre yavre yavre / Ateşine yandım / Seni benim sandım / Pek *gafil avlandım*.” - (Kaçma Güzel Kaçma Ben Adam Yemem / Çankırı)

***gam al-** : Tasa, kaygı, üzüntü içinde olmak.

“Dam başında dam beni / Gine *aldı gam* beni / Gam için mi doğurdun / Garip anam sen beni.” - (Dam Başında Hezen Var/ Sivas)

gam yeme- : Tasa etmemek, kaygılanmamak, üzülmemek.

“Ev başında duman dağ başında kış / İrilir *gam yeme* divane gönül.” - (Sultan Suyu Gibi Çağlayıp Akma / Sivas)

“Üç günlük dünyada hep yahşi yavuz / derilir *gam yeme* divane gönül.” - (Sultan Suyu Gibi Çağlayıp Akma / Sivas)

“Cümlemizin yeltendiği murada / erilir **gam yeme** divane gönül.” - (Sultan Suyu Gibi Çağlayıp Akma / Sivas)

***gam yuttur-** : Tasa, kaygı, üzüntü yaşatmak.

“Bize **gam yutturdu** / Hep boşlara gitti.” - (Bize Gam Yutturdu Devran-ı Felek/ Kayseri)

***geceyi böl-** : Uykusunu yarım bırakmak.

“Ak koyun meler gelir / Dağları deler gelir / Hakikatli yar olsa / **Geceyi böler** gelir.” - (Ak Koyun Meler Gelir/ Yozgat)

geçit ver- : Ay, ırmak, dağ vb.nin geçilecek bir yeri olmak.

“Dere **geçit vermezse** / Atlarım taştan taş / Elpir yelpir fistanın / Yırtarım baştan başa.” - (Dere Geçit Vermezse/ Sivas)

***gençliği geç-** : Gençlik yıllarının hızla ilerlemesi.

“Karşıdan geçti gelin / Elinde desti gelin / Sallan boyun göreyim / **Gençliğim** geçti gelin.” - (Bugün Ayın Işığı/ Kırıkkale)

***gençliğine doy-** : Gençlik yıllarını güzel bir şekilde yaşamak.

“Kaldır kolun oynasın / Sür cezveler oynasın / Havva'mı seven oğlan / **Gençliğine doymasın.**” - (Eski Evin Merteği/ Ankara)

***gençliğine doyma-** : Gençlik yıllarını güzel bir şekilde yaşayamamak.

“Bahçelerde hurmayım / Yeşil başlı durnayım / Vallah severim seni / **Gençliğime doymadım.**” - (Bahçelerde Hurmayım/ Orta Anadolu)

göğsünü geçir- : Üzülerek derinden soluk almak.

“Sabahınan esen seher yeli mi / Benim gönlüm divane mi deli mi / Durup durup yar **göğsünü geçirir** / Yoksa bugün ayrılığın günü mü.” - (Sabahınan Esen Seher Yeli Mi / Yozgat)

***göğsünün bendini yık-** : Bağını kesmek.

“Kızılırmak gibi çağlayıp coştum / El vurup **göğsümün bendini yıktım** / Gül yüzlü ceranın bağına çıkdım / Girdim bahçesine gül bozuk bozuk.” - (Bu Yıl Bu Dağların Karı Erimez/ Sivas)

***gölge ol-** : Engel olmak.

“İlahi onmaya yardan ayıran / Bahçede bülbüller ötüyor uyan / Kula **gölge** ise Allah'a ayan / Senden ayrılalı gülmedim dostum.” - (Bin Cefalar Etsen Almam Üstüme/ Sivas)

gönlü ak- : Birine karşı güçlü sevgi duymak.

“Fatma bize bakıyor / Cahil **göynüm akıyor** / Kekiline yağ dökmüş / Yel estikçe kokuyor.” - (Aman Fatma Gül Fatma/ Ankara)

***gönlü al-** : Kabul etmek.

“Ah gara gaşın eymeleri / **Gönlüm almaz** değmeleri / Çok göksünden düğmeleri Fadime’m.” - (Vardım Baktım Süt Bişürür / Ankara)

***gönlü çağla-** : Coşmak.

“Aşık aşıklar ağlar zarınan / Yüce dağlar şöhret bulmuş karınan / **Çağlar** deli **gönül** ırmaklarınan / Ağlar ağlar göz yaşların silemez.” - (Anlatamam Derdimi Dertsiz İnsana/ Sivas)

gönlü düş- : Aşık olmak.

“Atımı bağladım ben bir ormana / **Göynüm düştü** bir delikanlı oğlana / Yitirdim yârime oldum divane.” - (Atımı Bağladım Ben Bir Ormana/ Eskişehir)

“Bir ok attım herge düştü / Yaralarım kavuşdu / Benim **gönlüm** sana **düştü**.” - (Bir Ok Attım Vızıladi/ Kırşehir)

“Koca kapının üstü / Mendilim suya düştü / Mendilimi alırken / **Gönlüm** güzele **düştü**.” - (Elindeki Mendili/ Eskişehir)

“Seher vakti kalkan kervan / İnilerde zarılanır / Bir güzele **düşen gönül** / Çiçeklenir korulanır.” - (Seher Vakti Kalkan Kervan / Ankara)

***gönlü efkarlan-** : Tasalanmak, kaygılanmak, üzülmek.

“Sel önüne söğüt diktim bir sıra / Deli **gönül efkarlandı** bu sıra / Ben seni gönülledim kalma kusura / Var git oğlan var git ben senin olamam.” - (Sel Önüne Söğüt Diktim Bir Sıra / Eskişehir)

***gönlü hasret ol-** : Özlemek.

“Aşkın düşmüşem sevdandan yana / **Gönül hasirettir** hayliden sana / Senden ayrı gezmek düşer mi bana.” - (Arayıp Gezerken Benim Bulduğum/ Yozgat)

***gönlü hoş olma-** : Mutsuz olmak, sıkıntı içinde bulunmak.

“Aşağıdan gelir eli boş değil / Söylerim söylemez **gönlü hoş değil** / Bülbül güle hasret ben de yârime / O kız nişannılı başı hoş değil.” - (Aşağıdan Acı Poyraz Acılar/ Sivas)

“Bugün dost yaralanmış / Yine gönlüm hoş değil / Her yanı parelenmiş / Yine **gönlüm hoş değil**.” - (Bugün Dost Yaralanmış/ Sivas)

“Akarsuyum yansam da / Kül olup savrulsam da / Bazı bazı gülsem de / Yine *gönlüm hoş değil.*” - (Bugün Dost Yaralanmış/ Sivas)

Dost hasreti zorumuş / Her dem a-hu zar imiş / Dert adamı yer imiş / Yine *gönlüm hoş değil.*” - (Bugün Dost Yaralanmış/ Sivas)

gönlü ol- : Sevip istemek, razı olmak.

“Çekmecemin perçini / Açamadım içini / Yârin *gönlü olursa* / Alır gelir barkını.” - (Çekmecenin Perçini/ Nevşehir)

“Kızın *gönlü olursa* / Oğlanı arar durur.” - (Samsun İskele Başı / Çankırı)

“Nedir bu ateş bende bende / *Gönlüm var* senden sende / Nedir bu ateş benden bende / Ayrılamam kız senden.” - (Hana Vardım Han Değil/ Konya)

“Aman aman olmuyor / Eş eşini bulmuyor / Kara yağız genç oğlan / Niye *gönlün olmuyor.*” - (Ceviz Oynamaya mı Geldim Odana/ Kayseri)

***gönlü şen ol-** : Mutlu olmak.

“Karanfil oylum oylum / Geliyor servi boylum / Servi boylum gelince / *Şen olur* benim *gönlüm.*” - (İreyhan Eker Misin / Sivas)

***gönlü uslan-** : Herhangi bir olaydan ders almak, aklı başına gelmek.

“Bir gemim var adalara yaslanır / Yağmur yağar yelkenleri ıslanır / Bir gün olur deli *gönül uslanır.*” - (Bir Gemim Var Adalara Yaslanır/ Ankara)

***gönlü viran ol-** : Harap olmak.

“Dağı duman olanın / Hali yaman olanın / Uyku girmez gönlüne / *Gönlü viran olanın.*” - (Dağlar Dağladı Beni/ Kırşehir)

***gönlü yerin-** : Acınmak, pişman olmak.

“Evleri görünüyor / *Gönüldür yeriniyor* / Çekilecek dert değil / Mevlam sabır veriyor.” - (Altunu Bozdurayım/ Kayseri)

***gönlüne ateş yak-** : Gönlünü harap etmek.

“Ekine orak attım / Yar yürüdü ben baktım / Kör olası kaderim / *Gönlüme ateş yaktım.*” - (Eskinler Deste Deste/ Sivas)

gönlünü bağla- : Severek bağlanmak, içten sevmek, âşık olmak.

“Bülbülü tuttum da güle bağladım / Bülbül feryat etti de ben ağladım / Ben **gönlümü** bir sevdaya **bağladım** / Yârimi elimden el aldı gitti.” - (Sabahınan Esen Seher Yeli Mi / Yozgat)

gönlünü bulandır- : Kuşkulanmak.

“Havuzu dolandırma / Suyunu bulandırma / Pek de güzel değilsin / **Göynümü bulandırma.**” – (Su Gelir Bulanarak / Orta Anadolu)

***gönlünü ez-** : Gönlünü üzme, derde sokmak.

“Çağladım çağladım suyum akmadı / Çok yuva bekledim yavru çıkmadı / Ben vefadan yar cefadan bıkmadı / **Gönül** seni ezim ezim **ezerim.**” - (Sabahınan Esen Seher Yeli Mi / Yozgat)

***gönlünü çevir-** : Küsmek, vazgeçmek.

“Bundan sonra ben o yâre küskünüm / Yıktı hatırıma barışmam gayrı / Cümle alem gelse mihnet eylese / **Çevirdim gönlümü** barışmam hayrı.” - (Bundan Sonra Ben O Yare Küskünüm/ Sivas)

***gönlünü yap-** : İkna etmek.

“Şu dağın başında çakılır çakmak / Güzelin halinden ne bilir ahmak / Yalvarıp yakarıp **gönlünü yapmak** / O da her yiğidin karı değildir.” - (Doğdu’nun Düzüne Yağmaz Mı Dolu/ Çankırı)

gönül bağla- : Severek bağlanmak, içten sevmek, âşık olmak.

“Bir sazım var bağlama / Gidiyorum ağlama / Gide gide gelirim / Ellere **gönül bağlama.**” - (Bir Sazım Var Bağlama/ Yozgat)

gönül çek- : Sevdalı olmak.

“Şu dağlar uzar gider / Garı bezenir gider / **Gönül çekmeyenlerin** / Ömrü uzanır gider.” - (Dağlar Keven Kuru/ Sivas)

***gönül egle-** : 1. Kandırmak. 2. Hoşça vakit geçirmek.

“Kır atın üstünde kuş tüyü minder / Atıyın yönünü bu yana dönder / Kuru mektubunan **gönül eylenmez** / Gelip giden ilen bir selam gönder.” - (Aşağıdan Gelir Düveler Gibi/ Yozgat)

“Susuz göllerde de balık avlanmaz / Ciğer yanmayınca gözler ağlamaz / Ciğer yanmayınca da gözler ağlamaz / Hayırsız yarinen **gönül eğlenmez.**” - (Vardığın Yazmayı Bürüneyim Mi / Kayseri)

***gönül elinden şaş-** : Gönlü yüzünden şaşkına dönmek.

“Ben de *şaştım* bu *gönlümün elinden* / Her nereye varsam yar ister benden / Sanki benim mor sümbüllü bahçem var / Kara kış ayında gül ister benden.” - (Ben De Şaştım Bu Gönlümün Elinden/ Sivas)

***gönül kapısına kilit vur-** : Gönلünü kapatmak.

“Akşam oldu akan sular duruldu / *Gönül kapısına kilit vuruldu* / Hasta oldum vilayete duyuldu.” - (Akşam Oldu Gine Basdı Kareler/ Eskişehir)

gönül ver- : Sevmek, âşık olmak. Bir şeyi sevmeye, istemeye veya yapmaya içten yönelmek, eğinmek, meyletmek. Düşkün olmak.

“Bugün ayın onudur / Yüküm buğday unudur / Yüküm buğday unudur / Evliye *gönül verme* / Eve gider unudur / Eve gider unudur.” - (Eski Evin Merteği/ Ankara)

“Dere boyu düz olur / Güzellerde naz olur / Yad ele *gönül verme* / Hep ellere söz olur.” - (Dere Boyu Düz Olur/ Konya)

“Kırmızı güllerin dalları yerde / Siyah perçemlerin yüzüne perde / Ben sana *gönül verdim* ıssız yerlerde.” - (Dolambaç Dolambaç Yolun Olayım/ Yozgat)

***gönüle dol-** : İçine işlemek.

“Sevda olmasaydı / *Gönüle dolmasaydı* / Dünya neye yarardı / Güzeli olmasaydı.” - (Sevda Olmasaydı/ Kırşehir)

göresi gel- : Görmek isteğini duymak, özlemle görmek istemek, özlemek.

“Üç ovoidan çaml’oluktan / Dağları *göresim geldi*.” - (Suda Oynayan Balıktan / Kayseri)

“Toprakbaş göşker çukuru / Dağları *göresim geldi*.” - (Suda Oynayan Balıktan / Kayseri)

“Yallibeli çiftgülün ,7 Dağları *göresim geldi*.” - (Suda Oynayan Balıktan / Kayseri)

“Çamloluktan gurubetten / Dağları *göresim geldi*.” - (Suda Oynayan Balıktan / Kayseri)

göz göz ol- : Üzerinde birçok göz, delik oluşmak veya bulunmak.

“Akşam oldu gine basdı kareler / *Göz göz oldu* sinemdeki yâreler / Nazlı yârim gelsin bulsun çareler.” - (Akşam Oldu Gine Basdı Kareler/ Eskişehir)

***gözden sev-** : İçten sevmemek.

“Bir kuşum var al benli / Ganatları düvmeli / *Gözden sevmiş* ne fayda da / İlle yürek sevmeli.” - (Bir Kuşum Var Al Beni/ Ankara)

göze al- : Gelebilecek her türlü zararı ve tehlikeyi önceden kabul etmek.

“Asmadan üzüm aldım / Annenden izin aldım / Eğer baban vermezse / Damları *göze aldım*.” - (Entarisi Aktandır/ Konya)

gözleri kan ağla- : Büyük bir üzüntü içinde bulunmak.

“*Kan ağlar gözlerim* göreyim diye / Domurcak güllerin dereyim diye / Bir de mah cemalin göreyim diye / Kaldı eraka eraka hasret gözlerim.” - (İzzet'i Çağırın Ey Kalbi Mermer / Sivas)

“İstanbul yolunda bir küfe üzüm / Aklıma geldikçe *kan ağlar gözüm* / Benim yâre diyecek çoğaldı sözüm / Zalım düşmanlarım çekinmediler / Derdimi yârime anlatmadılar.” - (Ayağına Giyer Üç Güllü Çorap/ Nevşehir)

gözleri süzül- : Göz kapakları hafifçe kapanmaya başlamak.

“Çekin halay düzülsün / Sürmeli *gözler süzülsün* / Halaya gelmiyenin / Kolu budu üzülsün.” - (Çekin Halay Düzülsün/ Niğde)

“Çekin halayı dizilsin / Ela *gözler süzülsün* / Halaya girmeyenin / Vurun boynu üzülsün / Ah lili yar lili.” - (Çekin Halayı Dizilsin/ Sivas)

***gözlerinden sel ak-** : Çok ağlamak.

“Bu yarayı dosttan aldım ezeli / Eser şu bağrıma yel dertli dertli / O dost benden ayrı gezdi gezeli / *Akar gözlerimden sel* dertli dertli.” - (Bu Yarayı Dosttan Aldım Ezeli/ Sivas)

göz süz- : Baygın ve anlamlı bakmak.

“Türkmen kızı bağda gezer / *Gözlerini* baygın *süzer* / Görenlerin bağı ezer / Dilber dilber dilber dilber.” - (Türkmen Kızı Süt Pişirir / Sivas)

***gözlerini uyku bürü-** : Çok uykusu gelmek.

“Yüce dağ başınayatmış uyumuş / Ela *gözlerini uyku bürümüş* / Evvel güçüğümüş şimdi büyümüş / Şimdi uzaklardan bakan ben oldum.” - (Yüce Dağ Başına Yağan Kar İdim / Kırıkkale)

gözü açık git- : Gerçekleşmesini çok istediği bir dileğine erişmeden ölmek.

“Ham meyveyi kopardılar dalından / Ayırdılar beni nazlı yârımdan / Eğer yârım tutmaz ise salımdan / Onun için *açık gider gözlerim*.” - (Çamlığın Başında Tüter Bir Tütün/ Yozgat)

***gözü kamaş-** : 1. Güçlü ışık dolayısıyla bakamamak. 2. Güzellik, görkem vb. dolayısıyla büyülenmek, hayran olmak.

“Bugün ben bir güzel gördüm / Bakar cennet sarayından / **Kamaşdı gözümün** nuru / Onun hüsnü cemalinden / Ah bir yar elinden / Yandım bir yar elinden.” - (Çekin Halayı Dizilsin/ Sivas)

gözü ol- : Bir şeyi ele geçirmek isteği beslemek.

“Ketenim var bezim var / Eğlen sana sözüm var / Utandım diyemedim / Cepkeninde **gözüm var.**” - (Aynam Düştü Yerlere/ Eskişehir)

gözü olma- : 1. Bir şeye sahip olmayı istememek. 2. Heves beslememek, fazla önem vermemek.

“Bağa girdim üzüm yok / El yârinde **gözüm yok** / Ne dedim de küstürdüm / Benim yâre sözüm yok.” - (Bağa Girdim Üzüm Yok/ Çankırı)

“Bağa girdim üzüm yok / El yârinde **gözüm yok.**” - (Bağa Girdim Üzüme/ Niğde)

“Bağa girdim üzüm yok / El yârinde **gözüm yok** / Ne dedim de küstürdüm / Benim yâre sözüm yok.” - (Bağa Girdim Üzüme/Orta Anadolu)

***gözünde koy-** : İsteğini gerçekleştirememek, içinde kalmak.

“Elinde bakracı geliyor Dudu'm / Ölüp de almakdır yar benim ah'dım / Neden muradımı **gözümde koydun** / Vay gürcüm gürcüm dur yolcum yolcum.” - (Sabahtan Erkenden Gelmiş Çeşmeye / Sivas)

gözünde olma- : Herhangi bir üzüntü veya zor durum dolayısıyla o şeye değer verecek durumda bulunmamak.

“Ağlamak yakışmaz o gül yüzüne / Yalandır inanma elin sözüne / Dünyada başkası **yoktur gözümde** / N'olur gözyaşını sil de gidelim.” - (Ah Edip Ağlama Zülfü Siyahım/ Sivas)

gözünde tüt- : Çok özlemek.

“Ermeneğin keklikleri ötüyor / Benim yârim **gözlerimde tütüyor.**” - (Ermeneğin Keklikleri Ötüyor/ Konya)

gözüne uyku girme- : Uyuyamamak, uykusuz kalmak.

“Dağı duman olanın / Hali yaman olanın / **Uyku girmez gözüne** / Yâri civan olanın.” - (Çekin De Halay Yürüsün/ Ankara)

“Dağı duman olanın / Hali yaman olanın / *Uyku girmez gönlüne* / Gönlü viran olanın.” - (Dağlar Dağladı Beni/ Kırşehir)

***gözünün yaşı sele dön-** : Çok ağlamak.

“*Gözüm yaşı dönerm’ola sellere* / Bu ayrılık har düşürür güllere / Evvel aşınaydım her bir hallere / Şimdi sakınıyor sözünü benden.” - (Dost Dost Diye Hayalına Yeldiğim/ Sivas)

***gözünü kerkit-** : Gözüyle kesmek.

“Hani dost uğruna can baş verenler / Hasletin söylesin söylesin gözle görenler / Şimdi bizden yüz çevirmiş yarenler / Evvel *kerkitmezdi gözünü* bizden.” - (Dost Dost Diye Hayalına Yeldiğim/ Sivas)

***gözünün yaşı sel ol-** : Çok ağlamak.

“Karacaoğlan der ki başa yazıldı / *Gözün yaşı sel oldu* süzüldü / Kefenim biçildi kabrim kazıldı / Mezarımın üstü karalandı gel.” - (Bağlandı Yollarım Kaldım Çaresiz/ Sivas)

“Yüzbin mihnet çektim bir daha gerek / Hayli ömür ister bir daha gerek / Yâri elden aldı o kanlı felek / Aktı *gözüm yaşı sel oldu* gitti.” - (Çığırışır Bülbüller Gelmiyor Bağban/ Sivas)

gurbet ele düş- : Aile ocağından uzak bir yere gitmek.

“Yemenim yele gele / Ben *düşтім gurbet ele*.” - (Allı da Yemenim/ Gaziantep)

“Mendilim yele yele / Ben *düşтім gurbet ele* / Yedi yağlık çürüttüm / Gözyaşı sile sile.” - (Duman Geliyor Duman/ Ankara)

“Mendilim lüle lüle / Ben *düşтім gurbet ele* / Yedi mendil eskittim / Gözyaşım sile sile.” - (Elindeki Mendili/ Eskişehir)

gün görme- : Sıkıntı içinde yaşamak.

“Dam başında hezen var / Hezende bir gezen var / Erzurum’un içinde / *Gün görmedik* güzel var.” - (Dam Başında Hezen Var/ Sivas)

gün say- : Herhangi bir iş veya olayın belirlenmiş süresinin sonunu heyecanla beklemek.

“Mendilimde tel oya / Gülmedim doya doya / Asker yolu beklerim de / *Gününü saya* saya.” - (Asker Yolu Beklerim/ Yozgat)

günah işle- : Günah sayılan davranışta bulunmak.

“Sensiz çıkıp şu yaylayı yaylayamam / Sırrın açıp yad ellere söyleyemem / Çok **günah işledim** inkar eyleyemem / Günah bende değil sendedir sende.” - (Beni Görüp Yüzün Öte Dönderme/ Sivas)

günahına gir- : 1. Birisi için haksız olarak kötü düşünmek, kuşkulanmak. 2. İftira etmek.

“Zengin diye bir çocuğa verdiler / Verdiler de **günahına girdiler.**” - (Ben Giderken Ekinleri Göğüdü/ Kayseri)

***güneş vur-** Güneşin etkisinin bir yere uzanması.

“Durnamın kanadı yeşil / **Güneş vurmuş** ıslıl ıslıl / Durnalar hey.” - (Durnam Gelir Yata Kalka/ Konya)

***günü güne ekle-** : Herhangi bir iş veya olayın belirlenmiş süresinin sonunu heyecanla beklemek, gün saymak.

“Asker yolu beklerim / **Günü güne eklerim** / Sen git yârim talime de / Ben burayı beklerim.” - (Asker Yolu Beklerim/ Yozgat)

haber al- : Kendisine bildirilmek, öğrenmek, bilgi edinmek.

“Yârimin kaşları kalem / Kimsem yoktur yazam selam / Yârimden haber almadım / Uçan kuştan **haber alam.**” - (Yarimin Kaşları Kalem / Sivas)

“**Aldım haberi** garip çobandan / Yaban ellerinden özlendim geldim / Gördüm cemalini efendim geldim / Yaban ellerinde yatmış uyumuş / Ela gözlerini uyku bürümüş.” - (Yabandan Gel / Niğde)

haber gönder- : Herhangi bir araçla bildirmek.

“Elif'im noktalandı / Az derdim çokçalandı / Yâre **haber gönderin** / Çeyizim bohçalandı.” - (Elif'im Noktalandı/ Orta Anadolu)

haberi ol- : Bilgisi olmak, bilmek.

“Kolcubaşı Hacı Ömer Ağa / Beyler **haberiniz olsun** aman.” - (Vara Vara Vardık Bağa / Ankara)

“Biz bu yerden nasıl da gidek / Beyler **haberiniz olsun** aman.” - (Vara Vara Vardık Bağa / Ankara)

“İçimizde yoktur hekim / Beyler **haberiniz olsun** aman.” - (Vara Vara Vardık Bağa / Ankara)

***haberini al-** : Kendisine bildirilmek, öğrenmek, bilgi edinmek.

“Yedi yıldır *haberini almadım* / Geçti ömrüm bir murada ermedim / Fırsat elde iken demler sürmedim.” - (Eşimden Ayrıldım Yoktur Kararım/ Sivas)

hakir gör- : Önemsememek, değer vermemek, küçümsemek, küçük görmek, hor görmek.

“Kuran’a bak İncil’e bak / Dört Kitabın dördü de hak / *Hakir görüp* ırk ayırmak / Hakikatte yüz karası.” - (Allah Birdir Peygamber Hak/ Sivas)

***hali harap ol-** : Hali harap duruma gelmek, haraplaşmak, perişan olmak.

“Atım Araptır benim / Yüküm şaraptır benim / Bu yıl böyle giderse / *Halim haraptır* benim.” - (Atım Araptır Benim/ Ankara)

hali kalma- : Gücü, takati, eski durumu olmamak.

“Öte dön de ben görmeyim yüzünü / Yalanını duydum tutmam sözünü / Git eski dostuna söyle nazını / Benim naz çekecek *halim kalmadı.*” - (Bülbüle Su Verdim Altın Tasınan/ Ankara)

***hali yaman ol-** : Kötü, zor, baş edilmesi güç durumda olmak.

“Dağı duman olanın / *Hali yaman olanın* / Uyku girmez gönlüne / Gönül viran olanın.” - (Dağlar Dağladı Beni/ Kırşehir)

“Coşkun Devrani’yem hayli zamandır / Terk eyleme beni *halim yamandır* / Bülbül gibi işim gücüm figandır / Acı bu halime derman efendim.” - (Diyar Diyar Gezdim Koştum Efendim/ Sivas)

har düşür- : Ateş düşürmek.

“Gözüm yaşı dönerm’ola sellere / Bu ayrılık *har düşürür* güllere / Evvel aşındı her bir hallere / Şimdi sakınıyor sözünü benden.” - (Dost Dost Diye Hayalına Yeldiğim/ Sivas)

hasret çek- : Özlem duymak.

“Halkalı şeker / *Hasiretlik çeker* / Çok sallanma sevdiğim / Cahilim aklım gider - Halkalı Şeker Şam Fıstık/ Eskişehir)

hasret kal- : Özlemek.

“Bakraç suya gitti ben burada kaldım / Sırmadan saçlarım söğüde sardım / Anneme babama ben *hasret kaldım.*” - (Anam Beni Soğuk Suya Yolladı/ Sivas)

“Kan ağlar gözlerim göreyim diye / Domurcak güllerin dereyim diye / Bir de mah cemalin göreyim diye / *Kaldı* eraka eraka *hasret* gözlerim.” - (İzzet’i Çağırın Ey Kalbi Mermer / Sivas)

***hasretine yan-** : Duyduğu özleminden dolayı üzülmek.

“Eşimden ayrıldım yoktur kararım / Uçan kuştan haberini sorarım / Gece gündüz *hasretine yanarım.*” - (Eşimden Ayrıldım Yoktur Kararım/ Sivas)

“Bir kararda durmayalım / Gel gidelim dosta gönül / *Hasretinen yanmayalım* / Gel gidelim dosta gönül.” - (Bir Kararda Durmayalım/ Sivas)

***hasretlik çek-** : Özlem duymak.

“Aylar onbeş onbeş gurbet tükenmez / Ellerin köylerinde de bu *hasretlik tükenmez.*” - (Vardiğin Yazmayı Bürüneyim Mi / Kayseri)

hatır say- : Gerekli saygıyı göstermek.

“Engine de deli gönül engine / Şimdi rağbet güzeline zengine / Güzel isen *hatırını sayarlar* /Çirkin isen dış kapıdan kovarlar.” - (Halay Başı Kim Çeker/ Yozgat)

***hatırı hoş ol-** : Gönlü hoş olmak, keyfi yerinde olmak.

“Bad-ı saba selam söyle o yâre / Mübarek *hatırı hoş mudur* nedir / N’ideyim yitirdim bulamam çare / Mestane gözlerde yaş mıdır nedir.” - (Bad-ı Saba Selam Söyle O Yare/ Sivas)

***hatırını yık-** : Kişilere karşı gösterilmesi gereken saygı kurallarına uymamak.

“Bundan sonra ben o yâre küskünüm / *Yıktı hatırımı* barışmam gayrı / Cümle alem gelse mihnet eylese / Çevirdim gönlümü barışmam hayrı.” - (Bundan Sonra Ben O Yare Küskünüm/ Sivas)

hayale dal- : Dış dünyadan uzaklaşarak gerçekleşmesi istenilen şeyleri veya hatıraları düşünmek.

“Zulmet deryasında kapıldım sele / Girdim bir mekana candan içeri / Safi kıl gönlünü *dalma hayale* / Girdim bir mekana candan içeri.” - (Zulmet Deryasında Kapıldım Sele / Sivas)

hayır gelme- : Yararlı olmamak.

“Gitme fazla ileri / Gel bu işden dön geri / İnatdan *hayır gelmez* Küpe et bu sözleri.” - (Bathıcan Oymadın Mı/ Yozgat)

hayran ol- : Çok beğenmek.

“Hoppala yârim haydasına / *Hayran oldum* gaydasına / Ben yanarım edasına.” - (Çırahmada Taşm’olur/ Ankara)

***heceye çık-** : Okuma yazma öğrenmek.

“Bir oğlum olsa versem hocaya / Okuya okuya **çıkısa heceye** / Müddeciler gelse bizim peçeye.” - (Ağ Keçi Gelmiş de Oğlağın İster/ Yozgat)

hesap et- : Düşünmek, tasarlamak.

“O nazlı canana uğrarsa yollar / Bize mesken oldu kahveler hanlar / Yârin meclisinde oturan canlar / **Hesab etsin** aylar yıllar beş midir nedir.” - (Bad-ı Saba Selam Söyle O Yare/ Sivas)

***hile kat-** : Birini aldatmak, yanıltmak için yapılan düzen, dolap, oyun, ayak oyunu, alavere dalavere, desise, entrika.

“Benim adım Benli Fatma / Gaşlarım var galem çatma / Yolcu dayı **hile katma** / Şu mu güzel bu mu güzel ben mi güzel.” - (Benim Adım Benli Ayşe/ Sivas)

hizmet et- : 1. İş görmek, çalışmak. 2. Birinin amaçlarının gerçekleşmesini sağlamak.

“Kaleden indim düze / Su bağladım nergize / Yedi yıl **hizmet ettim** / Ela gözlü bir kıza.” - (Kaleden İndim Ancak / Sivas)

“İhrar verdim ihrarımı güderdim / Senin gibi ihrarsızı niderdim / Varır bir ihrarlıya **hizmet ederdim** / Verdiğin ihrara saldı ben seni.” - (Döndün Mü Benden Yüzü Dönesi/ Kırıkkale)

hor gör- : Bir kimseye değersiz gözle bakmak.

“Beni **hor görme** gardaşım / Sen altınsın ben tunç muyum / Aynı vardan var olmuşuz / Sen gümüşsün ben saç mıyım.” - (Beni Hor Görme Gardaşım/ Sivas)

hu çek- : Tekkelerde, dervişler ayin sırasında sürekli olarak hu demek.

“Yakışır allar sana / Bakışır eller sana / Yürüdükçe **hu çeker** / Bastığın yerler sana.” - (Yakışır allar Sana / Sivas)

ılgıt ılgıt eri- : Birine tutkun olmak, aşk tutkusu içinde olmak.

“Şu karşıki dağda bir top kar idim / Yağmur yağdı **ılgıt ılgıt eridim** / Evvel yârin sevdiği de ben idim / Şimdi uzaklardan bakan ben oldum.” - (Bir Of Çeksem Karşıki Dağlar Yıkılır/ Kayseri)

***ırk ayır-** : İnsanlara eşit davranmamak.

“Kuran’a bak İncil’e bak / Dört Kitabın dördü de hak / Hakir görüp **ırk ayırmak** / Hakikatte yüz karası.” - (Allah Birdir Peygamber Hak/ Sivas)

***icad ol-** : Ortaya çıkmak.

“Sevdiğim üstüne dört libas geymiş / Bir kara bir yeşil bir al bir beyaz / Güzellerde dört şey *icad olunmuş* / Bir şive bir cilve bir eda bir naz.” - (Sevdiğim Üstüne Dört Libas Geymiş/ Kayseri)

***içinde besle-** : Sezdirmeden yetiştirmek, büyütme.

“*İçimde beslerim* bir büyük ordu / Çiğnesin düşmanı yükselsin yurdu / Azmi zihniyeti Veysel’in derdi / İşte bu niyetim bana kafidir.” - (Bir Küçük Dünyam Var İçimde/ Sivas)

***içini dert al-** : İçine sıkıntı çökmek, üzüntülü bir durum yaşamak.

“Aşağıdan gelir düveler gibi / *İçerim derd aldı* mayalar gibi / Katardan ayrılmış mayalar gibi / Varın söylen burda alsın yar benim.” - (Aşağıdan Gelir Düveler Gibi/ Yozgat)

iflah olma- : 2. Onmamak, düzelmemek 2. Doğru davranışta bulunmamak.

“Şu dağların arkasını bilirim / *İflah olmam* ben bu dertten ölürüm / Vadem yeter çöl gurbete kalırım / Yine ben sarayım yarelerimi.” - (Kahpe Felek Sana Nettim Neyledim / Sivas)

“Sazalca’dan çıktım ben de gelirim / Mapus olacağımı ben de bilirim / *İflah olmaz* ben bu dertten ölürüm / Elleri de kınalar yakayım.” - (Sazalca’dan Çıktım Ben De Gelirim / Niğde)

imana gel- : En sonunda doğruyu söylemek. Sonradan bir şeyi kabul edip uymak.

“Bir sigara ver bana / Dumana bak dumana / Ne ben öldüm kurtuldum / Ne sen *geldin imana*.” - (Bir Sigara Ver Bana/ Sivas)

“*İmana gel* kömür gözlüm imana / Bakmıyon mu başımdaki dumana.” - (Hava Bulanıyor Gar Mı Yağacak / Sivas)

izin al- : Bir şey yapmak için onay sağlamak.

“Asmadan üzüm aldım / Annenden *izin aldım* / Eğer baban vermezse / Damları göze aldım.” - (Entarisi Aktandır/ Konya)

***izini bul-** : Bir kimse hakkında bilgi almak.

“Ali’nin çamda *buldum izini* / Duman sandım şalvarının tozunu.” - (Ali’nin Çamda Buldum İzini/ Yozgat)

***kada al-** : Başkasının derdini, tasasını kendi üzerine almak veya eşlik etmek.

“Yumurta aldım satın / Kabuğu dolu altın / Hey *kadamı alası* / Sen ağa ol ben hatun.” - (Oğlan Özünü Sevdiğim / Kayseri)

***kadir bil-** : Değerini bilmek.

““Yürü yalan dünya senden usandım / Onnulmaz derdime dermandır sandım / *Gadir bilmeyene* yar ettin beni – (Yürü Yalan Dünya Senden Usandım / Sivas)

***kadir kıymet bil-** : Değerini, önemini bilmek.

“Aman hey Allahım ben gene şaştım / Ilgaz Dağları’nı zor ile aşdım / *Kadirim kıymetim bilmeze* düştüm.” - (Hanım Seccadesin Atmış Çayıra/ Çankırı)

***kadir kıymet bilme-** : Değerini, önemini bilmemek.

“Gümüş güğümlerde gaynadım coştum / Kendi yağım ile gavruldum piştım / *Gadirim kıymetim bilmeze* düştüm.” - (Ben De Haydarlı’dan Belli Gelirim/ Sivas)

kahr çek- : Uzun süre sıkıntıya katlanmak.

“Ufacık taşınan bina yapılmaz / Üstüne çekilip yâre bakılmaz / Sen güzelsin senin *kahrın çekilmez.*” - (Ufacık Taşınan Bina Yapılmaz / Eskişehir)

“Ufak çakıllarla gale yapılmaz / Daha ufacıksın *gahrın çekilmez.*” - (Damda Bacaları Adam Sanırdım/ Konya)

“Eski libas gibi aşğın gönlü / Söküldükten sonra dikilmez imiş / Güzel sever isen gerdanı benli / Her güzelin *kahrı çekilmez* imiş - Eski Libas Gibi Aşğın Gönlü/ Kayseri)

***kamil ol-** : Olgunlaşmak.

“Düşkün iken dost bağına girilmez / Yalan ile Hakka ikrar verilmez /*Kamil olmayınca* menzil görülmez / Kara cahil elinden kul dertli dertli.” - (Bu Yarayı Dosttan Aldım Ezeli/ Sivas)

***kan al-** : Damardan bir miktar kan çekmek veya akıtmak.

“Berber dükkanına vardım / Sağ kolumdan bir *kan aldım* / Berber şegirdine yandın.” - (Berber Dükkanına Vardım/ Nevşehir)

***kana boyan-** : Kan içinde kalmak.

“Kozan geldi iskeleye dayandı / Kılıcın kabzası *kana boyandı* / Naaşımız bin beş yüze dayandı / Elin seni istiyor gel Kozanoğlu.” - (Erciyes’tir Adı Harmancık Yurdu/ Kayseri)

“Bağ altında otururken / Gül güle bade doldururken / Doldurup ben içerken / Al kadeh *kana boyandı* / Ahbablar bade dolandı.” - (Bağ Altında Otururken/ Orta Anadolu)

***kana kat-** : Kana karıştırmak.

“Kapıları kanatlı /Azime’m saltanatlı / Neyleyim saltanatı / Azime’m **kana kattı.**” - (Söğüt Yaprığı Yerde / Sivas)

***kanlı ol-** : Aralarında herhangi bir nedenden dolayı birbirini öldürecek kadar düşmanlık bulunmak.

“Sallama saçların sende bulunsun / Ezrail misali canım alırsın / Etme bu cefayı **kanlım olursun** / Bu kul senin kulun kulun değil mi.” - (Açma Zülüflerin Yellere Karşı/ Kırşehir)

“Sana yandım allı gelin / Ağ gerdanı benli gelin / Ölürsem **kanlım olursun** / Kıyma bana telli gelin.” - (Dumluca’nın Bayırına/ Sivas)

“Evler yıkan beller büken / **Kanlı** mı **oldun** kervan kıran / Dön dön dön dön.” - (Havalanma Telli Durnam / Sivas)

kanlı yaş dök- : Büyük üzüntüyle ağlamak.

“Üç gider de beş ardıma bakarım / Gözlerimden **kanlı yaşlar dökerim.**” - (Benim Adım Şu Yerlerde Aşınır/ Aksaray)

kapıda kal- : İçeri girememek.

“Ben de Haydarlı’dan belli gelirim / Gul olur da **gapınızda galırım** / Üç günden sonra da gelin olurum.” - (Ben De Haydarlı’dan Belli Gelirim/ Sivas)

kapılara dayan- : Gelip çatmak.

“Yayla geldi **kapılara dayandı** / Necip Oğlan kan uykudan uyandı.” - (Yaylı Geldi Kapılara Dayandı / Konya)

***kara bas-** : Sıkıntı basmak.

“Akşam oldu gine **basdı kareler** / Göz göz oldu sinemdeki yâreler / Nazlı yârim gelsin bulsun çareler.” - (Akşam Oldu Gine Basdı Kareler/ Eskişehir)

kara giy- : Yas tutmak

“Gelin gider el evine **kara giyinir** / Kaynana oğlum diye durmuş övünür / Çok övünme kaynana senin sonun görünür.” - (Çaktılar Çakmak Taşını/ Sivas)

“Ayağına giyer üç güllü çorap / Ben senin uğruna olurum türap / İçmedim elinden bir yudum şarap / Yandım ataşına doyunmam gayrı / **Giyinmem karayı** soyunmam gayrı.” - (Ayağına Giyer Üç Güllü Çorap/ Nevşehir)

***kara haber al-** : Kötü haber duymak.

“*Kara haber almadan* / Can bedenden ayrılmadan / Ezrail bizi bulmadan / Gel gidelim dosta gönül.” - (Bir Kararda Durmayalım/ Sivas)

karalar bağla- : Yas tutmak.

“Kurulma sevdiğim güzelim deyi / *Bağlanma karaya* alları gelin.” - (Sen Bir Ceylan Olsan Ben De Bir Ceviz / Sivas)

“Anam anam garip anam ağlarım / Ağlar ağlar *kareleri bağlarım.*” - (Annem Beni Kaldırmışsın Atmışsın/ Konya)

“Elif'im ağlar / *Karaları bağlar* / Sallan gel.” - (Elif Çıkmış O Damın Başına/ Kırıkkale)

“Başına koysun *karalar bağlasın* / Gurbet elde kaldım diye ağlasın.” - (Hastane Önünde İncir Ağacı/ Yozgat)

***kararda dur-** : V erilen karardan vazgeçmemek.

“Bir *kararda durmayalım* / Gel gidelim dosta gönül / Hasretinen yanmayalım / Gel gidelim dosta gönül.” - (Bir Kararda Durmayalım/ Sivas)

***karardan dön-** : V erilen karardan vazgeçmek, caymak.

“Gel yar senin ile bir kavıl edelim / Kavilden *karardan dönmemesine* / İkimiz bir dala yuva yapalım / Başka daldan dala konmamasına.” - (Sabahınan Esen Seher Yeli Mi / Yozgat)

kârı olma- : Yapabileceği iş olmamak.

“Şu dağın başında çakılır çakmak / Güzelin halinden ne bilir ahmak / Yalvarıp yakarıp gönlünü yapmak / O da her yiğidin *karı değildir.*” - (Doğdu'nun Düzüne Yağmaz Mı Dolu/ Çankırı)

***kaşını yere indir-** : Kızgın bir durumdayken kaş çatmak.

“Beni görüp yüzün öte dönderme / Yine benim gönlüm sendedir sende / Yıkıp hilal *kaşın yere indirme* / Yine senin aşkın candadır canda.” - (Beni Görüp Yüzün Öte Dönderme/ Sivas)

***kaşını yık-** : Kızgın bir durumdayken kaş çatmak.

“Beni görüp yüzün öte dönderme / Yine benim gönlüm sendedir sende / *Yıkıp* hilal *kaşın* yere indirme / Yine senin aşkın candadır canda.” - (Beni Görüp Yüzün Öte Dönderme/ Sivas)

***kaynayıp coş-** : Duygu ve düşünceleri güçlü bir tepki ile dışarı vurmak, galeyan etmek.

“Kalenin burcun aştım / Gine *kaynadım coştum* / Ayrılık badesini / Yar doldurdu ben içtim.” - (kale Kaleye Karşı / Sivas)

***kefeni biçil-** : Ölümü için hazırlık yapılması.

“Karacaoğlan der ki başa yazıldı / Gözün yaşı sel oldu süzüldü / *Kefenim biçildi* kabrim kazıldı / Mezarımın üstü karalandı gel.” - (Bağlandı Yollarım Kaldım Çaresiz/ Sivas)

kendi yağı ile kavrul- : Elinde bulunanla geçinip kimseye muhtaç olmamak.

“Gümüş güğümlerde gaynadım coştum / *Kendi yağım ile gavruldum* piştım / Gadirim gıymetim bilmeze düştüm.” - (Ben De Haydarlı’dan Belli Gelirim/ Sivas)

kendinden geç- : Bilinci işlemez olmak, kendini kaybetmek, bayılmak. Bir şey karşısında coşkuya kapılmak, duygulanmak.

“Dağlar çiçek açar Veysel dert açar / Derdine düştüğüm yar benden kaçır / Gerçek aşık olan *kendinden geçer* / Derdini aleme yayar iniler.” - (Bir Ulu Ağaçtan Bir Yaprak Düşse/ Sivas)

kendini bil- : Aklı ve muhakemesi yerinde olmak.

“İnsan dükkan dükkan şehre misaldir / Keramet ehlinin keremi boldur / Senden sana gitmek bir uzun yoldur / *Kendini bilmeden* göçme ha göçme.” - (Sana Nasihatım Var / Sivas)

***kereme dön-** : Çok sevmek.

“Nere gitsem geldin girdin arama / Derman bulunmasın gizli yarana / Hep senin ucundan *döndüm kereme* / Bana ettiğini bulasın sebep.” - (Sebeup Mezarında Yosunlar Bitsin / Kırşehir)

***keyfi yet-** : Hoş ve eğlenceli vakit geçirmeye doymak.

“Babam ekmani attı mı / Gardaş ekinin bitti mi / El gızı *keyfin yetti* mi / İşte geldim gidiyorum / Sılamı terk ediyorum.” - (Atladım Gittim Eşiği/ Kayseri)

kına yak- -: Kınayı su ile karıştırıp bulamaç kıvamına getirerek boyanacak yere sürmek.

“Parmağına altın yüzük takarım / O güzel eline *kına yakarım* / Sabahları ben seyrine bakarım / Ne suçum varsa affet sevdiğim.” - (Altın Yüzük Ulanmaz/ Kırıkkale)

“Geline bak geline / *Kına yakmış* eline / Gelin kurban olayım / Saçlarının teline.” - (Ay Doğar Sini Sini/ Eskişehir)

“Bağlamanın telleri / Açıldı mı yaylaların gülleri / Türkmen kızı **kınalar yakmış** eline / Altın kemer yakışıyor beline.” - (Bağlamanın Düğümü/ Orta Anadolu)

“Gız anası gız anası / **Yaktı gelinin kınası.**” - (Çattılar Ocak Taşını/ Kayseri)

“Dört duvara dört eyseri çıktılar / Emeğimi orta yere döktüler / Ak ellere al **kınalar yaktılar.**” - (Hey Nalbandı Nalbandı / Eskişehir)

“Sabahtan erkenden kalk da bize gel / Gerdanı gülleri tak da bize gel / Bugün bayram günü komşumuz kınanmaz / Eline **kınalar yak** da bize gel.” - (Sabahtan Erkenden Gelmiş Çeşmeye / Sivas)

“Sazalca’dan çıktım ben de gelirim / Mapus olacağımı ben de bilirim / İflah olmaz ben bu dertten ölürüm / Ellerine de **kınalar yakayım.**” - (Sazalca’dan Çıktım Ben De Gelirim / Niğde)

***kısmetine düş-** : Kaderine uygun gelmek.

“Açıl mor menevşem bahar eriştı / Lale sümbül nergis reyhan yetiştı / Benim **kısmetime** ak zambak **düştü** / Menevşem bir tanem haydi de haydi.” - (Açıl Mor Menevşem Bahar Eriştı/ Sivas)

kıyamete kal- : Sorun çözülememek

“Haydi de yavrum olacak / Sevdan beni alacak / İkimizin sevdası / **Kıyamete kalacak.**” - (Akşam Arada Kaldı/ Yozgat)

kıymet bil- : Önemini, değerini bilmek.

“Anlatamam derdimi dertsiz insana / Dert çekmeyen dert **kıymetin bilemez** / Derdim bana derman imiş bilmedim / Hiçbir zaman gül dikensiz olamaz.” - (Anlatamam Derdimi Dertsiz İnsana/ Sivas)

“Elmayı soydum dildim / Yere düştü de sildim / Ben yârin **kıymetini** / Elden gitti de **bildim.**” - (Asmanın Tepesinde/ Sivas)

“Ben bu sazı çala çala yoruldum / **Kıymetimi bilmezlere** kul oldum / Evvel atın idim şimdi pul oldum / Yetmez mi insafsız senden çektiğim.” - (Her Sabah Her Seher Gelir Geçersin / Ankara)

kıymetini bil- : Önemini, değerini bilmek.

“İstemem dünyanın saltanatını / Süslü giyimini Arab atını / **Bilirsen** Türklüğün **kıymetini** / Vatanım milletim bana kafidir.” - (Bir Küçük Dünyam Var İçimde/ Sivas)

“Gidiyorum işte gör / Hayalde gör düşte gör / *Kıymatımı bilmedin* / Bir kötüye düş de gör.” - (Dam Başında Sarı Çiçek/ Nevşehir)

***kibrit ol-** : Gücsüz düşmek.

“Kaleden iniyorum / El etsen geliyorum / Kurudum *kibrit oldum* / Üflesen yanıyorum.” - (Kaleden İndim Ancak / Sivas)

kocaya var- : Kız, kadın evlenmek.

“Havuzun ortasından / Bak ovaya ovaya / Acep kızlar der m’ola / Biz de *varsak gocaya.*” - (Ak Üzümlü Üzümlü/ Ankara)

kol uzat- : Yayılmak, ulaşmak.

“Asmalar da *kol uzatmış* dallere / Sen düşürdün beni halden hallere.” - (Asmalar da Kol Uzatmış Dallere/ Kayseri)

“Asmalar da *kol uzatmış* dallere / Sen düşürdün beni halden hallere.” - (Asmalar da Kol Uzatmış Dallere/ Kayseri)

***köle tut-** : Bütün isteklerini yerine getirmek için birini bulmak.

“Yârim ağam İstanbul’u mesken mi tuttun / Gördün güzelleri beni unuttun / Beni evinize *köle* mi *tuttun.*” - (Yarım Ağam İstanbul’u Mesken Mi Tuttun / Kayseri)

kul ol- : Aşırı derecede bağlanmak, boyun eğmek.

“Ben bu sazı çala çala yoruldum / Kıymetimi bilmezlere *kul oldum* / Evvel atın idim şimdi pul oldum / Yetmez mi insafsız senden çektiğim.” - (Her Sabah Her Seher Gelir Geçersin / Ankara)

“Ben de Haydarlı’dan belli gelirim / *Gul olur* da gapınızda galırım / Üç günden sonra da gelin olurum – (Ben De Haydarlı’dan Belli Gelirim/ Sivas)

“Gelin kendi gelip gurulmaz imiş / Varıp kapısına *kul olmayınca.*” - (Virandır Bahçenin Gülleri Viran / Eskişehir)

kula kul ol- : Bir kimsenin buyruğu altında bulunmak.

“Asalet bir altın idi pul oldu / Türlü türlü bedenlere çul oldu / İmanın yolu keseden geçeli / Kimi pula kimi *kula kul oldu.*” - (Asalet Bir Altın İdi Pul Oldu/ Ankara)

kulak as- : Önem vermek, dinlemek.

“Entarisi al basma / Alıp duvara asma / Sen benimsin ben senin / Her lafa *kulak asma.*” - (Entarisi Kırmızı/ Eskişehir)

kurban ol- : Bir kimse veya bir şey için kendini feda etmek.

“Ağılın altı kenger / Çoban koyunu dönder / **Gurban olam** Mehmet Bey / Mahmut Bey’i tez gönder.” - (Ağılın Altı Kenger/ Sivas)

“Galdır gollarını yavrurum / Oynat parmaklarını / Gız sana **gurban olurum** / Sevdır yanaklarını.” - (Ak Üzümlü Üzümlü/ Ankara)

“Gül koydum çeçeriye / Yar geldi penceriye / Yâre **gurban olalım** / Alalım içeriye.” - (Akan Sular Ben Olsam/ Ankara)

“Altın yüzük ulanmaz / Suyu atsan bulanmaz / El kızı değil mi ki / **Kurban olsan** inanmaz.” - (Altın Yüzük Ulanmaz/ Kırıkkale)

“Yüce dağ başının bir yanı yoldur / **Kurban olam** güzel gel suyun doldur / Yoluyun üstüne yatar uyurum / Eller kaldırmadan gel beni kaldır.” - (Aman Ecel Aman Üç Gün Ara Ver/ Sivas)

kurban olayım : 1. Aşırı sevgi ve hayranlık anlatan bir söz. 2.Yalvarma sözü.

“Geline bak geline / Kına yakmış eline / Gelin **kurban olayım** / Saçlarının teline.” - (Ay Doğan Sini Sini/ Eskişehir)

“Aziziye Aziziye çöktü duman çöl yazıya / Aman aman hey ganlı zalim / Aziziye Aziziye çöktü duman çöl yazıya / Aman aman belalı başım / Ben de **gurban olayım** beşikte yatan guzuya.” - (Aziziye Aziziye Çöktü Duman Çöl Yazıya/ Orta Anadolu)

“Nalinnim / Dön dön dönelim / Sırtı sırta verelim / Vur elleri ellere / Koy elleri bellere / O yar **gurbannar olsun** / Şıkırdıyan **ellere**.” - (Batlıcan Oymadın Mı/ Yozgat)

“Dedim ebrularının yayına **kurban olayım** / Dedi bak Lütfü kıyarım canına sürmelidir.” - (Bir Güzel Şuha Dedim İki Gözüm Sürmelidir/ Sivas)

“İsterdim hayatda düşmanla savaş / Milletime **kurban olaydı** bu baş / Nasip değilmiş şehitlik kardaş / İmanım niyetim bana kafidir.” - (Bir Küçük Dünyam Var İçimde/ Sivas)

“Caminin ardı ayaz / Bir mendil buldum beyaz / **Gurban olayım** katip / Bir güzel de bana yaz -
(Caminin Ardı Ayaz/ Kırıkkale)

“Çubuğun urganıyım ben / Üstünün yorganıyım ben / Sen hangi yola gidersen / O **yolun kurbanıyım** ben.” - (Dağları Girci Mı Duttu/ Kayseri)

“Arpa yoldum az kaldı / Tel kırıldı saz kaldı / **Kurban oluram** yârim / Kavuşmaya az kaldı.” - (Daş Dönmüyo Dönmüyo/ Yozgat)

“Vur elleri ellere / Elleri goy bellere / Annesi **gurban olsun** / Şıkırdayan ellere.” - (Defimin Delikleri/ Yozgat)

“Yağmur yağar su birikir göllere / **Gurban olam** datlı dillere / Gız ben seni benzetirim güllere.” - (Dolambaç Dolambaç Yolun Olayım/ Yozgat)

“Yeni değmiş on üç on dört yaşına / **Kurban olan** kirpiğine kaşına.” - (Elif Çıkmış O Damın Başına/ Kırıkkale)

“Erciyes’ten duman kalkdı / Herkes harmanına gopdu / Yalınızım **gurban oluyum** / Evimi başıma yıkdı.” - (Erciyes’ten Duman Kalkdı/ Kırıkkale)

“Gökyüzünde bir kuş öter / Ona kervan kıran derler / Yalınızım **gurban oluyum** / Buna yalan dünya derler.” - (Erciyes’ten Duman Kalkdı/ Kırıkkale)

“Aziziye vardım sabah / Ballar gelir tabak tabak / Yalınızım **kurban oluyum** / Hep kırılın Avşar eli / Mehmet gitti başı kabak.” - (Erciyes’ten Duman Kalkdı/ Kırıkkale)

“Gün batıya evlerinin kapısı / Al kiremit ak konağın yapısı / **Kurban oldı** ahabpların hepisi.” - (Erisin Dağların Karı Erisin/ Ankara)

“**Kurban olam** kanatsız avluya / Boyuna benzettim şılga selviye / Gece gündüz yalvarırım mevlaya / Hasiret kulların kavuştur deyi.” - (Hava Bulanıyor Gar Mı Yağacak / Sivas)

“Kaleden çekerler bir siyah perde / Canım **gurban olsun** merdoğlu merde / Gız Allah’ı seversen doğru söyle.” - (Kaleden Çekerler Bir Siyah Perde / Ankara)

“Topla yârim avlunuzun taşını / **Gurban olam** sil gözünün yaşını.” - (Urganları Ulam Ulam Ulalı / Çankırı)

“**Kurban olam** suna boya / Kız halayı yandan oyna.” - (Yandan Oyna / Yozgat)

“Yeşil ayna takındın mı beline / Gelin **gurban olam** datlı diline / Sen düşürdün beni alem diline.” - (Yeşil Ayna Takındın Mı Beline / Yozgat)

“Yüce ceylan bakışına *kurban olduğum* / Sallanma karşımda öldürme beni / Ah gülüm gülüm yürüsene yavrum / Mecnun edip beni de düşürdün çöle.” - (Yüce Dağ Başında Bir Kuş Uçurdum / Sivas)

“Suna boylarına *kurban olduğum* / Aldadışın edalıca naz gibi.” - (Yörü Dilber Yürü Saçın Saz Gibi / Eskişehir)

***kibrit ol-** : Gücsüz düşmek.

“Kaleden iniyorum / El etsen geliyorum / Kurudum *kibrit oldum* / Üflesen yanıyorum.” - (Kaleden İndim Ancak / Sivas)

***küpe et-** : Başa gelen bir durumdan alınan dersi unutmamak.

“Gitme fazla ileri / Gel bu işden dön geri / İnatdan hayır gelmez / *Küpe et* bu sözleri.” - (Batlıcan Oymadın Mı/ Yozgat)

mahşere kal- : Sorunu çözememek.

“Bir gemim var deryaya kardı / Etrafını düşman sardı / Kavuşmamız *mahşere kaldı*.” - (Yüzüğümün elmas taşı / Kırklareli)

***mayası gam ile yoğrul-** : Doğduğu andan beri keder içinde olmak.

“Dağdan yuvarlandı kayalarımız / *Gam ile yoğruldu mayalarımız* / N’ola taş doğuraydı analarımız.” - (Dağdan Yuvarlandı Kayalarımız/ Kayseri)

meraka düş- : Meraklanmak.

“Dolan da gel gel fırlan gel / Yıkılası dağlardan aş da gel / Aşkına *merakıma düş* de gel.” - (Eşme Eştim Sabahtan/ Yozgat)

mesken tut- : Yerleşmek.

“Yârim ağam İstanbul’u *mesken* mi *tuttun* / Gördün güzelleri beni unuttun / Beni evinize köle mi *tuttun*.” - (Yarım Ağam İstanbul’u Mesken Mi Tuttun / Kayseri)

***meyil bağla-** : İlgi göstermek, gönül vermek.

“Aman keklik yaman keklik çil keklik aman / Çık dağların başına da öt keklik aman / Kekliği düz ovada avlarlar aman / Güzellere *meyil bağlarlar* aman.” - (Akşam Aşıp Gidiyor/ Kayseri)

***meyil düşür-** : İlgi göstermek, gönül vermek.

“Yüce dağ başında bir kuş uçurdum / Ana nenni nenni bir kuş uçurdum / Ben *meylimi* bir güzele *düşürdüm* / Duydum nazlı yârim yad eller almış / Vallah dostlar ben aklımı şaşırdım / Dilber nenni nenni vallah şaşırdım.” - (Yüce Dağ Başında Bir Kuş Uçurdum / Sivas)

meyil ver- : İlgi göstermek, gönül vermek.

“Arpa buğday geç olur / Güzeller güleç olur / **Meyil verme** güzele / Ayrılması güç olur.” - (Zeybek Derler Adına / Eskişehir)

“Arpa buğday çeç olur / Güzeller güleç olur / **Meyil verme** güzele / Ayrılması güç olur.” - (Arpa Buğday Daneler/ Yozgat)

“Atım olsa binsem gitsem Burgaz’a / Hiç başımıza gelmemiştii bu kaza / Küçücükten **meyil verdim** o kıza.” - (Atım Olsa Binsem Gitsem Burgaz’a/ Eskişehir)

“Başında puşusuna da / Ah oturmuş karşısına da / Adam **meyil** mi **verir** de / Ah kapı bir komşusuna da.” - (Bahçaya Biber Ekdim/ Nevşehir)

“Bin cefalar etsen almam üstüme / Gayet şirin geldi dillerin dostum / Varıp yad ellere **meyil verirsən** / Gış ola bağlana yolların dostum.” - (Bin Cefalar Etsen Almam Üstüme/ Sivas)

“Çıra çattım yanmadı da / **Meyil verdim** almadı da / Ben Allah’a çok yalvardım / Duam kabul olmadı da.” - (Çıra Çattım Yanmadı/ Çankırı)

“Dama çıkma üşürsün / Güzellikte menşürsün / **Meyil verdik** aldandık / Ellernen konuşursun.” - (Dama Bulgur Sererler/ Niğde)

“Başım yüce arşa değin / Gücünüz yeterse eğin / **Meyil vermiş** bellemeyin / Acı pişmiş aş beni.” - (Etiler Dost Nazarında/ İç Anadolu)

***murada çık-** : İsteğine kavuşmak, dileği gerçekleşmek arzusuyla ümid etmek.

“Çıkar çıkar parmaklıktan bakarım / Konya seni ateşlere yakarım / Bir gün olur ben **murada çıkarım**.” - (Osman’ın Bindiği Doru Küheylan / Orta Anadolu)

“Çıkar çıkar parmaklıktan bakarım / Konya seni ateşlere yakarım / Bir gün olur ben **murada çıkarım** - Yaylalar İçinde Erzurum Yayla / Aksaray)

murada er- : İsteğine kavuşmak, dileği gerçekleşmek, arzusu yerine gelmek.

“Virandır bahçenin gülleri viran / Ölür mü gençlikte dengini saran / Önünü bırakıp sonunu sayan / Ölür gider bir **murada eremez**.” - (Virandır Bahçenin Gülleri Viran / Eskişehir)

“Yedi yıldır haberini almadım / Geçti ömrüm bir **murada ermedim** / Fırsat elde iken demler sürmedim.” - (Eşimden Ayrıldım Yoktur Kararım/ Sivas)

muradına er- : İsteğine kavuşmak, dileği gerçekleşmek, arzusu yerine gelmek.

“Geçti ömrüm *muradına* / Eremedim *eremedim* / Yıllar geçti ömrüm durdu / Umutlarım hayal oldu / Sevdiğimi eller aldı.” - (Yörü Bire Yalan Dünya / Kırşehir)

“Yunus bunda gelen gülmez / Kişi *muradına ermez* / Bu fanide kimse kalmaz / Derdim vardır inilerim.” - (Benim Adım Dertli Dolap/ Sivas)

“Ekinin üstü merdin / Gız nedir senin derdin / Benden başka sevip de / *Muradına* mı *vardin*.” - (Eskinler Deste Deste/ Sivas)

murat al- : Dileğine kavuşmak.

“Karaman’dan Akşehir’den Konya’dan / *Alamadım muradımı* dünyadan.” - (Ermenegün Keklikleri Ötüyor/ Konya)

“Menekşe koymuşlar gülün adını / Almadım dünyadan ben muradımı / *Almadım* dünyadan da ben *muradımı* / Ben ölünce dertli koyun adımı.” - (Vardiğin Yazmayı Bürüneyim Mi / Kayseri)

“Menekşe koymuşlar gülün adını / Almadım dünyadan ben muradımı / *Almadım* dünyadan da ben *muradımı* / Ben ölünce dertli koyun adımı.” - (Vardiğin Yazmayı Bürüneyim Mi / Kayseri)

“Sabahınan gaydım yükü / Nazelim de olmuş türkü / *Muradını alsın* deyi / Kurutmuşlar altın börtü.” - (Aman Nazelim Nazelim/ Sivas)

“Çalımıyam çalımıyam / Ben çalının dalı mıyam / Eller *almış muradını* / Ben de bahtı karalıyam.” - (Aşağıdan Bir Yel Esti/ Sivas)

“Beyaz şarab içtim yeşil kaneden / Güzel seven *murat alırdünyadan* / Gayseriden Garamandan Gonyadan / Aradım cihanı mislin bulunmaz.” - (Beyaz Fesli Esmer/ Aksaray)

“Fazla gitmen Deremum’a varınca / Selam söylen eşe dosta sorunca / Sağ selamet *muradınız alınca* / Benden yâre selam edin durnalar.” - (Bir Çift Durna Gördüm Durur Dallarda/ Yozgat)

“Kırat kırat kırat kırat / Kır ata binen *alır murat* - (Çamlıbel’e Süreyidim Yolunu/ Sivas)

“Var mıdırı dünyada gelip de kalan / Gülüp baştan başa *muradın alan* / Murat-ı maksud-u hepisi yalan / Ölümü dünyada hakikat gördüm.” - (Dünyada Tükenmez Murat Varmış/ Sivas)

müjde ver- : Bir kimseye sevindirici, mutlu bir haberi ulaştırmak.

“Evleri uçda yârim / *Ver* bana *mücde* yârim / Bastığın topraklara / Kılâyım secde yârim.” - (Altunu Bozdurayım/ Kayseri)

münasip gör- Uygun ve yerinde bulmak

“Cemalin gösterdi bir iki dilber / Durmayıp da gönül gördüğün ister / Biri kaymak satar birisi şeker / *Münasip görmüşler* kapan kapana – (Efendim Aşkınla İşte Püryanım/ Konya)

naçar kal- : Çaresiz kalmak.

“Deniz kenarında bir ev yapmışam / Kerpicim tükenmiş *naçar kalmışam* / Bir yar için terk-i diyar olmuşam / Ela gözlü nazlı şirvanım benim.” - (Deniz Kenarında Bir Ev Yapmışam/ Sivas)

naz çek- : Her istediğini yerine getirmek.

“Çayır uzun salıverdik kazları / Pek nazlıdır şu Sivas’ın kızları / Yaşı küçük *çekilmiyor nazları.*” - (Üç Kuşuduk Uçarıdık Havada / Sivas)

“Şu derenin uzunun / Kıramadım buzunu / Aldım çerkez kızını / *Çekemedim nazını.*” - (Ay Doğar Aşmak İster/ Orta Anadolu)

“Dertli kulum kendi çalar sazını / Kara topraklara sürer yüzünü / Kimse *çekmez* gayrı onun *nazını* / Bozuktur perdeler teller perişan.” - (Çıktım Yücesine Seyran Eyledim/ Sivas)

“Eldivan’ın kirazı / Dosta gider birazı / Artık *çekemez* oldum / Bana ettiğin *nazı.*” - (Eldivan’ın Kirazı/ Çankırı)

“Öte dön de ben görmeyim yüzünü / Yalanını duydum tutmam sözünü / Git eski dostuna söyle nazını / Benim *naz çekecek* halim kalmadı.” - (Bülbüle Su Verdim Altın Tasınan/ Ankara)

naz eyle- : İstekli olduğu hâlde yapmacıklı davranışlarla isteksiz gibi davranmak.

“A canım *naz eylediğin* yeter aman / Şimdi de horozlar öter.” - (Aşlamayı Aşladım/ Kayseri)

nazar et- : Gözü değmek.

“*Etiler* dost **nazarında** / Esir göze kaşa beni / Sorgusuz can pazarında / Yazdılar en başa beni.” - (Etiler Dost Nazarında/ İç Anadolu)

nazar değ- : Göz değmek.

“Oynan kızlar oyunlara maşallah / Maşallah **nazar değmez** inşallah.” - (Entarisi Kırmızı/ Eskişehir)

nazar eyle- : Kötü bakışla bakmak

“Armudu dalında bazar eyledim / Kaşına gözüne **nazar eyledim** / Evinize vara gele belledim.” - (Armut İdim Günden Yanım Yarıldı/ Ankara)

***nazara uğrat-** : Göz değmek.

“Ali’m gitme pazara / **Uğratırlar nazara** / Ali’m ölsün diyenler / Kendi girsin mezara / Civan Ali’m gel.” - (Ali’m Armut Yer Misin/ Eskişehir)

nefsini öldür-

“Topraktandır cümle beden / **Nefsini öldür** ölmeden / Böyle emretmiş yaradan / Sen kalemsin ben uç muyum.” - (Beni Hor Görme Gardaşım/ Sivas)

of çek- : Oflamak.

“Bir **of çeksem** karşıki dağlar yıkılır / Bugün posta günü canım sıkılır.” - (Bir Of Çeksem Karşıki Dağlar Yıkılır/ Orta Anadolu)

“Bir **of çeksem** karşıki dağlar iniler / İflah etmez bu dert beni pareler.” - (Bir Of Çeksem Karşıki Dağlar Yıkılır/ Orta Anadolu)

“Bir **of çeksem** karşıki dağlar yıkılır / Bugün posta günü canım sıkılır / Ellerin mektubu gelmiş okunur / Benim yüreğime hançer sokulur.” - (Bir Of Çeksem Karşıki Dağlar Yıkılır/ Kayseri)

“Halay başı kim çeker / Kırmızı donlu kız çeker / O benim nazlı yârim / Durur durur of çeker / O benim nazlı yârim / Durur durur **of çeker.**” - (Halay Başı Kim Çeker/ Yozgat)

“Halay başı kim çeker / Kırmızı donlu kız çeker / O benim nazlı yârim / Durur durur **of çeker** / O benim nazlı yârim / Durur durur of çeker.” - (Halay Başı Kim Çeker/ Yozgat)

***öğüt al-** : V erilen öğüdü alıp benimsemek.

“Ben giderken ekinleri gövüdü / Anam yokdu kimden **aldın öğüdü.**” - (Elif Çıkmış O Damın Başına/ Kırıkkale)

“Evlerinin önü söğüt / Atalardan *almış öğüt* / Yârinden ayrılan yiğit / Sılasına döner gelir.” - (Bir Yiğit Gurbete Gitse/ Kırıkkale)

***ömrü çürü-** : Ömrü tükenmek, sıkıntı çekmek.

“Dağları duman bürüdü / Alacaksan al beni / Ey deli deli vay deli deli / Cahil *ömrüm çürüdü.*” - (Sap Yükledim Kağnya / Ankara)

“Çekin halay yürüsün / Dağı duman bürüsün / Verin benim yârimi / Civan *ömrüm çürüsün.*” - (Çekin De Halay Yürüsün/ Ankara)

“Çekmecenin kilidi / Üstünü gül bürüdü / Hakikatsiz yar için / Bütün *ömrüm çürüdü.*” - (Çekmecenin Perçini/ Nevşehir)

“Sevda *ömrü çürüdür* / Has bahçenin gülüdür / Sevmeyeni neleyim / Sevenim sevgilidir.” - (Sevda Olmasaydı/ Kırşehir)

***ömrü geç-** : Yaşamının hızlı bir şekilde tükenmesi.

“Yedi yıldır haberini almadım / *Geçti ömrüm* bir murada ermedim / Fırsat elde iken demler sürmedim.” - (Eşimden Ayrıldım Yoktur Kararım/ Sivas)

“Suya düştü gülümüz / Ötmeyor bülbülümüz / Ne kadar güzel olsan / *Geçti* cahil *ömrümüz.*” - (Suya Düştü Gülümüz / Konya)

“Gün doğdu aşdı böyle / Gönüldür coşdu böyle / Sen orada ben burada / *Ömrümüz geçti* böyle.” - (Zülûf Dökülmüş Yüze / Kırşehir)

“Geçti ömrüm muradıma / Eremedim eremedim / Yıllar *geçti ömrüm* durdu / Umutlarım hayal oldu / Sevdiğimi eller aldı.” - (Yörü Bire Yalan Dünya / Kırşehir)

***ömrü git-** : Yaşamının hızlı bir şekilde tükenmesi.

“Çökelek yendi bitti / Beni canımdan etti / Yar Sivas’da ben burda / Cahillik *ömrüm gitti.*” - (Çökeleği Çökerttim/ Sivas)

***ömrü tüken-** : Yaşamının hızlı bir şekilde tükenmesi.

“Elimi salladım değdi dikene / İlâhi kaynana *ömrün tükene* / İntizar ederim burçak ekene.” - (Sabahınan Kalktım Südü Pişirdim / Yozgat)

“Sabahınan kalktım elimi salladım değdi dikene / İntizar ederim burçak ekene / İlâhi gaynana *ömrün tükene.*” - (Sabahınan Kalktım Elimi Salladım Değdi Dikene / Ankara)

ömrü uza- : Uzun süre yaşamak.

“Şu dağlar uzar gider / Garı bezenir gider / Gönül çekmeyenlerin / *Ömrü uzanır* gider.” - (Dağlar Keven Kuruşu/ Sivas)

ömrü uzan- : Uzun süre yaşamak.

“Kavak uzanır gider / Dalı bezenir gider / Sevda çekmeyen kızın / *Ömrü uzanır* gider.” - (Bu Kavak Meşe Kavak/ Sivas)

önüne geç- : Önlemek.

“Çay benim çeşme benim / Ardıma düşme benim / Sevdiğimsin sen benim / *Önüne geçme* benim.” - (Çay Benim Çeşme Benim/ Konya)

***payını verme-** : V erilen karşılıkla bir kimseyi söylediğine veya yaptığına pişman etmek

“Koca kuşun yüksektedir oyunu / Deyme bir şahine *vermez payını*.” - (Benim Adım Şu Yerlerde Aşınır/ Aksaray)

peşine düş- : Arkasından gitmek, izlemek.

“Var git oğlan işine / *Düşme* benim *peşime* / Altın tarak yaptırsan / Alıp takmam başıma.” - (Defimin Delikleri/ Yozgat)

posta gir- :

“Gevheri der dertli gönlümüz hasta / Armağan eyle gel canını dosta / Kimi abdal olmuş *girmiştir posta*.” - (Söz Bilmez Bazı Cahil Elinden / Sivas)

rengi sol- : Gücünü yitirmek, sağlık sorunu olmak.

“Garibim *irengim soldu* / Gözlerime yaşlar doldu / Gönlüm bana bir dert oldu / Alan bulup veremedim.” - (Yörü Bire Yalan Dünya / Kırşehir)

sabır ver- : Bir sıkıntıya ses çıkarmadan veya ona karşı bir şey yapmadan katlanmak.

“Evleri görünüyor / Gönüldür yeriniyor / Çekilecek dert değil / Mevlam *sabır veriyor*.” - (Altunu Bozdurayım/ Kayseri)

sağ ol- : Hoşa giden bir davranış için çok yaşa, teşekkür ederim anlamlarında söylenen bir söz.

“Daş dönmüyor dönmüyor / Daşdan bulgur enmiyo / *Sağ olası* kaynana / Bişirdiğin yenmiyor.” - (Daş Dönmüyo Dönmüyo/ Yozgat)

***sağa sola sap-** : Doğru yoldan uzaklaşmak.

“Veysel *sapma sağa sola* / Sen Allah’tan birlik dile / İkilikten gelir bela / Dava insanlık davası.” - (Allah Birdir Peygamber Hak/ Sivas)

sancı tut- : Birdenbire ve şiddetli bir ağrı gelmek.

“Dağları girci mı dutdu / Yolları sucu mu dutdu / Ben bir yar sevmeyinen / Konşuyu *sancı* mı *dutdu*.” - (Dağları Girci Mı Duttu/ Kayseri)

sancısı tut- : Birdenbire ve şiddetli bir ağrı gelmek.

“Çayır çimen kenarı / Kızlar yakar fenarı / Keçeci baban geliyor / *Sancısı dutmuş* ölüyor / Arpa buğday çakıllı / Şimdiki kızlar akıllı / Güzeli nasıl severler / Şöyle böyle severler / Çirkini nasıl severler / Bardaklığa teperler / Aha şöyle teperler.” - (Değirmenin Oluğu/ Yozgat)

sararıp sol- : Gücünü yitirmek, sağlık sorunu olmak.

“Dedim Emrah aklım başımdan aldın / Dedi bu cihanda beni mi buldun / Dedim dilber niçin *sarardın soldun* / Dedi çekticeğim dil yarasıdır.” - (Dedim Dilber Didelerin İslanmış/ Sivas)

***secde kıl-** : Alnı, eli, ayakları, dizleri, ayak parmaklarını yere getirmek.

“Evleri uçda yârim / Ver bana mücde yârim / Bastığın topraklara / *Kılayım secde* yârim.” - (Altunu Bozdurayım/ Kayseri)

sefa gel : Bir kente, bir mahalleye yeni gelen veya geziden dönen birine ziyarete gitmek.

“Kendi melül melül gözü yaş da akar / Sen *sefa geldin* / Benim ile mercimeği daşlı da yar / Sen sefa geldin.” - (Yeşil Ayna Takındın Mı Beline / Yozgat)

Kendi melül melül gözü yaş da akar / Sen sefa geldin / Benim ile mercimeği daşlı da yar / Sen *sefa geldin*.” - (Yeşil Ayna Takındın Mı Beline / Yozgat)

sefa getir- : Bir kente, bir mahalleye yeni gelen veya geziden dönen birine ziyarete gitmek.

“Efendim aşkınla işte püryanım / Semalere çıktı ah-ü figanım / *Safalar getirdin* gaşı kemanım / Kenzi'nin ciğeri kebab olunca.” - (Efendim Aşkınla İşte Püryanım/ Konya)

sefa kal- : Bir kente, bir mahalleye yeni gelen veya geziden dönen birine ziyarete gitmek.

“Don yudum yasdı daşlar / Eğriştım gabardaşlar / Siz *sefa galın* yoldaşlar / İşte geldim gidiyorum / Sılamı terk ediyorum.” - (Atladım Gittim Eşiği/ Kayseri)

sefa gel : Bir kente, bir mahalleye yeni gelen veya geziden dönen birine ziyarete gitmek.

“Vefasın görmedim yar mı görünür / Şimden geri eller *sürsün sefanı*.” - (Sabahınan Esen Seher Yeli Mi / Yozgat)

“Yunus Emre’m *sür sefayı* / Sür sefayı çek cefayı / Ol Muhammed Mustafa’yı / Alan dünya sen değil misin.” - (Yürü Yürü Yalan Dünya / Sivas)

“Yunus Emre’m *sür sefayı* / Sür sefayı çek cefayı / Ol Muhammed Mustafa’yı / Alan dünya sen değil misin – (Yürü Yürü Yalan Dünya / Sivas)

sel al- : Çok yağmurdan dolayı bir bölgede, yollar zor geçilir duruma gelmek.

“Hele hele odaları *sel aldı* / Hele hele Ayşa gelini el aldı.” - (Damda Bacaları Adam Sanırdım/ Konya)

selam al- : Birinin selamlamasına karşılık vermek.

“Ekinler deste deste / Bugün gönlüm aheste / Yar *selamın almazsam* / Belki olurum hasta.” - (Eskinler Deste Deste/ Sivas)

“Bahçalarda gün döndü / Gölgesin sana döndü / Yar *selamım almazsa* / Beni derdinden öldür.” - (Bahçalarda Gün Döndü/ Ankara)

selam bekle- : Uzakta olan birine esenlik ummak.

“*Beklerim selamın* seher zamanı / Ilgıt ılgıt esen yelinen gönder / Engel olursa dağlar dumanı / Mektupla geç kalır talinen gönder.” - (Beklerim Selamın Seher Zamanı/ Sivas)

selam et- : Uzakta olan birine esenlik dilemek.

“Fazla gitmen Deremum’a varınca / Selam söylen eşe dosta sorunca / Sağ selamet muradınız alınca / Benden yâre *selam edin* durnalar.” - (Bir Çift Durna Gördüm Durur Dallarda/ Yozgat)

“Dağda davar güderim / Emineme *selam ederim* / Eminem kızını vermezse / Başımı alıp giderim.” - (Dağda Davar Güderim/ Ankara)

selam gönder- : Birine esenleme haberi göndermek.

“Gitme gidenlerinden / Boyu fidanlarından / N’olur bir *selam gönder* / Gelip gidenlerinden.” - (Halay Başı Kim Çeker/ Yozgat)

“Ali’m Ali’m gül Ali’m / Gül dibine gel Ali’m / Gül dibine gelmezsen / Bir *selam gönder* Ali’m / Civan Ali’m gel.” - (Ali’m Armut Yer Misin/ Eskişehir)

“Kır atın üstünde kuş tüyü minder / Atıyın yönünü bu yana dönder / Kuru mektubunan gönül eylemez / Gelip giden ilen bir *selam gönder*.” - (Aşağıdan Gelir Düveler Gibi/ Yozgat)

selam götür- : Birine esenleme haberi göndermek.

“Aman ecel aman üç gün ara ver / Üç günden ne çıkar beş gün ara ver / Al benim *selamum götür* yara ver.” - (Aman Ecel Aman Üç Gün Ara Ver/ Sivas)

selam söyle-: Selamını birine götürmesini söylemek.

“Yolumuz uğradı Çorhışı’ye / Değme baba değme sabah ışıya / Benden *selam söylen* konu komşuya.” - (Anam Beni Soğuk Suya Yolladı/ Sivas)

“Bad-ı saba *selam söyle* o yâre / Mübarek hatırı hoş mudur nedir / N’ideyim yitirdim bulamam çare / Mestane gözlerde yaş mıdır nedir.” - (Bad-ı Saba Selam Söyle O Yare/ Sivas)

“Bahçalarda bir dane / Açılır dane dane / Yar buradan geçerse / Benden *selamlar söyle*.” - (Bahçalarda Gün Döndü/ Ankara)

“Fazla gitmen Deremum’a varınca / *Selam söylen* eşe dosta sorunca / Sağ selamet muradınız alınca / Benden yâre selam edin durnalar.” - (Bir Çift Durna Gördüm Durur Dallarda/ Yozgat)

“Ben vuruldum ahrete ey / *Selam söylen* yağcunun Ahmed’e ey.” - (Höyükü’nün Edirafı Köşk Olsun / Ankara)

“Mezarımı kazın bayıra düze / Yönünü çevirin sıladan yüze / Benden *selam söylen* sevdiğimize.” - (Hastane Önünde İncir Ağacı/ Yozgat)

selam dur- : Bir büyüğe, bir üste veya saygı duyulan bir şeye ayakta selam vermek.

“Salındı bahçeye girdi / Çiçekler *selama durdu* / Mor menevşe boyun eğdi / Gül kızardı hicabından / Ah bir yar elinden / Yandım bir yar elinden.” - (Çekin Halayı Dizilsin/ Sivas)

sele kapıl- : Sele gitmek, boğulmak.

“Ayşemin yeşil sandığı / Daha elinin değdiği / Hiç aklımdan çıkmıyorur / Gapılıp *sele gittiği*.” - (Ayşemin Yeşil Sandığı/ Nevşehir)

“Zulmet deryasında *kapıldım sele* / Girdim bir mekana candan içeri / Safi kıl gönlünü dalma hayale / Girdim bir mekana candan içeri.” - (Zulmet Deryasında Kapıldım Sele / Sivas)

***sele ver-** : Sele kapılıp gözden kaybolmak.

“Biz canları güle vermişiz / Külhanları dile vermişiz / Dünya malın *sele vermişiz*.” - (Biz Canları Güle Vermişiz/ Sivas)

serden geç- : Kendinden geçmek.

“Uzun yaylanıza çıkmayım derdim / Soğuk sularınızı içmeyim derdim / **Serden geçip** sizden geçmeyim derdim / Verdiğin ihrara saldım ben seni.” - (Döndün Mü Benden Yüzü Dönesi/ Kırıkkale)

sevda çek- : Birine tutkun olmak, aşk tutkusu içinde olmak.

“Kavak uzanır gider / Dalı bezenir gider / **Sevda çekmeyen** kızın / Ömrü uzanır gider.” - (Bu Kavak Meşe Kavak/ Sivas)

sevda hastası : Kendini aşırı derecede kaptırmak.

“Altın yüzük yaptırdım / Samsun ustalarına / Doktor ilaç vermiyor / **Sevda hastalarına.**” - (Altın Yüzük Ulanmaz/ Kırıkkale)

sevda mektebinde oku- : Ben bu işin üstadı oldum anlamında kullanılan söz dizesi.

“Başımdaki tülbendi / Ben dokudum dokudum / **Sevdanın mektebinde** de / Yedi sene **okudum.**” - (Başımda Tülbendim Yar/ Yozgat)

sevdadan geç- : Artık ilgi duymamak.

“Avcuyum ben şu dağları aşmadım / Sevdim seni yar ardına düşmedim / Korkma güzel bu **sevdadan geçmedim.**” - (Avcuyum Ben Şu Dağları Aşmadım/ Nevşehir)

***sevdalara sal-** : Gönlnü sürekli başkalarına kaptırmak.

“Her kaçan dildara arz etsem halim / Ah-u efkarında kalmaz melalim / **Sevdalara salar** beni o zalim / Gevheri sen dağlar del deyu deyu.” - (Bir Gün Başım Alıp Çıkar Giderim/ Sivas)

***sevdaya dal-** : Aşık olmak.

“Akşam olur karanlığa kalırsın / Derin derin **sevdalara dalarsın** / Beni koyup yadellere varırsan / Sana zulüm bana ölüm değil mi.” - (Akşam Olur Karanlığa Kalırsın/ Sivas)

seyrine bak- : Aşıkane bir bakışla seyretmek.

“Parmağına altın yüzük takarım / O güzel eline kına yakarım / Sabahları ben **seyrine bakarım** / Ne suçum varsa affet sevdiğim.” - (Altın Yüzük Ulanmaz/ Kırıkkale)

sılaya doyma- : Özlemine giderememek anlamında kullanılan söz dizesi.

“Eyvah eyvah ben anamdan ayrıldım / Eşim kızlar ben **sılaya doymadım** / Çık yukarı bağlasınlar başını / İn aşağı sil gözünün yaşını.” - (Anam Kirmenini Alsın Eline/ Kırşehir)

sırası gel- : Bir başkasından sonra sıra birinin veya bir şeyin olmak; 2) sırası düşmek.

“Allah birdir peygamber hak / Rabbin alemi mutlak / Senlik benlik nedir bırak / Söyleyim **geldi sırası.**” - (Allah Birdir Peygamber Hak/ Sivas)

sırasını sav-: Sırayla yapılan bir işte sıra kendine geldiğinde gereğini yapmak

“Arap seni gezdirirler arayı / Ağ üstüne yazıyorlar karayı / Mehmet Ağa etti **savdı sırayı** / Efendim afiyet olsun yar malım.” - (Arap Seni Gezdirirler Arayı/ Çankırı)

sıraya dizil- : Birden fazla topluluğun bir arada bulunması.

“Çıkabilsem şu hapisten saraya / Davacılar **dizilmişler sıraya** / Kimsem yoktur gelsin girsin araya – (Bir Gemim Var Adalara Yaslanır/ Ankara)

sırma mazhar ol- : Sırrını ifşa etmeye, anlamını göstermeye vakıf olmak.

“Her kim **olursa** bu **sırma mazhar** / Dünyaya bırakır ölmez bir eser / Gün gelir Veysel’i bağrına basar / Benim sadık yârim kara topraktır.” - (Dost Dost Diye Nicesine Sarıldım/ Sivas)

sırrını aç- : V arlığı veya bazı yönleri açığa vurulmak istenmeyen, gizli kalan, gizli tutulan şeyi bildirmek.

“Sensiz çıkıp şu yaylayı yaylayamam / **Sırrın açıp** yad ellere söyleyemem / Çok günah işledim inkar eyleyemem / Günah bende değil sendedir sende.” - (Beni Görüp Yüzün Öte Dönderme/ Sivas)

“Kemlik gelmez asilzadeden kaçma / Yardımcın Hüdadır doğrudan şaşma / Her yüze gülene **sırrını açma** / El yüzünden bir ziyana uğrarsın.” - (Beyaz Fesli Esmer/ Aksaray)

***sırt sırta ver-** : Bir işi birlikte paylaşmak.

“Nalinnim / Dön dön dönelim / **Sırtı sırta verelim** / Vur elleri ellere / Koy elleri bellere / O yar gurbannar olsun / Şıkırdıyan ellere.” - (Bathıcan Oymadın Mı/ Yozgat)

***sıtma bağla-** : Ateş ve ter nöbetleriyle titremeye başlamak.

“Çaya indirin çağlarım / Yar yar diye ağlarım / Yârimi ısıtma tutmuş / Ben **ısıtma bağlarım.**” - (Çaya İndim Taşı Yok/ Sivas)

sıtma tut- : Ateş ve ter nöbetleriyle titremeye başlamak.

“Çaya indirin çağlarım / Yar yar diye ağlarım / Yârimi **ısıtma tutmuş** / Ben ısıtma bağlarım.” - (Çaya İndim Taşı Yok/ Sivas)

silip at- : Artık kaale almamak, düşünmemek.

“Binbir ismin birinden tut / Senlik benlik nedir **sil at** / Tuttuğun yola doğru git / Yoldan çıkıp olma asi.” - (Allah Birdir Peygamber Hak/ Sivas)

***sinesi delin-** : Acıyla ve özlemle içi yanmak, acıyla kıvrانmak.

“Gelindi gelindi / Dertli de *sinem delindi.*” - (Bir Ok Attım Vızıladı/ Kırşehir)

sonu görün- : Artık bir şey yapamayacak duruma gelmek.

“Gelin gider el evine kara giyinir / Kaynana oğlum diye durmuş övünür / Çok övünme kaynana senin *sonun görünür.*” - (Çaktılar Çakmak Taşını/ Sivas)

söz bil- : Sözün doğrusunu söylemek.

“*Sözün bilmez* bazı cahil elinden / Edep ağlar erkan ağlar yol ağlar.” - (Söz Bilmez Bazı Cahil Elinden / Sivas)

***söz ol-** : Başkaları tarafından iftira atılmak.

“İlgıt ılgıt yeller eser seherde / Dost beni düşürdü onulmaz derde / Yar ile buluşsak bir تنها yerde / Duyar ıraklıklar *söz olur* gider.” - (Derdimi Dökersem Derin Dereye/ Sivas)

“Dere boyu düz olur / Güzellerde naz olur / Yad ele gönül verme / Hep ellere *söz olur.*” - (Dere Boyu Düz Olur/ Konya)

“Ela göze sürme çekme *söz olur* / Ateş düştü ciğerime köz olur / Şahin pençesine düşme zor olur / Acep sevdiğimin eşi varm’ola.” - (Bir Çift Durna Gördüm Durur Dallarda/ Yozgat)

***söz ver-** : Sözünde durmak. Söylediklerini yerine getirmek.

“Yağsiyan’a varamadım yalnız / Mendilimi alakoydu çalınız / *Söz verdi* de gelmeyiverdi kızınız.” - (Yağsiyan’a Varamadım Yalnız / Konya)

sözü kalma- : Verdiği sözü yerine getirmek.

“Anama babama *süzüm kalmadı* / Bir su ver demeye yüzüm kalmadı / Doktora tabibe lüzüm kalmadı.” - (Anam Ağlar Başucumda Oturur/ Kırşehir)

sözü ol- : Verdiği söze sadık kalmak. Sözünü yememek.

“Ketenim var bezim var / Eğlen sana *sözüm var* / Utandım diyemedim / Cepkeninde gözüm var.” - (Aynam Düştü Yerlere/ Eskişehir)

sözü olma- : Onun kalamı üzerinde başka bir söz söylememek.

“Bağa girdim üzüm yok / El yârinde gözüm yok / Ne dedim de küstürdüm / Benim yâre *sözüm yok.*” - (Bağa Girdim Üzüm Yok/ Çankırı)

“Bağa girdim üzüm yok / El yârinde gözüm yok / Ne dedim de küstürdüm / Benim yâre *sözüm yok.*” - (Bağa Girdim Üzüme/Orta Anadolu)

sözünden dön- : Verdiği sözü yerine getirmemek veya tutmamak.

“Oy niye yandım niye / Nasıl aldandım niye / Hani sen benim idin / **Sözünden döndün** niye.” - (Dam Başında Oturur/ Aksaray)

“Gidiyom izlerinden / **Döndün** mü **sözlerinden** / Döndüğünü bileydin / Öperdim gözlerinden.” - (Çekin De Halay Yürüsün/ Ankara)

sözüne sadık ol- : Verdiği söze bağlı olmak.

“Ben yârımı tanırım / Çok **sadıktır sözüne**.” - (Bağa Girdim Üzüme/ Niğde)

sözünü sakın- : Söyleyeceklerini açıkça ifade etmemek.

“Gözüm yaşı dönerm’ola sellere / Bu ayrılık har düşürür güllere / Evvel aşınaydım her bir hallere / Şimdi **sakınıyor sözünü** benden.” - (Dost Dost Diye Hayalına Yeldiğim/ Sivas)

sözünün tutma- : Söz dinlemek.

“Öte dön de ben görmeyim yüzünü / Yalanını duydum **tutmam sözünü** / Git eski dostuna söyle nazını / Benim naz çekecek halim kalmadı.” - (Bülbüle Su Verdim Altın Tasınan/ Ankara)

su bağla- : Suyun rahat bir şekilde ulaşmasını sağlamak.

“Kaleden indim düze / **Su bağladım** nergize / Yedi yıl hizmet ettim / ela gözlü bir kıza.” - (Kaleden İndim Ancak / Sivas)

sual et- : Sorguya çekmek.

“Eğer bizi **sual eden** olursa / Boynu bükük benzi soluk yar söyle.” - (Alı Durnam Bizim Ele Varırsan/ Kırıkkale)

suyuna git- : Birini kızdırmayacak veya ürkütmeyecek biçimde uysalca davranmak, alışkanlıklarına, isteklerine uygun davranışlarda bulunmak.

“Arifem Arifem gelin Arifem / Yaz bahar **suyuna giden** Arifem.” - (Anam Beni Soğuk Suyu Yolladı/ Sivas)

sürme çek- : Gözleri sürme ile boyamak.

“Yağmurlar yağar taş üstüne / Yar **sürme çekmiş** taşın üstüne / Yar ne derse desin baş üstüne.” - (Yağmurlar Yağar Sicim Sicim / Eskişehir)

şaşkına dön- : Beklenmedik bir durum karşısında şaşkınlaşmak.

“Yanarım senin aşkına / Gel kaçma gel gel / Derdinden **döndüm** **şaşkına** / Gel kaçma gel gel.” - (Yanarım Senin Aşkına / Kırşehir)

şavkı düş- : Güzelliğinin yüzüne yansması.

“Elif çıkmış o damın başına / **Şavkı düşmüş** kirpiğine kaşına.” - (Elif Çıkmış O Damın Başına/ Kırıkkale)

şavkı vur- : Bir şeyin ışığı yansımak

“Bir yıldız doğdu yüceden / Aman bir yıldız doğdu yüceden / Yar yar yar yar yar yar aman / **Şavkı vurdu** pencereden / A leylim leylim.” - (Bir Yıldız Doğdu Yüceden/ Niğde)

şehit ol- : Kutsal bir ülkü veya inanç uğrunda ölmek.

“Alim Deresinin delik daşları / Üstümüzde dönüyor ecel guşları / Bütün **şehit olmuş** din gardaşları / Sevdiceğim sarsın yarelerimi.” - (Alim Deresinin Delik Daşları/ Nevşehir)

şöhret bul- : Zenginlik ve refah içerisinde bulunma hali.

“Aşık ar aşıklar ağılar zarınan / Yüce dağlar **şöhret bulmuş** karınan / Çağlar deli gönül ırmaqlarınan / Ağlar ağılar göz yaşların silemez.” - (Anlatamam Derdimi Dertsiz İnsana/ Sivas)

tabiatı kuru- : Huyu, karakteri bozulmak.

“Aynam düştü yerlere / Garışdı gazellere / **Tabiatım kurusun** / Gıyamam güzellere.” - (Aynam Düştü Yerlere/ Eskişehir)

“Aynam düştü yerlere / Karıştı gazellere / **Tabiyatım kurusun** / Düşkünüm güzellere.” - (Biter Biter De Kırşehir’in Gülleri Biter/ Kırşehir)

“Aynam düştü yerlere / Karıştı gazellere / **Tabiyatım kurusun** / Düşkünüm güzellere.” - (Biter Biter De Kırşehir’in Gülleri Biter/ Kırşehir)

“Aynam düştü cebimden / Karıştı gazellere / **Tabiatım kurusun** / Bakarım güzellere.” - (Damdan Dama Yürüdü/ Eskişehir)

talana ver- : Yağmalamak.

“Bir garip başınan kaldım arada / Ya aleme hayran eyler Hak beni / Olanca varımı **verdim talana** / Ya kurulu bezirgan eyler Hak beni.” - (Bir Garip Başınan Galdım Arada/ Orta Anadolu)

telef et- : Mahvolmak.

“Çırpınıp da Şanova’ya çıkınca / Eğlen Şanova’da kal Acem kızı / Uğrun uğrun kaş altından bakınca / Can **telef ediyor** gül Acem kızı.” - (Çırpınıp Da Şanova’ya Çıkınca/ Kırşehir)

***toprağa gir-** : Ölmek.

“Getir anam kunduramı giyeyim / Gara **topraklara** nasıl **gireyim** / Başımı alıp diyar diyar gideyim.” - (Kaleden Çekerler Bir Siyah Perde / Ankara)

***toprağa karış-** : Ölmek.

“Veysel der çıkayım bir yüce dağa / Ağaçlar bezenmiş yeşil yaprağa / Zaman gelir tenim düşer toprağa / **Karışır toprağa** toz olur gider.” - (Derdimi Dökersem Derin Dereye/ Sivas)

***tora düşür-** : Kötü bir duruma düşürmek.

“Balık olsan takla dönsen deryada / **Düşürsem toruma** hız ile seni – (Sen Bir Ceylan Olsan Ben De Bir Ceviz / Sivas)

tuzak kur-: Birini güç ve tehlikeli bir duruma düşürmek için düzen hazırlamak, komplo kurmak.

“Koca kuşu vurdular / Kanadını kırdılar / Ben buralı değilim / Bana **tuzak kurdular.**” - (Aşlamayı Aşladım/ Kayseri)

***uçan kuştan haber sor-** : Çok sıkıntıda kalıp en ufak bir yardımın herhangi bir yerden gelmesini beklemek, sıkıntılı bir durumdan kurtulmak için her türlü çareye başvurmak

“Eşimden ayrıldım yoktur kararım / **Uçan kuştan haberini sorarım** / Gece gündüz hasretine yanarım.” - (Eşimden Ayrıldım Yoktur Kararım/ Sivas)

***uçan kuştan haber al-** : Çok sıkıntıda kalıp en ufak bir yardımın herhangi bir yerden gelmesini beklemek, sıkıntılı bir durumdan kurtulmak için her türlü çareye başvurmak.

“Yârimin kaşları kalem / Kimsem yoktur yazam selam / Yârimden haber almadım / **Uçan kuştan haber alam.**” - (Yarimin Kaşları Kalem / Sivas)

***uğruna turap ol-** : Birisi için ölmeyi göze almak.

“Ayağına giyer üç güllü çorap / Ben senin **uğruna olurum türap** / İçmedim elinden bir yudum şarap / Yandım ataşına doyunmam gayrı / Giyinmem karayı soyunmam gayrı.” - (Ayağına Giyer Üç Güllü Çorap/ Nevşehir)

***uğruna baş ver-** : Birisi için ölmeyi göze almak.

“Hani dost **uğruna can baş verenler** / Hasletin söylesin söylesin gözle görenler / Şimdi bizden yüz çevirmiş yarenler / Evvel kerkitmezdi gözünü bizden.” - (Dost Dost Diye Hayalına Yeldiğim/ Sivas)

***uğruna can ver-** : Birisi için ölmeyi göze almak.

“Hani dost **uğruna can baş verenler** / Hasletin söylesin söylesin gözle görenler / Şimdi bizden yüz çevirmiş yarenler / Evvel kerkitmezdi gözünü bizden.” - (Dost Dost Diye Hayalına Yeldiğim/ Sivas)

***uykudan kalk-** : Uyanmak.

“Yandım Allah yandım yandırma beni / Seviyorum diyerek gandırma beni / Derin *uykulardan galdırma* beni.” - (Ayaş Yollarından Aştım da Geldim/ Ankara)

***uykuya doy-** : Uyku ihtiyacını yeteri kadar karşılamak.

“Bu gece uyumamışım / *Uykuya doymamışam* / Kirpik seni keserim / Yar gelmiş duymamışam.” - (Bu Gece Uyumamışım/ Ankara)

uykuya dal- : Uyumaya başlamak.

“Açılmış menevşem ne güzel olmuş / Lalesi sünbülü hep bize kalmış / Seni seven gözler *uykuya dalmış* / Menevşem bir tanem haydi de haydi.” - (Açıl Mor Menevşem Bahar Erişti/ Sivas)

uykuyu dağıt- : Uykulu durumu geçmek.

“Ata vurdum yuları / Yayılır gıyılar / Yar gurbete gideli / *Dağıttım uykuları.*” - (Ata Vurdum Yuları/ Çankırı)

***uzayıp git-** : Uzun sürme durumu.

“Şu dağlar uzar gider / Garı bezenir gider / Gönül çekmeyenlerin / Ömrü *uzanır gider.*” - (Dağlar Keven Kurusu/ Sivas)

üstüne al- : Bir işi yapmaya söz vermek, ödev alınmak.

“Bin cefalar etsen *almam üstüme* / Gayet şirin geldi dillerin dostum / Varıp yad ellere meyil verirsen / Gış ola bağlana yolların dostum.” - (Bin Cefalar Etsen Almam Üstüme/ Sivas)

vadesi yet- : Ölmek.

“Şu dağların arkasını bilirim / İflah olmam ben bu dertten ölürüm / *Vadem yeter* çöl gurbete kalırım / Yine ben sarayım yarelerimi.” - (Kahpe Felek Sana Nettim Neyledim / Sivas)

vebali boynuna : 'Ben karışmam, sorumluluk sana veya ona düşer' anlamında kullanılan bir söz.

“Sabah olur çocuk gider oyuna / Oynar oynar kum doldurur koynuna / Beni verenlerin *vebal boynuna.*” - (Kadifeli Yastık Kadifeli Yorgan Yer Yumuşak / Kayseri)

***vefa gör-** : Sevgi, dostluk bağına görememek.

“Nice güzellere bağlandım kaldım / Ne bir *vefa gördüm* ne faydalandım / Her türlü isteğim topraktan aldım / Benim sadık yârim kara topraktır – (Dost Dost Diye Nicesine Sarıldım/ Sivas)

***yakıp kül et-** : Birinin varını yoğunu tüketmek, yok etmek.

“Entarisi pembeden / Yakışır mı giymeden / *Yaktın* beni *kül ettin* / On beşime değmeden.” - (Entarisi Yeşilli/ Yozgat)

***yalpa vur-** : Rüzgardan dolayı bir nesnenin sallanması.

“Vay sevdalı sevdalı sevdalım / Nedir senin hallerin belalım / Deniz dalgası gibi sevdalım / *Yalpa vurur* şalvarın belalım.” - (Başında Acem Şalı/ Ankara)

***yanıp kül ol-** : 1. Bütünüyle yanmak. 2. Varını yoğunu yitirmek.

“Pir Sultan Abdal’ım baştan dalga aşırır / Bu aşkın dolusu aşka düşürür / Her bildiğin rehber çiğ mi pişirir / *Yanıp* ateşlere *kül olmayınca*.” - (Viran Bahçelerde Bülbül Öter Mi / Ankara)

***yaprakları dökül-** : Gücünü yitirmek, mecali kalmamak.

“Akarsuyum böyle çamurlu yolda / *Döküldü yaprağım* kalmadı dalda / Derman bulunur mu biçare kulda / Adını söyleyen dil dertli dertli.” - (Bu Yarayı Dosttan Aldım Ezeli/ Sivas)

yara aç- : Büyük üzüntü vermek.

“Haremi de yar yar haremi / Sen *açtın* sinemdeki *yaremi*.” - (Eldivan’ın Kirazı/ Çankırı)

***yara bağla-** : Acısını dindirmek, derman olmak.

“Ben kemlik görmedim hüsnü aladan / Gözlerim mektubun gelsin sıladan / Ölürüm kurtulamam / en bu yaradan / Dost olan *bağlasın yarelerimi*.” - (Kahpe Felek Sana Netti Neyledim / Sivas)

***yara sar-** : Acısını dindirmek, derman olmak.

“Hançeri feleğin ucu ciğerde / Durmadan kanıyor yaramız serde / Gurbet ellerinde dutuldum derde / Gel tabip *yaramı sar* garip garip.” - (Hazan İle Geçti Şu Benim Ömrüm/ Sivas)

***yaraları kavuş-** : Acıs dinmek, derman bulmak.

“Bir ok attım herge düştü / *Yaralarım kavuşdu* / Benim gönlüm sana düştü.” - (Bir Ok Attım Vızıladı/ Kırşehir)

***yaralarını bağla-** : Acısını dindirmek, derman olmak.

“Meyhanenin şişeleri parlıyor / Doktor gelmiş *yarelerim bağlıyor* / Anam babam gelmiş başucumda ağlıyor.” - (Ayağına Geymiş Sedef Nalini/ Konya)

***yaralarını düzle-** : Acısını dindirmek, derman olmak.

“Bütün kusurlarım toprak gizliyor / Merhem çalıp *yaralarım düzlüyor* / Kolun açmış yollarımı gözlüyor / Benim sadık yârim kara topraktır.” - (Dost Dost Diye Nicesine Sarıldım/ Sivas)

yaralarını sar- : Acısını dindirmek, derman olmak.

“Şu dağların arkasını bilirim / İflah olmam ben bu dertten ölürüm / Vadem yeter çöl gurbete kalırım / Yine ben *sarayım yarelerimi.*” - (Kahpe Felek Sana Nettim Neyledim / Sivas)

“Alim Deresinin delik daşları / Üstümüzde dönüyor ecel guşları / Bütün şehit olmuş din gardaşları / Sevdiceğim *sarsın yarelerimi.*” - (Alim Deresinin Delik Daşları/ Nevşehir)

“Alim Dersinde guzgunlar gezer / İnsan sevdiğinden bu kadar bezer / Hiç olmazsa ayda bir mektup yazar / Sevdiceğim *sarsın yarelerimi.*” - (Alim Deresinin Delik Daşları/ Nevşehir)
meşe kesilmez

“Hekimin sardığı yâre çözülmez / Lokman hekim gelse yaram iy’olmaz / Sevdiceğim *sarsın yarelerimi.*” - (Alim Deresinin Delik Daşları/ Nevşehir)

“Alim Dersinde meşe kesilmez / Hekimin sardığı yâre çözülmez / Lokman hekim gelse yaram iy’olmaz / Sevdiceğim *sarsın yarelerimi.*” - (Alim Deresinin Delik Daşları/ Nevşehir)

***yarası kana-** : Acısı, üzüntüsü devam etmek, hatırlamak, tazelemek.

“Hançeri feleğin ucu ciğerde / Durmadan *kanıyor yaramız* serde / Gurbet ellerinde dutuldum derde / Gel tabip yaramı sar garip garip.” - (Hazan İle Geçti Şu Benim Ömrüm/ Sivas)

***yarası sızla-** : Acısı, üzüntüsü devam etmek.

“Bir ok attım vızıladı / *Yaralarım sızıladı* / Gökte ceylan kuzuladı.” - (Bir Ok Attım Vızıladı/ Kırşehir)

“Alnımda kara yazılar / Yürekte *yara sızılar* / Yetim kalan can kuzular / Dermanını arar oldum.” - (Aman Dünya Ne Dar İmiş/ Kırşehir)

***yarasını bağla-** : Acısını dindirmek, derman olmak.

“Şu dere buz bağladı / Dibi nergiz bağladı / Beni bir gelin vurdu / *Yaramı* kız *bağladı.*” - (Dere Geçit Vermezse/ Sivas)

yarasını deş- : Acıyı, üzüntüyü hatırlatmak, tazelemek.

“Kapının önünden bir garip geçti / Bir çift söz söyledi *yaremi deşti* / Gelirim dedi de goydu da geçti.” - (Ayağına Geymiş Sedef Nalini/ Konya)

***yarasını oy-** : Acıyı, üzüntüyü hatırlatmak, tazelemek.

“Ak koyun kara koyun / *Yaremi* derin *oyun* / Ben bu dertten ölürsem / Adımı dertli koyun – (Ak Koyun Meler Gelir/ Yozgat)

***yarasını sar-** : Acısını dindirmek, derman olmak.

“Bülbülün kanadı kara / Yüreğimde açtın yara / Yok mu tabip *yaram sara.*” - (Bülbülün Kanadı Sarı/ Yozgat)

***yarasının başını aş-** : Büyük üzüntü vermek.

“Durnam dertli öttün derdimi deşdin / El vurdun *yaremin başını açtın* / Eşinden mi ayrıldın yolun mu şaşdın / Bizim ellere doğru gidin durnalar.” - (Bir Çift Durna Gördüm Durur Dallarda/ Yozgat)

yas tut- : Duyulan acı ve üzüntüyü bazı davranışlarla belli etmek.

“Yere düştü alamadım fesimi / Çok ünledim yar duymadı sesimi / Anam yok ki kimler *tutsun yasımı.*” - (Yere Düştü Alamadım Fesimi / Eskişehir)

“İstanbul’dan getirdeyim fesini / Nerelerden işiteyim sesini / Ben ölürsem kızlar *tutsun yasımı.*” - (Atım Olsa Binsem Gitsem Burgaz’a/ Eskişehir)

***yaşına değ-** : Yaşına gelmek.

“Yeni *değmiş* on üç on dört *yaşına* / Kurban olan kirpiğine kaşına.” - (Elif Çıkmış O Damın Başına/ Kırıkkale)

***yaşmak çek-** : Başla birlikte yüzü, ağzı kapatmak.

“Kol attılar omuzlara / Yeşil val indi gözlere / *Yaşmak çeker* ağızlar / Parmağınan tuta tuta.” - (Türkmen Kızı Bar Oynuyor / Sivas)

***yel at-** : Rüzgarın alıp götürmesi.

“Celal bacada yatıyor / Yorganını *yel atıyor* / Ne yatarsın Celal Oğlan / Nişanlımı el alıyor.” - (Celal Bacada Yatıyor/ Yozgat)

***yel vur-** : Rüzgarın değmesi.

“Eşmekaya’nın kavakları / *Yel vurdukça* denizleri dalgalı / Bugün efelerin başı belalı.” - (Eşmekaya’nın Kavakları/ Orta Anadolu)

***yere gir-** : Toprağa girmek, ölmek.

“Yağmur yağar ellere / Seni vermem ellere / Seni versem ellere / Ben *girerim yerlere.*” - (Yağmur Yağar Yerlere / Eskişehir)

***yeri gen ol-** : Bulunduğu yer geniş olmak.

“Şen anam şen babam / Evin şen olsun / İşte ben gidiyorum / *Yerin gen olsun.*” - (Atladı Geçti Eşiği/ Sivas)

***yetim kal-** : Babasız, kimsesiz kalmak.

“Alnımda kara yazılar / Yürekte yara sızılar / *Yetim kalan* can kuzular / Dermanını arar oldum.” - (Aman Dünya Ne Dar İmiş/ Kırşehir)

***yiyip bitir-** : Tüketmek.

“Anam ağlar başucumda oturur / Derdim elli iken yüze yetirir / Bu dert beni yiye *yiye bitirir.*” - (Aman Dünya Ne Dar İmiş/ Kırşehir)

***yol aş-** : Yolu geçmek.

“Ayaş *yollarından aştım* da geldim / Boyunu boyuma ölçtüm de geldim / Güzeller içinden seçtim de geldim.” - (Ayaş Yollarından Aştım da Geldim/ Ankara)

***yol bekle-** : Gelmesini beklemek.

“Makarada ipliğim / Kafeslerde kecliğim / Hangi yoldan gelece / *Yollarını bekleyim.*” - (Suya Düştü Gülümüz / Konya)

***yol tut-** : Yaşayışını, inandığı, doğru bildiği bir düzende sürdürmek.

“Binbir ismin birinden tut / Senlik benlik nedir sil at / *Tuttuğun yola* doğru git / Yoldan çıkıp olma asi.” - (Allah Birdir Peygamber Hak/ Sivas)

yola düş- : Yola çıkmak, yol almaya başlamak.

“Bir seher vaktinde *düşsek yollara* / Türkümüz söylenir dilden dillere / Ancak kavuşuruz bizim ellere / N’olur gözyaşını sil de gidelim.” - (Ah Edip Ağlama Zülfü Siyahım/ Sivas)

yolda kal- : Kaza, doğal afet vb. sebeplerden olayı yolda ilerleyememek, gideceği yere varamamak.

“Bir çift durna gördüm durur dallarda / Seversen Mevlayı *kalma yollarda* / Sizi bekliyen var bizim ellerde / Bizim ele doğru gidin durnalar.” - (Bir Çift Durna Gördüm Durur Dallarda/ Yozgat)

yoldan çık- : Doğru yoldan ayrılmak.

“Binbir ismin birinden tut / Senlik benlik nedir sil at / Tuttuğun yola doğru git / *Yoldan çıkıp* olma asi.” - (Allah Birdir Peygamber Hak/ Sivas)

yollara düş- : Yola çıkmak, yol almaya başlamak.

“Develi daylak / Severler aylak / Meram yolunda / Kendi halinde / Şişe belinde / Sen kimin yârisin / *Yollara düştüm* / Her yanın oynak.” - (Çek Deveci DeveleriEngine/ Konya)

“Ay gider ayan ayan / *Düştüm yollara* yavan / Düşüme girmez iken / Yanına geldim uyan.” - (Yumurtanın Sarısı / Sivas)

***yolları bağlan-** : Yoluna engel koymak, geçmesini önlemek.

“Bin cefalar etsen almam üstüme / Gayet şirin geldi dillerin dostum / Varıp yad ellere meyil verirsen / Gış ola *bağlana yolların* dostum.” - (Bin Cefalar Etsen Almam Üstüme/ Sivas)

yollarını gözle- : Bir kimsenin gelmesini beklemek.

“Bütün kusurlarım toprak gizliyor / Merhem çalıp yaralarım düzlüyor / Kolun açmış *yollarımı gözlüyor* / Benim sadık yârim kara topraktır.” - (Dost Dost Diye Nicesine Sarıldım/ Sivas)

***yollarını gözet-** : Bir kimsenin gelmesini beklemek.

“Çubuğum uzadayım / *Yolların gözedeyim* / Dünyada örneğin yok / Kimlere benzedeyim.” - (Aynam Düştü Yerlere/ Eskişehir)

“Ketenim var bezim var / Eğlen sana sözüm var / Utandım diyemedim / *Cepkeninde gözüüm* var.” - (Aynam Düştü Yerlere/ Eskişehir)

***yolu ayrı düş-** : Birbirinden uzakta kalmak.

“Ayva yapraklandı güller çillendi / Yârimin goynunda yağlık kirlendi / Altaya varmadan adı dillendi / Ağlama kömür gözlüm *yol ayrı düştü.*” - (Ayva Yapraklandı Güller Çillendi/ Çankırı)

***yolu bağlan-** : Yoluna engel koymak, geçmesini önlemek.

“*Bağlandı yollarım* kaldım çaresiz / Gayrı dünya bana garalandı gel / Derildi defterim arsız amansız / Üst üste dizildi sıralındı gel.” - (Bağlandı Yollarım Kaldım Çaresiz/ Sivas)

yolu düş- : Bir yerden geçmesi gerekme.

“Aşk ataşı gül sinende taşarsa / Fırgat gelir ela gözler yaşarsa / Irmak kenarına **yolun düşerse** / Bırak boz bulanık selinen gönder.” - (Beklerim Selamın Seher Zamanı/ Sivas)

“Bir sabahtan yolum düştü geline / Gelin atmış siyelerini bezine / **Düşüvermiş** yaylaların **yoluna** / Gitme yârim yayla zamanı değil.” - (Bir Sabahtan Yolum Düştü Geline/ Konya)

***yolu uğra-** : Bir yerin yanından, yakınından, içinden geçmek.

“**Yolumuz uğradı** Çorharîşi’ye / Değme baba değme sabah ışıya / Benden selam söylen konu komşuya.” - (Anam Beni Soğuk Suya Yolladı/ Sivas)

“O nazlı canana **uğrarsa yollar** / Bize mesken oldu kahveler hanlar / Yârin meclisinde oturan canlar / Hesab etsin aylar yıllar beş midir nedir.” - (Bad-ı Saba Selam Söyle O Yare/ Sivas)

“Kurudu bağrımdan fidanım gülüm / Yılanlı dağımdır Sivas’tır elim / Akarsu tabibe **uğradı yolum** / Ben vurgunum yaralarım elleme.” - (Sen Tabipsin Saramazsın Yaramı / Sivas)

yoluna bak- : Beklemek.

“Sulara den akmasın / Yar **yoluma bakmasın** / Zaten ben yanıyom da / Bir de kendi yanmasın.” - (Sulara Den Akmasın / Yozgat)

“Sular coşkun akar mı / Yar **yoluma bakar** mı.” - (Sulara Den Akmasın / Yozgat)

***yoluna can koy-** : Uğruna canını vermek.

“Kamil olanların bellidir yeri / **Yoluna koyarlar can** ile seri.” - (Söz Bilmez Bazı Cahil Elinden / Sivas)

***yolundan kal-** : Yoluna devam etmesine engel olmak.

“Aman olsun badeler de dolsun / Bize düşman olan Allah’ından bulsun / Yürü güzel yürü **yolundan kalma** / Her yüze güleni dost olur sanma.” - (Yürü Güzel Yürü Saçın Sürünsün / Kırşehir)

***yolundan geri kal-** : Yoluna devam etmesine engel olmak.

“Yörü aslanım yörü / Yörü elmasım yörü / **Kalma yolundan geri** / Zehir olsa içirim / Bade dolduktan geri / Ah lili yar lili.” - (Çekin Halayı Dizilsin/ Sivas)

yolunu bekle- : Gelmesini beklemek.

“Asker *yolu beklerim* / Günü güne eklerim / Sen git yârim talime de / Ben burayı beklerim.” - (Asker Yolu Beklerim/ Yozgat)

“Mendilimde tel oya / Gülmedim doya doya / Asker *yolu beklerim* de / Gününü saya saya.” - (Asker Yolu Beklerim/ Yozgat)

yolunu gözet- : Gelmesini beklemek.

“Çubuğum yok yol üstüne uzadam / Takatım yok yar *yolunu gözedem* / Menendin yok seni kime benzedem.” - (Çubuğum Yok Yol Üstüne Uzadam/ Kayseri)

***yolunu sür-** : Yolunu izlemek, takip etmek.

“Çamlıbel’e *süreyidim yolunu* / Altınlardan nallatayım nalını / Üç güzele dokutayım çulunu / Alma gözlü kız perçemli kır atım.” - (Çamlıbel’e Süreyidim Yolunu/ Sivas)

***yolunu şaşır-** : Bildiği yoldan ayrılmak.

“Kahpe felek *şaşırttırdı yolunu* / Tiren kesti ayağımı elimi / Kimseler görmedi böyle zulümü.” - (Kahpe Felek Şaşırttırdı Yolumu / Sivas)

“Durnam dertli öttün derdimi deşdin / El vurdun yaremin başını açtın / Eşinden mi ayrıldın *yolun mu şaşdın* / Bizim ellere doğru gidin durnalar.” - (Bir Çift Durna Gördüm Durur Dallarda/ Yozgat)

“Tokat yolu düz gider / Bir incecik kız gider / O kız *yolun şaşırmış* / İnşallah bize gider.” - (Tokat’a Varmadın Mı / Nevşehir)

yuva yap- : Evlenmek.

“Gel yar senin ile bir kavl edelim / Kavilden karardan dönmemesine / İkimiz bir dala *yuva yapalım* / Başka daldan dala konmamasına.” - (Sabahınan Esen Seher Yeli Mi / Yozgat)

yüreği sızla- : Çok acımak, çok üzölmek.

“Bursa’nın altında sazlar / Geliyor gelinler kızlar / Ayşa’nın *yüreği sızlar*.” - (Bursa’nın Mermer Taşları/ Eskişehir)

***yüreği tutuş-** : Çok acımak.

“Ardıçlar bitişiyor / Bülbüller ötüşüyor / Ötme bülbülüm ötme / *Yüreğim tutuşuyor*.” - (Dağda Ardıç Kurusu/ Sivas)

yüreği yan- : Çok acımak.

“Uzun olur gemilerin direği / *Yanık* olur aşıkların *yüreği* / Ne sen gelin oldun ne ben güveyi.” - (Enginli Yüksekli Kayalarımız/ Konya)

“Havuz ortası çınar / Hep kuşlar ona konar / Gitti yârim gelmedi / *Yüreğim ona yanar.*” - (Hana Vardım Han Değil/ Konya)

“Uzun olur gemilerin direği / *Yanık* olur anaların *yüreği* / Ne sen gelin oldun ne ben güveyi / Onun için kapanmıyor gözlerim.” - (Çamlığın Başında Tüter Bir Tütün/ Yozgat)

***yüreğinde yara aç-** : Büyük üzüntü vermek.

“Bülbülün kanadı kara / *Yüreğimde açtın yara* / Yok mu tabip yaram sara.” - (Bülbülün Kanadı Sarı/ Yozgat)

yüreğine dert ol- : Başkasının herhangi bir davranışı, sonradan kendisi için sürekli bir üzüntü kaynağı olmak.

“Garip kaldım *yüreğime derdoldu* / Ellerin vatanı bana yuroidi.” - (Hastane Önünde İncir Ağacı/ Yozgat)

“Yaz gelende köşe başı dörd olur / Ak sürüye kara goyun gurt olur / Göremezsen *yüreğime derd olur* / Benim ile mercimeği taşlıda yar.” - (Ulu Tanrı Seni Övmüş Yaratmış / Sivas)

“Böyl’ olsun da delikanlılar böyl’ olsun amman / Seni seni saran delikanlılar merd olsun / Ben saramadım ah *yüreğine derd olsun.*” - (Çayır Çıktı Dizime/ Çankırı)

***yüreğine hançer sok-** : İçi acımak, çok üzölmek.

“Ellerin mektubu gelmiş okunur / Benim *yüreğime hançer sokulur.*” - (Bir Of Çeksem Karşıkı Dağlar Yıkılır/ Orta Anadolu)

“Bir of çeksem karşıkı dağlar yıkılır / Bugün posta günü canım sıkılır / Ellerin mektubu gelmiş okunur / Benim *yüreğime hançer sokulur.*” - (Bir Of Çeksem Karşıkı Dağlar Yıkılır/ Kayseri)

***yüreğini yak-** : Çok acıtmak.

“Ceylan gibi bakarsın / *Yüreğimi yakarsın* / Balım sana ne yaptım / Niye benden kaçarsın.” - (Sarı Yazma Oyası / Ankara)

***yürekten sev-** : İçten sevmek, çok sevmek.

“Enginli yüceli dağların karı / Eridi kalmadı yüreğinin ferî / Beni can **yürekten sevmeyen** yârî / Bir dahi sevmeyim tövbeler olsun.” - (Sabahınan Esen Seher Yeli Mi / Yozgat)

“Damdan dama ip gerdim / İpekli mendil serdim / Şu zalimin kızını / Candan **yürekten sevdim.**” - (Damdan Dama Yürüdü/ Eskişehir)

yüz çevir- : Gösterdiği ilgiyi kesmek.

“Hani dost uğruna can baş verenler / Hasletin söylesin söylesin gözle görenler / Şimdi bizden **yüz çevirmiş** yarenler / Evvel kerkitmezdi gözünü bizden.” - (Dost Dost Diye Hayalına Yeldiğim/ Sivas)

“Az doldur sevdiğim içemiyom ben / Ne kadar **yüz çevirsen** geçemiyom ben.” - (Bülbüle Su Verdim Altın Tasınan/ Ankara)

yüz karası : Utanılacak bir durum veya şey, yüz kiri.

“Kuran’a bak İncil’e bak / Dört Kitabın dördü de hak / Hakir görüp ırk ayırmak / Hakikatte **yüz karası.**” - (Allah Birdir Peygamber Hak/ Sivas)

yüz sür- : Aşırı sevgi göstermek için yere eğilmek.

“Hep gönüller muradıdır aşığın / Nöbetin bekliyen alır keşiğin / Beklemeli şu sultanın eşiğin / Günde yüz bin kerre **yüzler sürmeli.**” - (Seher Vakti Çaldım Yarın Kapısını / Kırşehir)

“Haki pay eyledim pir divanına / **Yüz sürdüm** oturdum bir dergahına / Kemerbest eyleyip durdum divanına / Durdum bir mekana candan içeri.” - (Zulmet Deryasında Kapıldım Sele / Sivas)

yüze gül- : Yalandan dost görünmek.

“Kemlik gelmez asilzadede kaçma / Yardımcın Hüdadır doğrudan şaşma / Her **yüze gülene** sırrını açma / El yüzünden bir ziyana uğrarsın.” - (Beyaz Fesli Esmer/ Aksaray)

yüzü kalma- : Bir kimseden daha önce birçok ricada bulunduğu için yeni bir şey istemeye sıkılmak.

“Anama babama süzüm kalmadı / Bir su ver demeye **yüzüm kalmadı** / Doktora tabibe lüzum kalmadı.” - (Anam Ağlar Başucumda Oturur/ Kırşehir)

***yüzü kara ol-** : Utanacak bir durumu olmak.

“Yekin yekin kalkamaz ol yerinden / Ayrılâsın sahibinden serinden / Ahirinde ben dutayım elinden / İki **yüzü kara olâsın** sebep.” - (Sebeup Mezarında Yosunlar Bitsin / Kırşehir)

yüzü olma- : 1. Bir şeye dayanamamak. 2. Cüret ve cesareti olmamak. 3. Utanmak.

“Bana yârim darılmış / Barışmaya **yüzüm yok.**” - (Bağa Girdim Üzüme/ Niğde)

yüzüne bakma- : 1. Önem vermemek, ilgilenmemek.

“Gesi bağlarında dolandım taşâ / Ellerin anası gider gızına / Benim anam hiç **bakmıyor yüzüme.**” - (Vardiğin Yazmayı Bürüneyim Mi / Kayseri)

“Güvercin vurdum kalkmaz / Kanı sel olmuş akmaz / Eskiden sevdiğim yar / Dönüp **yüzüme bakmaz.**” - (Çekin Halay Düzülsün/ Niğde)

“Benim anam bakmaz oldu yüzüme / Benim anam **bakmaz** oldu **yüzüme.**” - (Aşşâğıdanda Gele Gele Geldiler/ Yozgat)

“Bico dedim gahmadı / Yar **yüzüme bahmadı** / Bir gaderde yar sevdim / El ettiğim çıhmadı.” - (Bicoyun Ellerinde/ Sivas)

yüzüne gül- : 1. Dostmuş gibi görünmek. 2. Dostluk göstermek, ilgi göstermek, alakanmak.

“Şükür rahmetmezsin benim gözüme / Aşkınla ateşler yaktın özüme / Niçin evvel **güldün** benim **yüzüme** / Aktı gözüm yaş sel deyu deyu.” - (Bir Gün Başım Alıp Çıkar Giderim/ Sivas)

“Aman olsun badeler de dolsun / Bize düşman olan Allah’ından bulsun / Yürü güzel yürü yolundan kalma / Her **yüze gülâni** dost olur sanma.” - (Yürü Güzel Yürü Saçın Sürünsün / Kırşehir)

“Bir od bıraktın özüme / Dumanı girdi gözüme / Bu **gözle** bugün **yüzüme** / Gelen dünya değil misin.” - (Yürü Yürü Yalan Dünya / Sivas)

“Bahçelerde gül vari / Var git ellerin yâri / Sen bana yar olmazsın / **Yüzüme gülme** bari.” - (Bahçelerde Vez Olur/ Sivas)

yüzünü çevir- : Gösterdiği ilgiyi kesmek.

“Dost dost diye hayalına yeldiğim / Dostusa ayırmış özünü benden / Çatık kaşlı benlerini saydığım / Dostusa **çevirmiş yüzünü** benden.” - (Dost Dost Diye Hayalına Yeldiğim/ Sivas)

***zarı zarı ağla-** : Şiddetli bir şekilde ağlamak.

“Al elmayı ver narı / **Ağlarım zarı zarı** / Tez günlerde gönderin / O ahu gözlü yâri.” - (Ayva Turunç Narım Var/ Kırşehir)

***zaya git-** : Boşa gitmek.

“Çermiğin altında büyük bir kaya / Cemalin benzettim üç günlük aya / Görmedim emeğim **gitti** hep **zaya** / Sevemedim saramadım ben seni.” - (Çermiğin Altında Büyük Bir Dere/ Sivas)

zevke dal- : Zevkten dolayı kendinden geçmek.

“Dayanamıyom / Ellerinden **zevke dalmış** / Ona yanıyom.” - (Başımda Tülbendim Yar/ Yozgat)

ziyan ol- : Boşuna harcanmak, zarar görmek.

“Elinde divan / Geliyor civan / Ağlama güzel / **Olursun ziyan.**” - (Elinde Sazı/ Konya)

***ziyana uğra-** : Zararla karşılaşmak.

“Kemlik gelmez asilzadede kaçma / Yardımcın Hüdadır doğrudan şaşma / Her yüze gülüne sırrını açma / El yüzünden bir **ziyana uğrarsın.**” - (Beyaz Fesli Esmer/ Aksaray)

1.2. Deyimler (Güneydoğu Anadolu Bölgesi)

ah çek- : Derin bir keder veya özlemle içten gelerek ah demek.

“Bülbül daldan dala seker / Gözyaşların güle döker / Bülbül on bir ay **ah çeker.**” - (Bülbülün Göğsü Al Olur/ Şanlıurfa)

“Bir tel çektim Mardin’den / Bir **ah çektim** derdinden / Babisor suyu gibi / Yaş gelir gözlerimden.” - (Bir Tel Çektim Mardin’den/ Mardin)

aklı başından git- : Çok sevinçten veya çok korkudan ne yapacağını şaşırarak.

“Bir kız gördüm bedende / Sallanı da gidende / **Aklım başımdan gidi** / Her o kızı görende.” - (Bir Kız Gördüm Bedende/ Şanlıurfa)

aklından git- : Unutmak.

“Arkadaşlar ben vuruldum kalbimden / Geyik heç **getmiyor** benim **aklımdan.**” - (Üç Kardeşlik Gittik Geyik Avına / Diyarbakır)

aklından çık - : Unutmak.

“Makarada ipliğim / Asye benim keklğim / Hiç *aklımdan çıkmıyor* / Tenhalarda gezdiğim.” - (Makaram Sarı Bağlar / Diyarbakır)

***aklımı al-** : Bir şey birini düşünemeyecek bir duruma getirmek, çok şaşırtmak.

“Kara üzüm salkımı / Yar sen *aldın aklımı* / Bu dünyada olmazsa / Ahrette alırım hakkımı - Bağa Girdim Üzüme/ Gaziantep)

“Gül benzim sararıptı / Talihim kararıptı / Bir parça *aklım* vardı / Onu da yar *alıptı.*” - (Dağıdır Yar Dağıdır/ Şanlıurfa)

“Gaşların mildir cemo / Gel beni güldür cemo / Heç de güzel değilsin / *Aklımı aldın* cemo.” - (Cemo Gün Aşanda Gel/ Şanlıurfa)

“Hangi bağın bağbanısan gülüşen / *Aldın aklım* beni ettin deli sen / Kırk yıl kalsa yine kendi malımsan / İsterim ki bir gün evvel gelesen.” - (Hangi Bağın Bağbanısan Gülüşen/ Diyarbakır)

aklımı başından al- : Bir şey birini düşünemeyecek bir duruma getirmek, çok şaşırtmak.

“Bilmeden kapını çaldım / *Aklımı baştan aldın* / Yar kapını çalmazdım / Beni ateşe saldın.” - (Bilmeden Kapını Çaldım/ Diyarbakır)

“Çay içinde döğme taş / Gönlüm huni gözüm yaş / *Aklımı başdan aldı* / Orta boylu kalem kaş.” - (Çay İçinde Döğme Taş/ Diyarbakır)

“*Aklım baştan alıpsan* / Beni derde salıpsan / Aşk oduyla yakıpsan / Gel benim şehla gözlüm.” - (Dağıdır Yar Dağıdır/ Şanlıurfa)

aklımı kaçır- : Delirmek.

“Gülleri düşürürsün / Cemo ne düşünürsün / Düşünme kölen olam / *Aklımı kaçırırsın.*” - (Cemo Gün Aşanda Gel/ Şanlıurfa)

***aklımı yitir-** : Delirmek.

“Cemalin şulesi düştü cihana / Sendeki dilbere olmaz ihana / *Yitirdim aklımı* kaldım divana / Tek mecnun gezerim bir pire sebep .” - (Yaralarım Göz Göz oldu Oyuldu / Şanlıurfa)

***al kana koy-** : Kan içinde bırakmak.

“Ana beni bu zalımlar vurdular oy / Vurdular da *al kanlara koydular* oy.” - (İki Dağın Arasında Kalmışam/ Şanlıurfa)

***arşa dayan-** : Yükselmek.

“Cem olup geldiler Kenanın kurdu / Biz yemedik deyü içtiler andı / Yakub’un feryadı *arşa dayandı.*” – (Ben Bir Yakub İdim Kendi Halımda/ Şanlıurfa)

***ateşe koy-** : Sıkıntıya düşürmek.

“Başında altın para / Her gün gelir pınara / Beni *ateşe koydu* / Çekildi bir kenara – (Başında Altın Para/ Diyarbakır)

***ateş sal-** : Çok kızmak, çok öfkelenmek.

“Bilmeden kapını çaldım / Aklımı baştan aldın / Yar kapını çalmazdım / Beni *ateşe saldın.*” - (Bilmeden Kapını Çaldım/ Diyarbakır)

“Sultan’ın geydiği kareli kumaş / *Yandım ateşine* Sultan’ım ulaş / Bir hatıra ver köşeyi dolaş - Sultan’ın Geydiği Kareli Kumaş / Kilis)

“Sultan’ın geydiği kareli kumaş / *Yandım ateşine* Sultan’ım ulaş / Bir hatıra ver köşeyi dolaş - Sultan’ın Geydiği Kareli Kumaş / Kilis)

***bağrı tutuş-** : Üzüntü çekmek, çok acı duymak, bağrı yanmak.

“Yeter oldu bu sitemler yetişir / Göz göz oldu kara *bağrım tutuşur* / Ben zannettim dudu kumru ötüşür / Sevdiğim bana şirin dilinen gelir.” - (Ben De Bildim Taze Gelin Olmuşsun/ Gaziantep)

bağrı yan- : Üzüntü çekmek, çok acı duymak

“İki bacı çıkmış takkadan bakar / Gören aşıkların *bağrını yakar* / Gerdan kat kat olmuş çok canlar yakar.” - (İki Bacı Çıkmış Takkadan Bakar/ Şanlıurfa)

“Seherde uyananlar / Gelsin *bağrı yananlar* / Yaralı bülbül gibi / Daldan dala konanlar.” - (Ah Su Yolu Su Yolu/ Kilis)

“Seyran tepe bağlıktır / Etrafı ovalıktır / Ben yâri yitirmişem / Benim *bağrım yanıktır.*” - (Seyrantepe Bağlıktır/ Diyarbakır)

***bağrında tüt-** : Çok özlemek.

“Şah budağın bağında bülbüller öter / O yârin hasreti *bağrında tüter.*” - (İki Bacı Çıkmış Takkadan Bakar/ Şanlıurfa)

baş a bela ol- : Kötü bir olay dolayısıyla dert sahibi olmak.

“Emo kaşların kara / Kalbime açtın yara / Emo o kaşın gözün / Vallah *beladır başa.*” - (Emo Kaşların Kara/ Diyarbakır)

“Emo kaşın karadır / Değme gönlüm yaradır / Emo o kaşın gözün / Vallah **başa beladır.**” - (Emo Kaşların Kara/ Diyarbakır)

başa gel- : Kötü bir durumla karşı karşıya kalmak

“Karanfil renk renk olur / Aşka düşen denk olur / Umarım **başa gele** / Göresin ne renk olur.” - (Ay Doğan Sini Sini/ Diyarbakır)

başı ağrı- : Sorunu olmak, sıkıntı içinde bulunmak.

“Yaram sızlar **ağır başım** / Yastığa damlar gözyaşım.” - (Yaram Sızlar Ağır Başım / Şanlıurfa)

başı belada ol- : Çözülmesi güç, sıkıntılı bir durumda olmak.

“Urfa kalalı olur / Dağı laleli olur / Güzel sever yiğidi / **Başı belalı olur.**” - (Bu Dağın Karı Menem/ Şanlıurfa)

başına bela aç- : Kötü bir olay dolayısıyla dert sahibi olmak.

“Kerpiç kerpiç üstüne kurdum binayı / Binayı kurar iken gördüm leylayı / Leyla **başına açtı türlü belayı.**” - (Kerpiç Kerpiç Üstüne Kurdum Binayı / Diyarbakır)

başına dert aç- : Kendini kötü ve zor bir duruma düşürmek.

“Bahar geldi gül açtı / Bülbül yerinden uçtu / Şu benim deli gönlüm / **Başına bir dert açtı.**” - (Bahar Geldi Gül Açtı/ Mardin)

***başına felaket gel-** : İçinden çıkılması zor bir durum içinde olmak.

“Al yeşil dökün anneler mezar taşıma / Gelen ağlar giden ağlar bu genç yaşına / Bu ne **felaketti geldi başına** / Kahretmiyor zalim felek kanlı yaşına.” - (Al Yeşil Dökün Anneler/ Şanlıurfa)

başından sav- : Bir istekte bulunanı sözde bir sebeple uzaklaştırmak

“Bülbülüm neva bilmem / Dertliyim deva bilmem / Bana bir sevda geldi / **Başından savabilmem.**” - (Bülbüller Düğün Eyler/ Şanlıurfa)

başını ver- : Kendini feda etmek.

“Sen gideli karaları geymişem / Senin uğruna bu **başımı vermişem.**” - (Sen Gideli Üç Gün Kaldı Bayrama / Diyarbakır)

“Sen gideli karaları geymişem / Senin uğruna bu **başımı vermişem.**” - (Sen Gideli Üç Gün Kaldı Bayrama / Diyarbakır)

baştan çıkar- : Kötü yola sürüklemek, doğru yoldan saptırmak.

“Aşka düştüm yeni / **Baştan çıkardın** beni / Yârin kokusu gelir / Baharın gülü gibi.” - (Aşka Düştüm Yeni/ Mardin)

bayram et- : Çok sevinmek.

“Ver kınayı gidelim / Hacıya selam edelim / Hacı'nın kızını kurt yemiş / Yolda **bayram edelim.**” - (Kız Bahçeye Girdin Mi / Gaziantep)

***beli kırıl-** : Yaşlılık yüzünden güçsüz kalmak, bir iş yapamayacak duruma düşmek.

“Altın yüzüğüm kırıldı / Suyu düştü su duruldu / Dediler yar geliyor / İnce **bellerim kırıldı.**” - (Altın Yüzüğüm Kırıldı/ Adıyaman)

benzi sarar- : Yüzünün rengi solmak:

“Gül **benzim sararıptı** / Talihim kararıptı / Bir parça aklım vardı / Onu da yar alıptı.” - (Dağıdır Yar Dağıdır/ Şanlıurfa)

bildiğinden şaş- : Hiçbir etkiye aldırış etmeyerek doğru bildiği davranışı sürdürmek.

“Coşkun çaylar gibi bulanıp akma / Gamzeyi hançeri sineme çakma / Çok ise günahım kusura bakma / **Bildiğinden şaşar** kul bazı bazı.” - (Bu Kadar Cevretme Aziz Sultanım/ Gaziantep)

bir parça aklı ol- :

“Gül benim sararıptı / Talihim kararıptı / **Bir parça aklım vardı** / Onu da yar alıptı.” - (Dağıdır Yar Dağıdır/ Şanlıurfa)

***(bir şeye, birine) yan-** : Güçlü bir aşk ile sevmek.

“Ben bir altın fenerim / Yana yana dönerim / Erbabına düşmedim / Hala **ona yanarım.**” - (Ben Bir Altın Fenerim/ Şanlıurfa)

“Ben **sana yandım** gelin / Yanağı allı gelin / Gaziantep yolunda / Öldürdün beni gelin.” - (Bahçalarda Mor Meni/ Gaziantep)

burnunda tüt- : Çok özlemek.

“Karanfil kater oldu / Ayrılık yeter oldu / Nazlı yârin kokusu / **Burnumda tüter** oldu.” - (Karanfilem Ez Beni/ Gaziantep)

can gel- : Canlanmak, güçlenmek.

“Kurban olam gözlerinin mestine / Kalk gidah çayır çemen üstüne / Tut elimi al destini destime / Ölmüş iken cesedime **can gele.**” - (Kurban Olam Gözlerinin Mestine / Şanlıurfa)

can kulağıyla duy- : Çok dikkatli dinlemek.

“Derd-i fıraka derman ararım / Ben ol tabibe dermana geldim / **Can kulağıyla** hüsnünü **duydum** / Şem-i cemale pervane geldim.” - (Arzuhal İçin Sultana Geldim/ Şanlıurfa)

***can kurban** : Uğruna kendini feda etmek.

“Eski yar hele mele / *Can kurban* yengi yara / Ölürem ben ölürem.” - (Ayağında Kundura/ Şanlıurfa)

“Vurgunam kara gözüne / Yandırma sevdan közüne / *Canımı kurban ederem* / Sevdiğim bir tek sözüne.” - (Çaldığın Saza Mı Yanam/ Diyarbakır)

***candan sev-** : Canı pahasına sevmek.

“Cahar attım şeş oynadım / Dubarayla yendi beni / Ben *candan severim* seni.” - (Cahar Attım Şeş Oynadım/ Diyarbakır)

“Cahar attım düşüşine / Mayilem kalem kaşına / Ben *candan severim* seni.” - (Cahar Attım Şeş Oynadım/ Diyarbakır)

canı çek- : Bir şeyi istemek, istek duymak, arzulamak.

“Bu yoldan hanım geçer / Gördükçe *canım çeker* / Bir yerden yaralıyam / Yüz yerden kanım geçer.” - (Bu Yoldan Hanım Geçer/ Şanlıurfa)

canı çık- : Çok yorulmak veya çok zorluk çekmek.

“Ak çuha kara çuha / Çuha kenarı yuka / Kaç gündür görmemişem / Az kaldı *canım çıka*.” - (Ak Çuha Kara Çuha/ Diyarbakır)

canına kıy- : Kendini öldürmek.

“Endim gülün bağına kız ben garibem / Takıldım gül dalına seni de sevmişem / İstedim vermediler kız ben garibem / *Kıyaram* ben *canıma* seni de sevmişem.” - (Endim Gülün Bağına/ Şanlıurfa)

canını ver- : Ölmek, bir şey uğruna kendini feda etmek..

“Bu dağı deleyim mi / Yanına geleyim mi / Eller altın veriyor / Ben *canım vereyim* mi.” - (Sinen Beni Yandırır/ Diyarbakır)

“Dolana ay dolana / Dolana gün dolana / Şirin *canım vereyim* / Bana yârî bulana.” - (Dolana Ay Dolana/ Şanlıurfa)

“Kebaba köz istersin / Güzelsin naz istersin / Bir *canım* var *vereyim* / Bilmem ki ne istersin.” - (Dolana Ay Dolana/ Şanlıurfa)

***canlar yak-** : Acı verecek biçimde cezalandırmak.

“İki bacı çıkmış takkadan bakar / Gören aşıkların bağrını yakar / Gerdan kat kat olmuş çok *canlar yakar*.” - (İki Bacı Çıkmış Takkadan Bakar/ Şanlıurfa)

cefa çek- : Zulüm görmek.

“Dere kenarında bir ev yapmışım / Kerpicim tükenmiş naçar kalmışım / Bir yar için çok *cefalar çekmişim* / Sen bir yana ben bir yana yanyana.” - (Ayağına giymiş Kara Yemeni/ Şanlıurfa)

ciğeri yan- : Bir kimseye büyük bir acı çektirmek.

“Urfa’nın etrafı dumanlı dağlar / *Ciğirim yanıyor* gözlerim ağlar / Benim zalım derdim cihanı yakar.” - (Urfa’nın Etrafı Dumanlı Dağlar / Şanlıurfa)

***ciğerinden dağlı** Çok büyük acı içerisinde olmak.

“Ben yürekten vuruldum / *Ciğerimden dağlıyam.*” - (Urfalıyam Dağlıyam / Şanlıurfa)

***ciğerini parçala-** : Bir kimseye büyük bir acı çektirmek.

“Su kaynar Benüsen’den / Gönül geçmiyor senden / Torba taksın dilensin / Ayıran beni senden / *Ciğerimi parçalayan.*” - (Benüsen’e Gideyim/ Diyarbakır)

***cilve sat-** : Çok cilveli olup karşısındakini cezbetmek.

“Ne hoş alma gönderir / Mayhoş alma gönderir / O kız ki damda yatar / O kız ki *cilve satar* / O kızın gönlü de sevmiş / Bana alma gönderir.” - (Çarşıda Bal Var/ Diyarbakır)

daldan dala kon- : Sık sık iş, konu veya düşünce değiştirmek.

“İki dağın arasında kalmışam / Bülbül kimin *daldan dala konmuşam* / Ne gün görüp ne de miraz almışam.” - (İki Dağın Arasında Kalmışam/ Şanlıurfa)

“Seherde uyananlar / Gelsin bağı yananlar / Yaralı bülbül gibi / *Daldan dala konanlar.*” - (Ah Su Yolu Su Yolu/ Kilis)

“İki dağın arasında kalmışam / Bülbül gibi *daldan dala konmuşam* / Ne gün gördüm ne de murad almışam.” - (Arkadaşlar Benim Derdim Yeğindir/ Diyarbakır)

deli et- : Çılgına çevirmek

“Hangi bağı bağbanısan gülüşen / Aldın aklım beni *ettin deli* sen / Kırk yıl kalsa yine kendi malımsan / İsterim ki bir gün evvel gelesen.” - (Hangi Bağı Bağbanısan Gülüşen/ Diyarbakır)

derde düş- : Sorunla karşılaşmak.

“Kaleliyem kaleli / Garip gönlüm yareli / Dermansız *derde düştüm* / Sana gönül vereli.” - (Kaleliyem Kaleli/ Şanlıurfa)

“Eğildim bir dolu içtim / Dost elinden pir elinden / Dertsiz idim *derde düştüm* / Dost elinden pir elinden.” - (Eğildim Bir Dolu İçtim/ Şanlıurfa)

“Hastahane önü mermer döşeli / Doktorlar geliyor eli şişeli / Üç gün oldu ben bu *derde düşeli* / Di nenni nenni esmerim nenni askerim nenni.” - (Bir Mektup Yazdırdım Urfalı Kızına/ Adıyaman)

“Kalalıyam kalalı / Başı yeşil valalı / Dermansız *derde düştüm* / Sana gönül vereli.” - (Kalalıyam Kalalı / Şanlıurfa)

***derde katlan-** : Üzüntüye tahammül etmek.

“Haramsu’dan atladım / Mantın çarşaf topladım / Muradım olsun diye / Her *derdine katlandım.*” - (Haramsu’dan Atladım/ Diyarbakır)

***derde sal-** : İçinden çıkılamayacak bir duruma sokmak.

“Aklım baştan alıpsan / Beni *derde salıpsan* / Aşk oduyla yakıpsan / Gel benim şehla gözlüm.” - (Dağıdır Yar Dağıdır/ Şanlıurfa)

“Kuzum sen Türkmen kızıydın / Sen beni *derde salmışsın* / Gel otur gel yanıma / Belki de halimden bilirsin.” - (Derelerde Kum Savrulur/ Diyarbakır)

***derdinden öl-** : Üzüntüden ölecek duruma gelmek.

“Yastığı kuş tüyünden / Bir kız sevdim köyünden / Gül yüzünü göreyim / *Ölüyom derdinden.*” - (Yastığı Kuş Tüyünden / Siirt)

derdine yan- : Kendi durumuna üzülme.

“Hangi *derdime yanayım* dağlar derdim var benim / Çöller derdim var benim / Başımı sevdaya salan bir ağabeyim var benim / Bir paşa beyim var benim.” - (Meclisinde Meyil Oldum Ben Bir Kaşı Karaya / Diyarbakır)

“Hangi *derdime yanayım* dağlar derdim var benim / Çöller derdim var benim / Başımı sevdaya salan bir ağabeyim var benim / Bir paşa beyim var benim.” - (Meclisinde Meyil Oldum Ben Bir Kaşı Karaya / Diyarbakır)

“Oy canan canan canan / Hangi *derdime yanam.*” - (Palan Dağı Dumandır/ Şanlıurfa)

derdinideş- : Derdini hatırlatıp yeniden üzülmesine yol açmak.

“Bu pınar eşme pınar / *Derdimideşme* pınar / Yar yanına gelen de / Su ver söyleşme pınar / Yandın nanay gelin.” - (Pınara Varmadın Mı Su Alıp Gelmedin Mi/ Şanlıurfa)

***dert çek-** : Sıkıntı içinde olmak, üzülmek.

“Yar istemez ne olur / Ateşten gömlek olur / Bu *derdi çekenler* de / Kahrından verem olur.” - (Mavi Bağlar Başına / Diyarbakır)

“Sinen beni yandırır / Sözlerin inandırır / *Çekilecek dert* değil / Mevlam sabırlar verir.” - (Sinen Beni Yandırır/ Diyarbakır)

“Bu yıl da geçirdik yazı / Zalım ana vermez kızı / Her bir *dert çekilir* ama / Çekilmiyor ana nazı.” - (İki Kız Gider Düğüne/ Adıyaman)

***devran sür-** : Gönölünce yaşamak.

“İşte geldi arpa buğday harmanı / Elimdedir kanlıların fermanı / Fırsat elde iken *sürün devranı*.” - (İşte Geldi Arpa Buğday Harmanı / Şanlıurfa)

“Nanay ellerin malı / Çürük bellerin bağı / Gün olur *devran döner* / Ben de sararım yar.” - (Karanfil Deste Gider / Kilis)

dile düşür- : Hakkında dedikodu yapılmak.

“Ayşe gel kaçma ele / *Düşürme* beni *dile* / Gece gündüz ağladım / Gözyaşım döndü sele.” - (Su Gelir Çağlar Ayşem / Şanlıurfa)

el al- : Bir sanatı yapmak için ustanın iznini almak.

“Ayvanda yatan oğlan / Gömleği keten oğlan / Nişanlın *eller almış* / Habersiz yatan oğlan.” - (Ayvanda Yatan Oğlan/ Diyarbakır)

el et- : Bir kimseyi el işaretiyle çağırmak. Uzaktan el sallamak.

“Çadır altı minare / *El ettim* eski yâre / Anam kurban ben kurban / Setre pantollu yâre.” - (Çadır Altı Minare/ Gaziantep)

***el sözüne uy-** : Yakın çevresinden birinin sözüne inanmayıp, tanımadığı ya da az tanıdığı insanların söylediklerine inanmak.

“Seherlerde uyan yar / Bağrıma gam koyan yar / Evvel böyle değildin / *El sözüne uyan* yar.” - (Seher Oldu Vakt’oldu / Şanlıurfa)

“Seherlerde uyan yar / Bağrıma gam koyan yar / Evvel böyle değildin / *El sözüne uyan* yar.” - (Seher Oldu Vakt’oldu / Şanlıurfa)

el sür-: Dokunmak, değmek.

“Bahçada çalı mıyam / Ben senin malın mıyam / *El sürdü* devran etti / Ben seni alır mıyam.” - (Bahçalarda Biberim/ Diyarbakır)

***el vur-** : Dokunmak.

“Cahar attım dubara / *El vurmayın* o yâre / Aşkından yanıyorum / Sen düşme ki bu nara.” - (Cahar Attım Dubara/ Diyarbakır)

“Bir daracık pencere / *El vurmayın* incire / Zalım baban duyarsa / Bizi vurur zencire.” - (Bir Daracık Pencere/ Şanlıurfa)

eli kolu bağı ol- : Bir engel dolayısıyla hiçbir iş yapamaz duruma gelmek.

“Gönülden yaralıyam / Yaslıyam karalıyam / Yârimi eller almış / *Elim kolum bağıyam.*” - (Çermiğin Bahçaları/ Diyarbakır)

elinden al- Bir şeyden mahrum etmek.

“Bülbülün kanadı sarı / Ben ağlarım zarı zarı / *Elimden aldılar* yâri.” - (Bülbülün Kanadı Sarı/ Diyarbakır)

***elinden çek-** : Bir kimse yüzünden sıkıntıya düşmek.

“Söğütte ot bitmez mi / Çağırsalar gitmez mi / Ah bu senin *elinden* de / *Çektiklerim* yetmez mi.” - (Çadır Altı Minare/ Gaziantep)

***ellere ver-** : Yabancı birine vermek.

“*Vermem* seni yad *ellere* ellere / Kaşın gözün kirpiklerin sürmeli.” - (Arap Atı Gibi Sallar Başını/ Şanlıurfa)

***erbabına düş-** : İşinin uzmanı veya ustası olmak.

“Ben bir altın fenerim / Yana yana dönerim / *Erbabına düşmedim* / Hala ona yanarım.” - (Ben Bir Altın Fenerim/ Şanlıurfa)

fırsat ver- : Bir işi yapmak için uygun, elverişli şartı sağlamak.

“Bahçemiz beş ağaçtan / Sevdamız taşı baştan / Felek *fırsat verirse* / Başlarınız yine baştan.” - (Arpa Orağa Geldi/ Diyarbakır)

gönlü bulan- : Kuşkulanmak.

“Karpuz kestim sulandı / Gine *gönlüm bulandı* / Mahmur gözlüm başına / Mavi dolak dolandı.” - (Karpuz Kestim Sulandı / Gaziantep)

gönlü doyma- : Hep daha da fazlasını istemek.

“Mavi giyme uymuyor / *Gönlüm* senden *doymuyor* / İsterem yanan gelim / Arkadaşlar koymuyor.” - (Eğdim Kavak Dalını/ Diyarbakır)

“Mavi geyme uymuyor / *Göynüm* sana *doymuyor* / İsterem yanan gelem / Arkadaşlar koymuyor.” - (Eğdim Söğüt Dalını/ Diyarbakır)

gölge düş- : Bir şeyin değerini veya ününü azaltacak işler yapmak.

“Bu dağın ardı meşe / Gün kalka **gölge düşe** / Beni yardan edenin / Evine şivan düşe.” - (Maden Dağı Dumandı / Diyarbakır)

gönlü düş- : Aşık olmak.

“Bir taş attım çaya düştü / Çaydan bir çüt bülbül uçu / Benim **gönlüm** sana **düştü** / Ağlama sen Arap kızı.” - (Bir Taş Attım Çaya Düştü/ Şanlıurfa)

“Yayık yaydım kolum şişti / Kolumdan kol bağım düştü / Benim **gönlüm** sana **düştü**.” - (Yayık Yaydım Kolum Şişt / Diyarbakır)

gönlü eri- : Birine tutkun olmak, aşk tutkusu içinde olmak.

“Ay getti yucada kaldı / Gözlerim ardınca kaldı / Bu taş **gönlüm** polat gönlüm / **Eridi** de anca kaldı.” - (Esti Baharın Nesimi/ Diyarbakır)

gönlü geç- : Artık isteği, arzusu kalmamak.

“Urfa’lıyam ezelden / **Gönlüm geçmez** güzelden / Göynümün gözü çıksın / Sevmez idim ezelden.” - (Urfa’lıyam Ezelden / Şanlıurfa)

“Su kaynar Benüsen’den / **Gönül geçmiyor** senden / Torba taksın dilensin / Ayıran beni senden.” - (Benüsen’e Gideyim/ Diyarbakır)

gönlü kırıl- : Üzülme, incinme, yerinme.

“Hazal Hazal / Sen ettin dilimi lal / Hazal Hazal / Gel **kırık gönlümü** al.” - (Dere Boyu Saz Olur/ Adıyaman)

gönlü ol- : Sevip istemek, razı olmak.

“Citin ucu bendedir / Bir ucu bedendedir / El bilir alem bilir / Benim **göynüm sendedir**.” - (Uzun Uzun Kamışlar / Şanlıurfa)

***gönlü şen ol-** : Mutlu olmak.

“Karanfil oylum oylum / Geliyor selvi boylum / Selvi boylum gelince / **Şen olur** benim **gönlüm**.” - (Karanfilem Ez Beni/ Gaziantep)

***gönlü yaralan-** : Acı çekmek.

“**Gönülden yaralıyam** / Yaslıyam karalıyam / Yârimi eller almış / Elim kolum bağılyam.” - (Çermiğin Bahçaları/ Diyarbakır)

“Emo kaşın karadır / Değme **gönlüm yaradır** / Emo o kaşın gözü / Vallah başa beladır.” - (Emo Kaşların Kara/ Diyarbakır)

gönlünü al- : Birini razı ve hoşnut etmek.

“Hazal Hazal / Sen ettin dilimi lal / Hazal Hazal / Gel kırık **gönlümü al.**” - (Dere Boyu Saz Olur/ Adıyaman)

gönlünü çal- : Kalbini çalmak.

“Yeter oldu dolandırdın sen beni / Demesinler sana yalan dolanı / Kaş göz ettin kandırdın sen beni / Getme di gel bu **göynümü çalan** yar.” - (Kurban Olam Ben O Kaşa Karaya / Diyarbakır)

gönül ver- : Sevmek, âşık olmak. Bir şeyi sevmeye, istemeye veya yapmaya içten yönelmek, eğinmek, meyletmek. Düşkün olmak.

“Sarı gülü derende / İnsaf senin nerende / Kabahat sende değil / Sana **gönül verende.**” - (Makaram Sarı Bağlar / Diyarbakır)

“Senden ayrılalı bir gün gülmedim / Nişanım sendedir yar safa geldin / Ben **göynümü** kimselere **vermedim** / Derdimin dermanı yar safa geldin.” - (Ben De Bildim Taze Gelin Olmuşsun/ Gaziantep)

“Kalalıyam kalalı / Başı yeşil valalı / Dermansız derde düştüm / Sana **gönül vereli.**” - (Kalalıyam Kalalı / Şanlıurfa)

“Al aşkını **ver gönlümü** Allah için olsun / Dil vermek için dilberi rana mı bulunmaz.” - (Mecnun İsen Ey Dil Sana Leyla Mı Bulunmaz / Şanlıurfa)

gözü yollarda (kal)- : Birinin gelmesini merak, istek veya özlemle beklemek.

“Yar ayrı ben ayrı şu yadellerde / Dertli miyim ağlarım **gözüm yollarda.**” - (Eşimden Ayrıldım Gözyaşım Durmaz/ Güneydoğu Anadolu)

göz süz- : Baygın ve anlamlı bakmak.

“Bahçada yar gezende / Zülfün yüze düzende / Bende kıyamet kopar / **Gözlerini süzende.**” - (Bahçalarda Biberim/ Diyarbakır)

***gözü çıksın** : Beddua anlamında kullanılan söz.

“Urfa’lıyam ezelden / Gönlüm geçmez güzelden / Göynümün **gözü çıksın** / Sevmez idim ezelden.” - (Urfa’lıyam Ezelden / Şanlıurfa)

gözünün yaşına bak- : Acımamak, merhamet etmemek.

“Bahçada güller açmış / Gidek havuz başına / İnsaf merhamet eyle / **Bak gözümün yaşına.**” - (Aşk Bağrımda Yar Açtı/ Diyarbakır)

gurbet ele düş- : Aile ocağından uzak bir yere gitmek.

“Yemenim ye le gele / Ben **düştüm gurbet ele.**” - (Allı da Yemenim/ Gaziantep)

gün gör- : Sıkıntı içinde yaşamak.

“İki dağın arasında kalmışam / Bülbül kimin daldan dala konmuşam / Ne **gün görüp** ne de miraz almışam.” - (İki Dağın Arasında Kalmışam/ Şanlıurfa)

“İki dağın arasında kalmışam / Bülbül gibi daldan dala konmuşam / Ne **gün gördüm** ne de murad almışam.” - (Arkadaşlar Benim Derdim Yeğindir/ Diyarbakır)

***gün vur-** : Çok soğğun etkisiyle bitkileri kurutmak.

“Bu dağın karı menem / **Gün vursa** erimenem / Yedi yıl yerde yatsam / Aşıkam çürümenem.” - (Bu Dağın Karı Menem/ Şanlıurfa)

günaha gir- : Dinî bakımdan suç sayılan bir iş yapmak.

“Zorla beni bir zalime verdiler / Verdiler de **günahuma girdiler.**” - (Arkadaşlar Benim Derdim Yeğindir/ Diyarbakır)

haber al- : Kendisine bildirilmek, öğrenmek, bilgi edinmek.

“Kerpiç kerpiç üstüne düzdüm bir sıra / Leyla’dan **haber aldım** gitmiş Mısır’a / Kuzu olup melesem arkası sıra.” - (Kerpiç Kerpiç Üstüne Kurdum Binayı / Diyarbakır)

haber sal- : Haber göndermek.

“Hinna koydum siniye / **Haber salın** bibiye / Gelin giyinmiş diye.” - (Haydi Gidah Toyuna / Diyarbakır)

haber ver- : Bildirmek, haber ulaştırmak.

“Mavi yüzük firuze / **Haber verin** horoza / Horoz bugün ötmesin / Yar gelmiş hanemize.” - (Vallahi O Yardır / Diyarbakır)

***hakkını al-** : Hakkı olduğuna inandığı şeyi elde etmeye çalışmak.

“Kara üzüm salkımı / Yar sen aldın aklımı / Bu dünyada olmazsa / Ahrette **alırım hakkımı.**” - (Bağa Girdim Üzüme/ Gaziantep)

hal bil-: Bir kimsenin içinde bulunduğu güç durumu anlayarak sezip anlayış göstermek.

“Kuzum sen Türkmen kızıydın / Sen beni derde salmışsın / Gel otur gel yanıma / Belki de **halimden bilirsin.**” - (Derelerde Kum Savrulur/ Diyarbakır)

“Dostun bahçasında güller / **Halımdan** ne **bilsin** eller / Ötüşür şakır bülbüller / Gülün elinden elinden.” - (Eğildim Bir Dolu İçtim/ Şanlıurfa)

harcı ol- : Bir iş, birinin yapabileceği nitelikte olmamak.

“Karanfilsin tarçınsın / Neden böyle hırçınsın / Ne büyüksün ne küçük / Tamam *benim harcımsın.*” - (Saçaklıkta Kilim Var / Diyarbakır)

“Karanfilsin tarçınsın / Neden böyle hırçınsın / Ne büyüksün ne küçük / Tamam *benim harcımsın.*” - (Saçaklıkta Kilim Var / Diyarbakır)

“Kalenin burcu muyum / Dil bilmez gürcü müyüm / Felek gözün kör olsun / Ben çirkin *harcı mıyam.*” - (Kaleden İniş M’olur / Gaziantep)

hasret kal- : Özlemek.

“Diyarbakir sarayım / Seni kimden sorayım / Yüzüne *hasret kaldım* / Gel cemalin göreyim.” - (Diyarbakir Küçeleri/ Diyarbakır)

hasta düş- : Hastalanmak.

“Elma al olanda gel / Ayva nar olanda gel / *Hasta düştüm* gelmedin / Bari can verende gel.” - (Ağlama Yar Ağlama/ Diyarbakır)

hatır al- : Gönül almak.

“Bir çift bülbül geldi kondu kamaşa / Kanatları benzer sırma gümüşe / Bir gün olur iki hasret kavuşa / Ben yârime ipek mendil alayım / Darılmışsın benden *hatrın alayım* / Sen darılma benden kurban olayım.” - (Bir Çift Bülbül Geldi Kondu Kamaşa/ Diyarbakır)

“Bir çift bilbil şu derede sulansın / Akan çeşmelerin suyu bulansın / Dokanmayın siz yâre iki hasret sarılsın / Ben o yâre ipek mendil alayım / Darılmışsın benden *hatrın alayım -.*” - (Bir Çift Bülbül Geldi Kondu Kamaşa/ Diyarbakır)

***iki gönül bir ol-** : Evlenmek.

“Oy havar havar havar / Zülûf gerdanı kovar / *İki gönül bir olsa* / Bir aylık yolda ne var.” - (Dağlar Dağımdır Benim/ Diyarbakır)

insafa gel- : Acımasız ve haksız tutumdan vazgeçmek.

“Bu kadar cevretme aziz sultanım / Ya n’olur *insafa gel* bazı bazı / Halime rahmeyle ruhi revanım / Bendene keremler kıl bazı bazı.” - (Bu Kadar Cevretme Aziz Sultanım/ Gaziantep)

iş başa düş- : Kendi işini kendi görme zorunda kalmak.

“Kova kova endirdiler yazıya / Tut ettiler al kınalı tazıya / *İş başa düşünce* bakma kuzuya / Kaç kuzulu ceylan yad avcı geldi.” - (Kova Kova Endirdiler Yazıya / Gaziantep)

***kada al-** : Derdini, sıkıntısını, kederini gidermek.

“De get Bayburt de get sende nem kaldı / Hasan kalasında şalvarım kaldı / O şalvardır güzel eder adamı / Ergen kızlar *alsın* benim *kadamı*.” - (De Get Bayburt De Get Sende Nem Kaldı/ Şanlıurfa)

kalbinden vurul- :

“Arkadaşlar ben *vuruldum kalbimden* / Geyik heç getmiyor benim aklımdan.” - (Üç Kardeşlik Gittik Geyik Avına / Diyarbakır)

***kalbine yara aç-** : Büyük üzüntü vermek.

“Emo kaşların kara / *Kalbime açtın yara* / Emo o kaşın gözüün / Vallah beladır başa.” - (Emo Kaşların Kara/ Diyarbakır)

kan ağla- : Büyük bir üzüntü içinde bulunmak.

“Ağlarım dertliyim ben *kan ağlarım* / O yâre yandım tutuştum / O yâre yandım / Derdinden kana boyandım.” - (Yeni Kapının Yokuşu / Diyarbakır)

kana boya- : Kan içinde bırakmak.

“Aman Eşref canım Eşref / Aman Eşref malım Eşref / Uykudan uyarttın beni *Kana boyattın* beni.” - (Hayatları Değirmi / Şanlıurfa)

“Ağlarım dertliyim ben kan ağlarım / O yâre yandım tutuştum / O yâre yandım - Derdinden *kana boyandım*.” - (Yeni Kapının Yokuşu / Diyarbakır)

kanı kayna- : Çabucak sevgi duymak.

“Digel digel yanıma / Gastın benim canıma / Malım mülküm şanına / *Kanım kaynar* kanına.” - (Saçaklıkta Kilim Var / Diyarbakır)

“Digel digel yanıma / Gastın benim canıma / Malım mülküm şanına / *Kanım kaynar* kanına.” - (Saçaklıkta Kilim Var / Diyarbakır)

kapıda köle ol- : Tam bir doğruluk ve özveri ile bağlanarak bütün isteklerini yerine getirmeye hazır olmak.

“Minare dolan dolan / Oğlan kurbanın olam / Beni sana verseler / *Kapında kölen olam*.” - (Ak Çuha Kara Çuha/ Diyarbakır)

kapısını çal- : Birine başvurmak.

“Bilmeden *kapını çaldım* / Aklımı baştan aldın / Yar kapını çalmazdım / Beni ateşe saldın.” - (Bilmeden Kapını Çaldım/ Diyarbakır)

“Bilmeden kapını çaldım / Aklımı baştan aldın / Yar *kapını çalmazdım* / Beni ateşe saldın.” - (Bilmeden Kapını Çaldım/ Diyarbakır)

karalar bağla- : Yas tutmak.

“Makaram sarı bağlar / Kız söyler gelin ağlar / Niye ben ölmüş miyem / Asyem *karalar bağlar.*” - (Makaram Sarı Bağlar / Diyarbakır)

“Sen gideli *karaları geymişem* / Senin uğruna bu başımı vermişem.” - (Sen Gideli Üç Gün Kaldı Bayrama / Diyarbakır)

“Sen gideli *karaları geymişem* / Senin uğruna bu başımı vermişem.” - (Sen Gideli Üç Gün Kaldı Bayrama / Diyarbakır)

karanlık bas- : Hava kararmak.

“Kırklar dağının düzü / *Karanlık bastı* bizi / Kör olasan zalim suzan / Ziyaret çarptı bizi evliya.” - (Kırklar Dağının Düzü / Diyarbakır)

karar kıl- : Birçok şeyi deneyip birini seçmek.

“O sultanı aşık pirden sorarım / Bugün dünya yarın ahret ararım / Aşkına *kıldığım* sabr-ı *kararım* / Kalmadı sultanım bilmem ne haldir.” - (Bugün Yasta Gördüm Zülfü Siyahı/ Şanlıurfa)

***kaş göz et-** : Dikkatle ve hissettirmeden bakışlarla kontrol altında tutmak.

“Yeter oldu dolandırdın sen beni / Demesinler sana yalan dolanı / *Kaş göz ettin* kandırdın sen beni / Getme di gel bu göynümü çalan yar.” - (Kurban Olam Ben O Kaşa Karaya / Diyarbakır)

***kaşını yık-** : Kaşlarını sert bir şekilde yapmak, kızmak, öfkelenmek.

“Arap atı gibi salları başını / Ne söyledim *yıktın* hilal *kaşını* / Al mendili sil gözüyünün yaşını.” - (Arap Atı Gibi Sallar Başını/ Şanlıurfa)

***kaynayıp coş-** : İçi içine sığmamak, aşırı derecede heyecanlanmak.

“Aşk sevdası geldi *kaynadım coştum* / Yüksekten uçarken engine düştüm / Eşimden ayrıldım ben burda şaştım / Yabancılar vurmuş telli durnamı.” - (Dün Mü Burdayydın Bugün Mü Geldin/ Adıyaman)

***kemlik gel-** : Başına kötü bir hal gelmek.

“Dama seriyor hedik / Saçları belik belik / Üzerklik yaktırayım / *Gelmesin* sana *kemlik.*” - (Bir Tel Çektim Mardin'den/ Mardin)

kenara çekil- : Artık bir şeye karışmamak.

“Başında altın para / Her gün gelir pınara / Beni ateşe koydu / *Çekildi* bir *kenara.*” - (Başında Altın Para/ Diyarbakır)

kendini bul- : Kendine gelmek.

“Ko gülen gülsün / *Kendini bulsun* / Nadan ne bilsin / Bizi de bilen var.” - (Yar Yüreğim Yar / Şanlıurfa)

kına yak- -: Kınayı su ile karıştırıp bulamaç kıvamına getirerek boyanacak yere sürmek.

“Geline bak geline / *Kına yakmış* eliine / Gelin küsmüş gidiyor / Babasının evine.” - (Elma Tekerlendi Yar/ Kilis)

“Acem kuşak beline heyran şirin diline / Mumlar yakın çevirin *kına yakah* eline.” - (Hani Davulunuz Hani/ Diyarbakır)

“Bayram olsun *kına yakam* destine / Elin göster yarenine dostuna / Gelme doktor sen yaramın üstüne / Gelsin bana bu yarayı açan yar.” - (Kurban Olam Ben O Kaşa Karaya / Diyarbakır)

kıyamet kop- : Bir yerde gürültü ve telaş olmak.

“Bahçada yar gezende / Zülfün yüze düzende / Bende *kıyamet kopar* / Gözlerini s zende.” - (Bahçalarda Biberim/ Diyarbakır)

kıymet ver- : Değerli olarak kabul etmek, değerlendirmek.

“Başındaki tellere / Bak şu esen yellere / *Kıymet verip* kim bakar / Sen var iken ellere.” - (Başındaki Tellere/ Diyarbakır)

kin g t- :  c n  alıncaya kadar kininden vazgeçmemek.

“Damin ardı aşhana / Nazlı yârim gel bana / Eğer seni vermezse / *Kin güderim* babana.” - (Damin Ardı Tandıram/ Adıyaman)

kolu kanadı kırıl- : Bir şey yapamayacak duruma gelmek, çaresiz kalmak.

“Beni bu dağda buldular / *Kolum kanadım kırdılar* / Garip olduğum bildiler.” - (Ben Bu Dağın Ağacıyam/ Şanlıurfa)

koynuna gir- : Biriyle yatıp sevişmek.

“Yüce dağ başında yayılan atlar / Yârimin *koynuna girmesin* yadlar / Mezarım üstünde bir karış otlar / Bir tanecik bu dert yaralar beni.” - (Daracık Sokakta Yare Kavuştum/ Şanlıurfa)

kölesi ol- : Tam bir doğruluk ve özveri ile bağlanarak bütün isteklerini yerine getirmeye hazır olmak.

“Gülleri d ş r rs n / Cemo ne düşünürsün / Düşünme *k len olam* / Aklımı kaçırırsın.” - (Cemo Gün Aşanda Gel/ Şanlıurfa)

köşede kal- : Göze çarpmayan bir yerde unutulmuş olmak.

“Dağlarda meşelerde / Gül suyu şişelerde / Evli evine gitti / Biz **kaldık köşelerde.**” - (Bu Yoldan Hanım Geçer/ Şanlıurfa)

kul et- : Kendine aşırı derecede bağlamak, boyun eğdirmek.

“Bülbül idim felek idim lal etti / Kadir mevlam beni bir kötüye **kul etti** / Benim ahım çokları kül etti / Yaklaşmayın ataşıma yanarsız

(Kurban Olam Gözlerinin Mestine / Şanlıurfa)

kurban ol- : Bir kimse veya bir şey için kendini feda etmek.

“Pınarın başı güzel / Dibinin taşı güzel / **Kurban olim** o yâre / Kirpiği kaşı güzel.” - (Pınarın Başı Güzel/ Erzurum)

“Siyah zülfün tellerine / Muhabbetin yellerine / **Kurban olam** dillerine.” - (Siyah Zülfün Tellerine/ Şanlıurfa)

“Ayşe’nin kara kaşı / Al yeşil bağlı başı / Ayşe’me **kurban olam** / Gelinlik oldu yaşı.” - (Su Gelir Çağlar Ayşem / Şanlıurfa)

“Minare dolan dolan / Oğlan **kurbanın olam** / Beni sana verseler / Kapında kölen olam.” - (Ak Çuha Kara Çuha/ Diyarbakır)

“Lolo sana hayran olsun / Lolo sana **gurban olsun.**” - (Başındaki Puşu Mudur/ Diyarbakır)

“Bu gece ne gecedir / Yastık baştan yücedir / Yastık **kurbanın olam** / Yar yatışı nicedir.” - (Diyarbakır Şad Akar/ Diyarbakır)

“Haydi gidah toyuna / **Kurban olam** boyuna / Hinna yahah eline.” - (Haydi Gidah Toyuna / Diyarbakır)

“Ne zalimsin yârim / Ben **sana kurbanım** / Yüzüne müştakım / Sevgili sultanım.” - (Hele Yar Zalım Yar / Diyarbakır)

“**Kurban olam** ben o kaşa karaya / İnce uzun yollar düştü araya / Ben gidemem kendi gelsün buraya / Deyip deyip elden ele kaçan yar.” - (Kurban Olam Ben O Kaşa Karaya / Diyarbakır)

“Aman aman amman aman / Ben sana oldum hayran / Ben sana **oldum kurban.**” - (Mavi Bağlar Başına / Diyarbakır)

“Tel tel tellerine / **Kurban olam** dillerine vay.” - (Altın Yüzüğüm Kırıldı/ Adıyaman)

“Alaydım elin elime / Varaydım baban evine / **Kurbanam** dududu **diline.**” - (Alaydım Elin Elime/ Şanlıurfa)

“**Kurbanın olam** yar senin / Hayranın olam yar senin.” - (Alaydım Elin Elime/ Şanlıurfa)

“Kaladan indim yayan / Marhamam dolu payam / Hangi yoldan gelirsən / O yola **kurban olam.**” - (Kalalıyam Kalalı / Şanlıurfa)

“Endim derelerine / Bilmem nerelerine / Canım **kurban olsun** / Candan sevenlerime.” - (Kırmızı Kurdele / Şanlıurfa)

“**Kurban olam** gözlerinin mestine / Kalk gıdah çayır çemen üstüne / Tut elimi al destini destime / Ölmüş iken cesedime can gele.” - (Kurban Olam Gözlerinin Mestine / Şanlıurfa)

kurban olayım : 1. Aşırı sevgi ve hayranlık anlatan bir söz. 2.Yalvarma sözü.

“Dön beri dön beri de yüzün göreyim / Yüzün görenlere **kurban olayım.**” - (Dön Beri Dön Beri De Yüzün Göreyim/ Şanlıurfa)

“Bir çift bülbül geldi kondu kamaşa / Kanatları benzer sırma gümüşe / Bir gün olur iki hasret kavuşa / Ben yârime ipek mendil alayım / Darılmışsın benden hatrın alayım / Sen darılma benden **kurban olayım** – (Bir Çift Bülbül Geldi Kondu Kamaşa/ Diyarbakır)

kusura bak- : Hor görmek.

“Coşkun çaylar gibi bulanıp akma / Gamzeyi hañçeri sineme çakma / Çok ise günahım **kusura bakma** / Bildiğinden şaşar kul bazı bazı.” - (Bu Kadar Cevretme Aziz Sultanım/ Gaziantep)

***kül ol-** : Çok büyük zarar vermek, harap etmek.

“Evleri var hane hane / Ben **kül oldum** yane yane / Bulamadım aşka çare.” - (Yayık Yaydım Kolum Şiştü / Diyarbakır)

“Gül idim sarardım soldum / **Yana yana** ben **kül oldum** / Dermansız derde düş oldum.” - (El Zanneder Ben Deliyim/ Şanlıurfa)

mabalına gir- : 'Ben karışmam, sorumluluk sana veya ona düşer' anlamında kullanılan bir söz

“El eyvanına yatak serdim yumuşak / Emmim oğlu yanıma geldi bir uşak /
Küsmesi yok kızması yok konuşak / Benam beni bir çocuğa verdiler / Verdiler de
mabalıma girdiler.” - (El Eyvanına Yatak Serdim/ Gaziantep)

***mahşere kal-** : Gerçekleşmesi çok küçük bir ihtimal olması.

“Bağda üzüm olacak / Sevdan benim olacak / İkimizin sevdası / *Mahşere* mi
kalacak.” - (Bağa Girdim Üzüme/ Gaziantep)

murat al- : Dileğine kavuşmak.

“Baktım seyran tepeden / Etrafın sarmış beden / *Murad alıp* gülmesin / Beni
yârımdan eden.” - (Seyrantepe Bağlıktır/ Diyarbakır)

“Seherde indin ben bağa / Güller sarılmış yaprağa / *Muradını almıyanlar* / Nasıl
girecek toprağa.” - (Seherde İndim Ben Bağa / Şanlıurfa)

“Seherde indin ben bağa / Güller sarılmış yaprağa / *Muradını almıyanlar* / Nasıl
girecek toprağa.” - (Seherde İndim Ben Bağa / Şanlıurfa)

“İki dağın arasında kalmışam / Bülbul gibi daldan dala konmuşam / Ne gün
gördüm ne de *murad almışam.*” - (Arkadaşlar Benim Derdim Yeğindir/
Diyarbakır)

naçar kal- : Çaresiz kalmak.

“Dere kenarında bir ev yapmışım / Kerpicim tükenmiş *naçar kalmışım* / Bir yar
için çok cefalar çekmişim / Sen bir yana ben bir yana yanyana.” - (Ayağına
giymiş Kara Yemeni/ Şanlıurfa)

nazını çek- : Her istediğini yerine getirmek.

“Bu yıl da geçirdik yazı / Zalım ana vermez kızı / Her bir dert çekilir ama /
Çekilmiyor ana *nazı.*” - (İki Kız Gider Düğüne/ Adıyaman)

nikah kıy- : Nikâh memuru kanuna göre çiftlerin karı koca olduklarını bildirmek.

“Ah Leyla Leyla etme bu nazı / Gel barışalım baban *kıysın nikahı.*” - (Kerpiç
Kerpiç Üstüne Kurdum Binayı / Diyarbakır)

***ömrü geç-** : Yaşamının hızlı bir şekilde tükenmesi.

“Ayvana serdim keçe / Nice bir *ömrüm geçe* / Acep o gün olur mu / Eli elime
geçe.” - (Bugün Bayram Günüdür/ Şanlıurfa)

“*Geçti* gençlik *ömrüm* / Kırka da dayandı / Seksene dayandı.” - (Pınarın
Başında Ben Gördüm Onu/ Şanlıurfa)

***ömrü çürü-** : Ömrü tükenmek, sıkıntı çekmek.

“Genç *ömrümü çürüttüm* / Göksüme vura vura / Ölürem ben ölürem.” - (Ayağında Kundura/ Şanlıurfa)

“Yanarım bir gül için / Ağlarım için için / Genç *ömrümü çürüttüm* / Bir hayırsız yar için.” - (Kaleliyem Kaleli/ Şanlıurfa)

peşine düş- : Arkasından gitmek, izlemek.

“Mavi bağlar başına / Gül koyar o zülfüne / Seni sevdim seveli / *Düştüm* aşkın *peşine*.” - (Mavi Bağlar Başına / Diyarbakır)

sefa gel- : **Sefa gel** : Bir kente, bir mahalleye yeni gelen veya geziden dönen birine ziyarete gitmek.

“Karanfili budama / *Sefa geldin* odama / Hakikatli yar isen / Sen git söyle babana.” - (İğne Attım Tarlaya/ Gaziantep)

“Senden ayrılalı bir gün gülmedim / Nişanım sendedir yar safa geldin / Ben göynümü kimselere vermedim / Derdimin dermanı yar *safa geldin*.” - (Ben De Bildim Taze Gelin Olmuşsun/ Gaziantep)

“Senden ayrılalı bir gün gülmedim / Nişanım sendedir yar *safa geldin* / Ben göynümü kimselere vermedim / Derdimin dermanı yar safa geldin.” - (Ben De Bildim Taze Gelin Olmuşsun/ Gaziantep)

sefa sür- : Rahat, sakın ve eğlenceli yaşamak.

“Beni beni beni ceylanım beni / *Sürmedim sefanı* neyleyim seni / Uy beni beni.” - (Daracık Sokakta Yare Kavuştum/ Şanlıurfa)

selam söyle- : Selamını birine götürmesini söylemek

“Dağlar taşlar dayanmaz / Ah-u zarıma benim / Gider isen *selam söyle* / Nazlı yârime benim.” - (Vardım Yarin Bahçesine / Diyarbakır)

***sevdası taş-** : Aşırı derecede sevgi beslemek.

“Bahçemiz beş ağaçtan / *Sevdamız taşı* baştan / Felek fırsat verirse / Başlarınız yine baştan.” - (Arpa Orağa Geldi/ Diyarbakır)

***sevdaya sal-** : Aşık olmak.

“Hangi derdime yanayım dağlar derdim var benim / Çöller derdim var benim / Başımı *sevdaya* / *Salan* bir ağabeyim var benim / Bir paşa beyim var benim.” - (Meclisinde Meyil Oldum Ben Bir Kaşı Karaya / Diyarbakır)

***sevdaya tutul-** : Beklenmedik bir durum karşısında heyecanlanmak, hayranlık duymak, aşık olmak.

“Bülbülün var kafesi / Geliyor yanık sesi / *Sevdaya tutulanın* / Var mı hiç kimsesi.” - (Mavi Bağlar Başına / Diyarbakır)

sinesini del- : Acı çekmek.

“Dün mü burdayydın bugün mü geldin / Ötme garip garip *sinemi deldin* / Eşimden ayrıldım ben burda kaldım / Yabancılar vurmuş telli durnamı.” - (Dün Mü Burdayydın Bugün Mü Geldin/ Adıyaman)

sinesini yak- : Acı çekmek.

“Seherin vakti geçti / *Sinemi yaktı* geçti / Hazırlanmış gitmeye / Güzelim baktı geçti.” - (Bahar Geldi Gül Açtı/ Mardin)

***söz ol-**: Başkaları tarafından iftira atılmak.

“Dama çıkma iz olur / Çuha şalvar toz olur / Gündüz gelme gece gel / Komşularda *söz olur.*” - (Dama Çıkma İz Olur/ Gaziantep)

***söz ver-** : Sözünde durmak. Söylediklerini yerine getirmek.

“Kaleden iniş m’olur / Ham demir gümüş m’olur / Akşamdan *söz verip* / Sabaha dönüş mü olur.” - (Kaleden İnış M’olur / Gaziantep)

sözüne uy- : Başkalarının yönlendirmesiyle hareket etmek.

“Bağa girdim üzüme / Çubuk deydi gözüme / Uyma dedim *uydun* / Sen ellerin *sözüne.*” - (Bağa Girdim Üzüme/ Gaziantep)

talihi karar- :

“Gül benzim sararıptı / *Talihim kararıptı* / Bir parça aklım vardı / Onu da yar alıptı.” - (Dağıdır Yar Dağıdır/ Şanlıurfa)

taş at- : Birine dolaylı olarak iğneleyici, dokunacak bir söz söylemek.

“Aş bağrımda yar açtı / *Atma* bana bu *taşı* / Ziliflerin tel tel olmuş / Dökme rüzgara karşı.” - (Aşk Bağrımda Yar Açtı/ Diyarbakır)

toprağa gir- : Ölmek.

“Atladım girdim bağa / Başım deydi yaprağa / Ben seni alacağım / Meğer *girem toprağa.*” - (İnciyem Üzülmüşem/ Diyarbakır)

“Sallandım girdim bağa / Başım değdi toprağa/ Kız ben seni almazsam / *Girmem kara toprağa.*” - (Karşıda Kara Erik / Adıyaman)

“Seherde indin ben bağa / Güller sarılmış yaprağa / Muradını almıyanlar / Nasıl **girecek toprağa.**” - (Seherde İndim Ben Bağa / Şanlıurfa)

“Seherde indin ben bağa / Güller sarılmış yaprağa / Muradını almıyanlar / Nasıl **girecek toprağa.**” - (Seherde İndim Ben Bağa / Şanlıurfa)

uykusu gel- : Uyuma isteği duymak.

“Dağı duman olanan / Hali yaman olanan / Gece **uykusu gelmez** / Yâri güzel olanan.” - (Dağdan Kestim Değenek/ Diyarbakır)

uykuya doy- : Uyku ihtiyacını yeteri kadar karşılamak.

“Bu gece uymamışam / **Uykuma doymamışam** / Kirpik seni keserim / Yar gelmiş duymamışam.” - (Bu Dere Derin Dere/ Şanlıurfa)

***yakıp kül et-** : Çok büyük zarar vermek, harap etmek.

“Di gel ağam di gel paşam / Yeter ağlatma beni / Di gel vardım di gel canım / **Yaktın kül ettin** beni.” - (Aşk Bağrımda Yar Açtı/ Diyarbakır)

yara aç- : Büyük üzüntü vermek.

“Karadır kaşın kara / Sinemde **açtın yara** / Sen seni bir yan ettin / Meni bıraktın nara.” - (İnciyem Üzülmüşem/ Diyarbakır)

“Bayram olsun kına yakam destine / Elin göster yarenine dostuna / Gelme doktor sen yaramın üstüne / Gelsin bana bu **yarayı açan** yar.” - (Kurban Olam Ben O Kaşa Karaya / Diyarbakır)

***yaraları sağal-** : Yaraları iyileşmek.

“Bir kız gördüm yağ alıy / Bahça veri bağ alıy / Her o kızı görende / **Yaralarım sağalı.**” - (Bir Kız Gördüm Bedende/ Şanlıurfa)

“Bu dağın dudu benden / Geçmez aşk odu benden / Gördü **yaram sağalmaz** / Tabib el yudu benden.” - (Bülbüller Düğün Eyler/ Şanlıurfa)

yarasını deş- : Acıyı, üzüntüyü hatırlatmak, tazelemek.

“Çay içinde eşme çok / Tabip **yaram deşme** çok / Ben dedim sen olasın / Bana göre aşna çok.” - (Çay İçinde Adalar/ Şanlıurfa)

“Bu pınar eşme pınar / **Yaramı deşme** pınar / Yar yanına gelende / Su ver konuşma pınar.” - (Bu Pınar Eşme Pınar/ Şanlıurfa)

***yaşına bas-** : Bir yaşına daha girmek.

“Bağda gülün sarısı / Geldi gece yarısı / *Yirmisine basınca* / Oldu efe karısı.” - (Bağda Güller Açıyor/ Şanlıurfa)

yol ver- : Geçmesine izin vermek.

“Bu dağlar meşe dağlar / Vermiş baş başa dağlar / O yar dönüp gelende / *Yol verin* aş dağlar.” - (Maden Dağı Dumandı / Diyarbakır)

yola düş- : Yola çıkmak, yol almaya başlamak.

“Bir mektup yazdırdım dört ucu kara /Künyemiz verildi karakollara / Anam duyar ise *düşer yollara* / Di nenni nenni esmerim nenni askerim nenni.” - (Bir Mektup Yazdırdım Urfalı Kızına/ Adıyaman)

***yolu ayrıl-** : Aynı amaç uğrundan sapmak.

“Derelerde kum savrulur / Dünya başıma çevrilir / Eğil gözlerin öpem / Yar *yolu* burdan *ayrılır*.” - (Derelerde Kum Savrulur/ Diyarbakır)

yoluna kurban ol- : Bir kimse veya bir şey için kendini feda etmek.

“Gel gel dedim Dilan’ım / Ben *yoluna gurbanım* / Seni alır gaçarım / Vermezse anan hanım.” - (Durnalar Dizi Dizi/ Adıyaman)

yolunu şaşır- : Yanlış yola sapmak.

“Deniz altı horasan / Seni nerde arasam / *Şaşırmışam yolumu* / Acep kimlere sorsam.” - (Cahar Attım Dubara/ Diyarbakır)

yuva kur- : Evlenmek

“Git güle güle gelin olasin / Adıyaman eline *yuva kurasın*.” - (Havalar Ayaz/ Adıyaman)

***yüreği acı-** : Çok acımak, çok üzülmek.

“Bağda güller açıyor / Gülüm benden kaçıyor / Gülüm harmanı gezer / *Yüreğim* de *acıyor*.” - (Bağda Güller Açıyor/ Şanlıurfa)

yüreği parçalan- : Çok acımak.

“*Yüreğim oldu pare* / Aşka bulunmaz çare / Ah yalnız yaşayamam / Gideceğim o yâre.” - (Bahar Geldi Gül Açtı/ Mardin)

“Dere boyu bahçalar / Yar oturmuş saz çalar / O yârin kaşı gözü / *Yüreğimi parçalar*.” - (Dere Boyu Saz Olur/ Adıyaman)

“Yenikapı bahçalar / Yar orda keman çalar / O yar bana bakanda / *Yüreğimi parçalar*.” - (Mardinkapı Şen Olur / Diyarbakır)

“Başına örtmüş valalar / *Yüreğim başı paralar* / Korkaram seni alalar.” - (Alaydım Elin Elime/ Şanlıurfa)

***yüreği taştan** : Acımasız olmak.

“Dağlardan akan seller / Dökülmüş sırma teller / *Yüreğin taştan* mıdır / Bana acıyor eller.” - (Urfa’lıyam Ezelden / Şanlıurfa)

***yüreğinden vurul-** : Çok büyük acı çekmek.

“Kuloğlu’yum mesare de bin rahmet olsun / *Yüreğimden vurdular* beni tabip ne yapsın / Potin ayağımda ıgal başımda kalsın / Ciğerimden vurdular beni doktor ne yapsın.” - (Al Yeşil Dökün Anneler/ Şanlıurfa)

“Ben *yürekten vuruldum* / Ciğerimden dağlıyam.” - (Urfalıyam Dağlıyam / Şanlıurfa)

yüreğinin başı sızla- : Çok acımak, çok üzülmek.

“Çay içinde yarpızlar / *Yüreğim başı sızlar* / Bezenmiş suya gider / Allı yeşilli kızlar.” - (Çay İçinde Adalar/ Şanlıurfa)

yüzüne bakma- : 1. Önem vermemek, ilgilenmemek.

“Kuru kastel akıyor / Yar *yüzüme bakmıyor* / Üç deste gül kokladım / Yârim gibi kokmuyor.” - (Karanfil Deste Gider / Kilis)

“Bir mektup yazdırdım Urfalı kızına / Zalımın kızı bakmaz yüzüme / Anam duyar ise *bakmaz yüzüme* / Di nenni nenni esmerim nenni askerim nenni.” - (Bir Mektup Yazdırdım Urfalı Kızına/ Adıyaman)

“Bir mektup yazdırdım Urfalı kızına / Zalımın kızı bakmaz yüzüme / Anam duyar ise *bakmaz yüzüme* / Di nenni nenni esmerim nenni askerim nenni.” - (Bir Mektup Yazdırdım Urfalı Kızına/ Adıyaman)

yüzüne gül- : Talihi iyi olmak, işi yolunda gitmek.

“Bahçalarda gül dalı / Var git ellerin yâri / Sen bana yar olmazsın / *Yüzüme gülme* bari.” - (Bahçalarda Zerdali/ Gaziantep)

“Bahçalarda gül vari / Var git ellerin yâri / Sen bana yar olmazsın / *Yüzüme gülme* bari.” - (Bahçada Yeşil Çınar/ Diyarbakır)

zincire vur- : Prangaya vurmak.

“Bir daracık pencere / El vurmayın incire / Zalım baban duyarsa / Bizi *vurur zencire*.” - (Bir Daracık Pencere/ Şanlıurfa)

***ziyaret çarp-** : Ziyarete gelmek.

“Kırklar dağının düzü / Karanlık bastı bizi / Kör olasan zalim suzan / **Ziyaret çarptı** bizi evliya.” - (Kırklar Dağının Düzü / Diyarbakır)

1.3. Deyimler (Doğu Anadolu Bölgesi)

acı çek- : üzülmek, üzüntü içinde kalmak.

“**Çektiğim acı** yeter / Ocakta duman tüter / Ellerin derdi vardır / Benimki daha beter.” - (Çiçekten Harman Olmaz/ Malatya)

acısı çık- : Bir şeyin olumsuz, kötü sonucu bir süre sonra ortaya çıkmak.

“Öle gardaş öle bacısı / Yüreğe işlemiş **çıkamaz acısı**.” - (Sabahtan Esti De Bir Kanlı Sazak / Erzincan)

“Öle gardaş öle bacısı / Yüreğe işlemiş **çıkamaz acısı**.” - (Sabahtan Esti De Bir Kanlı Sazak / Erzincan)

***acıyla kavrul-** : Üzüntüden ne yapacağını bilemez duruma gelmek.

“Çubuğun ucuyunan / **Kavruldum acıyanan** / İnsan bir haber salar / Dilinin ucuyunan.” - (Altın Tasta Bulgurum/ Erzincan)

adı kal- : Bir kimse veya bir şey öldükten, ortadan çekildikten sonra dillerde yalnız adı dolaşmak.

“Teslim Abdal der ne yaman / Evlat babaya eder güman / Yeri bire kötü zaman / Evvelkinin **adı kaldı**.” - (Bacılar Semahı/ Elazığ)

***adını dille-** : Kötü bir ün kazanmak

“Bahçayı bellediler / Suyunu göllediler / Ben bir yar sevmeyinen / **Adımı dillediler**.” - (Bahçayı Bellediler/ Erzurum)

ağır gel- : Yapılması güç gelmek.

“Çelik pazarında ufacık taşlar / El ele tutmuş gidiyor dadaşlar / Yaralarım **ağır gelir** gardaşlar.” - (Çelik Pazarında Ufacık Taşlar/ Erzurum)

***ağız dili kuru-** : Konuşamaz duruma gelmek.

“Dut ağacı boyunca / Dut yemedim doyunca / **Ağzım dilim kurudu** / Yar demedim doyunca.” - (Dut Ağacı Boyunca/ Erzincan)

“Su attım deydi nara / Elim değdi duvara / **Ağzım dilim gurusun** / Ne dedim değdi yara.” - (Bağa Girdim Üzüme/ Kars)

***ağız dili lal ol-** : Konuşamamak.

“Derede gum eledim / Ben sözümü söyledim / *Ağzım dilim lal olsun* / Başkasını sevmedim.” - (Derede Gum Gaynıyor/ Erzurum)

ağzını tut- : Bir konuda arzu edilmeyen düşüncelerin açığa çıkmasını susarak önlemek.

“Elma verdim atarsın/ Sen illere bakarsın / İl duydu alem duydu / Kimin *ağzın tutarsın*. ” - (Bağa Girdim Üzüm Yok/ Çankırı)

ah çek-: Derin bir keder veya özlemle içten gelerek ah demek.

“Bir ay doğar kenarsız / Bir ay doğar kenarsız / Yar vefasız ben arsız / Böylece *ah çekerim* / Böylece ah çekerim / Halin kime yanarsız.” - (Bir Ay Doğar Pasen'den/ Erzincan)

“Bir ay doğar kenarsız / Bir ay doğar kenarsız / Yar vefasız ben arsız / Böylece ah çekerim / Böylece *ah çekerim* / Halin kime yanarsız.” - (Bir Ay Doğar Pasen'den/ Erzincan)

“Deli poyraz acı acı gıcılar / *Ah ettikçe* ciğerlerim sızılar / Elele tutmuş da gelir bacılar / Hangisinden yadeyleyim gönlümü.” - (Örene Vardım Da Ören Höyüğü/ Malatya)

“Münhaci'm *ah çeker* derinden daim / Tecellim böyledir kime ne deyim / Bir bina aslında olmazsa gayım / Çürük kerpici lehim olmazmış.” - (Eğer Yarın Sana Yaran Olursa/ Malatya)

“Kaldırmayın durnaya boş kalır hanlar / Eşinden ayrılan *ah çeker* ağlar.” - (Kalkın Durnam Kalkın Van'dan Sökülün/ Erzurum)

“Hanifi ne *çekersin ah* / Dilemiş böyle yazmış Hak / Al hançeri parçala bak / Şurama doktor şurama.” - (Elin Vurma Kalbimdeki Yarama/ Malatya)

ah et- : Acı ile içini çekmek.

“Kızardı kayalar al geydi dağlar / Yeşil yaprak ile bezendi bağlar / Anadan ayrılan *ah eder* ağlar / Doldur pınar doldur ben gider oldum.” - (Kızardı Kayalar Al Geydi Bağlar / Erzurum)

“Kuşburnunun altına / Mendil serdim dalına / Bülbül güle *ah ider* / Ben de nazlı yârime.” - (Kuşburnu Pürlenir mi / Erzurum)

aklı başına gel-: Davranışlarının yanlışlığını sezerek doğru yolu bulmak.

“Çıktım tandır başına / Demlik çıktı karşıma / Doldur doldur ver içim / **Aklı gelsin başıma.**” - (Çıktım Tandır Başına/ Erzurum)

aklı başında kalma- : İyi düşünebilir durumda olmamak.

“Bu dere yonca / At kolların sar boynuma / Boylu boyunca / Aşık olanın / **Kalır mı aklı başında** / Yâri görünce.” - (Bu Dere Yonca/ Orta Anadolu)

aklı başından git- : Şaşırmak, korkmak.

“Veli’m hu der **aklım başımdan gitti** / Sağlığında beni salacak etti / Cenazeyi kılarım deyi vadetti / Kılmadı sultanım bilmem ne haldir.” - (Bugün Yardan Haber Geldi/ Malatya)

aklı başında olma- : İyi düşünebilir durumda olmamak.

“Hafo’mun evi kaya başında / Oyalı yazma yandı kaşında / Şevki’nin **aklı yoktur başında** / Dağlar daldadır gözüm yoldadır.” - (Hafo’mun Evi Kaya Başında/ Elazığ)

***aklı baştan savuş-** : Şaşırmak, korkmak.

“Yel eser yol kavuşur / **Akl baştan savuşur** / Yârim bir yavru kuştur / Nasıl elle yavuşur.” - (Yel Eser Kum Savrulur / Elazığ)

aklı git- : Şaşırmak, korkmak.

“Gözün kesme gözümden / Hekatımla sözümden / Yar yadından oynasır / **Aklım getti** özümden.” - (Bahçalarda Barım Var/ Iğdır)

aklına düş- : Hatırlamak.

“Bahçesinde naneyem / Yel esme pervaneyem / O yar **düştü aklıma** / Deliyem divaneyem.” - (Bahçesinde Naneyem/ Erzincan)

“Çık daldan erik devşir / Dibinde kahve pişir / Her kahveyi içerken / Beni **aklına düşür.**” - (Çık Daldan Erik Devşir/ Malatya)

“Masa üstünde tesdi / Kemer belimi kesti / Sıladaki sevdiğim / Şimdi **aklıma düştü.**” - (Masa Üstünde Tesdi / Van)

“başında testi / Kemer belimi kesti / Sıladaki nazlı yar / Şimdi **aklıma düştü.**” - (Kuyu Başında Bakır / Hatay)

“Köprüünün altı testi / Kemer belimi kesti / Sıladaki sevdiğim / Şimdi **aklıma düştü.**” - (Köprüünün Altı Diken / Doğu Anadolu)

aklına gel- : Hatırlamak.

“Bu dağın başında kar katar katar / Ay dağlar ay dağlar yara giderim / Yar *gelir aklına* dertlerim artar / Yol verin ay dağlar yara giderim.” - (Bu Dağın Önünde Kuş Yuvası Var/ Kars)

***aklından çıkma-** : Sürekli hatırlamak, unutmamak.

“Derenin kıyısında / Yılamnın kemikleri / Hiç *aklından çıkmıyor* / Yârimin dedikleri.” - (Kabaralı Sandığım / Erzincan)

***aklından çıkar-** : Sürekli hatırlamak, unutmamak.

“Ela gözlüm ben bu elden gidersem / Zülfü perişanım kal melül melül / Kerem et *aklından çıkarma* beni / Ağla gözyaşını sil melül melül.” - (Ela Gözlüm Ben Bu Elden Gidersem/ Erzurum)

***aklını al-** : Bir şey birini düşünemeyecek bir duruma getirmek, çok şaşırtmak.

“Aşhların *ahlın alır* / Gerdanda halların senin / Aşığı çöllere salır / Görünse tellerin senin.” - (Aşhların Ahlın Alır/ Erzurum)

“Bebek beni hal eyledi / Esir etti mal eyledi / Bir kapıya kul eyledi / *Aldı aklım* del eyledi.” - (Bebeğin Beşiği Çamdan/ Elazığ)

“Gaden ağam geri bah / *Aldın aklım* beri bah / Ya al da götür beni / Ya otur dilden bırak.” - (Bülbülümün Gafesi/ Erzurum)

“Bir güzel simadır *aklımı alan* / Aşkın sevdasını canan serime salan / Bizi kınamasın ehli din olan / Gitti de gelmedi canan buna ne çare.” - (Eledim Eledim Höllük Eledim/ Erzurum)

***aklını apar-** : Bir şey birini düşünemeyecek bir duruma getirmek, çok şaşırtmak.

“Baharın gülşen çağında / Ne gezirsen bağı bülbül / Ohudun *ağlını apardın* / Oldun menden yağı bülbül / Yağı bülbül yağı bülbül.” - (Baharın Gülşen Çağında/ Kars)

aklını başından al- : Bir şey birini düşünemeyecek bir duruma getirmek, çok şaşırtmak.

“*Alıpdın ağlını başdan* / Kışme yolmaz göz kaçdan.” - (Dağlarda Duman Gözeldi/ Kars)

***aklını fikrini zay eyle-** : Akılsızca davranışlarda bulunmaktan kendini kurtarmak.

“Gözyaşım umman eyledin / *Aklım fikrim zay'eyledin* / Perme perişan eyledin / Güzel bu nasıl sevdaymış.” - (Beni Dertten Derde Saldın/ Malatya)

aklını şaşır- : Yerinde olmayan bir iş yapmak, yersiz düşünmek.

“Köy kızı oturmuş hükmin yitirir / Günde on beş sonarlık tarla bitirir 7 Çıkar
yücelerden yonca düşürür / İner çatırına kahve bişirir / Seni gören igit **aklın
şaşırr.**” - (Köy Kızı Oturmuş Dokuyor Halı / Erzurum)

“Su gelir aşırmadan / Doldur ver daşırmadan / Eğil eğil bir öpüm / **Aklını
şaşırmadan.**” - (Su Gelir Akmayınan / Erzurum)

“Ahırında bu dert beni öldürür / Ey olmaz yaram dert dert üstüne / Halimi
görenler **aklın şaşırır** / Gitti şadım geldi gam gam üstüne.” - (Ahırında Bu Dert
Beni Öldürür/ Doğu Anadolu)

“Vardım baktım süt pişirmiş / Südün kaymağın taşırmış / Beni görmüş **aklın
şaşırmış.**” - (Vardım Baktım Süt Pişirmiş / Hatay)

***alına yazıl-** : Bir olayın, kişinin başına gelmesini Allah yazmış olmak.

“Kemend olmuş zülfün bize / Ela gözler süze süze / **Yazılmıştır alınıma** / Hasret
kalemi kalemi.” - (Dost Eline Giden Durnam/ Malatya)

ant iç- : Bir şeyi yapmaya veya yapmamaya söz vermek, yemin etmek.

“Coşa halin zılgara / Kirpiğinde mil gara / İnanmazsam eşkime / **And içere**
meşkim gara - (Maral Gezer Dağ Üste / Kars)

arada kal- : İki tarafı uzlaştırmak üzere araya girme dolayısıyla güç duruma düşmek.

“Bir garip başınan **galdım arada** / Dü aleme hayran eyler Hak beni / Olanca
varımı verdim talana / Ya bir ulu bezirgan eyler Hak beni.” - (Bir Garip Başınan
Galdım Arada/ Malatya)

***aralı düş-** : Umudu kalmamak.

“Felek beni koydu gönlü yaralı / Kesildi kısmetim **düştü aralı** / Laçın vurmuş
turna gibi yaralı / Bölenmişem kızıl kana sevdiğim.” - (Sennen Ayrı Bu Dünyayı
Neylerem / Kars)

“Felek beni koydu gönlü yaralı / Kesildi kısmetim **düştü aralı** / Laçın vurmuş
turna gibi yaralı / Bölenmişem kızıl kana sevdiğim.” - (Sennen Ayrı Bu Dünyayı
Neylerem / Kars)

arayıp sor- : Biri hakkında haber sormak.

“Garibem vatanım yoktur / Elimden tutanım yoktur / Düşmüşem gurbet ellere /
Arayıp soranım yoktur.” - (Ayvanın Altından Geçtim/ Van)

***ardı sıra düş-** : Birini gözden ayırmayarak arkasından gitmek.

“İbrik sıra su sıra / Yârim gitmiş Mısır’a / Olaydım Abdi Çoban / *Düşeydim ardı sıra.*” - (İbrik Sıra Su Sıra/ Erzurum)

ardına düş- : Arkasından gitmek, peşini bırakmamak.

“Sabahınan yemişi bir tane vişne / Giderem gelirem *ardına düşme.*” - (Sabahınan Yemişi Bir Tane Vişne / Kuzeydoğu Anadolu)

“Sabahınan yemişi bir tane vişne / Giderem gelirem *ardına düşme.*” - (Sabahınan Yemişi Bir Tane Vişne / Kuzeydoğu Anadolu)

“Çini tabakta vişne / Oğlan *ardına düşme* / Beni sana vermezler / Nafile dile düşme.” - (Al Şalım Mavi Şalım/ Erzurum)

***aşk belası çek-** : Güzel bir olay dolayısıyla dert sahibi olmak.

“Yine rengin aldı dağın lalesi / Yıkılmış yapılmaz gönlün galesi / Emrah’ın *çektiği aşkın belası* / Ne alır canımı ne azad eyler.” - (Kömür Gözlüm Ateşine Düşeli / Erzurum)

***aşk elinden göç-** : Aşık olmayı bırakmak.

“Dedim serden geçer misin / *Aşk elinden göçer* misin / Sen bir dolu içer misin / Dost elinin güllerinden – (Bugün Ben Bir Dostumu Gördüm/ Malatya)

***aşk oduna yan-** : Üzüntüden, sevgisinden ne yapacağını bilememek.

“Hiç ovaya inmedin mi / *Aşk oduna yanmadın* mı / Can yakmadan doymadın mı.” - (Pınar Başından Bulanır/ Erzurum)

***aşk şarabı iç-** : Birine, bir kimseye vurulmak, aşık olmak.

“*Aşkın şarabın içmişem* / Dil gülşenine göçmüşem / Ben varlığımdan geçmişem / Namu nişanı neylerem.” - (Can Elllerinden Gelmişem/ Erzurum)

***aşk uğruna yan-** : Güçlü bir aşk ile sevmek.

“*Aşk uğruna* pervaneyem *yandıkça* / Deli ceylan gibi düzde döndükçe / Bağrımı geçirin iğne iplikle / Yeter ki gülmesin eğlensin yârim.” - (Ana Beni Gönder Gedim Ormana/ Kars)

***aşk yayını çek-** : Güçlü bir aşk ile sevmek.

“Aslım Karadağlıdır / Sıtkım Hakka bağlıdır / Sahipsiz cem yürümez / Cem deh oda bağlıdır / *Çekelim aşkın yayını* / Ceme girmesin hayın / Semah kararın buldu / Ah Hüseyin vah Hüseyin.” - (Canım Kırat Gözümlü Kırat/ Elazığ)

***aşka tutul-** : Beklenmedik bir durum karşısında heyecanlanmak, hayranlık duymak, aşık olmak.

“Ulu dağlar gibi kar olan başım / Gözlerimin yaşı sel değil ya ne / Hep kalkıp iniyo bu zayıf düşüm / Beni **aşka tutan** el değil ya ne / Hey dost hey el değil ya ne / Beni taşa tutan el değil ya ne.” - (Ulu Dağlar Gibi Karlı Başım / Erzincan)

***aşkın odunu çek-** : Aşk acısı çekmek.

“Yalancı ne bilir dünya tadını / Gerçek olan **çeker aşkın odunu** / Hasret-en-lillahi görsem adını / Yanı sıra sultan eyler Hak beni.” - (Bir Garip Başınan Galdım Arada/ Orta Anadolu)

***aşkın şarabını iç-** : Birine, bir kimseye vurulmak, aşık olmak.

“**Aşkın şarabını içerler** dilber / Mecnun gibi gezer sergerdan olur / Hüsnün görüp candan geçerler dilber / Ferhati misal döner perişan olur.” - (Aşkın Şarabını İçerler Dilber/ Tunceli)

***ateşe sal-** : Başına büyük bir dert almak.

“Düşmandan öcünü alıp / Vücut ruhsuz hiisiz kalıp / Kalbimi **ateşe salıp** / Köz oldu duydun mu bülbül.” - (Yaz Ayları Geldi Geçti / Erzincan)

***ateşine yan-** : Bir kimse yüzünden zarara uğramak.

“Sen beni sevseydin arar bulurdun / Zülfünün telinden bağlar dururdun / Madem ayrılıkmış senin muradın / Niçin beni **ateşine yandırdın.**” - (Kime Kin Ettin De Giydin Alları / Malatya)

***ateşine düş-** : Derdine ortak olmak.

“Kömür gözlüm **ateşine düşeli** / Didem gam yaş döker dil imdad eyler.” - (Kömür Gözlüm Ateşine Düşeli / Erzurum)

***ateşlere düş-** : Derdine ortak olmak.

“Yağlık düştü elimden / Çamur oldu köşesi / Anan seni vermiyir / **Ateşlere düşesi.**” - (Aynam Düştü Belimden/ Elazığ)

ayağına kapan- : Alçalırcasına yalvarmak.

“Gazel döktü güz oldu / Derdim birken yüz oldu / **Ayağına kapandım** / Gine dedi az oldu.” - (Mavi Yelek Mor Düğme / Erzurum)

“Seyit Meftuni’nin dili / **Ayan olsun** dostu hali.” - (Küçük Yaşta Gurbet elde / Malatya)

“Seyyah olup **ayrı düştüm** elimden / Bana da bir kanlı zalimden oldu / Kişi benlik ile düşer belaya / Bela çekmek bana dilimden oldu.” - (Seyyah Olup Ayrı Düştüm Elimden/ Erzincan)

“**Ayrı düşeli** senden / Yaralıyam sinemden / Gece gündüz çıkmazsın / Hayalimden rüyamdan.” - (Ayrı Düşeli Senden/ Kars)

“Bahçenizde bir taş attım vişneye / Kimseler yârinden **ayr düşmeye** / Yâri benden beni yardan ay’ranın / Ciğerine yağlı kurşun işleye.” - (Bahçenizde Bir Taş Attım Vişneye/ Malatya)

***bağrı dağlı** : Acıyla ve özlemle içi yanmak, acıyla kıvranmak.

“Aşıkların **bağrı dağlı** / Her tarafı bahçe bağlı.” - (Küçük Yaşta Gurbet elde / Malatya)

***bağrı ezil-** : Üzülmek, dertlenmek.

“Türlü donlar giymiş gülden naziktir / Bülbül cevreyleme güle yazıktır / Çok hasretlik çektim **bağrım eziktir** / Güle güle gelir canlar paresi.” - (Derdim Çoktur Hangisine Yanayım/ Erzincan)

***bağrında yara aç-** : Üzülmek, dertlenmek, kederlenmek.

“Bu meral bakışın ey peri suret / Çok **açtı bağrında yara** gözlerin / Bilmem huri midir yoksa ki ateş / Yakar baktığını nara gözlerin.” - (Bu Meral Bakışın Ey Peri Suret/ Malatya)

***bağrında yara ol-** : Üzülmek, dertlenmek.

“Beri gel kara göz / Gel gel gara göz / Bu **barımda yâre** göz / Derdime gare göz / Beri gel kare göz / Gel gel kare göz.” - (Bahçalarda Barım Var/ Iğdır)

***bağrını del-** : Üzüntü çekmek, çok acı duymak.

“Evvel bahar güz ayları doğunca / İçin pervaz durur dönün durnalar / Gariplik gurbetlik **bağrını deldi** dost / Bi de bizim için dönün durnalar.” - (Kalktım Sefer Ettim / Elazığ)

“Kuzu çayırdı meler / Feryadı **bağrını deler** / Beni dağlar eylemez / Eylerse yârim eyler.” - (Karşıda Hayvalıklar/ Erzurum)

***bağrını iğne iplikle geçir-** : Çok dokunmak, içine işlemek.

“Aşk uğruna pervaneyem yandıkça / Deli ceylan gibi düzde döndükçe / **Bağrını geçirin iğne iplikle** / Yeter ki gülmesin eğlensin yârim.” - (Ana Beni Gönder Gedim Ormana/ Kars)

bahtı kapan- : Talihsizliğe uğramak, istenen sonuca ulaşmamak.

“Meyhaneler kapısı / *Bahtım* gibi *kapansın* / Rindane bade içmek / Sensiz yasağ olaydı.” - (Sinemde Bir Tutuşmuş/ Elazığ)

“Atımın boynu kare / Binem gidem sefere / Yan gelem yan gelmiyem / Ağlasın *bahtı kare.*” - (Atım Atım Kır Atım/ Muş)

baş başa ver- : İki veya daha çok kimse bir kenara çekilip konuşmak.

“Bu dağlar meşe dağlar / *Vermiş baş başa* dağlar / Yârim küsmüş gidiyor / Koymayın aş dağlar.” - (Bu Dağlar Meşe Dağlar/ Doğu Anadolu)

baş ver- : Kendini feda etmek.

“Bil suları erenlerden / Cana *başı verenlerden* / Seni beni görenlerden / Göz oldu duydun mu bülbül – (Yaz Ayları Geldi Geçti / Erzurum)

***baş a değ-** : Birine ilenmek.

“Su gelir taş a değ er / Kirpikleri kaş a değ er / Yardan bir nağ me gelmiş / Azizdir *baş a değ er.*” - (Su Gelir Ark Uyanır / Erzurum)

“Su gelin taş a değ er / Kirpikleri baş a değ er / Yardan bir name gelmiş / Azizdir *baş a değ er.*” - (Su Gelir Lüle Lüle / Malatya)

Su gelir daş a değ er / Kirpikleri gaş a değ er / Yardan selam gelmiş / Aziz bir *baş a değ er.*” - (Su Gelir Meste Gider / Erzincan)

baş ı belada ol- : Çözölmesi güç, sıkıntılı bir durumda olmak.

“Ah Nayim Nayim Nayim / *Baş ı belalı* Nayim / Çıksam dağlar baş ına / Çağ ırsam Nayim Nayim.” - (Ah Nayim/ Elazığ)

***baş ı bulan-** : Bir olay karş ısında akılı karış mak, anlayamaz, kavrayamaz duruma gelmek.

“Dam baş ında dolanır / İçtim *baş ım bulanır* / Sen orada ben burda / Buna can mı dayanır.” - (Dam Baş ında Duran Kız/ Elazığ)

***baş ı dumanlı ol-** : Sersemlemek, düşünemez olmak.

“Esmer amman amman amman / Vurulmuş um halim yaman / Çok içmiş im *baş ım duman* / Ağ am piyale vaktidir / Paş am piyale vaktidir / Gözünü sevdiğ im saki / Doldur ver bade vaktidir.” - (Dağlarda Meşelerde/ Elazığ)

başı gözü üstüne ol- : Belirtilen istekleri içtenlikle yapmayı kabul etmeyi anlatan bir söz.

“Çimen çimen üstüne / Basma çimen üstüne / Yardan bir selam gelmiş / **Başım gözüüm üstüne.**” - (Çimende Sürü Gazlar/ Van)

başına bela ol- : Sıkıntı vermek, tedirgin etmek, musallat olmak.

“Gamzelerin öldürmeye yay tutar / Didem yaşı umman olmuş çay tutar / Beni görür gözün yumar huy tutar / **Beladır başıma** cinli gözlerin.” - (Duldalanma Yar Mevlayı Seversen/ Kuzey Doğu Anadolu)

başına gel- : Kötü bir durumla karşı karşıya kalmak

“Yeleşimi yaptırdım / Serdim damın başına / Mor sümbüllü sevdiğim / Neler **geldi başıma.**” - (Damda Duran Bir Gelin/ Erzurum)

“Uzun kavak ne uzarsın boyuna / Şeyda bülbül yuva yapmış dalına / Hiç mi sevda **gelmedi** mi **başına.**” - (Uzun Kavak Gıcır Gıcır Gıcılar / Hatay)

***başına getir-** : Kötü bir duruma uğramak.

“Çıktım çeşme başına / Bir kız çıktı karşıma / Sevda nedir bilmezdim / O **getirdi başıma.**” - (Çıktım Çeşme Başına/ Ağrı)

başına bela aç- : Kötü bir olay dolayısıyla dert sahibi olmak.

“Kekliğin gözü ela / **Başıma açtı bela** / İğit ona demişem / Sevdiğini tez ala.” - (Kemanımın Telleri / Kars)

***başını al-** : İzin almadan ve gideceği yeri bildirmeden gitmek, savuşmak.

“**Alam başım** ben dağın aşım / Senin elinden ben nere kaçım.” - (Alam Başım Ben Dağın Aşım/ Doğu Anadolu)

***başını belaya koy-** : Birini, kötü sonuçlar verecek bir duruma itmek.

“Sarı gızı aldım çıktım yaylaya / Öptüm sevdim **başımı koydum belaya.**” - (Sarı Gızı Aldım Çıktım Yaylaya / Erzurum)

“Sarı gızı aldım çıktım yaylaya / Öptüm sevdim **başımı koydum belaya.**” - (Sarı Gızı Aldım Çıktım Yaylaya / Erzurum)

***başını çek-** : Herhangi bir konuda önde gitmek, önayak olmak.

“Aşağıdan geliyor kızlar sürüsü / Sürünün **başını çeker** sarısı / Bana işmar etti gızın birisi / Hangisinden yadeyleyim gönlümü.” - (Örene Vardım Da Ören Höyüğü/ Malatya)

***başını kederde koy-** : Keder, üzüntü, sıkıntıdan kurtulamamak.

“Bir şuh-i sitemkar yine saldı beni derde / *Koydun* nitekim *başımı* bin türlü *kederde* / Ağlar gezerim her gece her vakti seherde.” - (Bir Şuh-i Sitemkar Yine Saldı Beni Derde/ Elazığ)

***başını sevdaya sal-** : Aşık olmak.

“Hangi bir derdime yanam dağlar derdim var benim / *Başımı sevdaya salan* bir ağabeyim var benim / Bir paşa beyim var benim.” - (İndim Yarın Bahçesine Gül Açılmış Gül Güle/ Elazığ)

başını ye- : Birinin güç duruma düşmesine yol açmak.

“Gelgüzarım aslanım / Sevdasını çekerim / Ben pirden ayrılalı / Gözyaşımı dökerim / Gözyaşımı dökerim / Dökerim gözyaşımı / Gör Mevlanın işini / Keşiş kurban eyledi / *Yedi* oğlunun *başını*.” - (Bugün Bize Pir Geldi/ Erzincan)

baştan çıkar- : Kötü yola sürüklemek, doğru yoldan saptırmak.

“Sıyrıldım düştüm yamaçtan / Babucum delindi taşdan / Sen *çıkardın* beni *baştan*.” - (Sıyrıldım Düşüm Yamaçtan/ Erzincan)

“El vurma diz kırma yüreğim yaralı / Beni *baştan çıkartan* o göz karalı.” - (Bağa Vardım Nar İçin/ Bitlis)

***bela çek-** : Bir kimsenin sıkıntısına, eziyetine katlanmak.

“Kaşların keman senin / Elinden aman senin / Derdin *belan çekmişem* / Bir hayli zaman senin.” - (Kaşların Keman Senin / Elazığ)

“Seyyah olup ayrı düştüm elimden / Bana da bir kanlı zalimden oldu / Kişi benlik ile düşer belaya / *Bela çekmek* bana dilimden oldu.” - (Seyyah Olup Ayrı Düşüm Elimden/ Erzincan)

“Oğlan oy balami balami / Götürme getir valami / Sonra *çekersin belanı*.” - (Ayvanın Altından Geçtim/ Van)

***belaya düş-** : Sıkıntıya girmek.

“Sarı kız aldım çıktım Kala’ya / Sarı kızı sevdim *düştüm belaya* / Beş yüz lira verdim Halil Ağa’ya / Yoksulluk elinden gitti sarı kız.” - (Sarı Kız Dediğin Bir İnce Kızdır / Erzurum)

“Sarı kız aldım çıktım Kala’ya / Sarı kızı sevdim *düştüm belaya* / Beş yüz lira verdim Halil Ağa’ya / Yoksulluk elinden gitti sarı kız.” - (Sarı Kız Dediğin Bir İnce Kızdır / Erzurum)

“Seyyah olup ayrı düştüm elimden / Bana da bir kanlı zalimden oldu / Kişi benlik ile **düşer belaya** / Bela çekmek bana dilimden oldu.” - (Seyyah Olup Ayrı Düştüm Elimden/ Erzincan)

***beli çık-** : Kamburlaşmak

“Yaz gelende çaylar akar / Hasretlik yüreğim yakar / **Beli çıkmış** yola bakar / Mecnun bir dağa yaslanmış.” - (Ay Ağalar Ay Gız İle/ Erzurum)

belini бүk- : Çaresizlik içinde bırakmak.

“Yarı sarı kavun dilimi / Oğlan yıkma evimi / Sen **bükersin belimi** / Gönder gelsin sevgilimi gülümü.” - (Kalede Kavun Yerler / Elazığ)

benzi sol- : Gücünü yitirmek, sağlık sorunu olmak.

“Suya gider su destisi doldurur / Eve de gelir gül **benzini soldurur** / Bu dert beni iflah etmez öldürür – (küçük Yaşta Aldım Sazı Elime / Orta Anadolu)

“Ahın ile aşgın beni yandurur / Yandırmazsa gül **benzimi soldurur** / Anam duysa babam beni öldürür.” - (Sabah İlen Gız Çeziği Alini/ Erzincan)

beş parası olma- : Harcayacak parası olmamak.

“Bitlis’te beş minare / Yüreğim dolu yâre / İsterem yanan gelem / Cebimde **yok beş pare.**” - (Bitlis’te Beş Minare/ Bitlis)

***bıçağa yaslan-** : Her an ölecekmiş hissine kapılmak.

“Ay ağalar ay gız ile gollar goçak ayak ıslanmış / Yanar yüreğim sızılar sinem **bıçağa yaslanmış** / Yanar yüreğim sızılar ömrüm ömrüm ömrüm ömrüm.” - (Ay Ağalar Ay Gız İle/ Erzurum)

(birine, bir şeye) uy- : Başkalarının yönlendirmesiyle hareket etmek.

“Ziyankar olma kumşuya / Sırrın açma naşiye / **Uyma** hal bilmez **kişiye** / Taş getirir yola gardaş.” - (Sana Bir Nasihatım Var / Kars)

“Ziyankar olma kumşuya / Sırrın açma naşiye / **Uyma** hal bilmez **kişiye** / Taş getirir yola gardaş.” - (Sana Bir Nasihatım Var / Kars)

***(bir şeye, birine) yan-** : Güçlü bir aşk ile sevmek.

“Hey ağalar hangi **derde yanayım** / Yitirdim aslımı gören olmadı / Pervaneler gibi yandım tutuşdum / Yandım ateşine soran olmadı.” - (Hey Ağalar Hangi Derde Yanayım / Erzurum)

“Hey ağalar hangi derde yanayım / Yitirdim aslımı gören olmadı / Pervaneler gibi yandım tutuşdum / *Yandım ateşine* soran olmadı.” - (Hey Ağalar Hangi Derde Yanayım / Erzurum)

***(birine, bir şeye) dadan-** : Yarar, çıkar amacıyla veya alışkanlıkla bir yere sık uğramak, abone olmak.

“Bağa girdim budanmış / Bağa bülbül *dadanmış* / Ötme bülbülüm ötme / Yâre eller dadanmış.” - (Bağa Girdim Üzüme/Orta Anadolu)

(birisine) uy- : Başkalarının yönlendirmesiyle hareket etmek.

“Bahçelerde çınarsın / Sen bir uyuntu yarsın / Nerde bir güzel görsen / Gider ona *uyarsın*.” - (Bahçalarda Bal Erük/ Elazığ)

***(birine, bir şeye) vurul-** : Görür görmez sevdalanmak, âşık olmak.

“Atım kaçtı ben vuruldum / Düştüm boynuna sarıldım / Kınamayın arkadaşlar / Ben bir yosmaya *vuruldum*.” - (Ben Giderim Erkek Yolu/ Van)

“Ağam yar deyme bana / Toyda vuruldum sana / Zatide *vurgunum sana*.” - (Çayın Öte Yüzünde/ Elazığ)

“Bir gürşun atacağım / Durnamın sürüsüne / *Vuruldum* ölüyorum / Güzelin *birisine*.” - (Bir Gürşun Atacağım/ Erzurum)

“Çayırın başında durdum / Aradım yârimi buldum / İnce çayırın düzündü / *Fidan boyluma vuruldum*.” - (Çayır İnce Biçemedim/ Erzurum)

bir pula sat- : Bir kimseyi bir çıkar uğruna harcamak.

“Yandırdın yaktın beni / Zalım aldattın beni / Ne dedim de darıldın / *Bir pula sattın* beni.” - (Siyah Perçemini Dökmüş Yüzüne/ Erzincan)

bir tut- : Eşit saymak, eşit görmek.

“Almanın iyisini yüke dutarlar / Çürüğün seçerler soyar atarlar / Kızınan gelini *bir* mi *dutarlar* / Yayladan geliyor hub sevdaları.” - (Ala Boz Dumanlı Karlı Dereler/ Erzurum)

boşa geçir- : Harcanan emek, para hiçbir işe yaramamak, olumlu bir sonuca ulaşamamak.

“*Boşa geçirmeyelim* gel bu çağları / Dolaşalım sahraları çölleri / Bir gün gazel döker ömrün bağları / Eser sam yelleri dal yarelenir.” - (Bir Seher Vaktinde İndi Bağlara/ Erzincan)

boy ver- : Büyümek.

“Su *boy vermez* geçiremem / Acı tatlı içiremem.” - (Çoban Beni Sudan Geçir/ Elazığ)

boy at- : Boyu uzamak, boylanmak, gelişmek.

“Ekinler *boyun atmış* / N’ola n’ola kız n’ola / Gözüm beni aldatmış / Gönlüm gamlarla dola.” - (Haziran’ı Temmuz’u Getirdik Dize / Erzurum)

***boynunu bur-** : Acındırıcı, çaresiz bir durumda kalmak.

“Karşımda durma oğlan / *Boynunu burma* oğlan / Bana her dem söz atıp / Özünü yorma oğlan.” - (Mehleden Geçen Oğlan / Kars)

“Yazığın gelsin oy ana / Kapıda duran oğlana / *Boynunu buran* oğlana.” - (Marşin Gelir Hareli / Kars)

“Sabahtan kalktım semaver kurdum / Semaver kurdum bade doldurdum / Bade doldurdum *boynumu burdum.*” - (Sabahtan kalktım Semaver Kurdum / Kars)

“Sabahtan kalktım semaver kurdum / Smaver kurdum bade doldurdum / Bade doldurdum *boynumu burdum.*” - (Sabahtan kalktım Semaver Kurdum / Kars)

***boynunu eğri koy-** : Bir durumu, bir işi ister istemez kabul etmek.

“Derelerin oylumu / *Eğri koydun boynumu* / Gine göresim geldi / Kara gözlü yârimi.” - (Dereler Buz Bağladı/ Doğu Anadolu)

boyun eğ- : İsteyerek veya istemeyerek uymak, katlanmak.

“Oturur oturur kendin överler / Huzuru mahşerde *boyun eğerler* / Bir gün olup gelip kapın döverler / Eğer divmüş isen el kapısını.” - (Kalksak Bu Yerlerden Hicret Eylesek/ Erzurum)

“Elif kametine hayran olduğum / Gece gündüz hayaline döndüğüm / Hep senin içindir *boyun eğdiğim* / Yoksa zapdedemez buralar beni.” - (Siyah Perçemlerin Gonca Güllerin/ Tunceli)

“Oğlan da gayfe dögüyor / Püskül yere değıyor / Oğlan püskülü topla / Kızlar *boyun eğiyo.*” - (Ayağında Yemeni/ Malatya)

“Selvi Han bahçaya girdi / Çiçekler selama durdu / Mor menekşe *boynun eydi* / Gül kızardı hicabından.” - (Bade İçerler Nazınan/ Erzurum)

“Yaylasına vardım yağmur yağıyor / Yaslanmış duvara **boyun eğiyor** / Dedim güzel neden boyun eğersin / Dedi babam seni bana vermiyor.” - (Bahçenizde Bir Taş Attım Vişneye/ Malatya)

“Yaylasına vardım yağmur yağıyor / Yaslanmış duvara boyun eğiyor / Dedim güzel neden **boyun eğersin** / Dedi babam seni bana vermiyor.” - (Bahçenizde Bir Taş Attım Vişneye/ Malatya)

buz bağla- : Sıvıların yüzeyi donmak.

“Bu dere **buz bağladı** / Yanı yarpuz bağladı / Beni bir gelin vurdu / Yaramı kız bağladı.” - (Bu Dere Buz Bağladı/ Elazığ)

“Değirmen üstü çınar / Çınarın altı pınar / Dışarım **buz bağlamış** / İçerim durmaz yanar.” - (Değirmen Sala Benzer/ Elazığ)

“Dereler **buz bağladı** / Avcılar iz bağladı / Beni bir gelin vurdu / Yaramı kız bağladı.” - (Dereler Buz Bağladı/ Doğu Anadolu)

can bağışla- : Öldürülmesi gerekirken vazgeçmek.

“Bahçaya indim ki sıradır taşlar / Al yeşil giyinmiş servi ağaçlar / İnsan sevdiğine **canlar bağışlar**.” - (Bahçaya İndim ki Gülleri Derem/ Elazığ)

can çürüt- : Uzun zaman emek vermiş olmak veya boşuna vakit geçirmiş olmak.

“Bir zaman da gezdim köyün yolunda / **Can çürüttüm** kehlân atın belinde / Şimdi kaldı düşmanların dilinde.” - (Sizin Evler Bizimken De Daldadır/ Kars)

can dayan- : Bir şey karşısında insanın dayanıklılığı elden gitmek.

“Su gelir bulanarak / Bahçeyi dolanarak / Buna **can** mı **dayanır** / Yar geçti sallanarak.” - (Su Gelir Bulanarak / Orta Anadolu)

“Dam başında dolanır / İçtim başım bulanır / Sen orada ben burda / Buna **can** mı **dayanır**.” - (Dam Başında Duran Kız/ Elazığ)

“Kara kaş boyanır mı / Buna **can dayanır** mı / Nessem şirin uykuda / Öpersem uyanır mı.” - (Kara Yer Kara Yerde/Van)

“Çemen yeşil boyanmaz / Seslensem yar oyanmaz / Yar orada ben burada / Buna **canlar dayanmaz**.” - (Kara Yer Kara Yerde/Van)

“Su gelir ark uyanır / Dağlar yeşil boyanır / Sen orada ben burada / Buna **can** mı **dayanır**.” - (Su Gelir Ark Uyanır / Erzurum)

can ilacı ol- : İyileşmeyi veya çözümü kolaylaştırmak.

“Değirmen yan ağacı / Çift gezer iki bacı / Büyüğü hele mele / Küçüğü **can ilacı.**” - (Değirmen Yan Ağacı/ Kars)

“Çift gezer iki bacı / Büyüğü hele mele / Küçüğü **can ilacı.**” - (Demişan’ın Yamacı/ Ağrı)

“Dağda çınar ağacı / Çift gezer iki bacı / Büyüğü şöyle dursun / Küçüğü **can ilacı.**” - (Alam Başım Ben Dağın Aşım/ Doğu Anadolu)

“Bağda kiraz ağacı / Çift gezer iki bacı / Büyüğü şöyle böyle / Küçüğü **can ilacı.**” - (Bağa İndim Üzüme/ Erzincan)

can kurban: Aşırı sevgi ve hayranlık anlatan bir söz.

“Ayvaz’ın köyleri handır / Ona **kurban** şirin **candır** / Ağ elleri fiske kandır / Kestiğin baş mıdır Ayvaz / Oğul oğul oğul oğul / Oğul oğul oğul oğul / Kestiğin baş mıdır Ayvaz / Han Ayvaz han Ayvaz ey.” - (Ayvaz Gelir Otağından/ Kars)

can yak- : Üzmek, acı vermek.

“Veli’m der ki hayran oldum bakmadan / Kaşların hükmeder **canım yakmadan** / Böyle dostun hasretini çekmeden / Ölüm de bir yandan kar değil midir.” - (İsmi Sevdığım Saadetli Dostum / Erzincan)

“Hiç ovaya inmedin mi / Aşk oduna yanmadın mı / **Can yakmadan** doymadın mı.” - (Pınar Başından Bulanır/ Erzurum)

cana kıy- : Öldürmek.

“Yandım gardaş yandım ben yana yana / Derdine düştüm de oldum divane / Zalim felek nasıl **kıydın** o **cana** / Dağlar bana geri verin gardaşım.” - (Sabahtan Esti De Bir Kanlı Sazak / Erzincan)

“Yandım gardaş yandım ben yana yana / Derdine düştüm de oldum divane / Zalim felek nasıl **kıydın** o **cana** / Dağlar bana geri verin gardaşım.” - (Sabahtan Esti De Bir Kanlı Sazak / Erzincan)

candan geç- : Ölmek

“Aşkın şarabını içerler dilber / Mecnun gibi gezer sergerdan olur / Hüsün görüp **candan geçerler** dilber / Ferhati misal döner perişan olur.” - (Aşkın Şarabını İçerler Dilber/ Tunceli)

canı çık- : Çok yorulmak veya çok zorluk çekmek.

“Çıktım eşiğe bugün / Yüreğim düğüm düğüm / *Canın çıksın* sevdiğim / Ne dün gördüm ne bugün.” - (Çıktım Eşiğe Bugün/ Erzurum)

***canı çürü-** : Ömrü tükenmek, sıkıntı çekmek.

“İlgıt ılgıt esen seher yelleri / Doğru gelir doğru gider mi / Hakkın emri ile *çürüyen canlar* / Bin yıl yerde yatsa çürür mü.” - (İlgıt İlgıt Esen Seher Yelleri/ Tunceli)

“Saraydan indi yeridi / Dört yanım duman бүрүдү / Vallahi *canım çürüdü* / Uyan avcu avın geldi.” - (Saraydan İndi Yeridi / Kars)

“Saraydan indi yeridi / Dört yanım duman бүрүдү / Vallahi *canım çürüdü* / Uyan avcu avın geldi.” - (Saraydan İndi Yeridi / Kars)

“Takatım yok yürümeye / Gitti cananı görmeye / *Can* başladı *çürümeye* / Yine cenanım gelmedi.” - (Bunca Kahrı Bunca Derdi/ Erzincan)

canı kurban : Uğruna ızdırap veya büyük üzüntü, sıkıntı çekmek, zarara girmek, ölmek.

“Men aşığı olmuşam ay ay gaşdarına / Hasret çekirem ala gaşdarına / *Canım gurban olsun* taydaşlarına.” - (Bağa Girdim Bağbanını Görmedim/ Kars)

canı yan- : Bir işte zarar görmek.

“*Yandı canım* tende ey ruh-i revanım bir su ver / Kuruldu saki harareten dehanım bir su ver.” - (Yandı Canım Tende Ey Ruh-i Revanım Bir Su Ver / Erzurum)

canına can gel- : Canlanmak, güçlenmek.

“Sivingin ucunda eli böğründe / Şükür yârî gördüm dün de bugün de / *Canıma can gelir* gördüğüm günde.” - (Sivingin Ucunda Taş Ben Olaydım/ Erzincan)

canına sar- : Ölmek

“Bir sultanım gel yanıma / Seni *sarayım canıma* / Dola kolların boynuma / Bir bi yandan bir bi yandan.” - (Bugün Yardan Haber Geldi/ Malatya)

canından geç- : Ölümü göze alacak kadar sıkıntı içinde olmak.

“Bir tas ağı olsa ezer içerim / İçerem de bu *canımdan geçerim* / Ben yârımı nerde olsa seçerim.” - (İki Dağın Arasında Kalmışam/ Erzurum)

canından usan- : Ölümü göze alacak kadar sıkıntı içinde olmak.

“Canana gönül vereli ben *candan usandım* / Hem düşeliden derdime dermandan usandım.” - (Seyreyle Güzel Kudret-i Mevla Neler Eyler/ Erzurum)

canımı al- : Öldürmek.

“Gaşın gözün şirin sözün / *Aldı* yazık *canımı* / Men sene heyran / Sen cana kurban / Ay hanım hanım / Sen benim canım / Men seni alım / Dağlara kaçım bu gece.” - (Ay Gız Adın Amandır/ Kars)

“Hadi leyli leylanı / Mevlam yazmış fermanı / Ya *al canım* gurtulam / Ya ver derde dermanı.” - (Bu Dağlar Kömürdendir/ Kars)

“Değirmen bucağında / Mum yanar ocağında / Allah *canımı alsın* / O yârin kucağında.” - (Değirmen Sala Benzer/ Elazığ)

***canları çürüt-** : Ömrü tükenmek, sıkıntı çekmek.

“Yaş ağaçları kuruttun / Bunca *canları çürüttün* / Eline geçeni yuttun / Dev ejderha yılan dünya.” - (Aşıklar Neylesin Seni/ Erzincan)

***cayır cayır yan-** : Güçlü bir aşk ile sevmek.

“Eğin’in başı bayır / Mevlam Eğin’i gayır / Eğin’den gız almazsam / *Yanarım cayır cayır*.” - (Elinde Süt Küleği/ Erzincan)

cefa çek- : Zulüm görmek.

“*Çektiğim* cevır ile *cefa* / Sevdiğim senden öçürü / Amman amman ağbabaya / Gönül gider bir sevdaya.” - (Çektiğim Cevır İle Cefa/ Malatya)

cefa et- : Zulüm görmek.

“Seni men yaman sevirim / Ürehten candan sevirim / Mene gel eyle vefa yar / Aşığa *etme cefa* yar.” - (Dağlarda Duman Gözeldi/ Kars)

cennete düş- : Güzel, rahat yaşanılır, bakımlı bir yer durumuna gelmek.

“Bağın kapusunu açtım / Sayın ki *cennete düştüm* / Yar ile تنها buluştum / Ne bağ duydu ne bağbancı.” - (Seherde Bir Bağ Girdim / Erzincan)

“Bağın kapusunu açtım / Sayın ki *cennete düştüm* / Yar ile تنها buluştum / Ne bağ duydu ne bağbancı - Seherde Bir Bağ Girdim / Erzincan)

“Bahçanın kapısını açtım / Sanırsın *cennete düştüm* / Yar ile تنها buluştum / Öldüm yalvarı yalvarı.” - (Bahçanın Kapısını Açtım/ Erzincan)

ciğer dağla- : Bir kimseye büyük bir acı çektirmek.

“Oy dağlar oy dağlar / Sılada yârim ağlar / Ağlarsa annem ağlar / Kalanı yalan ağlar / Ağlama ninem ağlama / Boşuna *ciğer dağlama* / Ben gidersem gelirim / Nafile kara bağlama.” - (Erzincan’dan Kemah’tan/ Erzincan)

ciğerdeş- : Bir kimseye büyük bir acı çektirmek.

“Yorgun yorgun vardım orak biçmeye / Köyün çeşmesinden bir su içmeye / Yağlı kurşun gelir *ciğerdeşmeye* – (Aşağıdan Gelir Omuz Omuza/ Malatya)

ciğeri dağlan- : Çok acı ve sıkıntı çekmek, büyük bir acıya uğramak, yüreği yanmak.

“Divanan gelmişem kollarım bağlı / Bu aşkın elinden *ciğerim dağlı* / Tavlada bağlıdır Arab atları / Gidiyor dönmüyor ağabeyleri.” - (Ala Boz Dumanlı Şahım Karlı Dağları/ Van)

“Adam ağladan oldum / *Ciğer dağladan* oldum / Evvel baş bağlar idim / Şimdi bağladan oldum.” - (Adam Ağladan Oldum/ Erzincan)

ciğeri sızla- : Yüreği sızlamak.

“Deli poyraz acı acı gıcılar / Ah ettikçe *ciğerlerim sızılar* / Elele tutmuş da gelir bacılar / Hangisinden yadeyleyim gönlümü.” - (Örene Vardım Da Ören Höyüğü/ Malatya)

“Bayramdan bayrama çalınır sazlar / İdama gidenin *ciğeri sızlar.*” - (Mahpushane İçinde Attım Postumu / Orta Anadolu)

ciğeri yan- : Çok acı ve sıkıntı çekmek, büyük bir acıya uğramak, yüreği yanmak.

“Tabiplerden şifa kaldı az kaldı / *Yandı ciğer* kebab oldu köz kaldı / Zamana dey habdan bile naz kaldı / Daha dolmaktadır dert dert üstüne.” - (Yandı Canım Tende Ey Ruh-i Revanım Bir Su Ver / Erzurum)

“Teşne-i el lal-i lebin ruhlerinden isterim / *Yandı* dil pişti *ciğerler* nevcivanım bir su ver.” - (Yandı Canım Tende Ey Ruh-i Revanım Bir Su Ver / Erzurum)

“Çimende süri gazlar / Ganatları beyazlar / Gaç gündür görmemişem / *Ciğerim* ona *yanar.*” - (Çimende Sürü Gazlar/ Van)

“Eledim eledim höllük eledim / Aynalı beşikte bebek beledim / Büyüttüm besledim asker eyledim / *Yandı ciğerim* canan buna ne çare.” - (Eledim Eledim Höllük Eledim/ Erzurum)

***ciğerini yak-** : Çok acı ve sıkıntı çekmek, büyük bir acıya uğramak, yüreği yanmak.

“Edremit kirazları / Ne hoş olur yazları / *Ciğerimi yakıyor* / Çelepbağı kızları.” - (Boran Geldi Kış Geldi/ Malatya)

çark et- : Bir doğrultuda giden kimse, şey sağa veya sola doğru yön değiştirmek.

“Gelsin meydana girsin / Meydan erenlerindir / Çarka girenlerindir / *Çark edip* çarkın çalar / Alna döner aşıklar.” - (Bacılar Semahı/ Elazığ)

çark kur- : Belli bir düzen kurmuş olmak.

“Sular akar argın argın / Felek *kurmuş* böyle *çarkın* / Bu dünyada evim barkım / Vardır diyen yalan söyler.” - (Bu Dünyada Muradıma/ Erzurum)

***çeyiz yaz-** : Çeyiz hazırlamak.

“Bugün günlerden pazardır Pazar / Keşif mollaları da gelmiş *çeyizi yazar* / Haber gelirse tebdili bozar.” - (Bugün Günlerden Cumadır Cuma/ Erzincan)

çoban tut- : Belli bir ücret karşılığında işe almak.

“Neriye güzel neriye / Davar yendi beriye / Beni de *çoban tutsalar* / Koynundaki benine.” - (Ben Horozam Öterem/ Erzurum)

çöllere sal- : Kendini çölde bulmak.

“Sev dedim aldın meni / *Çöllere saldın* meni / Dilin şahmar ilan tek / Ne dedin çaldı meni.” - (Dişlerin İncidendir/ Kars)

“Goy dolanım başına pervane dek / *Salma* meni *çöllere* divane dek.” - (Asker Olup Vatana Hizmet Eylerem Men/ Iğdır)

“Aşıhların ahlın alır / Gerdanda halların senin / Aşığ *çöllere salır* / Görünse tellerin senin.” - (Aşıhların Ahlin Alır/ Erzurum)

***çöllere düş-** : Kendini çölde bulmak.

“Ağzı badem dili kişmiş / Kirpikler gözden su içmiş / Varmış bu *çöllere düşmüş* / Acep yârim içinizde mi.” - (Bayırda Gezen Bacılar/ Kars)

***dağı taşı del-** : Çok zor işleri başarmak.

“Bu dağın başına çıktım oturdum / Ay dağlar ay dağlar yara giderim / *Dağı taşı deldim* sular getirdim / Yol verin ay dağlar yara giderim.” - (Bu Dağın Önünde Kuş Yuvası Var/ Kars)

daldan dala kon- : Sık sık iş, konu veya düşünce değiştirmek.

“İki dağın arasında kalmışam / Bülbül gibi *daldan dala konmuşam* / Ne gün görmüş ne de murat almışam.” - (İki Dağın Arasında Kalmışam/ Erzurum)

***dara çek-** : İdam etmek.

“Ormandan çıkan *çekerler dara* / N’olur pirim beni bu yerde ara / Önümüze çıktı balkı buhara / Benim yolum bir diyara düşüptü.” - (Kalksak Bu Yerlerden Hicret Eylesek/ Erzurum)

deli et- : Çılgına çevirmek.

“Bebek beni *del’eyledi* / Yaktı yaktı kül eyledi / Muhannete kul eyledi.” - (Bebeği Nazlı Büyüttüm/ Doğu Anadolu)

“Bebeğin beşiği çamdan / Yuvarlandı düştü damdan / Bey babası gelir Şamdan / Nenni bebek / Bebek beni *del’eyledi* / Yavrum guzum bebek / Yaktı yaktı kül eyledi / Her gapuya gul eyledi / Ne guzum ne bebek / Ne yavrum ne bebek.” - (Bebeğin Beşiği Çamdan/ Erzincan)

“Bebek beni hal eyledi / Esir etti mal eyledi / Bir kapıya kul eyledi / Aldı aklım *del eyledi.*” - (Bebeğin Beşiği Çamdan/ Elazığ)

“Kabul olsun dilekler / Yezit bir dert eyledi / O dert beni *del eyler* / Eyvallah şahım eyvallah eyvallah şahım eyvallah / Hak la ilahe illallah / Eyvallah şahım eyvallah eyvallah şahım eyvallah.” - (Bugün Bize Pir Geldi/ Erzincan)

deli ol- : Delirmek.

“Halayın başını çeker dururum / Mendilimi dört bir yana vururum / Sevdasına düştüm *deli olurum* / Beri gel beri yosmanın kızı.” - (Çekerim Halay Ben Dizi Dizi/ Malatya)

“Haydi güzelim gel beri / Yeşil Malatya dilberi / Seni görürler çalarlar / *Olurum* vallahi *deli.*” - (Bir Oda Yaptırdım Hurma Dalından/ Malatya)

dengini bulama- : Kendisine yakışan, kendisi gibi denk, eşit birini bulamamak.

“Yüksek minareden attım kendimi / Çok aradım *bulamadım dengimi.*” - (Ahlat’ın Altında Küçük İskele/ Bitlis)

***derde bırak-** : Sorunla karşılaşmak.

“Mavilim yakdın beni / Yakdın yandırdın beni / Üç beş gün arasında / *Derde bıraktın* beni.” - (Mavilim Yakdın Beni / Hatay)

***derde dayan-** : Çok zorluk çekmek.

“Adalardan çıktım yayan / Gardaş atlı bacı yayan / Di gel bu *dertlere dayan.*” - (Adalardan Çıktım Yayan/ Erzurum)

***derde derman bulama-** : Sıkıntısına çözüm bulamamak.

“Güldürür yüze devranı / Bir gün okutur fermanı / *Bulaman derde dermanı* / Aldanma gönül aldanma.” - (Bu Dünyanın Devranına/ Tunceli)

derde düş- : Sorunla karşılaşmak.

“Çılgırığın başı kara / Ağlarım yana yana / Dermansız *derde düştüm* / Çilem de böyle kara.” - (Çılgırık Benim Tel Benim/ Erzurum)

“Canana gönül vereli ben candan usandım / Hem *düşeliden derdime* dermandan usandım.” - (Seyreyle Güzel Kudret-i Mevla Neler Eyler/ Erzurum)

“Yâre kaldı yâre kaldı / Sinemde bir yâre kaldı / Dermansız *derde düştüm* / Bir gümanım yâre kaldı.” - (Sinesine Sinesine/ Ağrı)

“Bir samavar almışam silenim yoktur / Bir *derde düşmüşem* bilenim yoktur / Ağlarım gözyaşım silenim yoktur.” - (Bir Samavar Almışam Silenim Yoktur/ Kars)

“Yüce dağ başından aşırdın beni / Tükenmez *derdlere düşürden* beni / Madem soysuz bende göynün yoğudu / Niye doğru yoldan şaşırdın beni.” - (Bir Ay Doğar İlk Akşamdan Geceden/ Malatya)

derde koy- : Sıkıntılı bir duruma girmek veya getirilmek.

“Kaşların oydu beni / Bir güzel soydu beni / Evvel böyle değildim / Bu *derde koydu* beni.” - (Kaşların Keman Senin / Elazığ)

***dert sal-** : Bir sorunu veya durumu üzüntü konusu yapmak.

“Dad etsem urum kızı / Sen beni *derde salırsın* / Gel otur yamacıma / Belki halimden bilipsin.” - (Yel Eser Kum Savrulur / Elazığ)

“Yaban gülü müsün sert kayalarda / El değmeden solacağın belliydi / Ey vefasız *derde saldın* başını / Taştan taş vuracağın belliydi.” - (Yaban Gülü Müsün Sert Gayalarda / Erzincan)

“Bir şuh-i sitemkar yine *saldı* beni *derde* / Koydun nitekim başımı bin türlü kederde / Ağlar gezerim her gece her vakti seherde.” - (Bir Şuh-i Sitemkar Yine Saldı Beni Derde/ Elazığ)

“Körpe kuzum geç kalma geç / Beni *derde* çok *salma* geç.” - (Çoban Beni Sudan Geçir/ Elazığ)

“Bele midir zalımın kızı / Sen beni **derde salupsan** / Gel otur gel yanıma / Belki de halımdan bilirsən – (Çorabı Çektim Dizime/ Van)

“Kızım sen Türkmen kızışan / Sen beni **derde salmışsan** / Gel otur gel yanıma / Belki halımdan bilirsən.” - (Çorabı Çektim Dizime/ Van)

***derdinden öl-** : Üzüntüden ölecek duruma gelmek.

“Çitin ucunda para / Fırladı gitti yere / Ne sevdim ne sevildim / Az kala **derdinden öle.**” - (Çitin Ucu Değirmi/ Erzurum)

derdine derman ol- : Soruna çözüm bulmak, sıkıntıyı geçirmeye çare göstermek.

“Yüzünde halı var bala ceylanım / Git yâre yalvar bala eskerim / Can ol gel şen ol gel dağlarda ceylan ol gel / **Derdime derman ol** gel.” - (Bir Garip Kuşum Yaralı/ Kars)

“Çiçekten harman olmaz / Yar **derde derman olmaz** / Darılmış güle bülbül / Gelip dalına konmaz.” - (Çiçekten Harman Olmaz/ Malatya)

“Eydür Derviş Yunus din ile iman / Tacı tahtı yel götürdü Süleyman / Lokman da **derdine olmadı derman** / O da kurtulmadı ecel elinden.” - (Dünya Umuruna Meylini Verme/ Malatya)

***derde dert kat-** : Çok büyük üzüntü ve sıkıntı içinde bulunmak.

“Kanatlı kapının zenciri sarı / Yar için koydular adımlı deli / Tenhada bulsaydım o nazlı yarı / **Derdimi derdine katar** ağlarım.” - (Sarı Çiçek Sarartıyor dağları / Malatya)

“Kanatlı kapının zenciri sarı / Yar için koydular adımlı deli / Tenhada bulsaydım o nazlı yarı / **Derdimi derdine katar** ağlarım.” - (Sarı Çiçek Sarartıyor dağları / Malatya)

derdine düş- : biri veya bir şey için tasalanmak.

“Yandım gardaş yandım ben yana yana / **Derdine düştüm** de oldum divane / Zalim felek nasıl kıydın o cana / Dağlar bana geri verin gardaşım.” - (Sabahtan Esti De Bir Kanlı Sazak / Erzincan)

“Yandım gardaş yandım ben yana yana / **Derdine düştüm** de oldum divane / Zalim felek nasıl kıydın o cana / Dağlar bana geri verin gardaşım.” - (Sabahtan Esti De Bir Kanlı Sazak / Erzincan)

derdine yan- : Kendi durumuna üzülmek.

“Hangi bir *derdime yanam* dağlar derdim var benim / Başımı sevdaya salan bir ağabeyim var benim / Bir paşa beyim var benim.” - (İndim Yarın Bahçesine Gül Açılmış Gül Güle/ Elazığ)

“Kız kara kız kara kız / Gel gir bizim bara kız / Sen vefasız ben arsız / *Derdin* kime *yanarsız*.” - (Kız Kara Kız Kara Kız / Erzurum)

“Yanarım *yanarım derdime* yanarım / Demir parmaklıklardan boynun eğer alırım.” - (Mahpushane İçinde Attım Postumu / Orta Anadolu)

“Anama deyin ki erken uyana / Anam varken kimler *derdime yana* / Efendi kardaşa deyin yüke dayana.” - (Anam Yoğurdunu Ayran Eylesin/ Tunceli)

“Ay gara gaş eğil öpem gaşından / Çadıra yaraşmıyır düşer başından / *Derdine yanmışam* on dört yaşından.” - (Ay Gara Gaş Eğil Öpem Gaşından/ Kars)

derdini çek- : Üzüntüsüne katlanmak.

“Sen benim başıma neler getirdin / Ben senin kahrını derdini çekemem gönül.” - (Vardım Hint Eline Kumaş Getirdim / Erzincan)

“Benden mahbup gelin kızlar istersin / Ben senin kahrını *derdini çekemem* gönül.” - (Vardım Hint Eline Kumaş Getirdim / Erzincan)

“Benden mahbup gelin kızlar istersin / Ben senin kahrını *derdini çekemem* gönül – (Vardım Hint Eline Kumaş Getirdim / Erzincan)

“O yar senin değil ne çok bakarsın / Ben senin kahrını *derdini çekemem* gönül.” - (Vardım Hint Eline Kumaş Getirdim / Erzincan)

derman bul- : Soruna çözüm bulmak, sıkıntıyı geçirmeye çare göstermek.

“Derdim çoktur hangisine yanayım / Gine tazelendi yürek yarası / Ben bu derde nerde *derman bulayım* / Meğer dost elindenn m’ola çaresi.” - (Derdim Çoktur Hangisine Yanayım/ Erzincan)

“Dinle okunan fermanı / *Bulasın* derdine *dermanı* / Terse savurma harmanı / Dane gider yele gardaş.” - (Sana Bir Nasihatım Var / Kars)

“Dinle okunan fermanı / *Bulasın* derdine *dermanı* / Terse savurma harmanı / Dane gider yele gardaş.” - (Sana Bir Nasihatım Var / Kars)

***derman ver-** : Soruna çözüm bulmak, sıkıntıyı geçirmeye çare göstermek

“Hadi leyli leylanı / Mevlam yazmış fermanı / Ya al canım gurtulam / Ya **ver** derde **dermanı**.” - (Bu Dağlar Kömürdendir/ Kars)

***dermana var-** : Soruna çözüm bulmak, sıkıntıyı geçirmeye çare aramak.

“Ana beni gönder gedim ormana / O yar hasta ise **varım dermana**.” - (Ana Beni Gönder Gedim Ormana/ Kars)

***dermanı kal-** : Çözümü başkasında aramak.

“İstanbul’dan gelir ferman / Bende hiç **kalmadı derman** / İki şahit bir de imam / Kıysın nikahımızı dilber.” - (Çifte Konağın Gelini/ Erzincan)

***dert aç-** : Kötü ve zor bir duruma düşürmek.

“Su başı duman oldu / Hallerim yaman oldu / Bana **dert açan** güzel / Ellere derman oldu.” - (Suda Balık Yan Gider / Erzurum)

“Çay başı duman olur / Hallerim yaman olur / Bana **derd açan** güzel / Ellere derman olur.” - (Çayda Balık Yan Gider/ Erzurum)

***dert çek-** : Sıkıntı içinde olmak, üzülmek.

“Arpa çayın kanarı / Açtı söndü feneri / Ben bu **derdi çekemem** / Bölüşek yarı yarı.” - (Çayda Çınar Ağacı/ Ardahan)

“Evleri görünüyor / Gönüldür yeriniyor / **Çekilecek dert** değil / Mevlam sabır veriyor.” - (Evleri Görünüyor/ Elazığ)

“Evleri görünüyor / Gönüldür yeriniyor / **Çekilecek dert** değil / Mevlam sabır veriyor.” - (Hey Güzeller Güzeller / Tunceli)

“Kaşların keman senin / Elinden aman senin / **Derdin** belan **çekmişem** / Bir hayli zaman senin.” - (Kaşların Keman Senin / Elazığ)

“Al elmanın dördünü / Sev yiğidin merdini / Seversen güzelden sev / **Çekme** çirkin **derdini**.” - (Liverimin Kaytanı / Erzurum)

“Al almanın dördünü / Sev yiğidin merdini / Seversen güzel sev / **Çekme** çirkin **derdini**.” - (Al Almanın Dördünü/ Malatya)

dert deş- : Derdini hatırlatıp yeniden üzülmesine yol açmak.

“Un elerler bakış tešte / Felek benim **derdim deşme** / Ki oğlana gönül vermiş / Sevdadır dile düşme.” - (Un Elerler Eleğinen / Erzurum)

dert et- : Bir sorunu veya durumu üzüntü konusu yapmak.

“Keşiş kurban eyledi / Ne hoş bir an eyledi / Yeryüzünde melekler / Hepsi figan eyledi / Figan ederler melekler / Kabul olsun dilekler / Yezit bir *dert eyledi* / O dert beni del eyler / Eyvallah şahım eyvallah eyvallah şahım eyvallah / Hak la ilahe illallah / Eyvallah şahım eyvallah eyvallah şahım eyvallah.” - (Bugün Bize Pir Geldi/ Erzincan)

dert yan- : Derdini sızlanarak anlatmak. Bir şeyden şikâyet etmek, yakınmak.

“Gedin anama deyin / *Derdimi yanana* deyin / Anam meni sorarsa / Günümü gara deyin

dert yaz- : Derdini paylaşmak, anlatmak.

“Sabahtan esdi de bir kanlı sazak / Felek bize kurmuş kötü bir tuzak / Bilmem *derdimizi* kimlere *yazak* / Dağlar bana geri verin gardaşım.” - (Sabahtan Esti De Bir Kanlı Sazak / Erzincan)

“Sabahtan esdi de bir kanlı sazak / Felek bize kurmuş kötü bir tuzak / Bilmem *derdimizi* kimlere *yazak* / Dağlar bana geri verin gardaşım.” - (Sabahtan Esti De Bir Kanlı Sazak / Erzincan)

***dertlere sal-** : Bir sorunu veya durumu üzüntü konusu yapmak.

“Çitin ucu değirmi / Kız adın Güllü değil mi / Beni *dertlere salan* / Senin derdin değil mi.” - (Çitin Ucu Değirmi/ Erzurum)

dertten derde sal- : Bir sorundan veya durumdan başka bir sorun yaratmak.

“Beni *dertten derde saldın* / Şu gönlümü nasıl çaldın / Mecnunum Leylamı buldum / Güzel bu nasıl sevdymiş.” - (Beni Dertten Derde Saldın/ Malatya)

***devran sür-** : Gönlünce yaşamak.

“Ağlamaz gülen bendim / *Devran süren* bendim / Yel vurdu su götürdü / Yıkıldı gönül bendim.” - (Karşıdan Yar Geliyor / Van)

***dilde kal-** : Gizli tutulması gereken bir şeyi söylememek

“Bir zaman da gezdim köyün yolunda / Can çürüttüm kehlân atın belinde / Şimdi *kaldı* düşmanların *dilinde*.” - (Sizin Evler Bizimken De Daldadır/ Kars)

dilden çıkar- : Gizli tutulması gereken bir şeyi söylemek.

“Oğul dinlemez atayı / *Dilden çıkarmaz* hatayı / Pişmeden çiğ yumurtayı / Soydum diyen yalan söyler.” - (Bu Dünyada Muradıma/ Erzurum)

dilden dile düş- : Hakkında dedikodu yapılmak.

“İndim yârin bahçesine gül açılmış gül güle / Yanakları al al olmuş haber verin
bülbüle / Ben seni sevdim seveli *düşmüşüm dilden dile.*” - (İndim Yarın
Bahçesine Gül Açılmış Gül Güle/ Elazığ)

dile dolan- : Aynı şeyi durmadan ve her yerde tekrarlamak.

“Yel eser gök bulanır / Göz yaş kirpik sulanır / Ben derdimi diyemem / Dilim *dile
dolanır.*” - (Yel Eser Kum Savrulur / Elazığ)

dile düş- : Hakkında dedikodu yapılmak.

“Un elerler bakış teşte / Felek benim derdim deşme / Ki oğlana gönül vermiş /
Sevdadır *dile düşme.*” - (Un Elerler Eleğinen / Erzurum)

“Çini tabakta vişne / Oğlan ardıma düşme / Beni sana vermezler / Nafile *dile
düşme.*” - (Bugün Ben Bir Güzel Gördüm/ Erzincan)

“Bugün ben bir güzel gördüm / Cennet kadını kadını / Desem *dile düşürürler /
Demem adını adını.*” - (Bugün Ben Bir Güzel Gördüm/ Erzincan)

dile gel- : Konuşma kudreti, yeteneği, olmayan varlık konuşmak, dillenmek, lisana
gelmek. Dile düşmek.

“Bağa gel bostana gel / *Dile gel* destana gel / Anan izin vermezse / Yalandan
hastalan gel.” - (Bağa Gel Bostana Gel / Orta Anadolu)

“Ohu kuşlar *dile gelsin* / Hoş nefesin zile gelsin / Yârim güle güle gelsin / Sen
çalanda sazı bülbül / Sazı bülbül sazı bülbül.” - (Baharın Gülşen Çağında/ Kars)

***dilinden bal ak-** : Çok tatlı konuşmak.

“Belle beni bellerinen / Akan giden sellerinen / Nennide de uyut beni / O *bal
akan dillerinden.*” - (Belle Beni Bellerinen/ Erzurum)

***dilinden kurtul-** : Bir kimsenin sitem, eleştiri ve sataşmalarından kurtulmak.

“Giderem elinizden / Kondura vurma hanım tanırırlar / *Kurtulam dilinizden* / Püskülün
eğme canım tanırırlar.” - (Erzurum Ellerinde/ Van)

dilinden kurtulama- : Sürekli olarak bir kimsenin sitem, eleştiri ve sataşmalarına
uğramak.

“Bir yar getirmişim Tercan elinden / Gaçıp *gurtulamadım* ikrar *dilinden.*” - (Bir
Yar Getirmişim Tercan Elinden/ Erzincan)

diline düş- : Hakkında dedikodu yapılmak.

“Aldım çantamı elime / Çıktım gurbetin yoluna / Böyle bilseydim sevmezdim / *Düşüm alevin diline.*” - (Kara Tiren Gelmez M’ola / Malatya)

***diline nağme düş-** : Sürekli bir şeyler söylemek.

“Bayram gelip elime elimize / *Nağme düşüp dilime dilimize.*” - (Bayram Gelip Elime Elimize/ Kars)

dillere destan ol- : Herkes tarafından konuşulur olmak.

“Ay aydıdır varamam / *Dile de destan olamam* / Ay buluda girende / Bağlasalar duramam.” - (Ay Aydıdır Ayılmaz/ Erzurum)

dillere düş- : Hakkında dedikodu yapılmak.

“Yardan ayrılan üz gülmez / Serhoş olan sözün bilmez / Yar adını desem olmaz / *Düşer dillere* dillere.” - (Esme Seher Yeli Esme/ Hakkari)

“Birin bilir birin bilmez / Bu dünya kimseye kalmaz / Yar ismini ansam olmaz / *Düşer dillere* dillere.” - (Tutam Yar Elinden Tutam / Erzurum)

dilleri dür dök- : Kandırmak, inandırmak veya yararlanmak için tatlı sözler söylemek.

“Hurileri raksa salar / Gözlerinden sürme talar / Şahların tacını çalar / *Dür döker dillerin* senin.” - (Aşıhların Ahlin Alır/ Erzurum)

***din imanı yok** : Acımasız olmak.

“Sarı kızın ayağında yemeni / Yaz gelince gezer çayır çemeni / Sarı kızın *yoktur dini imanı* / Hangi dağın maralısan sarı kız.” - (Sarı Kız Dediğin Bir İnce Kızıdır / Erzurum)

“Sarı kızın ayağında yemeni / Yaz gelince gezer çayır çemeni / Sarı kızın *yoktur dini imanı* / Hangi dağın maralısan sarı kız.” - (Sarı Kız Dediğin Bir İnce Kızıdır / Erzurum)

divane ol- : Bir şeye çok düşkün olmak.

“Yârimi sorarsan bilenim yoktur / O yârin yanından gelenim yoktur / *Divane olmuşam* gülenim yoktur.” - (Bir Samavar Almışam Silenim Yoktur/ Kars)

“Yandım gardaş yandım ben yana yana / Derdine düştüm de *oldum divane* / Zalim felek nasıl kıydın o cana / Dağlar bana geri verin gardaşım.” - (Sabahtan Esti De Bir Kanlı Sazak / Erzincan)

“Yandım gardaş yandım ben yana yana / Derdine düştüm de *oldum divane* / Zalim felek nasıl kıydın o cana / Dağlar bana geri verin gardaşım.” - (Sabahtan Esti De Bir Kanlı Sazak / Erzincan)

diz kır- : Dizlerini yere koyarak oturmak.

“El vurma *diz kırma* yüreğim yaralı / Beni baştan çıkartan o göz karalı.” - (Bağa Vardım Nar İçin/ Bitlis)

***dizinde derman olma-** : Yorgunluktan güçsüzleşmek.

“Beni sorma bana ben ben değilim / Bir ben vardır bende benden içeru / Seni ben severim candan içeru / Yolun vardır bu erkandan içeru / Kesildi takatim *dizde derman yok* / Bu ne mezheb imiş dinden içeru.” - (Beni Sorma Bana Ben Ben Değilem/ Erzurum)

***doğru yoldan şaş-** : Doğru yoldan ayrılmak.

“Yüce dağ başından aşırdın beni / Tükenmez derdlere düşürden beni / Madem soysuz bende göynün yoğudu / Niye *doğru yoldan şaşırdın* beni.” - (Bir Ay Doğar İlk Akşamdan Geceden/ Malatya)

***dostluğu kes-** : İlgisi kalmamak, ayrılmak.

“Bilirsen mi sennen niye küsmüşem / Bahmadın üzüm size gelende / Ona göre bu *dostluğu kesmişem* / Kem bahırsan üzbe üze gelende.” - (Bilirsen Mi Sennen Niye Küsmüşem/ Kars)

***dört yanını al-** : Her tarafı kaplamak.

“Şerden şerbet ezerler / İnce tül bentten süzerler / *Dört yanım almış* güzeller / Bir bi yandan bir bi yandan.” - (Bugün Yardan Haber Geldi/ Malatya)

***dudağından bal ak-** : Çok tatlı konuşmak.

“Ayvaz gelir otağından / *Ballar akar dudağından* / Kaymak yalar tabağından / Ah boran mı kış mıdır Ayvaz / Leyli leyli leyli leyli / Leyli leyli leyli leyli / Vay boran mı kış mıdır Ayvaz / Han Ayvaz han Ayvaz ey.” - (Ayvaz Gelir Otağından/ Kars)

dünür git- : Evlenecek kimse için kız istemeye gitmek.

“Başında mor valalar / Yüreğimi paralar / Aslı'ya *dünür getmiş* / Korkarım ki alalar.” - (Aslıhan/ Ağrı)

dünyayı başına yık- : Harap etmek, zor durumda bırakmak.

“*Dünyamı başıma yıktın* / Han evimi harap ettin / Genç ömrümü sen tükettin / Güzel bu nasıl sevdaymış.” - (Beni Dertten Derde Saldın/ Malatya)

***düşmanı çatla-** : Aşırı derecede kıskanmak.

“Dam üstedir damımız / Goşadır harmanımız / *Çatlasın düşmanımız.*” - (Dam Üste Dam Öreler/ Kars)

***düşüne gir-** : Rüya görmek.

“Kimler *düşüme girdiler* / Dal misali devirdiler / Gam yüküydüm çevirdiler / Gözden akan yaşa beni.” - (Etiler Dost Nazarında/ İç Anadolu)

***ecel kapıyı çal-** : Eceli gelmek.

“Erisin dağların karı / Geçti ömrümün baharı / *Ecel kapımı çalmadan* / Durma gel gönlümün varı.” - (Bunca Kahır Bunca Derdi/ Erzincan)

***ecel tasını iç-** : Ölmek.

“Evden barktan geçeceksin / *Ecel tasın içeceksin* / Ne ektinse biçeceksin / Aldanma gönül aldanma.” - (Bu Dünyanın Devranına/ Tunceli)

eceli gel- : Ölümü veya yok olması kaçınılmaz duruma gelmek.

“Suda balık yan gider / Açma yaram kan gider / Buna tabip neylesin / *Ecel gelmiş* can gider.” - (Suda Balık Yan Gider / Erzurum)

“Lütfi hey der ölüm kader / *Gelmiş ecel* beni bekler / Buraya gelenler gider / Gitmeme çare mi var.” - (Körlenme Ey İnsanoğlu / Erzurum)

el aç- : Başkasının yardımını isteyecek durumda olmak.

“Çini tabakta bal var / Oğlan anama yalvar / Eğer anam vermezse / *El aç* Allah’a yalvar
Oğlan boynuma dolan.” - (Kaleden İniş M’olur / Orta Anadolu)

“Çini tabakta bal var / Oğlan anama yalvar / Eğer anam vermezse / *El aç* Allaha yalvar.” - (Al Şalım Mavi Şalım/ Erzurum)

el al- : Bir sanatı yapmak için ustanın iznini almak.

“Bacada yatan oğlan / Gömleği keten oğlan / Sevdiğini *el almış* / Habersiz yatan oğlan.” - (Bacadan Gel Bacadan/ Ağrı)

el at- : Birisinin işine karışmak, müdahale etmek.

“Hosta’ya geldi geçti / *El attım* saçı geldi / Keşke atmaz olaydım / Ardakan göçü geldi.” - (Hostanın Bademleri / Erzincan)

el et- : Bir kimseyi el işaretiyle çağırmak.

“Dağ başında durursan / Sen bana söz vurursan / Her nerede arz etsem / *El etsem* ben gelirsən.” - (Bir Elinde Nargile/ Erzurum)

“Çimenli bahçede ne salınırsın / *El etmem* göz etmem ne alınırsın.” - (Çimenli Bahçede Bulgur Eliyor/ Erzurum)

“Dam başında durursun / Ne cilveli yürürsün / Kurban olam huyuna / **El etmeden** gelirsin.” - (Dama Kurdum Çatmayı/ Malatya)

“Olaydım onlara ikbal-i yaver / **El etse** sevdiğim acep el ne der / Bilmem tecelli mi yoksa ki kader / Beni bir vefasız yara yazmışlar.” - (Ervah-ı Ezelde Levh-i Kalemde/ Erzincan)

***el sözüne uy-** : Başkalarının yönlendirmesiyle hareket etmek.

“Küçük yaşta aldım sazı elime / Dertli dertli vurduğum sazın teline / Uyma dedim **uydun eller sözüne.**” - (küçük Yaşta Aldım Sazı Elime / Orta Anadolu)

“Çimene basma yârim / Anadan yosma yârim / **Uyup** da **el sözüne** / Selamın kesme yârim.” - (Çimene Basma Yarım/ Erzurum)

***(gurbet) ele ver-** : Yabancı bir kimseyle evlendirmek.

“Dama çıkma görürler / Yolunca gül dererler / Burahılar hayındır / Bizi **ele verirler.**” - (Dama Kurdum Çatmayı/ Malatya)

elinden bir şey gelme- : Çaresizlikten veya yeteneksizlikten bir iş yapamamak.

“Ceylanı sorarsan Kars’ın elinden / Men neler çekmişem onun elinden / Çaresizem **bir şey gelmez elinden.**” - (Bir Samavar Almışam Silenim Yoktur/ Kars)

***elinden çek-** : Çok zahmet çekmek, üzülme.

“Ceylanı sorarsan Kars’ın elinden / Men neler **çekmişem** onun **elinden** / Çaresizem bir şey gelmez elimden.” - (Bir Samavar Almışam Silenim Yoktur/ Kars)

elinden git- : Kaybetmek, kaçırmak.

“Ekin ekdim gül bitdi / Dalında bülbül ötdü / Ötme bülbülüm ötme / Yârim **elinden gitti.**” - (Bir Ay Doğdu Odadan/ Hakkari)

elinden kurtul- : Birinden kaçmayı başarmak.

“Su kenarı pıtırak / At minderi oturak / Sen al meni men seni / El **elinden gurtulak.**” - (Ah Le Ana Le Ana/ Van)

elinden tut- : Yardım etmek.

“Garibem vatanım yoktur / **Elimden tutanım** yoktur / Düşmüşem gurbet ellere / Arayıp soranım yoktur.” - (Ayvanın Altından Geçtim/ Van)

***esamesini sildir-** : Kendisine değer verilmemek, adı anılmamak.

“Oğlan seni öldürürler / Ocağını söndürürler / *Esameni sildirirler* / Öldürürler seni oğlan.” - (Çifte Konağın Gelini/ Erzincan)

esir et- : Tutsak durumuna getirmek.

“Bebek beni hal eyledi / *Esir etti* mal eyledi / Bir kapıya kul eyledi / Aldı aklım del eyledi.” - (Bebeğin Beşiği Çamdan/ Elazığ)

ettiğini çek- : Yaptığı kötü davranışın karşılığını görmek.

“Karanfil eker misin / Balınan şeker misin / Yar bana *ettiğini* / Sen olsan *çeker* misin.” - (Karanfil Ocak Ocak/ Orta Anadolu)

***evini yık-** : Harap etmek, zor durumda bırakmak.

“Yarı sarı kavun dilimi / Oğlan *yıkma evimi* / Sen bükersin belimi / Gönder gelsin sevgilimi gülümü.” - (kalede Kavun Yerler / Elazığ)

***felek vur-** : Talihten yakınmak, şanstan ümidini kesmek.

“Ezelden olmuşum gamlar düşkünü / Ben feleğe mihnet etmem müşkülü / Canan ne beklersin elin köşkünü / *Felek* bir gün *vurur* ya berbad eyler.” - (Kömür Gözlüm Ateşine Düşeli / Erzurum)

***ferman gel-** : Padişah tarafından herhangi bir konuda emir verilmek.

“İstanbul’dan *gelir ferman* / Bende hiç kalmadı derman / İki şahit bir de imam / Kıysın nikahımızı dilber.” - (Çifte Konağın Gelini/ Erzincan)

***ferman okut-** : Siz nasıl isterseniz öyle olsun' anlamında kullanılan bir söz.

“Güldürür yüze devranı / Bir gün *okutur fermanı* / Bulaman derde dermanı / Aldanma gönül aldanma.” - (Bu Dünyanın Devranına/ Tunceli)

gada al- : Derdini, sıkıntısını, kederini almak.

“Sarı kız dediğin bir ince kızdır / Babası bezirgan geydiği bezdir / Beş yüz lira verdim dediler azdır / Di gel di gel *gadan alim* sarı kız.” - (Sarı Kız Dediğin Bir İnce Kızdır / Erzurum)

“Sarı kız dediğin bir ince kızdır / Babası bezirgan geydiği bezdir / Beş yüz lira verdim dediler azdır / Di gel di gel *gadan alim* sarı kız.” - (Sarı Kız Dediğin Bir İnce Kızdır / Erzurum)

“Ay gız hayranın olam / Ay gız gurbanın olam / Oğlan hayranın olam / Oğlan kurbanın olam / Gidersen yola salam / Galasan *gadan alam.*” - (Bağa Girdim Üzüme/ Kars)

***gada ol-** : Dert, sıkıntı, keder olmak.

“Gadan *olayım gadan* / Atma beni aradan.” - (Haziran’ı Temmuz’u Getirdik Dize / Erzurum)

gafletten uyan- : Bilgisizlikten kurturmak.

“Dayan koç Köroğlu dayan / Gizli sırlar oldu beyan / Yatmışsan *gafletten uyan* / Gördüğün düş müdür Ayvaz / Leyli leyli leyli leyli / Leyli leyli leyli leyli / Vay boran mı kış mıdır Ayvaz / Han Ayvaz han Ayvaz ey.” - (Ayvaz Gelir Otağından/ Kars)

gam ye- : Tasa etmek, kaygılanmak, üzülmek.

“Su gelir taş değer / Kırpikler kaşa değer / *Gam yeme* nazlı yârim / Bir gün baş başa değer.” - (Susuz Yerin Bülbülü / Erzurum)

garip düş- : Yadırgamak, tuhaf ve anlaşılmaz olarak nitelemek.

“Ayvanın altından geçtim / Eğildim suyundan içtim / Ben bu yere *garip düştüm.*” - (Ayvanın Altından Geçtim/Van)

***gelin git-** : Evlenmek.

“Atı getirselere ata binemem / Ellerin köyüne *gelin gidemem.*” - (Kurdular Ocak Taşını / Erzincan)

göğüs ger- : Bir güçlüğe karşı koymak, dayanmak.

“Dünya umuruna meylini verme / Sen de kurtulmazsın ecel elinden / Ben filanım deyi *göğsünü germe* / Sen de kurtulmazsın ecel elinden.” - (Dünya Umuruna Meylini Verme/ Malatya)

gölge düş- : Bir şeyin değerini veya ününü azaltacak işler yapmak.

“Şu dağın ardı meşe / Gün aşı *gölge düşe* / Beni yardan ayıranın / Evine şivan düşe.” - (Şu Dağın Ardı Meşe / Erzincan)

gölge et- : İşğe engel olmak

“Ben bir kavak yol üstüne biterim / Gelip gidenlere *gölge ederim.*” - (Ben Bir Kavak Yol Üstüne Ederim/ Erzurum)

gölge ol- : Adı sanı pek duyulmamak, ön plana çıkamamak, daha az ünlü olmak.

“Yâri yolladım yola / Gözleri dola dola / Tanrım bir bulut gönder / Yârime *gölge ola.*” - (Hostanın Bademleri / Erzincan)

gönlü aldan- : Kandırılmak.

“Bu dünyanın devranına / *Aldanma gönlü aldanma* / Zilli canlı kervanına / *Aldanma gönlü aldanma.*” - (Bu Dünyanın Devranına/ Tunceli)

“Bilir misin neden nesin / Bir gün kesilecek sesin / Çürür cisminle kafesin / **Aldanma gönlü aldanma.**” - (Bu Dünyanın Devranına/ Tunceli)

“Evden barktan geçeceksin / Ecel tasın içeceksin / Ne ektinse biçeceksin / **Aldanma gönlü aldanma.**” - (Bu Dünyanın Devranına/ Tunceli)

“Cafer sözünü kısa kes / Kemalata eyle heves / Menzil almaz tamah nekes / **Aldanma gönlü aldanma.**” - (Bu Dünyanın Devranına/ Tunceli)

“Gelmemişken ölüm cana / Ağla yalvar yana yana / Haktan yardım olsun sana / **Aldanma gönlü aldanma.**” - (Bu Dünyanın Devranına/ Tunceli)

***gönlü bağı ol-** : Bağlanmak, aşık olmak.

“Geliyor hele hele / Gönlüm geçmez hiç ele / **Göynüm** kökünden **bağı** / Leyli gibi güzele.” - (Kara Tavuk Cücüğü/ Kahramanmaraş)

gönlü çek- : İmrenip istemek.

“Kavak uzanır gider / Gönlü bezenir gider / **Gönlü çekmeyen** kızın / Ömrü uzanır gider.” - (Kavak Uzanır Gider / Erzurum)

gönlü düş- : Aşık olmak.

“Seher vakti kalkan kervan / İniler de zarlanır / Bir güzele **düşen gönlü** / Çiçeklenir korulanır.” - (Seher Vakti Kalkan Kervan / Erzincan)

“Seher vakti kalkan kervan / İniler de zarlanır / Bir güzele **düşen gönlü** / Çiçeklenir korulanır.” - (Seher Vakti Kalkan Kervan / Erzincan)

“Bir daş attım çaya düştü / Çaydan bir çift suna uçu / Menim **könlüm** sene **düştü** / Senin könlün kime düştü.” - (Amman Avcı Vurma Meni/ Iğdır)

“Bir daş attım çaya düştü / Çaydan bir çift suna uçu / Menim könlüm sene düştü / Senin **könlün** kime **düştü.**” - (Amman Avcı Vurma Meni/ Iğdır)

“Bir taş attım çaya düştü / Çaydan çift güvercin uçu / Benim **gönlüm** sana **düştü.**” - (Bir Taş Attım Çaya Düştü/ Elazığ)

gönlü eylen- : Mutlu, neşeli vakit geçirmek.

“Bülbül ne yatarsın sarp kayalarda / Erenler kol kurmuş yola gidelim / Çirkin sevmeyinen **gönlü eğlenmez** / Güzeli bol olan yere gidelim / Benim efendim aziz sultanım.” - (Bülbül Ne Yatarsın Sarp Kayalarda/ Erzincan)

“Başı pare pare / Duman eylenir mi / Bana diyorlar ki / **Gönül eylenir** mi.” -
(Başı Pare Pare Dumanlı Dağlar/ Erzincan)

gönlü gamla dol- : Sıkıntı, üzüntü çekmek.

“Ekinler boyun atmış / N’ola n’ola kız n’ola / Gözüm beni aldatmış / **Gönlüm gamlarla dola.**” - (Haziran’ı Temmuz’u Getirdik Dize / Erzurum)

gönlü git- :Gönlü başkasına kaymak.

“Eğer ikrar iman ise / Sen de çek benden öçürü / Amman amman ağbabaya / **Gönül gider** bir sevdaya.” - (Çektiğim Cevr İle Cefa/ Malatya)

gönlü gül- :İçi içine sığmamak.

“**Gönlüm güler** elim güler güzel civan / Çalar tarı çalar sazı güller eller gülü.” -
(Bayram Gelip Elime Elimize/ Kars)

gönlü hoş ol- : Birinin dileğini yerine getirerek onu sevindirmek.

“Dün gece yar hanesinde / Yastığım bir taş idi / Altım çamur üstüm yağmur / Gine **gönlüm hoş** idi.” - (Dün Gece Yar Hanesinde/ Erzurum)

gönlü kal- : İsteyip de edinemediği bir şeyi istemekten vazgeçmemek.

“Ala tazı görünüyor burundan / Yar üşümüş gızınıyor fırından / **Gönlüm kaldı** üç güzelin birinden / Hangisinden yadeyleyim gönlümü.” - (Örene Vardım Da Ören Höyüğü/ Malatya)

gönlü ol- : Sevip istemek, razı olmak.

“Su göydüm su tasına / Avlının ortasına / Eğer **göynüm varise** / Gel atın terkesine.” - (Su Goydum Su Tasına / Erzurum)

“Meğer **gönlün var** bende / Dolan sevdiğim dolan / Mendilim kaldı sende / Sevdası kızdand olan.” - (Al At’ta Yeşil Kolan/ Erzurum)

“Harmandadır babası / Elindedir yabası / Kızın **gönlü varımış** / Vermez zalim babası.” - (Dağda Küze Endirdim/ Kars)

“Şah Hatayi’ m hana söyler / Sırrı süphan’a söyler / Bu yola **gönlü olmayan** / Yüz bin defa mana söyler.” - (Kalksın Semaha Kalksın / Tunceli)

gönlü olma- : Sevip istememek.

“Yüce dağ başından aşırдын beni / Tükenmez derdlere düşürden beni / Madem soysuz bende **göynün yoğudu** / Niye doğru yoldan şaşırдын beni.” - (Bir Ay Doğar İlk Akşamdan Gecedan/ Malatya)

***gönlü sev-** : Aşık olmak.

“Çıktım kerpiç duvara / Meyil verdim o yâre / Keşke vermez olaydım / *Gönlüm sevdi* ne çare.” - (Çıktım Kerpiç Duvara/ Erzurum)

***gönlü uç-** : Sevgisi yok olmak.

“Yüce dağ başından indiremedim / *Uçtu* deli *gönül* konduramadım / Bir elimde divit bir elimde kalem / Şu yarın aklını kandıramadım.” - (Sarı Çiçek Sarartıyor dağları / Malatya)

“Yüce dağ başından indiremedim / *Uçtu* deli *gönül* konduramadım / Bir elimde divit bir elimde kalem / Şu yarın aklını kandıramadım.” - (Sarı Çiçek Sarartıyor dağları / Malatya)

***gönlü yaralı ol-** : Çok acı çekmek.

“Felek beni koydu *gönlü yaralı* / Kesildi kismetim düştü aralı / Laçın vurmuş turna gibi yaralı / Bölenmişem kızıl kana sevdiğim.” - (Sennen Ayrı Bu Dünyayı Neylerem / Kars)

“Felek beni koydu *gönlü yaralı* / Kesildi kismetim düştü aralı / Laçın vurmuş turna gibi yaralı / Bölenmişem kızıl kana sevdiğim.” - (Sennen Ayrı Bu Dünyayı Neylerem / Kars)

gönlü yaşlı : Çok acı çekmek.

“Has bahçede kırmızı gül destedir / Benim sevdiceğim daha yosmadır / Nice oldu haber gelmedi yardan / Kendim gurbet elde *gönlüm yastadır*.” - (Karanfili Gül Dalına Değende / Erzurum)

gönlü düş- : Aşık olmak.

“Mavi yelek mor düğme / Gine düştün gönlüme / Her *gönlüme düşende* / Kan damlar yüreğime.” - (Mavi Yelek Mor Düğme / Erzurum)

“Mavi yelek mor düğme / Gine düştün gönlüme / Her *gönlüme düşende* / Kan damlar yüreğime.” - (Mavi Yelek Mor Düğme / Erzurum)

gönlünü bağla- : Aşık olmak, sevdalanmak.

“Vardım kiliseye baktım haçına / *Gönlümü bağladım* sırma saçına / Gel seni götürem İslam içine.” - (Ahçıği Yolladım Urum Eline/ Elazığ)

gönlünü bulandır- : Karışık sevgi beslemek.

“Havuzu dolandırma / Suyunu bulandırma / Pek de güzel değilsin / *Göynümü bulandırma*.” - (Su Gelir Bulanarak / Orta Anadolu)

gönlünü çal- : Kalbini çalmak.

“Beni dertten derde saldın / Şu **gönlümü** nasıl **çaldın** / Mecnunum Leylamı buldum / Güzel bu nasıl sevdaymış.” - (Beni Dertten Derde Saldın/ Malatya)

gönlünü eyle- :

“Sensiz garip gönlüm karar eylemez / Eser bad-ı saba zilfin ırganmaz / Sen gidersen dertli **gönlüm eylenez** / Dedim ver bergüzar telinden dilber.” - (Sabahtan Cemalin Seyran Eyledim/ Malatya)

“Ya ben ağlayamam kimler ağlasın / Bu garip **gönlümü** kimler **eğlesin**.” - (Eğin’in Altından Akan Fırat’tır/ Erzincan)

“Ya ben ağlamayım kimler ağlasın / Şu garip **gönlümü** kimler **eylesin** – (Eğin Dedikleri Bir Küçük Şehir/ Erzincan)

gönlünü et- : Birini razı ve hoşnut etmek

“Sarı çiçek sarartıyor dağları / Kırmızı gül kızartıyor bağları / Yeni gelmiş sarılmanın çağları / **Edemedim** mor beliklim **gönlünü**.” - (Sarı Çiçek Sarartıyor Dağları / Malatya)

gönlünü hoş et- : Birinin dileğini yerine getirerek onu sevindirmek.

“Sümmaniyem ya rab **gönlüm hoş eyle** / Ya sabır ver ya da başım taş eyle / Ya bir çift kanat ver ya bir kuş eyle / Tez ulaşam yar bağında talan var.” - (Ben Razi Değilem Hicrana Gama/ Erzurum)

gönlünü kaptır- : Aşık olmak.

“Akçadağ’ın düzüne / Buğday ektim yüzüne / Ben **gönlümü kaptırdım** / Bir hayının kızına.” - (Akçadağ’ın Düzüne/ Malatya)

gönlünü kır- : Üzmek, acı çektirmek.

“Bala seni de özgesine verdiler ay balam verdiler / Verdiler de şu **gönlümü kırdılar** ay balam kırdılar.” - (Sizin Evler Bizimken De Daldadır/ Kars)

***gönlünü yak-** : Bir kimseye büyük bir acı çektirmek.

“Ağlamaz gülen bendim / Devran süren bendim / Yel vurdu su götürdü / **Yıkıldı gönül** bendim.” - (Karşıdan Yar Geliyor / Van)

gönlünün kuşu uç- :

“Talibi’nin deyişleri / Aktı didemin yaşları / **Uçtu gönlümün kuşları** / Her biri bir dala gider / Dala gider dala gider / Her biri bir dala gider.” - (Buna Devr-i Dünya Derler/ Kars)

gönlünün pası silin- :

“Köroğlu dünyada çekmedi yası / Silindi **gönlüm kalmadı pası** / Atlası kumaşı libası / Kargıyınan ölmemize ne kaldı.” - (İsabali Dinle Benim Sözümü / Kars)

gönül al- : Kırılan bir kimseyi güzel bir davranışla hoşnut etmek.

“Al elma **gönül alma** / Allanıp yenil alma / Seni yâre yolladım / Kazandım gönül alma.” - (Al Alma Gönül Alma/ Kars)

“Al elma gönül alma / Allanıp yenil alma / Seni yâre yolladım / Kazandım **gönül alma** – (Al Alma Gönül Alma/ Kars)

“Meni yâda salsana yar / Şu **gönlümü alsana** yar / A ceyran sevgilim / Mehriban sevgilim / Sırrımı bilmedin bilmedin yar yar.” - (Bahçalara Geldi Bahar/ Kars)

gönül bağla- : Severe bağlanmak, içten sevmek, âşık olmak.

“Sene **könül bağladım** / Çaylar kimi çayledim / Ben seni bir duygu tek / Üreğimde sakladım.” - (Maral Gezer Dağ Üste / Kars)

gönül ver- : Sevmek, âşık olmak. Bir şeyi sevmeye, istemeye veya yapmaya içten yönelmek, eğinmek, meyletmek. Düşkün olmak.

“Bizim bağın başine / Mendil serdim daşine / Adam **gönül verür** mi / Mektep arkadaşine.” - (Bizim Bağlar Buradır/ Erzincan)

“Bugün ayın onudur / Yüküm buğday unudur / Evliye **gönül verme** / Eve gider unudur.” - (Kavurma Koydum Tasa / Erzurum)

“Sevenlere **gönül verdim** / Yola çevirdiler beni / Damla bile debilidim / Göle çevirdiler beni -
(Sevenlere Gönül Verdim/ Erzincan)

“Canana **gönül vereli** ben candan usandım / Hem düşeliden derdime dermandan usandım.” - (Seyreyle Güzel Kudret-i Mevla Neler Eyler/ Erzurum)

“Un elerler bakış teşte / Felek benim derdim deşme / Ki oğlana **gönül vermiş** / Sevdadır dile düşme.” - (Un Elerler Eleğinen / Erzurum)

“Bağa girdim bağbanını görmedim / Deste tutup gülden çelenk dermedim / En güzeli görüp **könül vermedim.**” - (Bağa Girdim Bağbanını Görmedim/ Kars)

“Söğüt uzanır gider / Dal dal bezenir gider / **Gönül vermeyen** kızlar / Günah kazanır gider.” - (Bir İnce Yağmur Yağar/ Erzurum)

gönül yık- : Birini çok üzecek bir davranışta bulunmak, gücendirmek, gönül kırmak.

“Kadir mevlam senin hikmetin çoktur / Bir kul gördüm mermer taştan içerü / Kalbi kırıp **gönül yıkıcı** olma / Bir gün olup yandırırılar yara yardan içerü.” - (Kalksak Bu Yerlerden Hicret Eylesek / Erzurum)

göresi gel- : Görmek isteğini duymak, özlemle görmek istemek, özlemek.

“Derelerin oylumu / Eğri koydun boynumu / Gine **göresim geldi** / Kara gözlü yârimi.” - (Dereler Buz Bağladı/ Doğu Anadolu)

***göz değ-** : Nazara uğramak.

“Evleri yakın yârim / Çık sallan bakim yârim / Uzun boyan **göz değer** / Hamayıl takım yârim.” - (Can Maral Can/ Kars)

***göz et-** : Bir kimseyi göz işaretiyle çağırmak.

“Çimenli bahçede ne salınırsın / El etmem **göz etmem** ne alınırsın.” - (Çimenli Bahçede Bulgur Eliyor/ Erzurum)

göz süz- : Dikkatle ve hissettirmeden bakışlarla kontrol altında tutmak.

“Yayığımı kurdum düze / Ela **gözler süze** süze / Gaynanam geldi mi size – (Yayığımı Kurdum Düze / Erzurum)

“Bilmem nasıl güzeller / Güzeller ağlarlar / **Gözlerini süzerler** / Gülmezler ağlarlar.” - (Yaylasından İnmişler / Kars)

gözleri dol- : Ağlayacak kadar duygulanmak.

“Yâri yolladım yola / **Gözleri dola** dola / Tanrım bir bulut gönder / Yârime gölge ola.” - (Hostanın Bademleri / Erzincan)

gözleri kan ağla- : Büyük bir üzüntü içinde bulunmak.

“Elif benim ezberim de / **Kan ağlıyor gözlerim** / Ölenecek ben yârin de / Yollarını gözlerim.” - (Elif Dedim Be Dedim/ Erzincan)

***gözlerinin yaşı kuru-** : Çok aşırı derecede ağlamak.

“Ganmaz deli gönül ganmaz / Akar **gözlerimin yaşı gurumaz** / Senden geru benim fikrim yürümez / Aziz oldum güzellere beğ iken.” - (Şu Yalan Dünyaya Geldim Geleli / Tunceli)

gözün aydın : Sevinçli bir olay dolayısıyla kullanılan bir kutlama sözü.

“Beğim **gözün aydın olsun** / Bugün ömrüm tazelendi / Bu sesi nazlı yüzünden / Dil dudaklar mezelendi.” - (Bebeğim Gözün Aydın Olsun/ Kars)

“Kalelerden inen yok / Halin nedir diyen yok / Yârim gurbetten gelmiş / **Gözün aydın** diyen yok.” - (Kalenin Bedenleri / Muş)

gözü kal- : Elde edemediği bir şeyi kıskanmak.

“Devem düzde kaldı / Yüküm o elde kaldı / Oğlana kan bulamış / **Gözüm** o elde **kaldı.**” - (Pencereden Taş Gelir/ Erzincan)

“Su yolunda su yolunda / Galaylı bakraç kolunda / Gurban olam pınar sana / **Gözüm galdı** yar yolunda.” - (Çıkdım Dağların Başına/ Malatya)

gözü kan ağla- : Büyük bir üzüntü içinde bulunmak.

“Başı pare pare dumanlı dağlar / Dilim söyler amma **gözüm kan ağlar** / Şol güzel yar ilen sürdüğüm demler / Her sabah her sabah sen egle beni.” - (Canım Kırat Gözüm Kırat/ Elazığ)

gözü kork- : Daha önce geçirdiği kötü bir denemeden sonra birinden veya bir şeyden zarar gelebileceği kanısına varmak.

“Sabah namazında kalktım Kozan’dan / **Gözüm korktu** Hızan oğlu Hızan’dan / Kör olmuş kahyası düşmüş izandan.” - (Sabah Namazında Kalktım Kozan’dan/ Erzincan)

gözü ol- : Bir şeyi ele geçirmek isteği beslemek.

“Ay dağlar sende **gözüm var** / Ay menderde dözüm var / Haber versin yar gelsin / Ay yüreğimde sözüm var.” - (Ay Dağlar Sende Gözüm Var/ Kars)

“Ay sallanıp geden yar / Getme getme sözüm var / Goy bir bakim doyunca / Gözlerinde **gözüm var.**” - (Ay Sallanıp Geden Yar/ Kars)

gözü olma- : Bir şeyi ele geçirmek isteği beslemek.

“Bağa girdim üzüm yok / El yârinde **gözüm yok** / Ne dedim de küstürdüm / Benim yâre sözüm yok.” - (Bağa Girdim Üzüme/Orta Anadolu)

gözüm üste : Belirtilen istekleri içtenlikle yapmayı kabul etmeyi anlatan bir söz.

“Sabahtan kalktım hasteyem haste / Doldur bir bade koy dizim üste / Doldur bir bade koy dizim üste / Her ne istersen sağ **gözüm üste.**” - (Sabahtan kalktım Semaver Kurdum / Kars)

“Sabahtan kalktım hasteyem haste / Doldur bir bade koy dizim üste / Doldur bir bade koy dizim üste / Her ne istersen sağ **gözüm üste.**” - (Sabahtan kalktım Semaver Kurdum / Kars)

gözüne uyku gir- : Uyuyamamak, uykusuz kalmak.

“Geceleri *uyku girmez gözüme* / Zalım yastık diken oldu gözüme / Uyuma dedim uydun eller sözüne.” - (Keklik Gibi Kanadımı Süzmedim / Erzincan)

gözüne uyku girme- : Uyuyamamak, uykusuz kalmak.

“Baş koydum yârin dizine / *Uykular girmez gözüme* / Ağ ellerin sür yüzüme / Bir bi yandan bir bi yandan.” - (Bugün Yardan Haber Geldi/ Malatya)

gözünü kes- : Başarabileceğini ummak.

“*Gözün kesme* gözümden / Hekatımla sözümden / Yar yadından oynasır / Aklım getti özümden.” - (Bahçalarda Barım Var/ Iğdır)

gözünü sev- : Birinden bir şey isteneceği zaman kullanılan söz.

“Esmer amman amman amman / Vurulmuşum halim yaman / Çok içmişim başım duman / Ağam piyale vaktidir / Paşam piyale vaktidir / *Gözünü sevdiğim* saki / Doldur ver bade vaktidir.” - (Dağlarda Meşelerde/ Elazığ)

gözünü süz- : Baygın ve anlamlı bakmak.

“Kemend olmuş zülfün bize / Ela *gözler süze* süze / Yazılmıştır alnımıza / Hasret kalemi kalemi.” - (Dost Eline Giden Durnam/ Malatya)

***gözünün yaşı sel ol-** : Çok ağlamak.

“Bülbül ah eyleyip kanlar ağladı / *Çeşnim yaşı sel sel oldu* çağladı / Ölüm geldi çevre yanıma bağladı / Kılma cenazemi lazım değilsen.” - (Böyle İkrar İlen Böyle Yolunan/ Erzincan)

“Kır atın gözünü duman bürüdü / *Gözüm yaşı sel sel oldu* yürüdü / Takatim dermanım bitti çürüdü.” - (Sabah Namazında Kalktım Kozan’dan/ Erzincan)

gözüyle süz- : İyice tanımak, bilmek veya dikkat çekmek amacıyla hafif kısık gözle incelemek, bakmak.

“*Gözün* gaydasıdı akar bilirem / Gizdin gizdin *süzer* bakar bilirim / Aşığı yandırır yakar bilirim.” - (Bağa Girdim Bağbanını Görmedim/ Kars)

***gözyaşı dök-** : Çok ağlamak, üzülme.

“Gelgüzarım aslanım / Sevdasını çekerim / Ben pirden ayrılalı / *Gözyaşımı dökerim* / *Gözyaşımı dökerim* / *Dökerim gözyaşımı* / Gör Mevlanın işini / Keşiş kurban eyledi / Yedi oğlunun başını.” - (Bugün Bize Pir Geldi/ Erzincan)

gözyaşı sel ol- : Çok ağlamak, üzülme.

“Ulu dağlar gibi kar olan başım / Gözlerimin yaşı sel değil ya ne / Hep kalkıp iniyo bu zayıf düşüm / Beni aşka tutan el değil ya ne / Hey dost hey el değil ya ne / Beni taşta tutan el değil ya ne.” - (Ulu Dağlar Gibi Karlı Başım / Erzincan)

gurban ol- : Uğruna ızdırap veya büyük üzüntü, sıkıntı çekmek, zarara girmek, ölmek.

“Hele eylen neler deyim sarı gız / Ağzın şeker kendin bekar **gurban olim** sarı gız.” - (Sarı Gızı Aldım Çıktım Yaylaya / Erzurum)

“Hele eylen neler deyim sarı gız / Ağzın şeker kendin bekar **gurban olim** sarı gız.” - (Sarı Gızı Aldım Çıktım Yaylaya / Erzurum)

***gurbet ele düş-** : Memleketinden uzakta bulunmak.

“Garibem vatanım yoktur / Elimden tutanım yoktur / **Düşmüşem gurbet ellere** / Arayıp soranım yoktur.” - (Ayvanın Altından Geçtim/ Van)

***gurbet yoluna düş-** : Memleketinden uzakta bulunmak.

“Aldım yârimi yanıma / **Düştüm gurbetin yoluna** / Al hançeri vur sineme / Hançer değil bıçağolsun.” - (Bu Göçü Burdan Yükledim/ Erzurum)

gurbete düş- : Aile ocağından uzak bir yere gitmek.

“Bir yiğit **gurbete düşse** / Gör başına neler gelir / Sılası fikrine düşse / Yaş gözüne dolar gelir.” - (Bir Yiğit Gurbete Düşse/ Erzincan)

gün gör- : Sıkıntı içinde yaşamak.

“İki dağın arasında kalmışam / Bülbül gibi daldan dala konmuşam / Ne **gün görmüş** ne de murat almışam.” - (İki Dağın Arasında Kalmışam/ Erzurum)

***günah kazan-** : Günah sayılan davranışta bulunmak

“Kavak uzanır gider / Dalı bezenir gider / Sevip sevip almayan / **Günah kazanır** gider.” - (Kavak Uzanır Gider / Erzurum)

“Söğüt uzanır gider / Dal dal bezenir gider / Gönül vermeyen kızlar / **Günah gazanır** gider.” - (Bir İnce Yağmur Yağar/ Erzurum)

***günah yaz-** : Günah sayılan davranışta bulunmak

“Pınara vurdum kazma / Güzeller bağlar yazma / Yar üstüne yar sevdim / Yaradan **günah yazma.**” - (Pınar Başında Durma/ Kars)

günaha gir- : Dinî bakımdan suç sayılan bir iş yapmak.

“Ana beni bir kötüye verdiler / Verdiler de **günahuma girdiler.**” - (İki Dağın Arasında Kalmışam/ Erzurum)

“Bin nazınan bu gelinin başını / Al yağlığı nazlı nazlı sil gözünün yaşını / Ane diyer men kızımı vermemem / Baba diyer men sözümünden dönmerem / Kardaş diyer **günahına girmenem.**” - (Bin Nazınan Bağlamışlar/ Bitlis)

***güneş vur-** Güneşin etkisinin bir yere uzanması.

“**Güneş vurmuş** Boztepe’nin başına / Yeni girmiş on üç on dört yaşına.” - (Ben Bir Kavak Yol Üstüne Ederim/ Erzurum)

haber al- : Kendisine bildirilmek, öğrenmek, bilgi edinmek.

“Karacaoğlan der ki ölüp gidince / Ben de güzel sevdim kendi halimce / Varıp gurbet ele vasil olunca / Dostlardan **haberim al** melül melül.” - (Ela Gözlüm Ben Bu Elden Gidersem/ Erzurum)

“Eşrefoğlu **al haberi** / Bahçe biziz gül bizdedir / Biz de Mevla’nın kuluyuz / Yetmiş iki dil bizdedir.” - (Eşrefoğlu Al Haberi/ Erzincan)

“Eşrefoğlu **al haberi** / Bahçe biziz gül bizdedir / Biz de Mevla’nın kuluyuz / Yetmiş iki dil bizdedir.” - (Eşrefoğlu Al Haberi/ Kars)

“Suyun suya köpr’eyleyip kim geçti / Ali’den bir haber almaya geldim / Şahımdan bir **haber almaya** geldim / Dinlenin güllerim eylenin sevdiğim.” - (Kalktım Sefer Ettim / Elazığ)

“Suyun suya köpr’eyleyip kim geçti / Ali’den bir **haber almaya** geldim / Şahımdan bir haber almaya geldim / Dinlenin güllerim eylenin sevdiğim.” - (Kalktım Sefer Ettim / Elazığ)

“Ben bağa vardım / Elmadan aldım / Yârin **haberini** / Molladan **aldım.**” - (Ben Bağa Vardım/ Ağrı)

“Ben bağa vardım / Armuttan aldım / Yârin **haberini** / Mahmuttan **aldım.**” - (Ben Bağa Vardım/ Ağrı)

haber gel- : Kendisine bildirilmek, öğrenmek, bilgi edinmek.

“Has bahçede kırmızı gül destedir / Benim sevdiceğim daha yosmadır / Nice oldu **haber gelmedi** yardan / Kendim gurbet elde gönlüm yastadır.” - (Karanfili Gül Dalına Değende / Erzurum)

haber gönder- : Kendisine bildirilmek, öğrenmek, bilgi edinmek.

“Elif’im noktalandı / Az derdim çokçalandı / Yâre **haber gönderin** / Çeyizim bohçalandı.” - (Elif’im Noktalandı/ Orta Anadolu)

haber sal- : Haber göndermek.

“Çubuğun ucuyunan / Kavruıldum acıyınan / İnsan bir **haber salar** / Dilinin ucuyunan.” - (Altın Tasta Bulgurum/ Erzincan)

haber sor- : Bildirmek, haber ulaştırmak.

“Kul aşık ever varmağa / Halinden **haber sormağa** / Yetiş namazım kılmağa / Seni seven öldü gel gel.” - (Yarım Senden Ayrılalı / Erzincan)

haber ver- : Bildirmek, haber ulaştırmak.

“Dur dur dürsene / Dur bir **haber versene** / Üç gün arpanı derem / Bir selam göndersene.” - (Ayağında Yemeni/ Malatya)

“Derdimi söylesem esen rüzgara / Acep **haber verir** mi sevdiğim yara / Gayri tahyammülüm yok intizara.” - (Eşimden Ayrıldım Gözyaşım Durmaz/ Güneydoğu Anadolu)

“İndim yârin bahçesine gül açılmış gül güle / Yanakları al al olmuş **haber verin** bülbüle / Ben seni sevdim seveli düşmüşüm dilden dile.” - (İndim Yarın Bahçesine Gül Açılmış Gül Güle/ Elazığ)

hakkını helal et- : Hakkını, emeğini bağışlamak.

“Bu dağın oylumuna / Kuş konar yaylımına / Gel **hakkın helal eyle** / Geldik yol ayrımına.” - (Dağları Dağlasınlar/ Erzincan)

halay (başı) çek- : Halay oyunu oynamak.

“**Halayın başını çeker** dururum / Mendilimi dört bir yana vururum / Sevdasına düştüm deli olurum / Beri gel beri yosmanın kızı.” - (Çekerim Halay Ben Dizi Dizi/ Malatya)

“**Çekerim halay** ben dizi dizi / Beri gel beri gel yosmanın kızı / Nazardan kurusun Yaradan bizi / Beri gel beri gel yosmanın kızı.” - (Çekerim Halay Ben Dizi Dizi/ Malatya)

***halay tut-** : Halay oyunu oynamak.

“Hayriye’nin boyu da ufak / Gelin kızlar **halay tutak.**” - (Hayriye’nin Boyu Uzun / Erzincan)

***hali niceye düş-** : Bitkin, perişan olmak, kötü duruma düşmek.

“Havuzda vurdum testi / Suyu bulandı geçti / Senin derdinden her gün / **Halim niceye düştü** - (Ayrı Düşeli Senden/ Kars)

***hali yaman ol-** : Bitkin, perişan olmak, kötü duruma düşmek.

“Çay başı duman olur / **Hallerim yaman olur** / Bana derd açan güzel / Ellere derman olur - (Çayda Balık Yan Gider/ Erzurum)

“Su başı duman oldu / **Hallerim yaman oldu** / Bana dert açan güzel / Ellere derman oldu.” - (Suda Balık Yan Gider / Erzurum)

“Dağı duman olanın / **Hali yaman olanın** / Gece uykusu gelmez / Yâri güzel olanın.” - (Susuz Yerin Bülbulü / Erzurum)

“Esmer amman amman amman / Vurulmuşum **halim yaman** / Çok içmişim başım duman / Ağam piyale vaktidir / Paşam piyale vaktidir / Gözünü sevdiğim saki / Doldur ver bade vaktidir.” - (Dağlarda Meşelerde/ Elazığ)

***halinden bil-** : Bir kimsenin içinde bulunduğu güç durumu anlayarak sezip anlayış göstermek.

“Bele midir zalımın kızı / Sen beni derde salupsan / Gel otur gel yanıma / Belki de **halımdan bilirsən.**” - (Çorabı Çektim Dizime/ Van)

“Kızım sen Türkmen kızışan / Sen beni derde salmışsan / Gel otur gel yanıma / Belki **halımdan bilirsən.**” - (Çorabı Çektim Dizime/ Van)

halinden bilme- : Bir kimsenin içinde bulunduğu güç durumu anlayarak sezip anlayış göstermek.

“Bayram oldu gelmedi / Yar **halimden bilmedi** / Hiç de yüzüm gülmedi / Gülmedi yar gelmedi.” - (Bayram Oldu Gelmedi/ Kars)

halinden sor- : Bir kimsenin içinde bulunduğu güç durumu anlayarak sezip anlayış göstermek.

“Sabahtan cemalin seyran eyledim / Eyledin gönlümü perişan dilber / Hayli demdir gezdim gurbet elleri / Kimseler **halimden sormadı** dilber.” - (Sabahtan Cemalin Seyran Eyledim/ Malatya)

halini söyle- : İçinde bulunduğu durumu ifade etmek.

“Bülbul terk etmez gülünü / İlhami **söyler halını** / Katmer gülün bir dalını / Dürdüm çiçekler ağladı.” - (Bir Sabah Vakti Uyandım/ Kars)

haram et- : O şeyden umulan yarar ve rahatı tattırmamak.

“Gidin bulutlar gidin / Yârime selam edin / Yârim tatlı uykuda / Uykusun **haram edin.**” - (Bugün Ayın Üçüdür/ Malatya)

harcı ol- : Bir iş, birinin yapabileceği nitelikte olmamak.

“Allıdır Mero pulludur Mero / **Osman Ağa'nın harcıdır** Mero - (Dereye İndim Dere Derindir/ Doğu Anadolu)

hasret çek- : Özlem duymak

“Veli’m der ki hayran oldum bakmadan / Kaşların hükmeder canım yakmadan / Böyle dostun **hasretini çekmeden** / Ölüm de bir yandan kar değil midir.” - (İsmi Sevdığım Saadetli Dostum / Erzincan)

“Damda durma kahküllerin yel alır / Serin durma sevdiğini el alır / Bunca yıldır yar yolunu beklersin / **Çektiğin hasretlik** yanına kalır.” - (Damda Durma Kahküllerin Yel Alır/ Erzincan)

“Men aşığı olmuşam ay ay gaşdarına / **Hasret çekirem** ala gaşdarına / Canım gurban olsun taydaşlarına – (Bağa Girdim Bağbanını Görmedim/ Kars)

“Suya düştü şekerim / **Hasretlik çekerim.**” - (Su İçtim Yudum Yudum / Malatya)

hasret kal- : Özlemek.

“Bir garip kuşum yaralı / Öz cananımdan aralı / **Hesret kaldım** nazlı yarı.” - (Bir Garip Kuşum Yaralı/ Kars)

“Çorabı çektim dizime / İndim ereğin düzüne / Dizbediz otururken / **Hasret kaldım** yar yüzüne.” - (Çorabı Çektim Dizime/ Van)

hasrete yandır- : O şeyden yoksun kalmak, hasret kalmak.

“Ela gözlerini sevdiğim dilber / Cihana saldırdı gözlerin beni / Bu dertten bu sinem çürüyüp gider / **Hasrete yandırdı** gözlerin beni.” - (Ela Gözlerini Sevdiğim Dilber/ Erzincan)

hasretine dayan- : Özlemine, sevdiği bir kimseye dayanmak.

“Ah yörü yörü boynan dolanam / Sen uyu ben uykulardan uyanam / Senin **hasretine** nasıl **dayanam.**” - (Bahçaya İndim ki Gülleri Derem/ Elazığ)

hasretine yan- : O şeyden yoksun kalmak, hasret kalmak.

“Dağı dolaşan oğlan / Dolaşıp aşan oğlan / **Hasretine yanaram** / Tezce kavuşak oğlan – (Al Alma Gönül Alma/ Kars)

hasretlik çek- : Özlem duymak

“Türlü donlar giymiş gülden naziktir / Bülbül cevreyleme güle yazıktır / Çok **hasretlik çektim** bağrım eziktir / Güle güle gelir canlar paresi.” - (Derdim Çoktur Hangisine Yanayım/ Erzincan)

hasta düş- : Hastalanmak.

“Siyah zülfün deste deste / Yar destesin vermenem dostu / Sefil Emrah **düştü hasta** / Yar o yandı men de yanaram.” - (Siyah Zülfün Deste Deste/ Erzurum)

hastası ol- : Bir şeye çok düşkün olmak.

“Has bahçede kırmızı gül destesi / Ben **olmuşam** nazlı yârin **hestesi** / Gidip görem yar kokusunu gelir mi / Şimdi gelir şu oltunun postası.” - (Karanfili Gül Dalına Değende / Erzurum)

hatır sor- : Hâl hatır sormak.

“Her dem arz’eyledim dostu görmeyi / Yanyana oturup **hatır sormayı** / Doldurup doldurup dolu sunmayı – (Arz’eyledim Dostu Görmeye Geldim/ Malatya)

***hayalinden çıkma-** : Olmasını istemek, düşünmek.

“Ayrı düşeli senden / Yaralıyam sinemden / Gece gündüz **çıkmazsın** / **Hayalinden** rüyamdan.” - (Ayrı Düşeli Senden/ Kars)

***hayaline dön-** : Olmasını istediği bir şeyi tekrar düşünme getirmek.

“Elif kametine hayran olduğum / Gece gündüz **hayaline döndüğüm** / Hep senin içindir boyun eğdiğim / Yoksa zapdedemez buralar beni.” - (Siyah Perçemlerin Gonca Güllerin/ Tunceli)

hayran ol- : Hayranlık duygusu uyandırmak, çok beğenilmek.

“Gurban olim **heyran olim** / O yârin yürüyüşüne.” - (Bir Gurşun Atacağım/ Erzurum)

“Aha bala gurbanın olam / Can bala **heyranın olam.**” - (Bir İnce Yağmur Yağar/ Erzurum)

“Dam başında duran kız / Bayram geldi donan kız / Bayram kurbansız olmaz / Ben sana kurban kız / Ben **sana hayran** kız.” - (Dam Başında Duran Kız/ Malatya)

“Dam üstüne duran gız / Bayram geldi donan gız / Bayram gurbansız olmaz / Ben de **sana hayran** gız.” - (Dam Üste Dam Öreler/ Kars)

“Ben **sana hayranım** çekerim sevda / Sular gibi aksam çay olsam daha / Gel sevdiğim senle edelim veda / Hasrete yandırdı gözlerin beni.” - (Ela Gözlerini Sevdiğim Dilber/ Erzincan)

“Veli’m der ki **hayran oldum** bakmadan / Kaşların hükmeder canım yakmadan / Böyle dostun hasretini çekmeden / Ölüm de bir yandan kar değil midir.” - (İsmi Sevdığım Saadetli Dostum / Erzincan)

“Gel ey dilber-i alişan çün sensin Hüsrev-i devran / Sana ben hep olam hayran benim canım **sefa geldin.**” - (Kadem Bastı Gönül Tahtı / Erzurum)

“Elif kametine **hayran olduğum** / Gece gündüz hayaline döndüğüm / Hep senin içindir boyun eğdiğim / Yoksa zapdedemez buralar beni.” - (Siyah Perçemlerin Gonca Gülleri/ Tunceli)

“Mail oldum dostun tatlı diline / **Hayran oldum** bağda biten gülüne / Selam verdim onun güzelliğine.” - (Arz’eyledim Dostu Görmeye Geldim/ Malatya)

“Gaşın gözün şirin sözün / Aldı yazık canımı / Men sene **heyran** / Sen cana kurban / Ay hanım hanım / Sen benim canım / Men seni alım / Dağlara kaçım bu gece.” - (Ay Gız Adın Amandır/ Kars)

“Gelişine gidişine duruşuna gurban / Gülüşüne süzüşüne **heyran** / Ay ay gara gaşım ay sırmalı saçım / Ay ay ince bellim.” - (Ay Sallanıp Geden Yar/ Kars)

“Senin adın Gülсенem / **Hayran olur** el sene / Sevdığım bahçenizden / Yollasına gül bene.” - (Aya Baktım Ay Hani/ Ardahan)

“Lemide **hayranın olim** / Kara kız kurbanın olim.” - (Aya Bak Nice Gider/ Erzurum)

“Ay gız **hayranın olam** / Ay gız gurbanın olam / Oğlan **hayranın olam** / Oğlan kurbanın olam / Gidersen yola salam / Galasan gadan alam.” - (Bağa Girdim Üzüme/ Kars)

***hersi çık-** : Hırsı çıkmak.

“Bir elinde nargile / Doldur ver güle güle / Ele **hersim çihurki** / Galham gidem yar gile.” - (Bir Elinde Nargile/ Erzurum)

***ho eyle-** : Sesle uyarmak, kovalamak.

“Akşamdan yükleri tay eylediler / Sabahtan öküze **ho eylediler** / Erzurum satıldı pay eylediler / Sene gardaş sene ille bu sene.” - (Bir Sandığım Vardır Sırmadan Telden/ Erzurum-Bayburt)

hoş gel- : Gelen kişiye söylenen selamlama sözü.

“Boran geldi kış geldi / Sefa geldi **hoş geldi.**” - (Boran Geldi Kış Geldi/ Malatya)

“**Hoş gelişler** ola / Mustafa Kemal Paşa / Askerin milletin / Bayrağınla çok yaşa.” - (Hoş Gelişler Ola / Kars)

***huy tut-** : Bir davranışı alışkanlık durumuna getirmek.

“Çay aşağı gum tutar / İki güzel mum tutar / Birisini severken / Birisini **huy tutar.**” - (Çay İçinde Adalar/ Erzincan)

“Gamzelerin öldürmeye yay tutar / Didem yaşı umman olmuş çay tutar / Beni görür gözün yumar **huy tutar** / Beladır başıma cinli gözlerin.” - (Duldalanma Yar Mevlayı Seversen/ Kuzey Doğu Anadolu)

***hücraya çekil-** : Herkesten uzak kalmak.

“Ağ göğsün üstüne bir bağ dikilmiş / Binbir çeşit çiçeklerden ekilmiş / Bulut mu kaplamış şu aya bakın / Bulut mu **hücraya çekilmiş.**” - (Siyah Perçemini Dökmüş Yüzüne/ Erzincan)

hükmini yitir- : Yürürlükten kaldırmak, iptal etmek.

“Köy kızı oturmuş **hükmin yitirir** / Günde on beş sonarlık tarla bitirir / Çıkar yücelerden yonca düşürür / İner çatırına kahve bışırır / Seni gören igit aklın şaşırır.” - (Köy Kızı Oturmuş Dokuyor Halı / Erzurum)

icad ol- : İlk kez yeni bir şey yaratmak.

“N’olaydı yar n’olaydı / Yar bade dolduraydı / Zülfün karanlığında / Bezme **çerağ olaydı.**” - (Sinemde Bir Tutuşmuş/ Elazığ)

içi yan- : Bir şeye karşı büyük bir özlem duymak.

“Değirmen üstü çınar / Çınarın altı pınar / Dışarım buz bağlamış / **İçerim** durmaz **yanar.**” - (Değirmen Sala Benzer/ Elazığ)

içini yak- : Bir şeye karşı büyük bir özlem duymak.

“Bebek uyandı bakıyor / Sevinci **içim yakıyor** / Gözlerimden yaş akıyor / Emzireyim nenni nenni.” - (Ak Taş Diye Belediğim/ Güneydoğu Anadolu)

***içmeden sarhoş ol-** : Kendini, bilincini kaybetmek.

“Bahçelere ay doğdu / Ay ışıdı gün oldu / Benim yârim **içmeden** / Vallahi **serhoş oldu.**” - (Bahçelere Ay Doğdu/ Malatya)

iki sözü bir araya getireme- :

“Sabah olur potinini giyemez / Öğle olur ekmeğini yiyemez / **İki sözü bir arada diyemez.**” - (Ben Giderim Erkek Yolu/ Van)

***ikrardan dön-** : Sözünden kararından dönmek, vazgeçmek.

“Abdal Pir Sultan’ım da kalbi zar olan / **Döner** mi **sözünden** gerçek yar olan / Senin gibi aht-ı sadık yar olan / Verdiği ikrardan döner mi.” - (İlgıt İlgıt Esen Seher Yelleri/ Tunceli)

imana gel- : Sonradan bir şeyi kabul edip uymak.

“**İmana gel** aman gavur kızı imana / Sen eyledin aman beni mecnun divane.” - (Uzun Kavak Gıcır Gıcır Gıcılar / Hatay)

“Kaşların zülfükar çeker kervana / Merhametin çoktur **gelir imana** / Dilber yüzün benzer şems-ü tebane / Örtme zülûflerin seyristan olur.” - (Aşkın Şarabını İçerler Dilber/ Tunceli)

***iz bağla-** : Av sırasında hayvanın ayak izlerine bakarak gittiği yeri bulmaya çalışmak.

“Dereler buz bağladı / Avcılar **iz bağladı** / Beni bir gelin vurdu / Yaramı kız bağladı.” - (Dereler Buz Bağladı/ Doğu Anadolu)

***izine git-** : İzlemek, arkasından gitmek, takip etmek.

“Suların köpüğüne / Vurgunam yar yüzüne / Eller ne derse desin / **Giderem** ben **izine**.” - (Çimene Basma Yarım/ Erzurum)

kadir bil- : Önemini, değerini bilmek.

“Giderim Van’a doğru / Yolun ihvana doğru / Kes başım kanı aksın / **Kadir bilene** doğru.” - (Dideban Üstüneyim/ Bitlis)

kadir kıymet bil- : Önemini, değerini bilmek.

“Şu gonca gülleri ben deremedim / Çifte bülbülleri konduramadım / **Kadir kıymetimi bildiremedim**.” - (Keklik Gibi Kanadımı Süzmedim / Erzincan)

kadir kıymet bilme- : Önemini, değerini bilmemek.

“Kolda gezdirirler canım alıcı / Kovun gitsin ara yerden baykuşu / **Kadir kıymet bilmez** bilmez imiş her kişi / Kadir kıymet bilen yere gidelim / Benim efendim aziz sultanım.” - (Bülbül Ne Yatarsın Sarp Kayalarda/ Erzincan)

“Kolda gezdirirler canım alıcı / Kovun gitsin ara yerden baykuşu / **Kadir kıymet bilmez** bilmez imiş her kişi / Kadir kıymet bilen yere gidelim / Benim efendim aziz sultanım.” - (Bülbül Ne Yatarsın Sarp Kayalarda/ Erzincan)

kahr çek- : Uzun süre sıkıntıya katlanmak.

“Evlerinin önü behri / Doldur ver içeyim zehri / Gurbet elde elin **kahrı** / Ya çekilir ya **çekilmez**.” - (Duman Aldı Yollarımı/ Erzincan)

“Eğin dedikleri bir küçük şehir / Nine ben cahilem *çekemem kahır* / Yediğim içtiğim ağuyun zehir.” - (Eğin Dedikleri Bir Küçük Şehir/ Erzincan)

“Eğin dedikleri küçük bir şehir / Ana ben cahilim *çekemem kahır* / Yediğim içtiğim ağuyla zehir.” - (Eğin Dedikleri Küçük Bir Şehir/ Erzincan)

kahrını çek- : Uzun süre sıkıntıya katlanmak.

“Sen benim başıma neler getirdin / Ben senin *kahrını* derdini *çekemem* gönül.” - (Vardım Hint Eline Kumaş Getirdim / Erzincan)

“Benden mahbup gelin kızlar istersin / Ben senin *kahrını* derdini *çekemem* gönül.” - (Vardım Hint Eline Kumaş Getirdim / Erzincan)

“O yar senin değil ne çok bakarsın / Ben senin *kahrını* derdini *çekemem* gönül.” - (Vardım Hint Eline Kumaş Getirdim / Erzincan)

kalp kır- : Gönül kırmak.

“Kadir mevlam senin hikmetin çoktur / Bir kul gördüm mermer taştan içerü / *Kalbi kırıp* gönül yıkıcı olma / Bir gün olup yandırırılar yara yardan içerü.” - (Kalksak Bu Yerlerden Hicret Eylesek/ Erzurum)

kan ağla- : Büyük bir üzüntü içinde bulunmak.

“Bülbül ah eyleyip *kanlar ağladı* / Çeşmim yaşı sel sel oldu çağladı / Ölüm geldi çevre yanıma bağladı / Kılma cenazemi lazım değilsen.” - (Böyle İkrar İlen Böyle Yolunan/ Erzincan)

“Kırmızı gülünen bezendi bağlar / Hastanın halinden ne bilir sağlar / Döşsek melül mahzun yastık *kan ağlar.*” - (Çıkar Yücelerden Yumak Yuvarlar/ Erzincan)

kan kus- : Kızgınlıkla ağır hakaret etmek.

“Doktor yarayı kesiyor / Gene merik *kan kusuyor* / Dediler ki Merik öldü / Anası kime küsüyor.” - (Maraş’tan Bir Haber Geldi / Kahramanmaraş)

***kana boyan-** : Yaralanmak.

“Yoncalık siyeç ekili / Kardeş kaymakam vekili / Şöyle döndüm baktım idi / *Kana boyanmış* kakülü.” - (Sabahınan Sabahınan / Malatya)

“Yoncalık siyeç ekili / Kardeş kaymakam vekili / Şöyle döndüm baktım idi / *Kana boyanmış* kakülü.” - (Sabahınan Sabahınan / Malatya)

“Bağ altında otururken / Gül güle bade doldururken / Doldurup ben içerken / Al kadeh **kana boyandı** / Ahbablar bade dolandı.” - (Bağ Altında Otururken/ Orta Anadolu)

“Devem düzde kaldı / Yüküm o elde kaldı / Oğlana **kan bulamış** / Gözüm o elde kaldı.” - (Pencereden Taş Gelir/ Erzincan)

***kana bülen-** : Yaralanmak.

“Felek beni koydu gönlü yaralı / Kesildi kismetim düştü aralı / Laçın vurmuş turna gibi yaralı / **Bölenmişem** kızıl **kana** sevdiğim.” - (Sennen Ayrı Bu Dünyayı Neylerem / Kars)

“Felek beni koydu gönlü yaralı / Kesildi kismetim düştü aralı / Laçın vurmuş turna gibi yaralı /

Bölenmişem kızıl **kana** sevdiğim.” - (Sennen Ayrı Bu Dünyayı Neylerem / Kars)

***kanı yüreğe ak-** : Çok büyük ızdırıp duymak, acı çekmek.

“Sürüne sürüne indim mereğe / Vur hançerin vur ha nazlım yüreğe / Çırpınıp **kanlarım aksın yüreğe** / Yeter ki gülmesin eğlensin yârim.” - (Ana Beni Gönder Gedim Ormana/ Kars)

***kanımı iç-** : Beddua anlamında kullanılan söz dizisi.

“Var git oğlan sen yolunca / Beş gardaşım var boyunca / **Ganın içerler** doyunca / Öldürürler seni oğlan.” - (Çifte Konağın Gelini/ Erzincan)

***kapı döv-** : Kapı çalmak.

“Oturur oturur kendin överler / Huzuru mahşerde boyun eğerler / Bir gün olup gelip **kapın döverler** / Eğer divmüş isen el kapısını.” - (Kalksak Bu Yerlerden Hicret Eylesek/ Erzurum)

“Oturur oturur kendin överler / Huzuru mahşerde boyun eğerler / Bir gün olup gelip kapın döverler / Eğer **divmüş** isen el **kapısını**.” - (Kalksak Bu Yerlerden Hicret Eylesek/ Erzurum)

kapısında kul ol- : Bir amaca, bir gayeye yönelmek, bütün varlığıyla kendini vermek.

“Elinde bir gül olaydım / Gülünde bülbül olaydım / **Kapusunda kul olaydım** / Ceylan gözlü Gülendam’ın.” - (Elinde Bir Gül Olaydım/ Kars)

kara bağla- : Yas tutmak.

“Oy dağlar oy dağlar / Sılada yârim ağlar / Ağlarsa annem ağlar / Kalanı yalan ağlar / Ağlama ninem ağlama / Boşuna ciğer dağlama / Ben gidersem gelirim / Nafile **kara bağlama**.” - (Erzincan’dan Kemah’tan/ Erzincan)

kara geç- : Kötü bir şekilde anlamında kullanılan söz.

“Baba bayramınız mübarek olsun / Kirve bayramınız *karalı geçe*.” - (Aşağıdan Gelir Omuz Omuza/ Malatya)

***kara gün:** Keyifli olmayan durumlarda kullanılan söz dizisi.

“Gedin anama deyin / Derdimi yanana deyin / Anam meni sorarsa / *Günümü gara* deyin.” - (Ana Meni Yaz Ağla/ Kars)

***kara toprağa gir-** : Ölmek.

“Atladım girdim bağa / Başım deydi yaprağa / Ben o yâri alamazsam / *Girmem kara toprağa*.” - (Al Almanın Dördünü/ Malatya)

karalar bağla- : Yas tutmak.

“Çift gezer iki bacı / Yar ağlarım yar ağlarım / Yavrum *kareler bağlarım* / Eğer selamın gelirse / Yaralarımı dağlarım.” - (Bizim Bağın Kıracı/ Elazığ)

“Yârim gelsin oturak / Yar ağlarım yar ağlarım / Yavrum *kareler bağlarım* / Eğer selamın gelirse / Yaralarımı dağlarım.” - (Bizim Bağın Kıracı/ Elazığ)

“Bir gün kaçıp kurtulak / Yar ağlarım yar ağlarım / Yavrum *kareler bağlarım* / Eğer selamın gelirse / Yaralarımı dağlarım.” - (Bizim Bağın Kıracı/ Elazığ)

“Anama deyin ağlasın / *Garaları bağlasın* / Men yadına düşende / Üreyini dağlasın.” - (Ana Meni Yaz Ağla/ Kars)

“Bülbül gibi *bağlamışım kareler* / Ayrılık derdine nedir çareler / Merhem kabul etmez dilde yâreler.” - (Ayrılık Hasreti Kar Etti Cana/ Tunceli)

karalar giy- : Ölümlü, kederli, sıkıntılı olduğunu belli etmek.

“Yaylasından inmişler / İnmişler ağlarlar / *Karaları giymişler* / Giymişler ağlarlar.” - (Yaylasından İnmişler / Kars)

karavanaya vur- : Yemek hazırlama işini yaptırmak.

“*Karavanaya vurdular* / Yüzbaşılar darıldılar / Ali Paşa’yı vurdular / Yüzbaşılar darıldılar.” - (Arpa Ektim Biçemedim/ Van)

karşı dur- : Direnmek, dayanmak.

“Atımı bağladım ben bir adaya / *Karşı durdum* yâre gelen gadaya / Yeminliyim yarsız girmem odaya.” - (Duman Almış Mezarımın Üstünü/ Elazığ)

kaş göz oynat- : Dikkatle ve hissettirmeden bakışlarla kontrol altında tutmak.

“*Kaş oynattın göz ile / Yandı yürek köz ile / Bilmem nasıl bağladın / Sen beni bir söz ile.*” - (Altını Sarraf Bilir/ Ağrı)

kaşına gözüne kurban ol- : Uğruna ızdırıp veya büyük üzüntü, sıkıntı çekmek, zarara girmek, ölmek.

“Gel bize gel bize gel bize / *Gurbanam* o *gaş göze.*” - (Ay Dağlar Sende Gözüm Var/ Kars)

***katline ferman yaz-** : Yasa, kural, yol yöntem tanımamak.

“Erzurum çarşı Pazar / İçinde bir kız gezer / Elinde divit kalem / *Katline ferman yazar.*” - (Erzurum Çarşı Pazar/ Erzurum)

kem (gözle) bak- : Kötü niyetle bakmak

“Bilirsen mi sennen niye küsmüşem / Bahmadın üzüme size gelende / Ona göre bu dostluğu kesmişem / *Kem bahırsan* üzbe üze gelende.” - (Bilirsen Mi Sennen Niye Küsmüşem/ Kars)

kendini bil- : Durum ve onuruna yakışacak biçimde davranmak.

“Kainatta bir zerreyim / Ben kendimi bilmez miyim / Zerre içinde zerreyim / Ben *kendimi bilmez* miyim.” - (Kainatta Bir Zerreyim / Erzincan)

“Mamur benim harap benim / Ayaklarda türap benim / Kadehlerde şarap benim / Ben *kendimi bilmez* miyim.” - (Kainatta Bir Zerreyim / Erzincan)

“Denizde nuh olalı / Göneklere ruh olalı / Ruhlar ile ruh olalı / Ben *kendimi bilmez* miyim.” - (Kainatta Bir Zerreyim / Erzincan)

“Dağılmışım perakende / Ben *kendimi bilmez* miyim / Gönüllerde perakende / Ben kendimi bilmez miyim.” - (Kainatta Bir Zerreyim / Erzincan)

“Dağılmışım perakende / Ben kendimi bilmez miyim / Gönüllerde perakende / Ben *kendimi bilmez* miyim.” - (Kainatta Bir Zerreyim / Erzincan)

kına yak- -: Kınayı su ile karıştırıp bulamaç kıvamına getirerek boyanacak yere sürmek.

“Anam yoğurdunu ayran eylesin / Çıksın yüce dağ başına seyran eylesin / Anamın oğlu var beni neylesin / Çarşamba gecesi aman *yakın kınamı.*” - (Atlar Eğrelendi Geldi Kapıya/ Malatya)

“Anamı anamı benim anamı / Çarşamba gecesi *yakın kınamı.*” - (Anam Yoğurdunu Ayran Eylesin/ Tunceli)

***kınası ezil-** : Kınayı su ile karıştırıp bulamaç kıvamına getirerek boyanacak yere sürmek.

“Düngürcüler geldi sıra sıra dizildi / Altun tas içinde *gınam ezildi* / Alnımıza böyle yazı yazıldı.” - (Düngürcüler Geldi Sıra Sıra Dizildi/ Erzurum)

kısmeti kesil- : Daha önceden kendisine nasip olan bir şey artık nasip olmamak.

“Felek beni koydu gönlü yaralı / *Kesildi kısmetim* düştü aralı / Laçın vurmuş turna gibi yaralı / Bölenmişem kızıl kana sevdiğim.” - (Sennen Ayrı Bu Dünyayı Neylerem / Kars)

“Felek beni koydu gönlü yaralı / *Kesildi kısmetim* düştü aralı / Laçın vurmuş turna gibi yaralı / Bölenmişem kızıl kana sevdiğim.” - (Sennen Ayrı Bu Dünyayı Neylerem / Kars)

kıymet bilme- : Önemini, değerini bilmemek.

“Büyük cevizden uçtum / Çayır çimene düştüm / Ne talihsiz başım var / *Kıymet bilmeze* düştüm.” - (Büyük Cevizin Dibi/ Malatya)

kol at- : Çevreye yayılmak, genişlemek, ulaşmak, uzanmak.

“Bostan ektim *kol attı* / Dibinde yılan yattı / Şu benim kör talihim / Yâri uzağa attı.” - (Erzurum Ovaları/ Erzurum)

***kol kol ol-** : Destek olmak.

“Aşıklar neylesin seni / Bir ismin var yalan dünya / Haramiler *kol kol olsun* / Etsin seni talan dünya.” - (Aşıklar Neylesin Seni/ Erzincan)

***kol kur-** : Çevreye yayılmak, genişlemek, ulaşmak, uzanmak.

“Bülbül ne yatarsın sarp kayalarda / Erenler *kol kurmuş* yola gidelim / Çirkin sevmeyinen gönül eğlenmez / Güzeli bol olan yere gidelim / Benim efendim aziz sultanım.” - (Bülbül Ne Yatarsın Sarp Kayalarda/ Erzincan)

kolkola ver- : Destek olmak.

“Açıldı laleler güller / Uzar gider Muş Ovası / Güzeller *kolkola vermiş* / Akıp gider Muş Ovası.” - (Açıldı Laleler Güller/ Muş)

kolları bağlı ol- : Bir engel dolayısıyla hiçbir iş yapamaz duruma gelmek.

“Divanan gelmişem *kollarım bağlı* / Bu aşkın elinden ciğerim dağlı / Tavlada bağlıdır Arab atları

/ Gidiyor dönmüyor ağabeyleri.” - (Ala Boz Dumanlı Şahım Karlı Dağları/ Van)

köle ol- :Tam bir doğruluk ve özveri ile bağlanarak bütün isteklerini yerine getirmeye hazır olmak.

“Ağ gül olsam ağ gerdana sokulsam / Kemer olsam ince bele sarılsam / **Köle olsam** pazarlarda satılsam / Yârim diye al sinene sar beni.” - (Bir Güzelin Aşığımı Erenler/ Erzincan)

***köşelerde kal-** : Unutulmuş olmak.

“Dağlarda meşelerde / Gül suyu şişelerde / Ağam eğlendi gelmedi / Yolu da bağlandı gelmedi / Yar uykudan uyanmadı / Ben sevdim eller aldı / Ben **kaldım köşelerde.**” - (Dağlarda Meşelerde/ Elazığ)

“Dağlarda meşelerde / Gül suyu şişelerde / Eller yârini almış / Ben **kaldım köşelerde.**” - (Dağlarda Meşelerde/ Muş)

kul et- : Kendine aşırı derecede bağlamak, boyun eğdirmek.

“Bebek beni del’eyledi / Yaktı yaktı kül eyledi / Muhannete **kul eyledi.**” - (Bebeği Nazlı Büyüttüm/ Doğu Anadolu)

“Bebeğin beşiği çamdan / Yuvarlandı düştü damdan / Bey babası gelir Şamdan / Nenni bebek / Bebek beni del’eyledi / Yavrum guzum bebek / Yaktı yaktı kül eyledi / Her gapuya **gul eyledi** / Ne guzum ne bebek / Ne yavrum ne bebek.” - (Bebeğin Beşiği Çamdan/ Erzincan)

“Bebek beni hal eyledi / Esir etti mal eyledi / Bir kapıya **kul eyledi** / Aldı aklım del eyledi.” - (Bebeğin Beşiği Çamdan/ Elazığ)

kul ol- : Bir amaca, bir gayeye yönelmek, bütün varlığıyla kendini vermek.

“He ley he ley gülüm hey / Ben **oluyul kulun** hey hey.” - (Haziran’ı Temmuz’u Getirdik Dize / Erzurum)

“Meyram **kulun** ben **olayım** / Sen salın ki ben göreyim / Hele hele yavrum gel gel.” - (Vardım Baktım Süt Pişirmiş / Hatay)

***kurban ol-** : Uğruna ızdırıp veya büyük üzüntü, sıkıntı çekmek, zarara girmek, ölmek.

“Çay önünü çayladım / İfak ifak ağladım / Dediler yarın gelir / Çifte **kurban bağladım.**” - (Çayın Öte Yüzünde/ Elazığ)

“Duran Ağabey Duran Ağabey / Evine gelin olam / Duran Ağabey Duran Ağabey / **Gulun gurbanın olam.**” - (Adam Ağladan Oldum/ Erzincan)

kurban et- : Uğruna ızdırıp veya büyük üzüntü, sıkıntı çekmek, zarara girmek, ölmek.

“Her gördüğüm kara yüze bes demem / Olur olmaz ademlere dost demem / Sadık yar isterem yalancı istemem / Gerçek ise **kurban etsin** Hak beni.” - (Bir Garip Başınan Galdım Arada/ Malatya)

“Her gördüğüm kara göze mest demem / Olur olmaz ademlere dost demem / Sadık yar isterim yalancı istemem / Gerçek ise **kurban eyler** Hak beni.” - (Bir Garip Başınan Galdım Arada/ Orta Anadolu)

kurban ol- : Aşırı sevgi ve hayranlık anlatan bir söz.

“**Gurban olim** heyran olim / O yârin yürüyüşüne.” - (Bir Gurşun Atacağım/ Erzurum)

“Bir ince yağmur yağar / Dallara yapraklara / **Gurban olam** sevdiğim / Bastığın topraklara.” - (Bir İnce Yağmur Yağar/ Erzurum)

Aha bala **gurbanın olam** / Can bala heyranın olam.” - (Bir İnce Yağmur Yağar/ Erzurum)

“Çığrığın urganıyam / Al üstün yorganıyam / Annem beni büyüttü / El kızı **kurbanıyam.**” - (Çığrık Benim Tel Benim/ Erzurum)

“Su yolunda su yolunda / Galaylı bakraç kolunda / **Gurban olam** pınar sana / Gözüm galdı yar yolunda.” - (Çıkdım Dağların Başına/ Malatya)

“Çıktım tandır başına / Başım değdi kaşına / Anası **gurban olsun** / Gızının yoldaşına.” - (Çıktım Tandır Başına/ Erzurum)

“Dam başında durursun / Ne cilveli yürürsün / **Kurban olam** huyuna / El etmeden gelirsin.” - (Dama Kurdum Çatmayı/ Malatya)

“Gidene bak gidene / Boyu benzer fidana / Hem sene **gurban olam** / Hem seninle gidene.” - (Denizin Kenarında/ Erzurum)

“Gaşın gözün şirin sözün / Aldı yazık canımı / Men sene heyran / Sen cana **kurban** / Ay hanım hanım / Sen benim canım / Men seni alım / Dağlara kaçım bu gece.” - (Ay Gız Adın Amandır/ Kars)

“Gelişine gidişine duruşuna **gurban** / Gülüşüne süzüşüne heyran / Ay ay gara gaşlım ay sırmalı saçlım / Ay ay ince bellim.” - (Ay Sallanıp Geden Yar/ Kars)

“Gözlerin **gurbanı** ala göz balam / Boyun **gurban** ala göz balam.” - (Bağa Girdim Bağbanını Görmedim/ Kars)

“Başına döndüğüm **kurban olduğum** / Ağlar dolanıram yar deyi deyi / Ezel bahar yaz ayları misali / Çağlar dolanıram yar deyi deyi.” - (Başına Döndüğüm Kurban Olduğum/ Kars)

“Horoz havada horoz / Sesi de yuvada horoz / Sesine **kurban olam** / Yâri uyardan horoz.” - (Ben Horozam Öterem/ Van)

“Dam başında duran kız / Bayram geldi donan kız / Bayram **kurbansız olmaz** / Ben sana kurban kız / Ben sana hayran kız.” - (Dam Başında Duran Kız/ Malatya)

“Çift beyaz güvercin olsam / Yârin ayvanına konsam / Eller yâre canan demiş / Ben o yâre **kurban olsam.**” - (Elma Attım Yuvarlandı/ Erzurum)

“Araza saldım testi / Cingildamadan geçti / Araz **gurbanın olam** / Yârim ne dedi geçti.” - (Erdavut Ocağında/ Kars)

“Hagirmi yiğirmi kızlar / Teli değirmi kızlar / Yarıma **gurban olsun** / Mahlede girmi kızlar.” - (Hagirmi Yiğirmi Gızlar/ Kars)

“Haziran’ı Temmuz’u / Getirdik dize balam / Gül kokar meler kuzu / Onlara **kurban olam.**” - (Haziran’ı Temmuz’u Getirdik Dize / Erzurum)

“Horoz havada horoz / Sesi yuvada horoz / Sesine **gurban olam** / Yâri uyar da horoz.” - (Horoz Havada Horoz / Erzincan)

“İbrik aldım elime / Su damladı koluma / Yârim gelse ben görsem / **Gurban olim** yoluna.” - (İbrik Sıra Su Sıra/ Erzurum)

“Le le nesi nesine / **Kurbanım** kız **sesine** / Hastalandım gelmedin / Geldin son nefesime.” - (Kara Yer Kara Yerde/Van)

“Konma bülbül nergiz daline / Öldürürler bir yar yoluna / Ben de **kurban olam** fidan boyuna - (Konma Bülbül Konma Nergiz Daline / Ağrı)

“Murad’a attım testi / Murad bulandı geçti / **Gurban olaram** dostlar / O yar ne dedi geçti.” - (Küpkıran Ovaları / Ağrı)

“Sabahınan sabahınan / Kahve de gelir tabağınan / Bacın sana *kurban olsun* / Kucağında bebeğinen.” - (Sabahınan sabahınan / Malatya)

“Sabah olur oğlan gider işine / Oynar oynar taş doldurur peşine / *Kurban olam* sürme kara kaşına / Yayladan gel kömür gözlüm yayladan.” - (Sabah Olur Oğlan Gider İşine/ Malatya)

“Sabahınan sabahınan / Kahve de gelir tabağınan / Bacın sana *kurban olsun* / Kucağında bebeğinen.” - (Sabahınan sabahınan / Malatya)

“Siyah zülfün apak olsun / Yar yanağında gülün solsun / Sana Emrah *kurban olsun* / Yar o yandı men de yanaram.” - (Siyah Zülfün Deste Deste/ Erzurum)

“Lemide hayranın olim / Kara kız *kurbanın olim.*” - (Aya Bak Nice Gider/ Erzurum)

“Ay gız hayranın olam / Ay gız *gurbanın olam* / Oğlan hayranın olam / Oğlan *kurbanın olam* /Gidersen yola salam / Galasan gadan alam.” - (Bağa Girdim Üzüme/ Kars)

“Saray yolu incedir / Aman ne karanlık gecedir / Yastık *kurbanın olam* / Aman yar yatışı nice dir.” - (Saray Yolu İncedir / Elazığ)

“Leyliyem yaralıyam / Leyli *kurbanın olam* / Ben bu dağın maralıyam / Leyliyem leyli.” - (Pencereden Taş Gelir/ Erzincan)

“Saray yolu incedir / Aman ne karanlık gecedir / Yastık *kurbanın olam* / Aman yar yatışı nice dir.” - (Saray Yolu İncedir / Elazığ)

küre koy- : Kurup koymak, çatıp bırakmak.

“*Küre koymuş* yol üstüne çıkırgı / Aydın havasına bükür ipliği.” - (Küre Koymuş Yol Üstüne Çıkırgı / Van)

***mahşere kal-** : Gerçekleşmesi çok küçük bir ihtimal olması.

“Çarşafa çivide asılı kaldı / Çeyizim sandıkta basılı kaldı / Bizim şu mahkeme *mahşere kaldı.*” - (Bir Tel Vurdum Yemen’de Gardaşıma/ Elazığ)

***menzil al-** : Gidilecek hedefe ulaşmak.

“Cafer sözünü kısa kes / Kemalata eyle heves / *Menzil almaz* tamah nekes / Aldanma gönül aldanma.” - (Bu Dünyanın Devranına/ Tunceli)

Feleğin çarkı kırılsın / **Menzil almasın** yorulsun.” - (Küçük Yaşta Gurbet elde / Malatya)

merhamet et- : Acıma veya şefkat duygusu uyanmak veya kabarmak.

“Bir guş gonmuş ganatlarının başına / **Merhamet et** gözlerimin yaşına / Vadem yeter yardan evvel ölürsem / Dertlü yazın mezerümün daşına.” - (Sabahtan açılır Muhabbet Güllü / Erzincan)

“Bir guş gonmuş ganatlarının başına / **Merhamet et** gözlerimin yaşına / Vadem yeter yardan evvel ölürsem / Dertlü yazın mezerümün daşına.” - (Sabahtan açılır Muhabbet Güllü / Erzincan)

***merhem kabul etme-** : Bir derde çare olamamak.

“Bülbül gibi bağlamışım kareler / Ayrılık derdine nedir çareler / **Merhem kabul etmez** dilde yâreler.” - (Ayrılık Hasreti Kar Etti Cana/ Tunceli)

***merhem tut-** : Bir derde çare olmak için uğraşmak.

“Elli gündür altmış gündür yüz gündür / Siyah zülfün mah yüzüne düşsündür / Açma tabip yarelerim azgındır / Yarem **merhem tutmaz** bilmem kaç gündür.” - (Kalksak Bu Yerlerden Hicret Eylesek/ Erzurum)

meyil ver- : İlgi göstermek, gönül vermek.

“Kıbrız dağlarının aman sarına / Bal koymuşlar ayvasına narına / **Meyil vermiş** şu kızların diline / Köhbe dağlar mehribanım kalıyor.” - (Kıbrız Dağlarının Da Aman Şarına / Hatay)

“Çıktım kerpiç duvara / **Meyil verdim** o yâre / Keşke vermez olaydım / Gönlüm sevdi ne çare.” - (Çıktım Kerpiç Duvara/ Erzurum)

“Değirmene giremem / Yad’a **meyil veremem** / Söz verdim birisine / Artık geri dönemem.” - (Değirmenin Postu Dar/ Malatya)

“Dünya umuruna **meylini verme** / Sen de kurtulmazsın ecel elinden / Ben filanım deyi göğsünü germe / Sen de kurtulmazsın ecel elinden.” - (Dünya Umuruna Meylini Verme/ Malatya)

“Erzincan veran iken / Dört yanı veran iken / Ben sana **meyil verdim** / Sen kız ben oğlan iken.” - (Erzincan Veran İken/ Erzincan)

“Başım yüce arşa değin / Gücünüz yeterse eğin / **Meyil vermiş** bellemeyin / Acı pişmiş aşı beni.” - (Etiler Dost Nazarında/ İç Anadolu)

***muhabbet kaldır-** : Muhabbet kurmamak.

“Sen seni topla da kuşağın kuşan / Ayrılır mı senin sevdana düşen / Sefa geldin diye sarıp sarmadan / Niçin benden *muhabeti kaldırdın.*” - (Kime Kin Ettin De Giydin Alları / Malatya)

murat al- : Dileğine kavuşmak.

“Hazin hazin esen seher yelleri / Hiç bülbül öter mi gül olmayınca / Her aşık dünyada *murad alamaz* / Yanıp ateşlere kül olmayınca.” - (Hazin Hazin Esen Seher Yelleri / Erzincan)

“Yardan *murad almaya* / Koymadı zalim eller.” - (Kalede Kavun Yerler / Elazığ)

“Keklik gibi kanadımı süzmedim / *Murad alıp* doya doya gezmedim / Bu kara yazıyı kendim yazmadım.” - (Keklik Gibi Kanadımı Süzmedim / Erzincan)

“Hanım oynasın oynasın / Gulplu gazan gaynasın / Beni yardan ayıran / Dilerim *murad almasın.*” - (Değirmenim Dönerim/ Erzincan)

“İki dağın arasında kalmışam / Bülbül gibi daldan dala konmuşam / Ne gün görmüş ne de *murat almışam.*” - (İki Dağın Arasında Kalmışam/ Erzurum)

“Uzun havlu çift sandık / Sanki biz *murad aldık* / Bir evde üç bacıydık / Üçümüz de dul kaldık.” - (Kiremit Bacaları / Erzurum)

“Yeri yeri durnam gar geldi / Dar sokaktan yar geldi / Sevdim *murat almadım* / O bana zor geldi.” - (Yeri Yeri Durnam Gar Geldi / Van)

“Evlerinin önü kavak / Mamaoş gezer kara kalpak / Körolası zalim felek / Koymadı ki *murada lak* / Di kalk mamış di kalk di kalk / Başımıza yığıldı halk.” - (Pencereden Bir Taş Geldi/ Elazığ)

“Sen irfan kuşusun gider gelmezsin / Gelir bizde baki mihman kalmazsın / Seni uçuranlar *murad almasın* / Kim seni uçurdu yuvandan dilber.” - (Sabahtan Cemalin Seyran Eyledim/ Malatya)

“Al yeşil geyinmiş geline bakın / Salınıp giden o boyuna bakın / Ak gerdan altına gülleri takın / Ben sarmadım saran kollar *murad almasın.*” - (Al Yeşil Geyinmiş Geline Bakın/ Malatya)

“Sallandım girdim bağa / Başım değdi yaprağa / Dedim bir *murad alim* / Tez koydular toprağa.” - (Ay Dağlar Vay Dağlar/ Kars)

“Bizim bağlar buradır / Gülü sıra sıradır / Alan *murad almasın* / Gözüm ardı sıradır.” - (Bizim Bağlar Buradadır/ Erzincan)

***murada yet-** : İsteğine kavuşmak, dileği gerçekleşmek, arzusu yerine gelmek.

“Seherin bülbülü öttü / Öttü de *murada yetti* / Teslim abdal yükün tuttu / Ne bağ duydu ne bağbancı.” - (Seherde Bir Bağa Girdim / Erzincan)

“Seherin bülbülü öttü / Öttü de *murada yetti* / Teslim abdal yükün tuttu / Ne bağ duydu ne bağbancı.” - (Seherde Bir Bağa Girdim / Erzincan)

muradına er- : Dileğine kavuşmak.

“Emrah der ki kurdurayım sazları / Fikrime düşende selvim sözleri / Karadır kaşları ala gözleri / Var sen de *muradan er* seher yeli.” - (Aydın Ortasında Bir Sarı Yıldız/ Van)

“Bu dünyada *muradıma / Edim* diyen yalan söyler / Baştan başa sefasını / Sürdüm diyen yalan söyler.” - (Bu Dünyada Muradıma/ Erzurum)

“Bunca kahrı bunca derdi / Mevlam yalnız bana verdi / Eller *muradına erdi* / Gitti cananım gelmedi.” - (Bunca Kahrı Bunca Derdi/ Erzincan)

“Telli gelin güle güle gidersin / Gidersin de *muradına erersin* / Nasibola kız anası olası / Ayrılık neyimiş sen de göresin.” - (Damda Durma Kahküllerin Yel Alır/ Erzincan)

murat üstünde ol- : İşi her zaman yolunda olanlar için söylenen bir söz.

“Dideban üstündeyim / Dal boyun kastındayım / Erenler dua edin / Ben *murad üstündeyim.*” - (Dideban Üstündeyim/ Bitlis)

murat ver- : İsteğini, dileğini arzulamak.

“Ay doğar Bedir Allah / Bu sevda nedir Allah / Ya benim *muradım ver* / Ya beni öldür Allah.” - (Yendim Saman Almaya / Erzurum)

“Şu yalan dünyaya geldim geleli / Tas tas içtim ağuları sağ iken / Kahpe felek *vermez* benim *muradım* / Viran koydu mır sünbüllü sağ iken.” - (Şu Yalan Dünyaya Geldim Geleli / Tunceli)

“Atımın adı Arap / Yüküm de dolu şarap / Ya benim *muradım ver* / Ya beni öldür ya rab.” - (Atım Atım Kır Atım/ Muş)

mürvet et- : Evlenmesini dilemek.

“Noksani’yem yüzüm kara / *Mürvet ettim* durdum dara / İlahi yandırma nara / Dem bu dem saat bu saat.” - (İlahi Kapına Geldim/ Erzincan)

***müşavre kur-** : Danışmak, toplantı yapmak.

“Aralıkta durdular / *Müşavreyi kurdular* / Bir güzelin yüzünden / Kenan’ımı vurdular.” - (Bulguru Kaynatırlar/ Kars)

naz çek- : Her istediğini yerine getirmek.

“Derelerin uzununu / Kıramadım buzunu / Aldım Avşar kızını / *Çekemedim nazını.*” - (Dereler Buz Bağladı/ Doğu Anadolu)

“Ben kerem’em aslım *çekmir nazını* / Yar geçen yollara sürsem yüzümü / Han oğluyam kayıp ettim özümü / Gören der ki fukaradır düşkündür.” - (Kerem Eyle Yüzün Dönder Bana / Kars)

“Şu derenin uzununu / Kıramadım buzunu / Aldım çerkez kızını / *Çekemedim nazını.*” - (Ay Doğar Aşmak İster/ Orta Anadolu)

“Bu derenin uzununu / Kıramadım buzunu / Aldım Türkmen kızını / *Çekemedim nazını.*” - (Bu Dere Otlanacak/ Kars)

“Bu derenin uzununu / Kıramadım buzunu / Aldım Avşar kızını / *Çekemedim nazını.*” - (Bu Dere Buz Bağladı/ Elazığ)

nazar eyle- : Gözü değmek.

“Birden işvelenip mestane süzer / Gamzelerin oku bağrında gezer / Bir kez iltifatla *eylese nazar* / Olur şu gönlüme çare gözlerin.” - (Bu Meral Bakışın Ey Peri Suret/ Malatya)

nazını çekeme- : Her istediğini yerine getirmekten usanmak, bıkmak.

“Bu derenin uzununu / Kıramadım buzunu / Aldım Çaçan kızını han / *Çekemedim nazını.*” - (Bingöl Dört Dağ İçinde/ Bingöl)

***nikah düş-** : Birbiriyle evlenmelerine yasal yönden veya örf bakımından engel bulunmamak.

“Çiğ yumurta pişer mi / Pişer yere düşer mi / On beşime girmeden / Bene *nikah düşer* mi.” - (Peştemalin Bağları/ Erzurum)

nikah kıy- : Nikâh memuru kanuna göre çiftlerin karı koca olduklarını bildirmek.

“İstanbul’dan gelir ferman / Bende hiç kalmadı derman / İki şahit bir de imam / *Kıysın nikahımızı* dilber.” - (Çifte Konağın Gelini/ Erzincan)

ocağı bat- : Yuvası yıkılmak veya soyu tükenmek.

“Ne kapı kaldı ne ocak / **Battu** getti asıl **ocak** / Varıp müşkül danışacak / Gidi kusur gammaz kaldı.” - (Bacılar Semahı/ Elazığ)

ocağını söndür- : Aile dağılmak, yok olmak, çoluk çocuk yok olmak.

“Oğlan seni öldürürler / **Ocağını söndürürler** / Esameni sildirirler / Öldürürler seni oğlan.” - (Çifte Konağın Gelini/ Erzincan)

“Derenin kenarında / İtirdim bıçağımı / Kız sana küçük derler / **Söndürdün ocağımı.**” - (Martinin Atılmıyor / Erzurum)

***ocak yak-** : Ailenin geçimini sağlamak.

“Gariplere kimse bakmaz / Tarlasının suyu akamaz / Kız evladı **ocak yakmaz** / Büyür büyür ele gider / Elin malı ele gider.” - (Buna Devr-i Dünya Derler/ Kars)

***oduna yan-** : Bir kimse yüzünden zarara uğramak.

“Kerem olup men **oduna yanaram** / Dostuma dost düşmenime yamanam / Men arifem işareden ganaram / Kelmeni başlayıp söze gelende.” - (Bilirsene Mi Sennen Niye Küsmüşem/ Kars)

***omuz omuza gel-** : Bir işi birlikte paylaşmak.

“Aşağıdan **gelir omuz omuza** / Çiğdem de karışmış güle nergize / Benden selam olsun o vefasıza.” - (Aşağıdan Gelir Omuz Omuza/ Malatya)

***öğüt al-** : Verilen öğüdü alıp benimsemek.

“Hasan Dağı’nın söğüdü / Kız kimden **aldın öğüdü** / Ah ilen ömrüm çürüdü.” - (Hasan Dağı Oymak Oymak/ Hatay)

***ömrü çürü-** : Ömrü tükenmek, sıkıntı çekmek.

“Dağı duman бүрүдү / Çiçekleri kurudu / Bir güzelin yoluna / Civan **ömrüm çürüdü.**” - (Dağdan Kestim Dirgenlik/ Kars)

“Hasan Dağı’nın söğüdü / Kız kimden aldın öğüdü / Ah ilen **ömrüm çürüdü.**” - (Hasan Dağı Oymak Oymak/ Hatay)

“Değirmen üstü kaya / Eğildim baktım aya / Cahil **ömrüm çürüdü** / Günleri saya saya.” - (Değirmen Sala Benzer/ Elazığ)

***ömrünü çürüt-** : Ömrü tükenmek, sıkıntı çekmek.

“Su gelir lüle lüle / Yar gelir güle güle / Genç **ömrümü çürüttüm** / Gözyaşı sile sile.” - (Su Gelir Lüle Lüle / Malatya)

***ömrünü tüket-** : Ölmek.

“Dünyamı başıma yıktın / Han evimi harap ettin / Genç *ömrümü* sen *tükettin* / Güzel bu nasıl sevdymiş.” - (Beni Dertten Derde Saldın/ Malatya)

***ömrünün baharı geç-** : Ömrü tükenmek, sıkıntı çekmek.

“Erisin dağların karı / *Geçti ömrümün baharı* / Ecel kapımı çalmadan / Durma gel gönlümün varı.” - (Bunca Kahrı Bunca Derdi/ Erzincan)

***pay al-** : Hisse almak, bölüşmede bulunan parçalardan ayırmak.

“Hüda’m seni ne hoş günde yaradı / Salıfdı cihana ay güle güle / Gözellihde heç kim sene tay olmaz / *Alıfsan* guretten *pay* güle güle.” - (Hüda’m Seni Ne Hoş Günde Yaradı/ Kars)

***perme perişan et-** : Perişan duruma getirmek, perişan etmek.

“Gözyaşım umman eyledin / Aklım fikrim zay’eyledin / *Perme perişan eyledin* / Güzel bu nasıl sevdymiş.” - (Beni Dertten Derde Saldın/ Malatya)

pervaz et- : Uçmak.

“Bülbül öter dallarda birbiriyle naz eder / Şahinle kayalarda aşk ile *pervaz eder.*” - (Dağlar Bulutlar İle/ Ağrı)

peşine düş- : Arkasından gitmek, izlemek.

“Elli gündür bu dağları aşalı / Altmış gündür yar *peşine düşeli* / Eğlen yiğit odaları döşeli / Yâri bulamazdı bilmem kaç gündür.” - (Kalksak Bu Yerlerden Hicret Eylesek/ Erzurum)

razı olma- : İstememek.

“Ben *razı değilem* hicrana gama / Garip gönlüm haldan hala salan var / Sabavetten beri bir yol gözlerim / El zanneder uzaklarda kalan var.” - (Ben Razi Değilem Hicrana Gama/ Erzurum)

***renği sol-** : Gücünü yitirmek, sağlık sorunu olmak.

“N’oldu ağama n’oldu / Sararıp *renği soldu* / Ağam burdan gideli / Bu yerler viran oldu.” - (Dersim Bir Dağ İçinde/ Tunceli)

rüyasından çıkma- :

“Ayrı düşeli senden / Yaralıyam sinemden / Gece gündüz *çıkmazsın* / Hayalimden *rüyamdan.*” - (Ayrı Düşeli Senden/ Kars)

sabır ver- : Bir sıkıntıya ses çıkarmadan veya ona karşı bir şey yapmadan katlanmak.

“Evleri görünüyor / Gönüldür yeriniyor / Çekilecek dert değil / Mevlam *sabır veriyor.*” - (Hey Güzeller Güzeller / Tunceli)

***sabrı kalma-** : Artık katlanamaz, dayanamaz duruma gelmek, sabrı kalmamak.

“Evimin önü evlek / Evleğe diktim tevek / Artık *sabrum kalmadı* / Güz ayında evlenek.” - (Evimin Önü Evlek/ Elazığ)

safa gel : Bir kente, bir mahalleye yeni gelen veya geziden dönen birine ziyarete gitmek.

“Tiren gelir hoş gelir / Odaları boş gelir / Duydum yar bize gelmiş / *Safa gelir* hoş gelir.” - (Tiren Gelir Hoş Gelir / Malatya)

“Kadem bastı gtönül tahtı a sultanım sefa geldin / Dili pür rengi tabu dermanım *sefa geldin.*” - (Kadem Bastı Gönül Tahtı / Erzurum)

“Kadem bastı gtönül tahtı a sultanım *sefa geldin* / Dili pür rengi tabu dermanım sefa geldin.” - (Kadem Bastı Gönül Tahtı / Erzurum)

“Gel ey dilberlerin şahı Melahat burcunun mahı / Gedanın hali nigahı sorup şahım *sefa geldin.*” - (Kadem Bastı Gönül Tahtı / Erzurum)

“Gel ey dilber-i alişan çün sensin Hüsrev-i devran / Sana ben hep olam hayran benim canım *sefa geldin.*” - (Kadem Bastı Gönül Tahtı / Erzurum)

“Karanfilim budama / *Sefa geldin* odama / Geldiyse yârim geldi / Kimse koymam odama.” - (Karanfili Gül Dalına Değende / Erzurum)

“Sen seni topla da kuşağın kuşan / Ayrılır mı senin sevdana düşen / *Sefa geldin* diye sarıp sarmadan / Niçin benden muhabeti kaldırdın.” - (Kime Kin Ettin De Giydin Alları / Malatya)

“Selam olsun size güzel cemaat / Sizler bu haneye *sefa geldiniz* / Hele cümlenize hoş merhabalar / Sizler bu haneye sefa geldiniz.” - (Selam Olsun Size Güzel Camaat / Erzurum)

“Selam olsun size güzel cemaat / Sizler bu haneye *sefa geldiniz* / Hele cümlenize hoş merhabalar / Sizler bu haneye sefa geldiniz.” - (Selam Olsun Size Güzel Camaat / Erzurum)

“Yollara bakındı daim gözümüz / Her an methetmekti sizi sözümüz / Şükür olsun bugün gördük yüzünüz / Sizler bu haneye *sefa geldiniz.*” - (Selam Olsun Size Güzel Camaat / Erzurum)

“Hele cümlemize hoş merhabalar / Gönülle dursun ferah sefalar / Kahve çay şerbetler versin şifalar / Sizler bu haneye *sefa geldiniz.*” - (Selam Olsun Size Güzel Camaat / Erzurum)

“Sever müminleri hasbet-en-lillah / Sizler bu haneye *sefa geldiniz.*” - (Selam Olsun Size Güzel Camaat / Erzurum)

“Selam olsun size güzel cemaat / Sizler bu haneye *sefa geldiniz* / Hele cümlenize hoş merhabalar / Sizler bu haneye sefa geldiniz.” - (Selam Olsun Size Güzel Camaat / Erzurum)

“Selam olsun size güzel cemaat / Sizler bu haneye sefa geldiniz / Hele cümlenize hoş merhabalar / Sizler bu haneye *sefa geldiniz.*” - (Selam Olsun Size Güzel Camaat / Erzurum)

“Yollara bakındı daim gözümüz / Her an methetmekti sizi sözümüz / Şükür olsun bugün gördük yüzünüz / Sizler bu haneye *sefa geldiniz.*” - (Selam Olsun Size Güzel Camaat / Erzurum)

“Hele cümlemize hoş merhabalar / Gönülle dursun ferah sefalar / Kahve çay şerbetler versin şifalar / Sizler bu haneye *sefa geldiniz.*” - (Selam Olsun Size Güzel Camaat / Erzurum)

“Sever müminleri hasbet-en-lillah / Sizler bu haneye *sefa geldiniz.*” - (Selam Olsun Size Güzel Camaat / Erzurum)

“Boran geldi kış geldi / *Sefa geldi* hoş geldi.” - (Boran Geldi Kış Geldi/ Malatya)

“Çoktan beri yollarını gözlerim / Gönlümün ziyası dost safa geldin / Şu garip gönlümün bağı bostanı / Ayva ile turunç nar *safa geldin.*” - (Çoktan Beri Yollarını Gözlerim/ Erzincan)

“Çoktan beri yollarını gözlerim / Gönlümün ziyası dost safa geldin / Şu garip gönlümün bağı bostanı / Ayva ile turunç nar *safa geldin.*” - (Çoktan Beri Yollarını Gözlerim/ Erzincan)

***sağa sola bakın-** : Ortılığı kollamak.

“Zübeyde Abla çıkıdi dama / *Bakindi sağa bakindi sola* / Yoyuğu apardı karşıki dama.” - (Benim Toyuğum Çillidir/ Erzurum)

sancı tut- : Birdenbire ve şiddetli bir ağrı gelmek.

“Bahçayı gırcı tuttu / Dibini inci tuttu / Ben bir yar sevmeyinen / Alemi *sancı duttu*.” - (Bahçayı Bellediler/ Erzurum)

sararıp sol- : Sağlığı bozulmak.

“N’oldu ağama n’oldu / *Sararıp* rengi *soldu* / Ağam burdan gideli / Bu yerler viran oldu.” - (Dersim Bir Dağ İçinde/ Tunceli)

“Sarı gülüm elden ele gezerim / Ela gözlü yâri candan severim / Dediler o güzel *sararıp solmuş* / Hak nasip ederse görmeye geldim.” - (Ela Gözlerini Sevdığım Dilber/ Tunceli)

“Bahçada bar olaydın / *Sararaydın solaydın* / Bana göre yar mı yok / İstedim sen olaydın.” - (Bahçaya Gel ki Görüm/ Van)

***saz çal-** : Saza vurarak ses çıkarmak.

“Kışlanın önünde *çalınır sazlar* / Ayağım yalnayak yüreğim sızlar / Yemen’e gidene ağlıyor kızlar.” - (Havada Bulut Yok Bu Ne Dumandır / Muş)

sefa sür- : Rahat, sakın ve eğlenceli yaşamak.

“Bu dünyada muradıma / Edim diyen yalan söyler / Baştan başa *sefasını* / *Sürdüm* diyen yalan söyler.” - (Bu Dünyada Muradıma/ Erzurum)

sefer et- : Gezmek, gezinti yapmak, yolculuk etmek.

“Kalkdım *sefer ettim* Urum’dan Şam’a / Şam’da Kul Yusuf’um görmeye geldim / Endim niyaz ettim Üstaz Halil’e / Halil divanına durmaya geldim – (Kalktım Sefer Ettim / Elazığ)

***sefere git-** : Yolculuğa başlamak.

“Atımın boynu kare / Binem *gidem sefere* / Yan gelem yan gelmiyem / Ağlasın bahtı kare.” - (Atım Atım Kır Atım/ Muş)

selam et- : Uzakta olan birine esenlik dilemek.

“Gidin bulutlar gidin / Yârime *selam edin* / Yârim tatlı uykuda / Uykusun haram edin.” - (Bugün Ayın Üçüdür/ Malatya)

“Kalkın durnam kalkın Van’dan sökölün / Erciş’in gölüne dolun dökölün / Malazgirt beyinden korkun sakının / Ordan yâre *selam edin* durnalar.” - (Kalkın Durnam Kalkın Van’dan Sökölün/ Erzurum)

“Bizde de misafir Erzurum sazı / Ordan yâre *selam edin* durnalar.” - (Kalkın Durnam Kalkın Van’dan Sökölün/ Erzurum)

“Kerem dede olmuş aşkın tutsağı / Burdan yâre *selam edin* durnalar.” - (Kalkın Durnam Kalkın Van’dan Sökülün/ Erzurum)

selam gönder- : Birine esenleme haberi göndermek.

“Dur dur dürsene / Dur bir haber versene / Üç gün arpanı derem / Bir *selam göndersene.*” - (Ayağında Yemeni/ Malatya)

selam kes- : Her türlü ilişkisine son vermek.

“Masana yeşil desti / Kemer belimi kesti / Yavaş oynayın kızlar / Bey babam *selamı kesti.*” - (Masada yeşil Desti / Erzurum)

selam söyle- : Selamını birine götürmesini söylemek

“Penceresi cam cama / *Selam söylen* amcama / Amcam kızını vermezse / Turşuda kursun fincana.” - (Penceresi Cam Cama/ Orta Anadolu)

selam ver- : Selamlamak.

“Sabahın seher vaktinde oturmuş kahve içer / Bir elinde altın makas yârine fistan biçer / Bir *selama* kail olduk onu da *vermez* geçer.” - (Sabahın Seher Vaktinde/ Erzincan)

“Mail oldum dostun tatlı diline / Hayran oldum bağda biten gülüne / *Selam verdim* onun güzelliğine.” - (Arz’eyledim Dostu Görmeye Geldim/ Malatya)

“Karanfilem budam budam budama / Yeminliyem sensiz girmem odama / *Selam verdim* yanındaki de adama.” - (Karanfilem Budam Budam Budama / Erzurum)

selam dur- : Bir büyüğe, bir üste veya saygı duyulan bir şeye ayakta selam vermek.

“Selvi Han bahçaya girdi / Çiçekler *selama durdu* / Mor menekşe boynun eydi / Gül kızardı hicabından.” - (Bade İçerler Nazınan/ Erzurum)

***selamını kes-** : Selam vermeyi, muhabbeti bırakmak.

“Çimene basma yârim / Anadan yosma yârim / Uyup da el sözüne / *Selamın kesme* yârim.” - (Çimene Basma Yarım/ Erzurum)

***sele ver-** : Sele kapılıp gözden kaybolmak.

“Adatepe Adatepe / Yağmur yağar sere serpe / Asiye’yi *sele verdik* / Daha yavruları görpe.” - (Adatepe/ Malatya)

serden geç- : Aklını yitirmek.

“Dedim *serden geçer* misin / Aşk elinden göçer misin / Sen bir dolu içer misin / Dost elinin güllerinden.” - (Bugün Ben Bir Dostumu Gördüm/ Malatya)

“Bülbül havalanmış yüksekten uçar / Has bahçe içinde gülüm var dey / Seni seven aşık **serinden geçer** / Güzeller içinde yârim var dey.” - (Bülbül Havalanmış Yüksekten Uçar/ Erzincan)

“Aşık olan geçer külli varından / Yolunu sevenler **geçer serinden** / İnsanlık umulmaz mar ibni mardan / Yılan ağrısına em olmazımış.” - (Eğer Yarın Sana Yaran Olursa/ Malatya)

serini sevdaya sal- : Kendini, aklını sevdiğine kaptırmak.

“**Serimi sevdaya salan** o Ahçik / Aman o Ahçik civan o Ahçik.” - (Ahçik'i Yolladım Urum Eline/ Elazığ)

ser ver- : Ağzı sıkı olmak.

“Pir Sultanım olmaz yalan / Yolunda olayım talan / Bu yola sadık yar olan / **Ser verir** sırdan öçürü.” - (Çektiğim Cevr İle Cefa/ Malatya)

sesi kesil- : Ses, artık duyulmamak.

“Bilir misin neden nesin / Bir gün **kesilecek sesin** / Çürür cisminle kafesin / Aldanma gönü aldanma.” - (Bu Dünyanın Devranına/ Tunceli)

sevda çek- : Birine tutkun olmak, aşk tutkusu içinde olmak.

“Gelgüzarım aslanım / **Sevdasını çekerim** / Ben pirden ayrılalı / Gözyaşımı dökerim / Gözyaşımı dökerim / Dökerim gözyaşımı / Gör Mevlanın işini / Keşiş kurban eyledi / Yedi oğlunun başını.” - (Bugün Bize Pir Geldi/ Erzincan)

“Gidene bak gidene / Gül sararmış dikene / Mevlam sabırlar vere / Gizli **sevda çekene.**” - (Şu Giden Nerelidir / Doğu Anadolu)

sevdaya düş- : Bir şeyi çok fazla istemek.

“Halayın başını çeker dururum / Mendilimi dört bir yana vururum / **Sevdasına düştüm** deli olurum / Beri gel beri yosmanın kızı.” - (Çekerim Halay Ben Dizi Dizi/ Malatya)

“Bizim dağlar meşelidir meşeli / Üç gün oldu yar **sevdaya düşeli.**” - (Bizim Dağlar Meşelidir Meşeli/ Elazığ)

“Sen seni topla da kuşağın kuşan / Ayrılır mı senin **sevdana düşen** / Sefa geldin diye sarıp sarmadan / Niçin benden muhabeti kaldırdın.” - (Kime Kin Ettin De Giydin Alları / Malatya)

seyrana çık- : Bir yerden başka bir yere gitmek için yola çıkmak

“Güle naz güle naz / Bülbüle naz güle naz / Bugün **seyrana çıktım** / Ağlayan çok gülen az.” - (Demedi Yar Demedi/ Elazığ)

sırrını aç- : V arlığı veya bazı yönleri açığa vurulmak istenmeyen, gizli kalan, gizli tutulan şeyi bildirmek.

“Ziyankar olma kumşuya / *Sırrın açma* naşiye / Uyma hal bilmez kişiye / Taş getirir yola gardaş.” - (Sana Bir Nasihatım Var / Kars)

“Ziyankar olma kumşuya / *Sırrın açma* naşiye / Uyma hal bilmez kişiye / Taş getirir yola gardaş.” - (Sana Bir Nasihatım Var / Kars)

“Dolu kaldı aşk badesin içmezem / Ben *sırrımı* yad ellere *açmazam* / İspat için sizin elden geçmezem / Koy desinler sılasından kaçgındır.” - (Kerem Eyle Yüzün Dönder Bana / Kars)

sırrını ver- : Bir sırrı açığa vurmak, başkasına söylemek.

“Bağdan bir gül almışam / Yüreğime salmışam / Yüreğimin *sırrını* / Yârim sene *vermişem*.” - (Bağdan Bir Gül Almışam/ Kars)

sıtma tut- : Ateş ve ter nöbetleriyle titremeye başlamak.

“Çay aşağı çağıladım / Yâri gördüm ağladım / Yâri *sıtma tutmuşu* / Isıtmayı bağladım.” - (Kağıttan Biberim Var / Erzurum)

***sızı gir-** : Sancımak.

“Bahçaya guzu girdi / Tüyü kırmızı girdi / Ben yâri arariken / Yarama *sızı girdi*.” - (Bahçayı Bellediler/ Erzurum)

sinesi çürü- : Çok üzülme.

“Ela gözlerini sevdiğim dilber / Cihana saldırdı gözlerin beni / Bu dertten bu *sinem çürüyüp* gider / Hasrete yandırdı gözlerin beni.” - (Ela Gözlerini Sevdiğim Dilber/ Erzincan)

sinesi yaralı ol- : Çok üzülme.

“Ayrı düşeli senden / *Yaralıyam sinemden* / Gece gündüz çıkmazsın / Hayalimden rüyamdan - (Ayrı Düşeli Senden/ Kars)

***sinesine hançer vur-** :Yüreğinden hançerlemek.

“Aldım yârimi yanıma / Düştüm gurbetin yoluna / Al *hançeri vur sineme* / Hançer değil bıçağolsun.” - (Bu Göçü Burdan Yükledim/ Erzurum)

sinesine sar- : Yüreğini, kalbini sarmak.

“Daldala daldala dalım yok benim / *Sineme saracak* yârim yok benim.” - (Daldala Daldala Dal Ben Olaydım/ Erzurum)

“Bir ay doğar ilk akşamdan gecedan / Şavkı vurur pencereden bacadan / Uykusuz mu kaldın dünkü gecedan / Uyan uyan yar *sineme sar* beni.” - (Bir Ay Doğar İlk Akşamdan Gecedan/ Malatya)

***söz ver-** : Sözünde durmak. Söylediklerini yerine getirmek.

“Ay kız adın amandır / Hoş bakışın yamandır / Dönen gece *söz verdi* / Bu geceki tamamdır.” - (Ay Gız Adın Amandır/ Kars)

“Kaleden iniş m’olur / Ham demir gümüş m’olur / Akşamdan *söz verip* / Sabaha dönüş mü olur.” - (Kaleden İniş M’olur / Orta Anadolu)

***söz vur-** : Bir kimsenin yüzüne karşı açıkça söylemek.

“Dağ başında durursan / Sen bana *söz vurursan* / Her nerede arz etsem / El etsem ben gelirsən – (Bir Elinde Nargile/ Erzurum)

***söze gel-** : Bir kimsenin sözüne itimat etmek.

“Kerem olup men oduna yanaram / Dostuma dost düşmenime yamanam / Men arifem işareden ganaram / Kelmeni başlayıp *söze gelende*.” - (Bilirsən Mi Sennen Niye Küsmüşem/ Kars)

***sözle bağla-** : Tatlı dilli olmak.

“Kaş oynattın göz ile / Yandı yürek köz ile / Bilmem nasıl *bağladın* / Sen beni *bir söz ile*.” - (Altını Sarraf Bilir/ Ağrı)

sözünden dön- : Verdiği sözü yerine getirmemek veya tutmamak.

“Bin nazınan bu gelinin başını / Al yağlığı nazlı nazlı sil gözünün yaşını / Ane diyer men kızımı vermem / Baba diyer men *sözümünden dönmem* / Kardaş diyer günahına girmem.” - (Bin Nazınan Bağlamışlar/ Bitlis)

“Değirmene giremem / Yad’a meyil veremem / *Söz* verdim birisine / Artık geri *dönemem*.” - (Değirmenin Postu Dar/ Malatya)

“Yörü yörü yörü yörü / Edalım yörü / Ben *sözümünden dönmem* geri / Sağ olsun yiğidin seri / Kazanır getirir beri.” - (Hasan Dağı Oymak Oymak/ Hatay)

“Abdal Pir Sultan’ım da kalbi zar olan / Döner mi sözünden gerçek yar olan / Senin gibi aht-ı sadık yar olan / Verdiği *ikrardan döner* mi.” - (Ilgıt Ilgıt Esen Seher Yelleri/ Tunceli)

sözünü kısa kes- : Biri konuşurken söze karışıp onun konuşmasına fırsat vermemek.

“Cafer *sözünü kısa kes* / Kemalata eyle heves / Menzil almaz tamah nekes / Aldanma gönül aldanma.” - (Bu Dünyanın Devranına/ Tunceli)

sürme çek-: Gözleri sürme ile boyamak.

“Kalk gidelim çay başına / *Sürmeler çekmiş* kaşına.” - (Kalk Gidelim Şöylesiye / Erzurum)

şavkı vur- : Bir şeyin ışığı yansıtmak

“Bu gece ay doğacak / *Şavkı* bize *vuracak* / Kızlar düğün evinde / Tef çalıp oynayacak.” - (Bu Gece Ay Doğacak/ Erzurum)

şehit ol- : Kutsal bir ülkü veya inanç uğrunda ölmek.

“Vurun evlatlarım Allah aşkına / Şehit olanımız cennet köşküne / Atın aslanlarım Allah aşkına / *Şehit olanımız* cennet köşküne.” - (Karadağ’da Düşman Topu Pathyor/ Kars)

“Vurun evlatlarım Allah aşkına / Şehit olanımız cennet köşküne / Atın aslanlarım Allah aşkına / *Şehit olanımız* cennet köşküne.” - (Karadağ’da Düşman Topu Pathyor/ Kars)

şifa ver- : İyi etmek, sağlığına kavuşturmak.

“Hele cümlemize hoş merhabalar / Gönülle dursun ferah sefalar / Kahve çay şerbetler *versin şifalar* / Sizler bu haneye sefa geldiniz.” - (Selam Olsun Size Güzel Camaat / Erzurum)

“Hele cümlemize hoş merhabalar / Gönülle dursun ferah sefalar / Kahve çay şerbetler *versin şifalar* / Sizler bu haneye sefa geldiniz – (Selam Olsun Size Güzel Camaat / Erzurum)

tabiatı kuru- : Huyu, karakteri bozulmak.

“Aynam düştü belimden / Garişti gazellere / *Tabiatım kurusun* / Urganum güzellere.” - (Aynam Düştü Belimden/ Elazığ)

tadı kalma- : Eski zevki kalmamak, yavanlaşmak.

“Hey bacılar bacılar / Görmem argın acılar / Salman gelmiş pars eder / Boş göndermen bacılar / Ali nurdur Ali nur / Yeşili nur Ali nur / Ali’m sen gel otur / Yaradan sen gel otur / Ela gözlü de gözlü / Şahım sen gel otur / Her erenler bu dünyanın / Ne *tadı lezzeti kaldı* / Alemi rüşvete taptı / Ne sofı ne hacı kaldı.” - (Bacılar Semahı/ Elazığ)

***takati kesil-** : Gücü azalmak, bitmek.

“Beni sorma bana ben ben değilim / Bir ben vardır bende benden içeru / Seni ben severim candan içeru / Yolun vardır bu erkandan içeru / *Kesildi takatim* dizde derman yok / Bu ne mezheb imiş dinden içeru.” - (Beni Sorma Bana Ben Ben Değilem/ Erzurum)

***talan düş-** : Yağmalamak.

“Akça kız söylemez yalan / Hasbahçeye **düştü talan** / Hanım sev ağacın dolan / Uyan avcu avın geldi.” - (Saraydan İndi Yeridi / Kars)

“Akça kız söylemez yalan / Hasbahçeye **düştü talan** / Hanım sev ağacın dolan / Uyan avcu avın geldi.” - (Saraydan İndi Yeridi / Kars)

talana ver- : Yağmalanmasına izin vermek.

“Bir garip başınan galdım arada / Dü aleme hayran eyler Hak beni / Olanca varımı **verdim talana** / Ya bir ulu bezirgan eyler Hak beni.” - (Bir Garip Başınan Galdım Arada/ Malatya)

“Bir garip başınan kaldım arada / Ya aleme hayran eyler Hak beni / Olanca varımı **verdim talana** / Ya kurulu bezirgan eyler Hak beni.” - (Bir Garip Başınan Galdım Arada/ Orta Anadolu)

taş at- : Birine dolaylı olarak iğneleyici, dokunacak bir söz söylemek.

“Dağ başı duman başı / Gız atma **bana daşı** / Sen zülûf gölgesinde / Ben yandım güne karşı.” - (Bir Elinde Nargile/ Erzurum)

taş et- : Sitem duygusunu belli etme.

“Sümmaniyem ya rab gönlüm hoş eyle / Ya sabır ver ya da başım **taş eyle** / Ya bir çift kanat ver ya bir kuş eyle / Tez ulaşam yar bağında talan var.” - (Ben Razi Değilem Hicrana Gama/ Erzurum)

taşa tut- : Üst üste taş atmak, aralıksız taşlamak.

“Bir güzelin aşığıyım erenler / Onin için **taşa tutar** el beni / Gündüz hayalimde gece düşümde / Kumdan kuma savuruyor yel beni.” - (Bir Güzelin Aşığıyım Erenler/ Erzincan)

“Ulu dağlar gibi kar olan başım / Gözlerimin yaşı sel değil ya ne / Hep kalkıp iniyo bu zayıf düşüm / Beni aşka tutan el değil ya ne / Hey dost hey el değil ya ne / Beni **taşa tutan** el değil ya ne.” - (Ulu Dağlar Gibi Karlı Başım / Erzincan)

***teni toprağa karış-** : Ölmek.

“Hak Taladan geldi nida / Zuhr oldu baştan ayağa / **Tenim karıştı toprağa** / Nenni benim güzel yavrum.” - (Hak Beni Yarattı Adem/ Erzincan)

***toprağa gir-** : Ölmek.

“Sallandım girdim bağı / Başım değdi kavağı / Ne kız oldum ne gelin / Cuvan **girdim toprağa**.” - (Bitlis Çayı Bulanık/ Bitlis)

toprağa koy- : Ölmek.

“Sallandım girdim bağa / Başım değdi yaprağa / Dedim bir murad alım / Tez *koydular toprağa.*” - (Ay Dağlar Vay Dağlar/ Kars)

turşu kur- : Turşuluk sebze veya meyveleri kavanoz, fıçı vb.ne yerleştirmek.

“Penceresi cam cama / Selam söylen amcama / Amcam kızını vermezse / *Turşuda kursun* fincana.” - (Penceresi Cam Cama/ Orta Anadolu)

tuzak kur-: Birini güç ve tehlikeli bir duruma düşürmek için düzen hazırlamak, komplo kurmak.

“Sabahtan esdi de bir kanlı sazak / Felek bize *kurmuş* kötü bir *tuzak* / Bilmem derdimizi kimlere yazak / Dağlar bana geri verin gardaşım.” - (Sabahtan Esti De Bir Kanlı Sazak / Erzincan)

“Dam başında duran kız / Az derdim artıran kız / Ben yaralı bir kuşum / Bana *tuzak kuran* kız.” - (Dam Başında Duran Kız/ Elazığ)

“Her andıkça aşkın beni çoşurur / Dalgaların gelir baştan aşırır / *Tuzak kurmuş* aşığı düşürür / Siyah ebruların yay değil midir.” - (İsmi Sevdığım Saadetli Dostum / Erzincan)

“Sabahtan esdi de bir kanlı sazak / Felek bize *kurmuş* kötü bir *tuzak* / Bilmem derdimizi kimlere yazak / Dağlar bana geri verin gardaşım.” - (Sabahtan Esti De Bir Kanlı Sazak / Erzincan)

***uçmaya kanat vur-** : Uçmak, ölmek.

“İndim çayır biçmeğe / Soğuk sular içmeğe / Dediler yârin gelir / *Kanat vurdum uçmağa.*” - (Al Kayadan At Beni/ Ardahan)

uykusu gel- : Uyuma isteği duymak.

“Bahçalarda gülüm yok / Söyleyemem dilim yok / Geceler *uykum gelmez* / Gündüzleri halim yok.” - (Bahçalarda Bal Erük/ Elazığ)

“Dağı duman olanın / Hali yaman olanın / Gece *uykusu gelmez* / Yâri güzel olanın.” - (Susuz Yerin Bülbülü / Erzurum)

uykusuz kal- : Uyuyamamak.

“Bir ay doğar ilk akşamdan geceden / Şavkı vurur pencereden bacadan / *Uykusuz* mu *kaldın* dünkü geceden / Uyan uyan yar sineme sar beni.” - (Bir Ay Doğar İlk Akşamdan Geceden/ Malatya)

uzayıp git- : Uzun sürme durumu.

“Açıldı laleler güller / *Uzar gider* Muş Ovası / Güzeller kolkola vermiş / Akıp gider Muş Ovası.” - (Açıldı Laleler Güller/ Muş)

ümidi kes- : Artık olacağını beklememek.

“Duman almış mezarımın üstünü / Kömür gözlüm bilmem bana küstü mü / Ahbaplarım benden *ümit kesti* mi.” - (Duman Almış Mezarımın Üstünü/ Elazığ)

ümit kes- : Artık olacağını beklememek.

“Havuz başında üç testi / Ne yaman bir rüzgar esti / O yar benden *ümit kesti*.” - (Havuz Başının Gülleri / Erzincan)

“Havuz başında üç testi / Ne yaman bir rüzgar esti / O yar benden *ümit kesti*.” - (Havuz Başının Gülleri / Elazığ)

“Havuz başında üç testi / Ne yaman bir rüzgar esti / O yar benden *ümit kesti*.” - (Havuz Başının Gülleri / Malatya)

üzüp geç- : Çok büyük acı çektirmek.

“Arazı üzdüm geçtim / Gumunu düzdüm geçtim / Baktım ki bey vefasın / Elimi *üzdüm geçtim*.” - (Erdavut Ocağında/ Kars)

“Arazı üzdüm geçtim / Gumunu düzdüm geçtim / Baktım ki bey vefasın / Elimi *üzdüm geçtim*.” - (Erdavut Ocağında/ Kars)

***vadesi yet-** : Süresi dolmak, zamanı gelmek.

“Bir guş gonmuş ganatlarının başına / Merhamet et gözlerimin yaşına / *Vadem yeter* yardan evvel ölürsem / Dertlü yazın mezerümün daşına.” - (Sabahtan açılır Muhabbet Güllü / Erzincan)

“Bir guş gonmuş ganatlarının başına / Merhamet et gözlerimin yaşına / *Vadem yeter* yardan evvel ölürsem / Dertlü yazın mezerümün daşına.” - (Sabahtan açılır Muhabbet Güllü / Erzincan)

vatan tut- : Yurt edinmek.

“Bulgar Dağında yatarım / Yorganı dalda tutarım / Eğer yârim gelmez ise / Kendime *vatan tutarım*.” - (Bulgar Dağında Yatarım/ Doğu Anadolu)

veda et- : V edalaşmak, esenleşmek.

“Ben sana hayranım çekerim sevda / Sular gibi aksam çay olsam daha / Gel sevdiğim senle *edelim veda* / Hasrete yandırdı gözlerin beni.” - (Ela Gözlerini Sevdiğim Dilber/ Erzincan)

***veda ver-** : V edalaşmak, esenleşmek.

“Şeyda diyer hiç derdimi bilmedin / Dost oluban bir üzüme gülmedin / *Vede verip* vedemize gelmedin / Ne demiştik geze geze gelende.” - (Bilirsən Mi Sennen Niye Küsmüşəm/ Kars)

viran koy- : Yıkıntı durumuna getirmek.

“Şu yalan dünyaya geldim geleli / Tas tas içtim ağuları sağ iken / Kahpe felek vermez benim muradım / *Viran koydu* mır sünbüllü sağ iken.” - (Şu Yalan Dünyaya Geldim Geleli / Tunceli)

yağ içinde yan- : Çok büyük zarar vermek, harap etmek.

“Bingöl dört dağ içinde / *Yanarım yağ içinde* / Kim Bingöl’ü sorarsa / Bir yârim var içimde.” - (Bingöl Dört Dağ İçinde/ Bingöl)

yakıp kül et- : Çok büyük zarar vermek, harap etmek.

“Bebek beni del’eyledi / *Yaktı yaktı kül eyledi* / Muhannete kul eyledi.” - (Bebeği Nazlı Büyüttüm/ Doğu Anadolu)

“Bebeğin beşiği çamdan / Yuvarlandı düştü damdan / Bey babası gelir Şamdan / Nenni bebek / Bebek beni del’eyledi / Yavrum guzum bebek / *Yaktı yaktı kül eyledi* / Her gapuya gul eyledi / Ne guzum ne bebek / Ne yavrum ne bebek.” - (Bebeğin Beşiği Çamdan/ Erzincan)

***yaman bakışlı** : Sert bir mizaca sahip olmak.

“Ay gız adın amandır / Hoş *bakışın yamandır* / Dönen gece söz verdi / Bu geceki tamamdır.” - (Bebeğin Beşiği Çamdan/ Erzincan)

yan bak- : Beğenmeyerek veya düşmanca bakmak.

“Sallana sallana gelir geçersin / Ele yan *yan bakma* meni üzersin / Evvel benim idin şimdi kaçarsın / Neden uzaklardan bakan men oldum.” - (Sallana Sallana Gelir Geçersin / Kars)

“Sallana sallana gelir geçersin / Ele yan *yan bakma* meni üzersin / Evvel benim idin şimdi kaçarsın / Neden uzaklardan bakan men oldum.” - (Sallana Sallana Gelir Geçersin / Kars)

yan gel- : Bir işe karışmayarak rahatına bakmak, keyfince yaşamak.

“Atımın boynu kare / Binem gidem sefere / *Yan gelem* yan gelmiyem / Ağlasın bahtı kare.” - (Atım Atım Kır Atım/ Muş)

***yana yana ağla-** : İçten, büyük bir kederle ağlamak.

“Ah le ana le ana / Üç bacılar bir ana / Le ana le ana / *Ağlarlar yana yana.*” - (Ah Le Ana Le Ana/ Van)

“Bebeksiz oldum divane / Hep *ağlarım yane yane* / Konyada ulu Mevlane / Mevlam şu taşa bir can ver.” - (Ak Taş Diye Belediğim/ Güneydoğu Anadolu)

“Çığrığın başı kara / *Ağlarım yana yana* / Dermansız derde düştüm / Çilem de böyle kara.” - (Çığrık Benim Tel Benim/ Erzurum)

***yana yana kül ol-** : Çok büyük zarar vermek, harap etmek.

“Dağda harman olur mu / Böyle ferman olur mu / *Yana yana kül oldum* / Küle derman olur mu.” - (Bu Derenin Geveni/ Erzurum)

***yana yana yalvar-** : İsrarla, içtenlikle dilemek

“Gelmemişken ölüm cana / Ağla *yalvar yana yana* / Haktan yardım olsun sana / Aldanma gönül aldanma.” - (Bu Dünyanın Devranına/ Tunceli)

***yanına düş-** : Gelmesine sebebiyet vermek.

“Anama deyin ağlasın / Garaları bağlasın / Men *yadına düşende* / Üreyini dağlasın.” - (Ana Meni Yaz Ağla/ Kars)

***yanına kal-** : Yaptığı kötülük karşılıksız kalmak, cezasını görememek.

“Damda durma kahküllerin yel alır / Serin durma sevdiğini el alır / Bunca yıldır yar yolunu beklersin / Çektiğin hasretlik *yanına kalır.*” - (Damda Durma Kahküllerin Yel Alır/ Erzincan)

yanıp kül ol- : Çok büyük zarar vermek, harap etmek.

“İsmi sevdiğim saadetli dostum / Özüm senin ile bir değil midir / Bu aşkın elinden *yandım kül oldum* / Beni mecnun eden yar değil midir.” - (İsmi Sevdiğim Saadetli Dostum / Erzincan)

yanıp tutuş- : Güçlü bir aşk ile sevmek.

“Hey ağalar hangi derde yanayım / Yitirdim aslımı gören olmadı / Pervaneler gibi *yandım tutuşdum* / Yandım ateşine soran olmadı.” - (Hey Ağalar Hangi Derde Yanayım / Erzurum)

yara aç- : Büyük üzüntü vermek.

“Elli gündür altmış gündür yüz gündür / Siyah zülfün mah yüzüne düşsündür / *Açma* tabip yarelerim azgındır / *Yarem* merhem tutmaz bilmem kaç gündür.” - (Kalksak Bu Yerlerden Hicret Eylesek/ Erzurum)

“Eleşkirt’ten çıktım yüküm eriktir / *Açmayın yaremi* delik deşiktir.” - (Konma Bülbül Konma Nergiz Daline / Ağrı)

“Yayla suyu yan gider / *Açma yaram* kan gider / Dumanlı dağlar yaylalar.” - (Yayla Suyu Yan Gider / Erzurum)

“Tüfeğim dolu saçma / Güzelim benden kaçma / Doksan dokuz yaram var / Bir *yara* da sen *açma*.” - (Bitlis’t e Beş Minare/ Bitlis)

***yaralarını dağla-** : Acıyla ve özlemle içi yanmak, acıyla kıvranmak.

“Çift gezer iki bacı / Yar ağlarım yar ağlarım / Yavrum kareler bağlarım / Eğer selamın gelirse / *Yaralarımı dağlarım*.” - (Bizim Bağın Kıracı/ Elazığ)

“Bir gün kaçıp kurtulak / Yar ağlarım yar ağlarım / Yavrum kareler bağlarım / Eğer selamın gelirse / *Yaralarımı dağlarım*.” - (Bizim Bağın Kıracı/ Elazığ)

***yarası sızla-** : Acısı, üzüntüsü devam etmek.

“Bülbül bir yumurta guzlar / Ganadın altında gizler / İçerden *yaralar sızlar* / Bülbül bülbül ey bülbül ey.” - (Bülbülün Göğsi Al Olur/ Erzurum)

“Derdim oldu yetmiş hezar / *Yaralarım* şimdi *sızlar*.” - (Saraydan İndi Yeridi / Kars)

“Derdim oldu yetmiş hezar / *Yaralarım* şimdi *sızlar*.” - (Saraydan İndi Yeridi / Kars)

***yarasını aç-** : Derdini açmak, çok acımak, çok üzülmek.

“Dağlar gışımış yolcum üşümüş nasıl edem ben / Dağlar haramı *açma yaramı* perişanım ben.” - (Bir Ay Doğar İlk Akşamdan Geceden/ Malatya)

“Çayda balık yan gider / *Açma yaram* kan gider / Buna tabip neylesin / Ecel gelmiş can gider.” - (Çayda Balık Yan Gider/ Erzurum)

“Suda balık yan gider / *Açma yaram* kan gider / Buna tabip neylesin / Ecel gelmiş can gider -(Çayda Çınar Ağacı/ Ardahan)

***yarasını bağla-** : Acısını, üzüntüsünü gidermek.

“Dağları dağlasınlar / Goy beni ağlasınlar / O yârin çevresiyle / *Yaremi bağlasınlar*.” - (Dağlar Dağımdır Benim/ Elazığ)

“Dağları dağlasınlar / Görenler ağlasınlar / Yârimin mendiliyle / *Yaremi bağlasınlar*.” - (Dağları Dağlasınlar/ Erzincan)

“Bu dere buz bağıladı / Yanı yarpuz bağıladı / Beni bir gelin vurdu / **Yaramı** kız **bağıladı** - Bu Dere Buz Bağıladı/ Elazığ)

yas çek- : Yas tutmak.

“Köroğlu dünyada **çekmedi yası** / Silindi gönlüm kalmadı pası / Atlası kumaşı libası / Kargıyınan ölmemize ne kaldı.” - (İsabali Dinle Benim Sözümü / Kars)

“Kız anam babam Pasin’li güzel Pasin’li / **Çekemedim** gurbet elin **yasını** güzel – (Kale Kaleye Karşı / Erzurum)

yas tut- : Duyulan acı ve üzüntüyü bazı davranışlarla belli etmek.

“İstanbul’a ısmarladım fesimi / Ben ölürsem kimler **tutar yasımı**.” - (İstanbul’a İsmarladım Fesimi / Ağrı)

yel al- : Rüzgârı veya havayı herhangi bir şeyin üzerine yöneltmek.

“Damda durma kahrküllerin **yel alır** / Serin durma sevdiğini el alır / Bunca yıldır yar yolunu beklersin / Çektiğin hasretlik yanına kalır.” - (Damda Durma Kahrküllerin Yel Alır/ Erzincan)

yel götür- :Rüzgârı veya havayı herhangi bir şeyin üzerine yöneltmek.

“Eydür Derviş Yunus din ile iman / Tacı tahtı **yel götürdü** Süleyman / Lokman da derdine olmadı derman / O da kurtulmadı ecel elinden.” - (Dünya Umuruna Meylini Verme/ Malatya)

yel vurması: Rüzgârı veya havayı herhangi bir şeyin üzerine yöneltmek.

“Al yeşil giymiş bürünür / Fistanı yerde sürünür / **Yel vurur** yüzün görünür.” - (Al Yeşil Giymiş Allandır/ Erzurum)

yerde kalma- : Kötülük cezasız kalmaz.

“Mukadderde hilaf olmaz / Hakkın yazısı bozulmaz / Yapı taşı **yerde kalmaz** / İrfan meclis düzenlendi - Bebeğim Gözün Aydın Olsun/ Kars)

yere ser- : Vurup öldürmek.

“Kağızman’ın altı ince bir dere / Vurdular nazlımı **serdiler yere**.” - (Kağızman’ın Harmanları Savrulur / Erzurum)

yol ver- : Geçmesine izin vermek.

“Bu dağın önünde kuş yuvası var / Ay dağlar ay dağlar yara giderim / Bu benim gönlümün hoş havası var / **Yol verir** ay dağlar yara giderim.” - (Bu Dağın Önünde Kuş Yuvası Var/ Kars)

“Bu dağın başında kar katar katar / Ay dağlar ay dağlar yara giderim / Yar gelir aklıma dertlerim artar / **Yol verin** ay dağlar yara giderim.” - (Bu Dağın Önünde Kuş Yuvası Var/ Kars)

“Bu dağın başına çıktım oturdum / Ay dağlar ay dağlar yara giderim / Dağı daşı deldim sular getirdim / **Yol verin** ay dağlar yara giderim.” - (Bu Dağın Önünde Kuş Yuvası Var/ Kars)

“Mavilim mavuşalım / **Yol verin** savuşalım.” - (Mavilim Yakdın Beni / Hatay)

yola düş- : Yola çıkmak, yol almaya başlamak.

“Ay ağşamdan aş da gel / Cılga **yola düş** de gel / Eğer anan goymazsa / Vicdanan danış da gel.” - (Ay Akşamdan Işığdır/ Erzurum)

“Altın ala sevdiğim / Donu da vala sevdiğim / Bir istikan suyunan / **Düştü yola** sevdiğim.” - (Ben Horozam Öterem/ Erzurum)

***yola sal-** : Yola çıkmak, yol almaya başlamak.

“Ay kız hayranın olam / Ay kız gurbanın olam / Oğlan hayranın olam / Oğlan kurbanın olam / Gidersen **yola salam** / Galasan gadan alam.” - (Bağa Girdim Üzüme/ Kars)

***yoldan sap-** : Kötü yola sürüklemek, doğru yoldan saptırmak.

“Mümin olan Hakka tapar / Münkir olan **yoldan sapar** / Keser taşı hargı yapar / Ferhan Şirinden öçürü.” - (Çektiğim Cevr İle Cefa/ Malatya)

yollara düş- : Yola çıkmak, yol almaya başlamak.

“Emrah der ki bu günümdür / Arşa çıkan tütünümdür / Yâre gidecek günümdür / **Düşem yollara** yollara.” - (Tutam Yar Elinden Tutam / Erzurum)

yolu bağlan- : Talihi kapanmak.

“Dağlarda meşelerde / Gül suyu şişelerde / Ağam eğlendi gelmedi / **Yolu** da **bağlandı** gelmedi / Yar uykudan uyanmadı / Ben sevdim eller aldı / Ben kaldım köşelerde.” - (Dağlarda Meşelerde/ Elazığ)

“Bu gece uymamışım / Ben yâre doymamışım / Ağam eğlendi gelmedi / **Yolu** da **bağlandı** gelmedi / Yar uykudan uyanmadı / Keserim kirpik seni / Yar gelmiş duymamışım.” - (Dağlarda Meşelerde/ Elazığ)

yoluna baş koy- : Bir amaca yönelmek, bütün varlığıyla kendini vermek.

“Yolculuktur benim işim / Gız **yoluna göydüm başım** / İster olsun on gardaşın / Almayınca gitmem seni.” - (Çifte Konağın Gelini/ Erzincan)

***yoluna kurban ol-** : Birinin uğruna ölmek.

“Ben pirimi Hak bilirim / *Yoluna kurban olurum* / Dün doğdum bugün ölürüm /
Ölen gelsin işte meydan.” - (Ela Gözlü Pirim Geldi/ Erzincan)

***yolunda dur-** : İş düzenli ve istenilen biçimde yürümek.

“Ay gız ay gız beni dındırma / Serhoşam *yolumda durma* / Kefsizem özüm
öldürme / Öldürme hey öldürme – (Bir Gül Ektim Duvara/ Erzurum)

yolundan kal- : Gidilmek istenen yere gidememek.

“Abdal Pir Sultan’ım cemalin güzel / Katipler oturmuş vasfını yazar / Naibler saf
saf yolunu gözler / Benim için *kalma yolundan* dilber.” - (Sabahtan Cemalin
Seyran Eyledim/ Malatya)

yolunu bekle- : Gelmesini beklemek.

“Damda durma kakhüllerin yel alır / Serin durma sevdiğini el alır / Bunca yıldır
yar *yolunu beklersin* / Çektiğin hasretlik yanına kalır.” - (Damda Durma
Kakhüllerin Yel Alır/ Erzincan)

yolunu gözet- : Gelmesini beklemek.

“Hasan’a ağı ezdiler / Hüseyin’e nice kıydılar / Zeynel ile Bakır’ı / Bir zindana
koydular / Zindan değil cezadır / Cafer Kazım Rızadır / Rıza’nın bin bir ismi /
Yollarını gözedir / Taki Naki ağladı.” - (Bugün Bize Pir Geldi/ Erzincan)

yolunu yolunu gözle- : Gelmesini beklemek.

“Abdal Pir Sultan’ım cemalin güzel / Katipler oturmuş vasfını yazar / Naibler saf
saf *yolunu gözler* / Benim için kalma yolundan dilber.” - (Sabahtan Cemalin
Seyran Eyledim/ Malatya)

“Çoktan beri *yollarını gözlerim* / Gönlümün ziyası dost safa geldin / Şu garip
gönlümün bağı bostanı / Ayva ile turunç nar safa geldin.” - (Çoktan Beri
Yollarını Gözlerim/ Erzincan)

yollarını gözle- : Gelmesini beklemek.

“Elif benim ezberim de / Kan ağlıyor gözlerim / Ölenecek ben yârin de /
Yollarını gözlerim.” - (Elif Dedim Be Dedim/ Erzincan)

yolunu şaşır- : Yanlış yola sapmak.

“Saray yolu düz gider / Aman bir kınalı kız gider / O kız *yolu şaşırmış* / Aman inşallah bize gider.” - (Saray Yolu İncedir / Elazığ)

“Saray yolu düz gider / Aman bir kınalı kız gider / O kız *yolu şaşırmış* / Aman inşallah bize gider.” - (Saray Yolu İncedir / Elazığ)

***yüke tut-** : Üzerine yük yüklemek.

“Almanın iyisini *yüke dutarlar* / Çürüğün seçerler soyar atarlar / Kızınan gelini bir mi dutarlar
Yayladan geliyor hub sevdaları.” - (Ala Boz Dumanlı Karlı Dereler/ Erzurum)

yüreğe hançer vur- : Arkasından vurmak.

“Sürüne sürüne indim mereğe / *Vur hançerin vur* ha nazlım *yüreğe* / Çırpınıp kanlarım aksın yüreğe / Yeter ki gülmesin eğlensin yârim.” - (Ana Beni Gönder Gedim Ormana/ Kars)

yüreği düğüm düğüm ol- : İçinden çıkılmaz bir durum almak.

“Çıktım eşiğe bugün / *Yüreğim düğüm düğüm* / Canın çıksın sevdiğim / Ne dün gördüm ne bugün.” - (Çıktım Eşiğe Bugün/ Erzurum)

yüreği paralan- : Çok acımak.

“Başında mor valalar / *Yüreğimi paralar* / Aslı'ya dünür getmiş / Korkarım ki alalar.” - (Aslıhan/ Ağrı)

yüreği sızla- : Çok acımak, çok üzülmek.

“Ay ağalar ay kız ile gollar goçak ayak ıslanmış / Yanar *yüreğim sızılar* sinem bıçağa yaslanmış / Yanar *yüreğim sızılar* ömrüm ömrüm ömrüm ömrüm.” - (Ay Ağalar Ay Gız İle/ Erzurum)

“Ay ağalar ay kız ile gollar goçak ayak ıslanmış / Yanar *yüreğim sızılar* sinem bıçağa yaslanmış / Yanar *yüreğim sızılar* ömrüm ömrüm ömrüm ömrüm.” - (Ay Ağalar Ay Gız İle/ Erzurum)

***yüreği taştan ol-** : Katı yürekli, anlayışsız olmak.

“Gedikten gelir seller / Dökülür sırma teller / *Yüreğin taştan* mıdır / Bana acıyo eller.” - (Ayağında Yemeni/ Malatya)

***yüreği tutuş-** : Sevgisinden dolayı büyük üzüntü duymak.

“Ekinler ekiliyor / Bülbüller ötüşüyor / Yârimden mektup gelmiş / *Yüreğim tutuşuyor.*” - (Akçadağ'ın Düzüne/ Malatya)

yüreği yan- : Çok acımak.

“Bu dere coşar gider / Suları taşar gider / Ben yârımı kaybettim / ***Yüreğim yanar*** gider.” - (Kavak Uzanır Gider / Erzurum)

“Kışlanın önü pınar / Hep kuşlar ona konar / Bugün yârî görmedim / ***Yüreğim*** ona ***yanar.***” - (Ağrı Dağından Uçdum/ Ağrı)

“Vardım kiliseye haç suda döner / Ahçıği kaybettim ***yüreğim yanar*** / Ben dinen dönersem el beni kınar.” - (Ahçıği Yolladım Urum Eline/ Elazığ)

“Kanberoğlu ***yürek yandı*** / Eder isen yüz bin andı / Açılsın sinemim bendi / İnanim yar şimden geri.” - (Aşayım Karlı Dağlar Aşayım/ Ardahan)

“Ay ağalar ay kız ile gollar goçak ayak ıslanmış / ***Yanar yüreğim*** sızılar sinem bıçağa yaslanmış / ***Yanar yüreğim*** sızılar ömrüm ömrüm ömrüm ömrüm / (Ay Ağalar Ay Gız İle/ Erzurum)

“Ay ağalar ay kız ile gollar goçak ayak ıslanmış / ***Yanar yüreğim*** sızılar sinem bıçağa yaslanmış / ***Yanar yüreğim*** sızılar ömrüm ömrüm ömrüm ömrüm – (Ay Ağalar Ay Gız İle/ Erzurum)

yüreği yanık : Çok acı ve sıkıntı çekmek, büyük bir acıya uğramak, yüreği yanmak.

“Güle uyan sabahtır / ***Yüreğimiz yanıktır.***” - (Şu Dağlar Garlı Dağlar / Ağrı)

yüreği yara dol- : Çok büyük acılarla yüzleşmek.

“Bitlis’te beş minare / ***Yüreğim dolu yâre*** / İsterem yanan gelem / Cebimde yok beş pare.” - (Bitlis’te Beş Minare/ Bitlis)

yüreği yaralan- : Felakete uğramak.

“Kıbrız ellerinde dağlar naneli / Gönül coşkun amme ***yürek yareli*** / Kaba ağaç gibi koyun güdeli / Ver Allah bir güzel eyleyim.” - (Kıbrız Dağlarının Da Aman Şarına / Hatay)

yüreği yaralı ol- : Felakete uğramak.

“Bu gelen haralıdı / Dağların maralıdı / Eğil güzel bir öpim / ***Yüreğim yaralıdı.***” - (Akşamdı Ezan Vakdı/ Kars)

“El vurma diz kırma ***yüreğim yaralı*** / Beni baştan çıkartan o göz karalı.” - (Bağa Vardım Nar İçin/ Bitlis)

yüreğinde sakla- : Kimseye sevgisini belli etmemek.

“Sene gönül bağladım / Çaylar kimi çayledim / Ben seni bir duygu tek /
Üreğimde sakladım.” - (Maral Gezer Dağ Üste / Kars)

***yüreğinden yan-** : Üzüntüsünü içinde yaşamak.

“Ben bir deste kalmışam / Deste deste kalmışam / Murat suyu söndürmez /
Yüreğimden yanmışam.” - (Kavalı Çala Çala / Ağrı)

yüreğine işle- : Çok derin acı uyandırmak.

“Öle gardaş öle bacısı / *Yüreğe işlemiş* çıkmaz acısı.” - (Sabahtan Esti De Bir Kanlı Sazak / Erzincan)

“Öle gardaş öle bacısı / *Yüreğe işlemiş* çıkmaz acısı.” - (Sabahtan Esti De Bir Kanlı Sazak / Erzincan)

***yüreğine kan damla-** : İçi içini yemek.

“Mavi yelek mor düğme / Gine düştün gönlüme / *Her gönlüme düşende / Kan damlar yüreğime.*” - (Mavi Yelek Mor Düğme / Erzurum)

yüreğini dağla- : Acıyla ve özlemle içi yanmak, acıyla kıvrınmak.

“Suyu bende bağladın / *Yüreğini dağladın* / Eşittim yar evlenmiş / Diz çökerek ağladım.” - (Ana Meni Yaz Ağla/ Kars)

“Anama deyin ağlasın / Garaları bağlasın / Men yadına düşende / *Üreyini dağlasın.*” - (Ana Meni Yaz Ağla/ Kars)

***yüreğini vur-** : Çok dokunmak, içine işlemek.

“Atımın guyuğu düğüm / *Yüreği vurdı* böğün / Ayruluk günüdür böğün.” - (Atladı Geçti Eşiği/ Erzincan)

***yüreğinin yağı ol-** : Çok üzülme.

“Benim kuzum kuzuların beyidir / Ağca kuzu *yüreğimin yağıdır* / Senin gideceğin Yıldız Dağıdır.” - (Sabah Olur Koyun Kuşluğa Gelir/ Malatya)

yürek yak- : Uysal ve uslu görüldüğü hâlde sinsice kötülük yapan' anlamında kullanılan bir söz.

“Yaz gelende çaylar akar / Hasretlik *yüreğim yakar* / Beli çıkmış yola bakar / Mecnun bir dağa yaslanmış.” - (Ay Ağalar Ay Gız İle/ Erzurum)

yürek yar- : Çok büyük üzüntü, acı duymak.

“Çoban beni yeter yorma / Geç kaldım *yürek yarma.*” - (Çoban Beni Sudan Geçir/ Elazığ)

yüz çevir- : Gösterdiği ilgiyi kesmek.

“Han Nigar’ım benden *yüzün çevirme* / Bir yiğide birkaç güzel çok mudur / Ben aşığım seni benden ayırma / Bir yiğide birkaç güzel çok mudur.” - (Han Nigar’ım Benden Yüzün Çevirme/ Kars)

yüz göz ekşit- : Yüzüne öfke ve hoşnutsuzluk gösteren bir biçim vermek.

“Karanfilem biberem balam biberem / Ben yârimden dilberem balam dilberem / *Ekşitme yüzün gözün* misafirem oy giderem.” - (Karanfilem Budam Budam Budama / Erzurum)

yüz sür- : Aşırı sevgi göstermek için yere eğilmek.

“Ben kerem’em aslım çekmir nazımı / Yar geçen yollara *sürsem yüzümü* / Han oğluyam kayıp ettim özümü / Gören der ki fukaradır düşkündür.” - (Kerem Eyle Yüzün Dönder Bana / Kars)

yüzü gül- : Sevinci yüzünden belli olmak.

“Bayram oldu gelmedi / Yar halimden bilmedi / Hiç de *yüzüm gülmedi* / Gülmedi yar gelmedi.” - (Bayram Oldu Gelmedi/ Kars)

yüzüne bakma- : Utanç, yüreksizlik vb. sebeplerle bir kimsenin karşısına çıkamamak.

“Bilirsen mi sennen niye küsmüşem / *Bahmadın üzüme* size gelende / Ona göre bu dostluğu kesmişem / Kem bahırsan üzbe üze gelende.” - (Bilirsen Mi Sennen Niye Küsmüşem/ Kars)

“Şeyda diyer hiç derdimi bilmedin / Dost oluban bir *üzüme gülmedin* / Vede verip vedemize gelmedin / Ne demiştik geze geze gelende.” - (Bilirsen Mi Sennen Niye Küsmüşem/ Kars)

zahmet çek- : Güçlülükle karşılaşmak, sıkıntıya katlanmak.

“Bülbül ne gezersin bizim bu dağda / Bil ki bu dağ bizim güzellerin bağıdır / *Zahmet çekip* yuva yapma bu dağda / Felek vurur yurdun yuvan dağıdır.” - (Sallana Sallana Gelir Geçersin / Kars)

“Bülbül ne gezersin bizim bu dağda / Bil ki bu dağ bizim güzellerin bağıdır / *Zahmet çekip* yuva yapma bu dağda / Felek vurur yurdun yuvan dağıdır.” - (Sallana Sallana Gelir Geçersin / Kars)

II. BÖLÜM

2. DİZİN

2.1. Genel Dizin

A

acı çek-
*acıyla kavrul-
adam et-
adı kal-
*adını dille-
ağır gel-
*ağzı dili kuru-
*ağzı dili lal ol-
ah al-
ah çek-
ah et-
akan sular dur-
aklı başına gel-
aklı başında olma-
aklı başından git-
*aklı baştan savuş-
aklı git-
aklına düş-
aklına gel-
*aklına yan-
*aklından çıkar-
*aklından çıkma-
aklından git-
*aklını al-
aklını başına devşir-
aklını başından al-
*aklını fikrini zay eyle-
aklını kaçır-
*aklını kandır-
*aklını şaşır-
*aklını yitir-
*al kana koy-

Allah'ından bul-
*alnına yazıl-
ant iç-
*ara boz-
arada kal-
*aralı düş-
araya gir-
arayıp sor-
*ardı sıra düş-
ardına düş-
*arşa dayan-
*aşk belası çek-
*aşk elinden göç-
*aşk oduna yan-
*aşk şarabı iç-
*aşk uğruna yan-
*aşk yayını çek-
aşka düş-
*aşka düşür-
aşka gel-
*aşka tutul-
*aşkın odunu çek-
*aşkına düş-
*aşkına yan-
*aşkından kibrit ol-
ateş al-
*ateş sal-
*ateşe koy-
*ateşe sal-
*ateşe yan-
*ateşine düş-
*ateşine yan-
*ateşler yak-
*ateşlerde yak-
*ateşlere düş-
*ateşlere yak-
ayağına kapan-
ayrı düş-
*ayrılık çek-

B

*bağrı dağlı
 *bağrı demire dön-
 *bağrı ezil-
 *bağrı tutuş-
 bağrı yan-
 bağrına bas-
 *bağrına taş bağla-
 bağrına taş bas-
 *bağrına yel es-
 *bağrında tüt-
 *bağrında yara aç-
 *bağrında yara ol-
 *bağrını del-
 *bağrını döv-
 bağrını ez-
 *bağrını iğne iplikle geçir-
 bahtı kapan-
 bahtı kara ol-
 baş başa ver-
 baş koy-
 baş ol-
 baş ver-
 başa bela ol-
 *baş a değ-
 başa gel-
 *baş a kak-
 *baş a yaraş-
 başı ağırı-
 başı belada ol-
 *baş a bulan-
 *baş a büyü-
 *baş a dumanlı ol-
 baş a gözü üstüne ol-
 başına (...) gel-
 başına bela aç-
 başına bela al-
 başına bir iş gel-
 başına dert aç-
 başına devlet kon-
 *başına devşir-
 *başına felaket gel-
 başına gel-
 *başına getir-
 başına taç et-
 *başına yazıl-
 başından at-
 başından sav-

*başını al-
 başını alıp git-
 başını bağla-
 *başını belaya koy-
 *başını çek-
 *başını kederde koy-
 *başını sevdaya sal-
 başını ver-
 başını ye-
 *başının tacı ol-
 baştan çıkar-
 *baygın baygın bak-
 bayram et-
 *bel bük-
 bel ver-
 *bela çek-
 *bela gel-
 *belaya düş-
 beli bükül-
 *beli çık-
 *beli kırıl-
 *belinden çek-
 belini bük-
 *benzi bozar-
 benzi sarar-
 *benzi sararıp sol-
 benzi sol-
 beş parası olma-
 *bıçağa yaslan-
 bildiğinden şaş-
 *bin yaşa-
 bir çift sözü ol-
 *bir derdini bine götür-
 bir hoş ol-
 bir parça aklı ol-
 bir pula sat-
 bir tut-
 bir yastığa baş koy-
 *borca sok-
 *boşa geçir-
 boşa git-
 boy at-
 boy ver-
 *boynunu bur-
 boynunu bük-
 *boynunu eğri koy-
 *boyun borcu
 boyun eğ-

*buram buram tüt-
 *burnu havada
 burnunda tüt-
 buz bağla-

C

can al-
 can bağışla-
 *can çürüt-
 can dayan-
 can gel-
 can ilacı ol-
 *can kulağıyla duy-
 can kurban
 can yak-
 cana kıy-
 candan geç-
 *candan sev-
 canı çek-
 canı çık-
 *canı çürü-
 *canı kayna-
 canı sıkıl-
 canı yan-
 *canı yoluna feda ol-
 *canına can gel-
 canına kıy-
 *canına sar-
 canından bez-
 *canından bezdir-
 canından et-
 canından geç-
 *canından usan-
 *canından usandır-
 canını al-
 canını ver-
 *canlar ez-
 *canlar yak-
 *canları çürüt-
 *cayır cayır yan-
 cefa çek-
 cefa et-
 *cennet yüzü görme-
 cennete düş-
 ciğer dağla-
 ciğerdeş-
 *ciğer doğrat-
 ciğeri dağlan-

*ciğeri köz ol-
 ciğeri sızla-
 *ciğeri yan-
 ciğerinden dağlı
 ciğerine ateş düş-
 *ciğerine köz koy-
 *ciğerini dağla-
 *ciğerini parçala-
 *ciğerini yak-
 ciğeri yan-
 ciğerinin başı yaralan-
 *cihanı ara-
 *cilve sat-

Ç

*çare bul-
 çark et-
 çark kur-
 *çeyiz yaz-
 *çıra gibi yan-
 çile çek-
 *çile doldur-
 çoban tut-
 *çöle düş-
 *çöllere düş-
 çöllere sal-

D

*dağ beli aş-
 *dağı taşı del-
 *dağları del-
 daldan dala kon-
 dallarını kır-
 dam et-
 *dara çek-
 dara düş-
 *dayanacak özü kalma-
 *defteri deril
 defteri dürül-
 deli et-
 derde düş-
 *dem sür-
 *dengine düşeme-
 dengini bulama-
 derde bağla-
 *derde bırak-
 *derde dayan-
 *derde derman bulama-

*derde dert kat-
 derde düş-
 derde düş-
 *derde katlan-
 derde koy-
 *derde sal-
 *derde tutul-
 *derdinden eri-
 *derdinden kibrit ol-
 *derdinden öl-
 derdine derman ol-
 derdine düş-
 *derdine ilaç ol-
 derdine yan-
 derdini çek-
 derdinideş-
 derdini dök-
 *derdini yay-
 derman bul-
 derman olma-
 *derman ver-
 *dermana var-
 *dermandan kes-
 *dermanı kal-
 *dermansız derde uğra-
 *dert aç-
 *dert çek-
 dertdeş-
 dert et-
 *dert sal-
 dert yan-
 dert yaz-
 *dertlere sal-
 dertten derde sal-
 *devran sür-
 *dil dök-
 *dilde kal-
 dilden çıkar-
 dilden dile düş-
 dilden dile düş-
 dile dolan-
 dile düş-
 dile düşür-
 dile gel-
 dile ver-
 dili dolaş-
 dili durma-
 *dili kesil-

*dili tutma-
 dili varma-
 *dilinden bal ak-
 dilinden çek-
 *dilinden kurtul-
 dilinden kurtulama-
 diline düş-
 *diline nağme düş-
 dilini kes-
 dillere destan ol-
 dillere düş-
 dilleri çürü
 dilleri dür dök-
 *din iman olma-
 din imanı yok
 divan dur-
 divane ol-
 divanında dur-
 diz kır-
 dizinde
 doğru yola dön-
 *doğru yoldan şaş-
 *doğrudan şaşma-
 *dost bağına gir-
 *dostluğu kes-
 *doya doya gül-
 doyum olma-
 *dört dolan-
 *dört yanını al-
 *dört yanını donat-
 *dudağından bal ak-
 *dulda (gölgelik) ol-
 dünür git-
 *dünya malı ver-
 *dünya tadını bilme-
 dünyada ettiğini ahirette
 dünyayı başına yık-
 *düşe gir-
 *düşmanı çatla-
 *düşmanın bağrını ez-
 düşmüşem gurbet ellere
 *düşüne gir-

E

*ecel kapıyı çal-
 *ecel tasını iç-
 eceli gel-
 *ecele çık-

*eceyi böl-
 *edasına yan-
 el aç-
 el al-
 el at-
 el çek-
 el et-
 *el sözüne uy-
 el sür-
 el ver-
 *el vur-
 elden git-
 *ele var-
 *eli işte gözü oynaşıta ol-
 eli kolu bağlı ol-
 *eli tutma-
 *elin git-
 elinde olma-
 elinden al-
 elinden bir şey gelme-
 *elinden çek-
 elinden git-
 elinden kurtul-
 elinden kurtul-
 elinden tut-
 *elini sinesine vur-
 *eller al-
 *ellere var-
 *ellere ver-
 *erbabına düş-
 *esamesini sildir-
 esir et-
 ettiğini bul-
 ettiğini çek-
 *ev yık-
 *evini yak-

F

*felek vur-
 *ferman gel-
 *ferman okut-
 fırsat ver-

G

*gada ol-
 gafil avlan-
 gafletten uyan-
 *gam al-

gam ye-
 gam yeme-
 *gam yuttur-
 garip düş-
 geçit ver-
 *gençliği geç-
 gençliğine doy-
 *gençliğine doyma-
 göğsünü geçir-
 *göğsünün bendini yık-
 göğüs ger-
 gölge düş-
 gölge et-
 gönlü ak-
 *gönlü al-
 gönlü aldan-
 *gönlü bağlı ol-
 gönlü bulan-
 *gönlü çağla-
 gönlü çek-
 gönlü doyma-
 gönlü düş-
 *gönlü efkarlan-
 gönlü eri-
 gönlü eylen-
 gönlü gamla dol-
 gönlü geç-
 gönlü git-
 gönlü gül-
 *gönlü hasret ol-
 gönlü hoş ol-
 *gönlü hoş olma-
 gönlü kal-
 gönlü kırıl-
 gönlü ol-
 gönlü olma-
 *gönlü sev-
 *gönlü şen ol-
 gönlü uç-
 gönlü uslan-
 *gönlü viran ol-
 *gönlü yaralan-
 *gönlü yaralı ol-
 gönlü yaşlı
 *gönlü yerin-
 *gönlüne ateş yak-
 gönlünü al-
 gönlünü bağla-

gönlünü bağla-
 gönlünü bulandır-
 gönlünü bulandır-
 gönlünü çal-
 *gönlünü çevir-
 gönlünü et-
 gönlünü eyle-
 *gönlünü ez-
 gönlünü hoş et-
 gönlünü kaptır-
 gönlünü kır-
 *gönlünü yak-
 *gönlünü yap-
 gönlünün kuşu uç-
 gönlünün pası silin-
 gönül al-
 gönül bağla-
 gönül çek-
 *gönül eğle-
 *gönül elinden şaş-
 *gönül kapısına kilit vur-
 gönül ver-
 gönül yık-
 *gönüle dol-
 göresi gel-
 *göz değ-
 *göz et-
 göz göz ol-
 göz süz-
 göze al-
 gözleri dol-
 gözleri kan ağla-
 gözleri süzül-
 *gözlerinin yaşı kuru-
 gözü açık git-
 gözü çıksın
 gözü kal-
 *gözü kamaş-
 gözü kan ağla-
 gözü kork-
 gözü yollarda (kal)-
 gözüm üste
 gözün aydın
 *gözünde koy-
 gözünde olma-
 gözünde tüt-
 gözüne uyku gir-
 gözüne uyku girme-

gözüne uyku girme-
 *gözünü kerkit-
 gözünü kes-
 gözünü sev-
 gözünü süz-
 *gözünün yaşı sel ol-
 *gözünün yaşı sele dön-
 gözünün yaşına bak-
 gözüyle süz-
 *gözyaşı dök-
 gözyaşı sel ol-
 gurban ol-
 gurbet ele düş-
 gurbet ele düş-
 *gurbet ele düş-
 *gurbet yoluna düş-
 gün gör-
 gün görme-
 gün say-
 *gün vur-
 günah işle-
 *günah kazan-
 *günah yaz-
 günaha gir-
 günahına gir-
 *güneş vur-
 *günü güne ekle-

H

haber al-
 haber gel-
 haber gönder-
 haber sal-
 haber sor-
 haber ver-
 haberi ol-
 *haberini al-
 hakir gör-
 *hakkını al-
 hakkını helal et-
 hal bil-
 halay (başı) çek-
 *halay tut-
 *hali harap ol-
 hali kalma-
 *hali niceye düş-
 *hali yaman ol-
 *halinden bil-

halinden bilme-
 halinden sor-
 halini söyle-
 har düşür-
 haram et-
 harcı ol-
 hasret çek-
 hasret kal-
 hasrete yandır-
 hasretine dayan-
 *hasretine yan-
 *hasretlik çek-
 hasta düş-
 hastası ol-
 hatır al-
 hatır say-
 hatır sor-
 *hatırı hoş ol-
 *hatırını yık-
 hayale dal-
 *hayalinden çıkma-
 hayır gelme-
 hayran ol-
 hesap et-
 *hile kat-
 hizmet et-
 *ho eyle-
 hor gör-
 hoş gel-
 hu çek-
 *huy tut-
 hücraya çekil-
 hükmünü yitir-

I
 ılgıt ılgıt eri-
 *ırk ayır-

İ
 *icad ol-
 içi yan-
 *içinde besle-
 *içini dert al-
 içini yak-
 *içmeden sarhoş ol-
 iflah olma-
 *iğerini del-
 iki gönül bir ol-

iki sözü bir araya getireme-
 *ikrardan dön-
 imana gel-
 imana gel-
 insafa gel-
 iş başa düş-
 *iz bağla-
 izin al-
 *izine git-
 *izini bul-

K
 *kada al-
 kadir bil-
 *kadir bil-
 kadir kıymet bil-
 *kadir kıymet bilme-
 kahır çek-
 kahrını çek-
 kalbinden vurul-
 kalbine yara aç-
 kalp kır-
 kan ağla-
 *kan al-
 kan kus-
 kana boya-
 *kana boyan-
 *kana bülen-
 *kana kat-
 kanat vur-
 kanı kayna-
 *kanı yüreğe ak-
 *kanını iç-
 *kanlı ol-
 kanlı yaş dök-
 *kapı döv-
 kapıda kal-
 kapıda köle ol-
 kapılara dayan-
 kapısında kul ol-
 kapısını çal-
 kara bağla-
 *kara bas-
 kara geç-
 kara giy-
 kara gün
 karalar bağla-
 karalar bağla-

karalar giy-
 karanlık bas-
 karar kıl-
 *karardan dön-
 karavanaya vur-
 kârı olma-
 karşı dur-
 *kaş göz et-
 kaş göz oynat-
 kaşına gözüne kurban ol-
 *kaşını yere indir-
 *kaşını yık-
 *katline ferman yaz-
 *kaynayıp coş-
 *kefeni biçil-
 kem (gözle) bak-
 *kemlik gel-
 kenara çekil-
 kendi yağı ile kavrul-
 kendinden geç-
 kendini bil-
 kendini bul-
 *kereme dön-
 *keyfi yet-
 kına yak-
 *kınası ezil-
 kısmeti kesil-
 *kısmetine düş-
 kıyamet kop-
 kıyamete kal-
 kıymet bil-
 kıymet bilme-
 kıymet ver-
 kıymetini bil-
 *kibrit ol-
 kin gü-
 kocaya var-
 kol at-
 *kol kol ol-
 *kol kur-
 kol uzat-
 kolkola ver-
 kolları bağlı ol-
 kolu kanadı kırıl-
 koynuna gir-
 köle ol-
 *köle tut-
 kölesi ol-

köşede kal-
 *köşelerde kal-
 kul et-
 kul ol-
 kula kul ol-
 kulak as-
 kurban et-
 kurban ol-
 kurban olayım
 kusura bak-
 *küpe et-
 küre koy-
 mabalına gir-
 mahşere kal-
 *mahşere kal-
 *mayası gam ile yoğrul-
 *menzil al-
 meraka düş-
 merhamet et-
 *merhem kabul etme-
 *merhem tut-
 mesken tut-
 *meyil bağla-
 *meyil düşür-
 meyil ver-
 *muhabbet kaldır-
 *murada çık-
 murada er-
 *murada yet-
 muradına er-
 murat al-
 murat üstünde ol-
 murat ver-
 müjde ver-
 münasip gör-
 mürvet et-
 *müşavre kur-
 naçar kal-
 naz çek-
 nazar değ-
 nazar eyle-
 *nazara uğrat-
 nazını çek-
 nazını çekeme-
 nefisini öldür-
 nikah düş-
 nikah kıy-

O

ocağı bat-
 ocağını söndür-
 *ocak yak-
 *oduna yan-
 of çek-
 *omuz omuza gel-

Ö

*öğüt al-
 *ömrü çürü-
 *ömrü geç-
 *ömrü git-
 *ömrü tüken-
 ömrü uza-
 ömrü uzan-
 *ömrünü çürüt-
 *ömrünü tüket-
 *ömrünün baharı geç-
 önüne geç-

P

*pay al-
 *payını verme-
 *perme perişan et-
 pervaz et-
 peşine düş-
 posta gir-

R

razı olma-
 rengi sol-
 *rengi sol-
 rüyasından çıkma-

S

sabır ver-
 *sabrı kalma-
 safa gel
 sağ ol-
 *sağa sola bakın-
 *sağa sola sap-
 sancı tut-
 sancısı tut-
 sararıp sol-
 *saz çal-
 *secde kıl-
 sefa gel

sefa getir-
 sefa kal-
 sefa sür-
 sefer et-
 *sefere git-
 sel al-
 selam al-
 selam bekle-
 selam dur-
 selam et-
 selam gönder-
 selam götür-
 selam kes-
 selam söyle-
 selam ver-
 *selamını kes-
 sele kapıl-
 *sele ver-
 ser ver-
 serden geç-
 serden geç-
 serini sevdaya sal-
 sesi kesil-
 sevda çek-
 sevda hastası
 sevda mektebinde oku-
 sevdadan geç-
 sevdalara sal-
 *sevdası taş-
 sevdaya dal-
 sevdaya düş-
 *sevdaya sal-
 *sevdaya tutul-
 seyrana çık-
 seyrine bak-
 sılaya doyma-
 sırası gel-
 sırasını sav-
 sıraya dizil-
 sırma mazhar ol-
 sırrını aç-
 sırrını ver-
 *sırt sırta ver-
 sıtma tut-
 silip at-
 sinesi çürü-
 sinesi yaralı ol-
 *sinesine hançer vur-

sinesine sar-
 sinesini del-
 sinesini yak-
 sonu görün-
 söz bil-
 *söz ol-
 *söz ver-
 *söz vur-
 *söze gel-
 *sözle bağla-
 sözü kalma-
 sözü ol-
 sözü olma-
 sözünden dön-
 sözüne sadık ol-
 sözüne uy-
 sözünü kısa kes-
 sözünü sakın-
 sözünün tutma-
 su bağla-
 sual et-
 suyuna git-
 sürme çek-

Ş
 şaşkına dön-
 şavkı düş-
 şavkı vur-
 şehit ol-
 şifa ver-
 şöhret bul-

T
 tabiatı kuru-
 tadı kalma-
 *takati kesil-
 *talan düş-
 talana ver-
 talana ver-
 talihi karar-
 taş at-
 taş et-
 taşa tut-
 telef et-
 *teni toprağa karış-
 toprağa gir-
 *toprağa gir-
 *toprağa karış-

toprağa koy-
 tora düşür-
 turşu kur-
 tuzak kur-
 türkü ol-

U

*uçan kuştan haber al-
 *uçan kuştan haber sor-
 uçmaya
 *uğruna baş ver-
 *uğruna can ver-
 *uğruna turap ol-
 urat al-
 *uykudan kalk-
 uykusu gel-
 uykusu gel-
 uykusuz kal-
 uykuya dal-
 uykuya doy-
 uykuyu dağıt-
 uzayıp git-
 *uzayıp git-

Ü

ümidi kes-
 ümit kes-
 üstüne al-
 üzüp geç-

V

vadesi yet-
 *vadesi yet-
 vatan tut-
 vebali boynuna
 veda et-
 *veda ver-
 *vefa gör-
 viran koy-

Y

yağ içinde yan-
 yakıp kül et-
 *yakıp kül et-
 *yakıp kül et-
 *yalpa vur-
 yaman bakışlı
 yan bak-

yan gel-
 yana yana ağla-
 *yana yana kül ol-
 *yana yana yalvar-
 *yanına düş-
 *yanına kal-
 yanıp tutuş-
 *yaprakları dökül-
 yara aç-
 *yara bağla-
 *yara sar-
 *yaraları kavuş-
 *yaraları sağal-
 *yaralarını bağla-
 *yaralarını dağla-
 *yaralarını düzle-
 yaralarını sar-
 *yarası kana-
 *yarası sızla-
 *yarasını aç-
 *yarasını bağla-
 *yarasınıdeş-
 *yarasını oy-
 *yarasını sar-
 *yarasının başını aş-
 yas çek-
 yas tut-
 *yaşına bas-
 *yaşmak çek-
 yel al-
 *yel at-
 yel götür-
 *yel vur-
 yel vurmaşı
 yerde kalma-
 *yere gir-
 yere ser-
 *yeri gen ol-
 *yetim kal-
 yiyip bitir
 *yol aş-
 *yol bekle-
 *yol tut-
 yol ver-
 yola düş-
 yola düş-
 *yola sal-
 yolda kal-

yoldan çık-
 *yoldan sap-
 yollara düş-
 *yolları bağlan-
 *yollarını gözet-
 yollarını gözle-
 *yolu ayrı düş-
 *yolu ayrıl-
 yolu bağlan-
 *yolu bağlan-
 yolu düş-
 *yolu uğra-
 yoluna bak-
 yoluna baş koy-
 *yoluna can koy-
 yoluna kurban ol-
 *yoluna kurban ol-
 *yolunda dur-
 *yolundan geri kal-
 *yolundan kal-
 yolunu bekle-
 yolunu gözet-
 yolunu gözet-
 *yolunu sür-
 yolunu şaşır-
 *yolunu şaşır-
 yolunu yolunu gözle-
 yuva kur-
 yuva yap-
 *yüke tut-
 yüreğe hançer vur-
 *yüreği acı-
 yüreği düğüm düğüm ol-
 yüreği paralan-
 yüreği parçalan-
 yüreği sızla-
 yüreği taştan
 *yüreği taştan ol-
 *yüreği tutuş-
 *yüreği tutuş-
 yüreği yan-
 yüreği yanık
 yüreği yara dol-
 yüreği yaralan-
 yüreği yaralı ol-
 *yüreğinde yara aç-
 *yüreğinden vurul-
 *yüreğinden yan-

yüreğine dert ol-
 *yüreğine hançer sok-
 yüreğine işle-
 *yüreğine kan damla-
 yüreğini dağla-
 *yüreğini vur-
 *yüreğini yak-
 yüreğinin başı sızla-
 *yüreğinin yağı ol-
 yürek yak-
 yürek yar-
 *yürektek se-
 yüz çevir-
 yüz göz ekşit-
 yüz karası
 yüz sür-
 yüze gül-
 yüzü gül-
 yüzü kalma-

*yüzü kara ol-
 yüzü olma-
 yüzüne bakma-
 yüzüne bakma-
 yüzüne gül-
 yüzüne gül-
 yüzünü çevir-

Z

zahmet çek-
 *zarı zarı ağla-
 *zaya git-
 zevke dal-
 zincire vur-
 ziyan ol-
 *ziyana uğra-
 *ziyaret çarp-

2.2. Deyimler (İç Anadolu)

A

acı çek-
 adam et-
 *ağzı dili kuru-
 ağzını tut-
 ah al-
 ah çek-
 ah et-
 akan sular dur-
 aklı git-
 aklını şaşır-
 aklına düş-
 aklına gel-
 *aklına yan-
 *aklını al-
 aklını başından al-
 aklını başına devşir-
 aklını şaşır-
 *aklını kandır-
 Allah'ından bul-
 *alnına yazıl-
 *ara boz-
 araya gir-
 ardına düş-
 aşka düş-

*aşka düşür-
 aşka gel-
 *aşkın odunu çek-
 *aşkına düş-
 *aşkına yan-
 *aşkıdan kibrit ol-
 ateş al-
 *ateşine düş-
 *ateşe yan-
 *ateşler yak-
 *ateşlere yak-
 *ateşlerde yak-
 ayrı düş-
 *ayrılık çek-

B

*bağrı demire dön-
 bağrı ezil-
 bağrına bas-
 bağrına taş bas-
 *bağrına taş bağla-
 *bağrına yel es-
 *bağrını del-
 *bağrını döv-
 bağrını ez-

bahtı kara ol-
 baş ol-
 baş koy-
 başa gel-
 *başa kak-
 *başa yaraş-
 başı belada ol-
 *başı büyü-
 başına (...) gel-
 başına bela al-
 başına bir iş gel-
 başına devlet kon-
 *başına devşir-
 başına gel-
 başına taç et-
 *başına yazıl-
 başından at-
 *başını al-
 başını alıp git-
 başını bağla-
 *başının tacı ol-
 baygın baygın bak-
 *bel bük-
 *bela gel-
 beli bükül-
 *belinden çek-
 belini bük-
 bel ver-
 *benzi bozar-
 *benzi sararıp sol-
 benzi sol-
 *bin yaşa-
 bir çift sözü ol-
 *bir derdini bine götür-
 bir hoş ol-
 bir yastığa baş koy-
 *borca sok-
 boşa git-
 boynunu bük-
 *boyun borcu
 boyun eğ-
 *buram buram tüt-
 *burnu havada
 buz bağla-

C

can al-
 can dayan-

cana kıy-
 *canı kayna-
 canı kurban
 canı sıkıl-
 *canı yoluna feda ol-
 canına kıy-
 canından bez-
 *canından bezdir-
 canından et-
 canından usandır-
 canını al-
 *canlar ez-
 *cayır cayır yan-
 *cennet yüzü görme-
 ciğer dağla-
 *ciğer doğrat-
 *ciğeri kebab ol-
 *ciğeri köz ol- ciğeri yan-
 *ciğerine köz koy-
 ciğerine ateş düş-
 *ciğerini dağla- -
 *ciğerini del-
 *ciğerinin başı yan
 ciğeri yan-
 ciğerinin başı yaralan-
 *cihamı ara-
 *cilve sat-
 *çare bul-
 *çıra gibi yan-
 çile çek-
 *çile doldur-
 *çöle düş- *dağ beli aş-

D

*dağları del-
 daldan dala kon-
 dallarını kır-
 dara düş-
 *dayanacak özü kalma-
 *derdinden eri-
 defteri derildefteri dürül-)

deli et-
 deli eyle-
 deli ol-
 *dem sür-
 *dengine düşeme-
 derde bağla-
 derde düş-

*derde katlan-
 *derde tutul-
 *derdinden kibrit ol-
 derdine düş-
 *derdine ilaç ol-
 derdine yan-
 derdini çek-
 derdinideş-
 derdini dök-
 *derdini yay-
 *dermandan kes-
 *dermansız derde uğra-
 *dert aç-
 *dert çek-
 dert et-
 dert yan-
 dilden dile düş-
 dile düş-
 dile gel-
 dile ver-
 dili dolaş-
 dili durma-
 *dili kesil-
 *dili tutma-
 dili varma-
 *dilinden bal ak-
 *dilinden çek-
 *dilinden kurtul-
 *dil dök-
 *dilleri çürü
 dilini kes-
 *din iman olma-
 divan dur-
 divane ol-
 divanında dur-
 doğru yola dön-
 *doğrudan şaşma-
 *dost bağına gir-
 *doya doya gül-
 doyum olma-
 *dört dolan-
 *dört yanını donat-
 *dulda (gölgelik) ol-
 *dünya malı ver-
 *dünya tadını bilme-
 *dünyada ettiğini ahirette çek-
 *düşe gir-
 *düşmanın bağrını ez-

E
 *edasına yan-
 el at-
 el çek-
 el et-
 *el sözüne uy-
 el ver-
 *el vur-
 elden git-
 *ele var-
 *eli işte gözü oynasta ol-
 *eli tutma-
 elinde olma-
 elinden al-
 *elinden çek-
 elinden kurtul-
 *elini sinesine vur-
 *eller al-
 *ellere var-
 *ellere ver-
 ettiğini bul-
 *ev yık-
 *evini yak-

G
 gafil avlan-
 *gam al-
 gam yeme-
 *gam yuttur-
 *geceyi böl-
 geçit ver-
 *gençliği geç-
 *gençliğine doy-
 *gençliğine doyma-
 göğsünü geçir-
 *göğsünün bendini yık-
 *gölge ol-
 gönlü ak-
 *gönlü al-
 *gönlü çağla-
 gönlü düş-
 *gönlü efkarlan-
 *gönlü hasret ol-
 *gönlü hoş olma-
 gönlü ol-
 *gönlü şen ol-
 *gönlü uslan-
 *gönlü viran ol-

*gönlü yerin-
 *gönlüne ateş yak-
 gönlünü bağla-
 gönlünü bulandır-
 *gönlünü ez-
 *gönlünü çevir-
 *gönlünü yap-
 gönül bağla-
 gönül çek-
 *gönül eğle-
 *gönül elinden şaş-
 *gönül kapısına kilit vur-
 gönül ver-
 *gönüle dol-
 göresi gel-
 göz göz ol-
 *gözden sev-
 göze al-
 gözleri kan ağla-
 gözleri süzül-
 *gözlerinden sel ak-
 göz süz-
 *gözlerini uyku bürü-
 gözü açık git-
 *gözü kamaş-
 gözü ol-
 gözü olma-
 *gözünde koy-
 gözünde olma-
 gözünde tüt-
 gözüne uyku girme-
 *gözünün yaşı sele dön-
 *gözünü kerkit-
 *gözünün yaşı sel ol-
 gurbet ele düş-
 gün görme-
 gün say-
 günah işle-
 günaha gir-
 *güneş vur-
 *günü güne ekle-

H

haber al-
 haber gönder-
 haberi ol-
 *haberini al-
 hakir gör-

*hali harap ol-
 hali kalma-
 *hali yaman ol-
 har düşür-
 hasret çek-
 hasret kal-
 *hasretine yan-
 *hasretlik çek-
 hatır say-
 *hatırı hoş ol-
 *hatrını yık-
 hayale dal-
 hayır gelme-
 hayran ol-
 *heceye çık-
 hesap et-
 *hile kat-
 hizmet et-
 hor gör-
 hu çek-

I

ılgıt ılgıt eri-
 *ırk ayır-

İ

*icad ol-
 *içinde besle-
 *içini dert al-
 iflah olma-
 imana gel-
 izin al-
 *izini bul-

K

*kada al-
 *kadir bil-
 *kadir kıymet bil-
 *kadir kıymet bilme-
 kahr çek-
 *kan al-
 *kana boyan-
 *kana kat-
 *kanlı ol-
 kanlı yaş dök-
 kapıda kal-
 kapılara dayan-
 *kara bas-

kara giy-
 *kara haber al-
 karalar bağla-
 *kararda dur-
 *karardan dön-
 kârı olma-
 *kaşını yere indir-
 *kaşını yık-
 *kaynayıp coş-
 *kefeni biçil-
 kendi yağı ile kavrul-
 kendinden geç-
 kendini bil-
 *kereme dön-
 *keyfi yet-
 kına yak- -
 *kısmetine düş-
 kıyamete kal-
 kıymet bil-
 kıymetini bil-
 *kibrit ol-
 kocaya var-
 kol uzat-
 *köle tut-
 kul ol-
 kula kul ol-
 kulak as-
 kurban ol-
 kurban olayım
 *kibrit ol-
 *küpe et-
 mahşere kal-

M

*mayası gam ile yoğrul-
 meraka düş-
 mesken tut-
 *meyil bağla-
 *meyil düşür-
 meyil ver-
 *murada çık-
 murada er-
 muradına er-
 murat al-
 müjde ver-
 münasip gör-

N

naçar kal-
 naz çek-
 nazar et-
 nazar değ-
 nazar eyle-
 *nazara uğrat-
 nefisini öldür-

O

of çek-

Ö

*öğüt al-
 *ömrü çürü-
 *ömrü geç-
 *ömrü git-
 *ömrü tüken-
 ömrü uza-
 ömrü uzan-
 önüne geç-

P

*payını verme-
 peşine düş-
 posta gir-

R

rengi sol-

S

sabır ver-
 sağ ol-
 *sağa sola sap-
 sancı tut-
 sancısı tut-
 sararıp sol-
 *secde kıl-
 sefa gel
 sefa getir-
 sefa kal-
 sefa gel
 sel al-
 selam al-
 selam bekle-
 selam et-
 selam gönder-
 selam götür-
 selam söyle-

selam dur-
 sele kapıl-
 *sele ver-
 serden geç-
 sevda çek-
 sevda hastası
 sevda mektebinde oku-
 sevdadan geç-
 sevdalara sal-
 sevdaya dal-
 seyrine bak-
 sılaya doyma-
 sırası gel-
 sırasını sav-
 sıraya dizil-
 sırra mazhar ol-
 sırrını aç-
 *sırt sırta ver-
 *sıtma bağla-
 sıtma tut-
 silip at-
 *sinesi delin-
 sonu görün-
 söz bil-
 *söz ol-
 *söz ver-
 sözü kalma-
 sözü ol-
 sözü olma-
 sözünden dön-
 sözüne sadık ol-
 sözünü sakın-
 sözünün tutma-
 su bağla-
 sual et-
 suyuna git-
 sürme çek-

Ş
 şaşkına dön-
 şavkı düş-
 şavkı vur-
 şehit ol-
 şöhret bul-
 T
 tabiatı kuru-
 talana ver-
 telef et-

*toprağa gir-
 *toprağa karış-
 tora düşür-
 tuzak kur-
 türkü ol-

U
 *uçan kuştan haber sor-
 *uçan kuştan haber al-
 *uğruna turap ol-
 *uğruna baş ver-
 *uğruna can ver-
 *uykudan kalk-
 uykuya doy-
 uykuya dal-
 uykuyu dağıt-
 *uzayıp git-

Ü
 üstüne al-

V
 vadesi yet-
 vebali boynuna
 *vefa gör-

Y
 *yakıp kül et-
 *yalpa vur-
 *yanıp kül ol-
 *yaprakları dökül-
 yara aç-
 *yara bağla-
 *yara sar-
 *yaraları kavuş-
 *yaralarını bağla-
 *yaralarını düzle-
 yaralarını sar-
 *yarası kana-
 *yarası sızla-
 *yarasını bağla-
 yarasınıdeş-
 *yarasını oy-
 *yarasını sar-
 *yarasının başını aş-
 yas tut-
 *yaşına değ-
 *yaşmak çek-

*yel at-
 *yel vur-
 *yere gir-
 *yeri gen ol-
 *yetim kal-
 yiyip bitir
 *yol aş-
 *yol bekle-
 *yol tut-
 yola düş-
 yolda kal-
 yoldan çık-
 yollara düş-
 *yolları bağlan-
 yollarını gözle-
 *yollarını gözet-
 *yolu ayrı düş-
 *yolu bağlan-
 yolu düş-
 *yolu uğra-
 yoluna bak-
 *yoluna can koy-
 *yolundan kal-
 *yolundan geri kal-
 yolunu bekle-
 yolunu gözet-
 *yolunu sür-

*yolunu şaşır-
 yuva yap-
 yüreği sızla-
 *yüreği tutuş-
 yüreği yan-
 *yüreğinde yara aç-
 yüreğine dert ol-
 *yüreğine hançer sok-
 *yüreğini yak-
 *yürekten sev-
 yüz çevir-
 yüz karası
 yüz sür-
 yüze gül-
 yüzü kalma-
 *yüzü kara ol-
 yüzü olma-
 yüzüne bakma-
 yüzüne gül-
 yüzünü çevir-

Z

*zarı zarı ağla-
 *zaya git-
 zevke dal-
 ziyan ol-
 *ziyana uğra-

2.3. Deyimler (Güneydoğu Anadolu Bölgesi)

A

ah çek-
 akli başından git-
 aklından git-
 aklından çık -
 *aklını al-
 aklını başından al-
 aklını kaçır-
 *aklını yitir-
 *al kana koy-
 *arşa dayan-
 *ateşe koy-
 *ateş sal-
 *bağrı tutuş-

B

bağrı yan-

*bağrında tüt-
 başa bela ol-
 başa gel-
 başı ağrı-
 başı belada ol-
 başına bela aç-
 başına dert aç-
 *başına felaket gel-
 başından sav-
 başını ver-
 baştan çıkar-
 bayram et-
 *beli kırıl-
 benzi sarar-
 bildiğinden şaş-
 bir parça akli ol-
 *(bir şeye, birine) yan-

burnunda tüt-

C

can gel-
can kulağıyla duy-
*can kurban
*candan sev-
canı çek-
canı çık-
canına kıy-
canını ver-
*canlar yak-
cefa çek-
ciğeri yan-
*ciğerinden dağlı
*ciğerini parçala-
*cilve sat-

D

daldan dala kon-
deli et- derde düş-
*derde katlan-
*derde sal-
*derdinden öl-
derdine yan-
derdini deş-
*dert çek-
*devran sür-
dile düşür-

E

el al-
el et-
*el sözüne uy-
el sür-
*el vur-
eli kolu bağlı ol-
elinden al-
*elinden çek-
*ellere ver-
*erbabına düş-

F

fırsat ver-

G

gönlü bulan-
gönlü doyma-

gölge düş-
gönlü düş-
gönlü eri-
gönlü geç-
gönlü kırıl-
gönlü ol-
*gönlü şen ol-
*gönlü yaralan-
gönlünü al-
gönlünü çal-
gönül ver-
gözü yollarda (kal)-
göz süz-
*gözü çıksın
gözünün yaşına bak-
gurbet ele düş-
gün gör-
*gün vur-
günaha gir-

H

haber al-
haber sal-
haber ver-
*hakkını al-
hal bil-
harcı ol-
hasret kal-
hasta düş-
hatır al-

İ

*iki gönül bir ol-
insafa gel-
iş başa düş-

K

*kada al-
kalbinden vurul-
*kalbine yara aç-
kan ağla-
kana boya-
kanı kayna-
kapıda köle ol-
kapısını çal-
karalar bağla-
karanlık bas-
karar kıl-

*kaş göz et-
 *kaşını yık-
 *kaynayıp coş-
 *kemlik gel-
 kenara çekil-
 kendini bul-
 kına yak-
 kıyamet kop-
 kıymet ver-
 kin gü-
 kolu kanadı kırıl-
 koynuna gir-
 kölesi ol-
 köşede kal-
 kul et-
 kurban ol-
 kurban olayım
 kusura bak-
 *kül ol-

M
 mabalına gir-
 *mahşere kal-
 murat al-

N
 naçar kal-
 nazını çek-
 nikah kıy-

Ö
 *ömrü geç-
 *ömrü çürü-

P
 peşine düş-

S
 sefa gel-
 sefa sür-
 selam söyle-
 *sevdası taş-

*sevdaya sal-
 *sevdaya tutul-
 sinesini del-
 sinesini yak-
 *söz ol-
 *söz ver-
 sözüne uy-

T
 talihi karar-
 taş at-
 toprağa gir-

U
 uykusu gel-
 uykuya doy-

Y
 *yakıp kül et-
 yara aç-
 *yaraları sağa-
 yarasını deş-
 *yaşına bas-
 yol ver-
 yola düş-
 *yolu ayrıl-
 yoluna kurban ol-
 yolunu şaşır-
 yuva kur-
 *yüreği acı-
 yüreği parçalan-
 *yüreği taştan
 *yüreğinden vurul-
 yüreğinin başı sızla-
 yüzüne bakma-
 yüzüne gül-

Z
 zincire vur-
 *ziyaret çarp-

2.4. Deyimler (Doğu Anadolu Bölgesi)

A
 acı çek-

acısı çık-
 *acıyla kavrul-
 adı kal-

*adını dille-
 ağır gel-
 *ağzı dili kuru-
 *ağzı dili lal ol-
 ah çek-
 ah et-
 aklı başına gel-
 aklı başında kalma-
 akı başından git-
 aklı başında olma-
 *aklı baştan savuş-
 aklı git-
 aklına düş-
 aklına gel-
 *aklından çıkma-
 *aklından çıkar-
 *aklını al-
 *aklını apar-
 aklını başından al-
 *aklını fikrini zay eyle-
 aklını şaşır-
 *alnına yazıl-
 ant iç-
 arada kal-
 *aralı düş-
 arayıp sor-
 *ardı sıra düş-
 ardına düş-
 *aşk belası çek-
 *aşk elinden göç-
 *aşk oduna yan-
 *aşk şarabı iç-
 *aşk uğruna yan-
 *aşk yayını çek-
 *aşka tutul-
 aşkın odunu çek-
 aşkın şarabını iç-
 *ateşe sal-
 ateşine yan-
 *ateşine düş-
 *ateşlere düş-
 ayağına kapan-

B

*bağrı dağlı
 *bağrı ezil-
 *bağrında yara aç-
 *bağrında yara ol-

*bağrını del-
 *bağrını iğne iplikle geçir-
 bahtı kapan-
 baş başa ver-
 baş ver-
 *başa değ-
 başı belada ol-
 *başı bulan-
 *başı dumanlı ol-
 başı gözü üstüne ol-
 başına bela ol-
 başına gel-
 *başına getir-
 başına bela aç-
 *başını al-
 *başını belaya koy-
 *başını çek-
 *başını kederde koy-
 *başını sevdaya sal-
 başını ye-
 baştan çıkar-
 *bela çek-
 *belaya düş-
 *beli çık-
 belini bük-
 benzi sol-
 beş parası olma-
 *bıçağa yaslan-
 (birine, bir şeye) uy-
 *(bir şeye, birine) yan-
 *(birine, bir şeye) dadan
 (birisine) uy-
 *(birine, bir şeye) vurul-
 bir pula sat-
 bir tut-
 boşa geçir-
 boy ver-
 boy at-
 *boynunu bur-
 *boynunu eğri koy-
 boyun eğ-
 buz bağla-

C

can bağışla-
 can çürüt-
 can dayan-
 can ilacı ol-

can kurban
 can yak-
 cana kıy-
 candan geç-
 canı çık-
 *canı çürü-
 canı kurban
 canı yan-
 canına can gel-
 canına sar-
 canından geç-
 canından usan-
 canını al-
 *canları çürüt-
 *cayır cayır yan-
 cefa çek-
 cefa et-
 cennete düş-
 ciğer dağla-
 ciğerdeş-
 ciğeri dağlan-
 ciğeri sızla-
 ciğeri yan-
 *ciğerini yak-
 çark et-
 çark kur-
 *çeyiz yaz-
 çoban tut-

Ç
 çöllere sal-
 *çöllere düş-

D
 *dağı taşı del-
 daldan dala kon-
 *dara çek-
 deli et-
 deli ol-
 dengini bulama-
 *derde bırak-
 *derde dayan-
 *derde derman bulama-
 derde düş-
 derde koy-
 *dert sal-
 *derdinden öl-
 derdine derman ol-

*derde dert kat-
 derdine düş-
 derdine yan-
 derdini çek-
 derman bul-
 *derman ver-
 *dermana var-
 *dermanı kal-
 *dert aç-
 *dert çek-
 dertdeş-
 dert et-
 dert yan-
 dert yaz-
 *dertlere sal-
 dertten derde sal-
 *devran sür-
 *dilde kal-
 dilden çıkar-
 dilden dile düş-
 dile dolan-
 dile düş-
 dile gel-
 *dilinden bal ak-
 *dilinden kurtul-
 dilinden kurtulama-
 diline düş-
 *diline nağme düş-
 dillere destan ol-
 dillere düş-
 dilleri dür dök-
 *din imanı yok
 divane ol-
 diz kır-
 *dizinde derman olma-
 *doğru yoldan şaş-
 *dostluğu kes-
 *dört yanını al-
 *dudağından bal ak-
 dünür git-
 dünyayı başına yık-
 *düşmanı çatla-
 *düşüne gir-

E
 *ecel kapıyı çal-
 *ecel tasını iç-
 eceli gel-

el aç-
 el al-
 el at-
 el et-
 *el sözüne uy-
 *(gurbet) ele ver-
 elinden bir şey gelme-
 *elinden çek-
 elinden git-
 elinden kurtul-
 elinden tut-
 *esamesini sildir-
 esir et-
 ettiğini çek-
 evine şivan düş-
 *evini yık-

F

*felek vur-
 *ferman gel-
 *ferman okut-

G

gada al-
 *gada ol-
 gafletten uyan-
 gam ye-
 garip düş-
 *gelin git-
 göğüs ger-
 gölge düş-
 gölge et-
 gölge ol-
 gönlü aldan-
 *gönlü bağlı ol-
 gönlü çek-
 gönlü düş-
 gönlü eylen-
 gönlü gamla dol-
 gönlü git-
 gönlü gül-
 gönlü hoş ol-
 gönlü kal-
 gönlü ol-
 gönlü olma-
 *gönlü sev-
 *gönlü uç-
 *gönlü yaralı ol-

gönlü yaşlı
 gönlü düş-
 gönlünü bağla-
 gönlünü bulandır-
 gönlünü çal-
 gönlünü eyle-
 gönlünü et-
 gönlünü hoş et-
 gönlünü kaptır-
 gönlünü kır-
 *gönlünü yak-
 gönlünün kuşu uç-
 gönlünün pası silin-
 gönül al-
 gönül bağla-
 gönül ver-
 gönül yık-
 göresi gel-
 *göz değ-
 *göz et-
 göz süz-
 gözleri dol-
 gözleri kan ağla-
 *gözlerinin yaşı kuru-
 gözün aydın
 gözü kal-
 gözü kan ağla-
 gözü kork-
 gözü ol-
 gözü olma-
 gözüm üste
 gözüne uyku gir-
 gözüne uyku girme-
 gözünü kes-
 gözünü sev-
 gözünü süz-
 *gözünün yaşı sel ol-
 gözüyle süz-
 *gözyaşı dök-
 gözyaşı sel ol-
 gurban ol-
 *gurbet ele düş-
 düşmüşem gurbet ellere
 *gurbet yoluna düş-
 gün gör-
 *günah kazan-
 *günah yaz-
 günaha gir-

*güneş vur-

H

haber al-
haber gel-
haber gönder-
haber sal-
haber sor-
haber ver-
hakkını helal et-
halay (başı) çek-
*halay tut-
*hali niceye düş-
*hali yaman ol-
*halinden bil-
halinden bilme-
halinden sor-
halini söyle-
haram et-
harcı ol-
hasret çek-
hasret kal-
hasrete yandır-
hasretine dayan-
hasretine yan-
hasretlik çek-
hasta düş-
hastası ol-
hatır sor-
*hayalinden çıkma-
*hayaline dön-
hayran ol-
*hersi çık-
*ho eyle-
hoş gel-
*huy tut-
*hücraya çekil-
hükmünü yitir-

İ

icad ol-
içi yan-
içini yak-
*içmeden sarhoş ol-
iki sözü bir araya getireme-
*ikrardan dön-
imana gel-
*iz bağla-

*izine git-

K

kadir bil-
kadir kıymet bil-
kadir kıymet bilme-
kahır çek-
kahrını çek-
kalp kır-
kan ağla-
kan kus-
*kana boyan-
*kana bülen-
*kanı yüreğe ak-
*kanını iç-
*kapı döv-
kapısında kul ol-
kara bağla-
kara geç-
*kara gün
*kara toprağa gir-
karalar bağla-
karalar giy-
karavanaya vur-
karşı dur-
kaş göz oynat-
kaşına gözüne kurban ol-
*katline ferman yaz-
kem (gözle) bak-
kendini bil-
kına yak -
*kınası ezil-
kısmeti kesil-
kıymet bilme-
kol at-
*kol kol ol-
*kol kur-
kolkola ver-
kolları bağlı ol-
köle ol-
*köşelerde kal-
kul et-
kul ol-
*kurban ol-
kurban et-
kurban ol-
küre koy-

M

*mahşere kal-
 *menzil al-
 merhamet et-
 *merhem kabul etme-
 *merhem tut-
 meyil ver-
 *muhabbet kaldır-
 urat al-
 *murada yet-
 muradına er-
 murat üstünde ol-
 murat ver-
 mürvet et-
 *müşavre kur-

N

naz çek-
 nazar eyle-
 nazını çekeme-
 *nikah düş-
 nikah kıy-

O

ocağı bat-
 ocağını söndür-
 *ocak yak-
 *oduna yan-
 *omuz omuza gel-

Ö

*öğüt al-
 *ömrü çürü-
 *ömrünü çürüt-
 *ömrünü tüket-
 *ömrünün baharı geç-

P

*pay al-
 *perme perişan et-
 pervaz et-
 peşine düş-

R

razı olma-
 *renği sol-
 rüyasından çıkma-

S

sabır ver-
 *sabrı kalma-
 safa gel
 *sağa sola bakın-
 sancı tut-
 sararıp sol-
 *saz çal-
 sefa sür-
 sefer et-
 *sefere git-
 selam et-
 selam gönder-
 selam kes-
 selam söyle-
 selam ver-
 selam dur-
 *selamını kes-
 *sele ver-
 serden geç-
 serini sevdaya sal-
 ser ver-
 sesi kesil-
 sevda çek-
 sevdaya düş-
 seyrana çık-
 sırrını aç-
 sırrını ver-
 sıtma tut-
 *sızı gir-
 sinesi çürü-
 sinesi yaralı ol-
 *sinesine hançer vur-
 sinesine sar-
 *söz ver-
 *söz vur-
 *söze gel-
 *sözle bağla-
 sözünden dön-
 sözünü kısa kes-
 sürme çek-

Ş

şavkı vur-
 şehit ol-
 şifa ver-

T

tabiatı kuru-
tadı kalma-
*takati kesil-
*talan düş-
talana ver-
taş at-
taş et-
taşa tut-
*teni toprağa karış-
*toprağa gir-
toprağa koy-
turşu kur-
tuzak kur-

U

*uçmaya
kanat vur-
uykusu gel-
uykusuz kal-
uzayıp git-

Ü

ümidi kes-
ümit kes-
üzüp geç-

V

*vadesi yet-
vatan tut-
veda et-
*veda ver-
viran koy-

Y

yağ içinde yan-
yakıp kül et-
*yaman bakışlı
yan bak-
yan gel-
*yana yana ağla-
*yana yana kül ol-
*yana yana yalvar-
*yanına düş-
*yanına kal-
yanıp kül ol-
yanıp tutuş-
yara aç-

*yaralarını dağla-
*yarası sızla-
*yarasını aç-
*yarasını bağla-
yas çek-
yas tut-
yel al-
yel götür-
yel vurması
yerde kalma-
yere ser-
yol ver-
yola düş-
*yola sal-
*yoldan sap-
yollara düş-
yolu bağlan-
yoluna baş koy-
*yoluna kurban ol-
*yolunda dur-
yolundan kal-
yolunu bekle-
yolunu gözet-
yolunu yolunu gözle-
yollarını gözle-
yolunu şaşır-
*yüke tut-
yüreğe hançer vur-
yüreği düğüm düğüm ol-
yüreği paralan-
yüreği sızla-
*yüreği taştan ol-
*yüreği tutuş-
yüreği yan-
yüreği yanık
yüreği yara dol-
yüreği yaralan-
yüreği yaralı ol-
yüreğinde sakla-
*yüreğinden yan-
yüreğine işle-
*yüreğine kan damla-
yüreğini dağla-
*yüreğini vur-
*yüreğinin yağı ol-
yürek yak-
yürek yar-
yüz çevir-

yüz göz ekşit-
yüz sür-
yüzü gül-
yüzüne bakma-

Z
zahmet çek-

2.5. Sözlüklerde Bulunmayan Deyimler Dizini

A

*acıyla kavrul-
*adını dille-
*aklına yan-
*aklını al-
*aklını fikrini zay eyle-
*aklını kandır-
*aklını yitir-
*al kana koy-
*ara boz-
*aralı düş-
*ardı sıra düş-
ardına düş-
*arşa dayan-
*aşk belası çek-
*aşk elinden göç-
*aşk oduna yan-
*aşk şarabı iç-
*aşk uğruna yan-
*aşk yayını çek-
*aşka tutul-
*aşkın odunu çek-
*ateş sal-
*ateşine düş-
*ateşlerde yak-
*ateşlere düş-
*ateşlere yak-
*ayrılık çek-

B

*bağrı dağlı
*bağrı demire dön-
*bağrı ezil-
*bağrı tutuş-
*bağrına taş bağla- .
*bağrına yel es-
*bağrında tüt-
*bağrını döv-
*başa değ-
*başa yaraş-

*başı bulan-
*başı büyü- ,
*başı dumanlı ol-
*başına devşir-
*başına felaket gel-
*başına yazıl-
*başını kederde koy-
*başını sevdaya sal-
*başının tacı ol-
*bela gel-
*belaya düş-
*beli çık-
*beli kırıl-
*belinden çek-
*bir derdini bine götür-
*(bir şeye, birine) yan-
*(birine, bir şeye) dadan
*(birine, bir şeye) vurul-
*borca sok-
*boynunu bur-
boynunu bük-
*boynunu eğri koy-

C

*can kurban
*candan sev-
*canı çürü-
*canı kayna-
*canı yoluna feda ol-
*canlar ez-
*canları çürüt-
*cayır cayır yan-
*cayır cayır yan-
*cennet yüzü görme-
*ciğer doğrat-
*ciğeri kebab ol-
*ciğeri köz ol- ciğeri yan-
*ciğerinden dağlı
*ciğerine köz koy-
*ciğerini dağla- -

*ciğerini del-
 *ciğerini parçala-
 *ciğerini yak-
 *cihanı ara-
 *cilve sat-

Ç

*çare bul-
 *çeyiz yaz-
 *çıra gibi yan-
 *çile doldur-
 *çöle düş-
 *dağ belı aş-
 *çöllere düş-

D

*dağı taşı del-
 *dağları del-
 *dara çek-
 *dayanacak özü kalma-
 *dem sür-
 *dengine düşme-
 *derde bırak-
 *derde dayan-
 *derde derman bulama-
 *derde dert kat-
 *derde katlan-
 *derde sal-
 *derde tutul-
 *derdinden eri-
 *derdinden kibrit ol-
 *derdinden öl-
 *derdine ilaç ol-
 *derdini yay-
 *derman ver-
 *dermana var-
 *dermandan kes-
 *dermanı kal-
 *dermansız derde uğra-
 *dert aç-
 *dert çek-
 *dert sal-
 *dertlere sal-
 *devran sür-
 *dil dök-
 *dilde kal-
 *dili kesil-
 *dili tutma-

*dilinden bal ak-
 *dilinden çek-
 *dilinden kurtul-
 *diline nağme düş-
 *dilleri çürü
 *din iman olma-
 *din imanı yok
 *dizinde
 *doğru yoldan şaş-
 *doğrudan şaşma-
 *dost bağına gir-
 *dostluğu kes-
 *doya doya gül-
 *dört dolan-
 *dört yanını al-
 *dört yanını donat-
 *dudağından bal ak-
 *dulda (gölge) ol-
 *dünya malı ver-
 *dünya tadını bilme-
 *dünyada ettiğini ahirette çek-
 *düşe gir-
 *düşmanı çatla-
 *düşüne gir-

E

*ecel kapıyı çal-
 *ecel tasını iç-
 *edasına yan-
 *el sözüne uy-
 *el vur-
 *ele var-
 *eli işte gözü oynışta ol-
 *eli tutma-
 *elinden çek-
 *elini sinesine vur-
 *eller al-
 *ellere var-
 *erbabına düş-
 *esamesini sildir-
 *ev yık-
 *evini yak-
 *evini yık-

F

*felek vur-
 *ferman gel-
 *ferman okut-

G

*gada ol-
 *gam al-
 *gam yuttur-
 *geceyi böl-
 *gelin git-
 *gençliği geç-
 *gençliğine doy-
 *gençliğine doyma-
 *göğsünün bendini yık-
 *gölge ol-
 *gönlü al-
 *gönlü bağlı ol-
 *gönlü çağla-
 *gönlü efkarlan-
 *gönlü hasret ol-
 *gönlü hoş olma-
 *gönlü şen ol-
 *gönlü uç-
 *gönlü uslan-
 *gönlü viran ol-
 *gönlü yaralan-
 *gönlü yaralı ol-
 *gönlü yerin-
 *gönlüne ateş yak-
 *gönlünü çevir-
 *gönlünü ez-
 *gönlünü yak-
 *gönlünü yap-
 *gönül eğle-
 *gönül elinden şaş-
 *gönül kapısına kilit vur-
 *gönüle dol-
 *göz değ-
 *göz et-
 *gözden sev-
 *gözlerinden sel ak-
 *gözlerini uyku bürü-
 *gözlerinin yaşı kuru-
 *gözü çıksın
 *gözü kamaş-
 *gözünde koy-
 *gözünü kerkit-
 *gözünün yaşı sel ol-
 *gözünün yaşı sele dön-
 *gözyaşı dök-
 *gurbet ele düş-
 *(gurbet) ele ver-

*gurbet yoluna düş-
 *gün vur-
 *günah kazan-
 *günah yaz-
 *güneş vur-
 *günü güne ekle-

H

*haberini al-
 *hakkını al-
 *halay tut-
 *hali harap ol-
 *hali niceye düş-
 *hali yaman ol-
 *halinden bil-
 *hasretine yan-
 *hasretlik çek-
 *hatırı hoş ol-
 *hatrını yık-
 *hayalinden çıkma-
 *hayaline dön-
 *heceye çık-
 *hersi çık-
 *hile kat-
 *ho eyle-
 *huy tut-
 *hücraya çekil-

I

*ırk ayır-

İ

*icad ol-
 *içinde besle-
 *içini dert al-
 *içmeden sarhoş ol-
 *iki gönül bir ol-
 *ikrardan dön-
 *iz bağla-
 *izine git-
 *izini bul-

K

*kada al-
 *kadir bil-
 *kadir kıymet bil-
 *kadir kıymet bilme-
 *kalbine yara aç-

*kan al-
 *kana boyan-
 *kana bülen-
 *kana kat-
 *kanı yüreğe ak-
 *kanını iç-
 *kanlı ol-
 *kapı döv-
 *kara bas-
 *kara gün
 *kara haber al-
 *kara toprağa gir-
 *kararda dur-
 *karardan dön-
 *kaş göz et-
 *kaşını yere indir-
 *kaşını yık-
 *katline ferman yaz-
 *kaynayıp coş-
 *kaynayıp coş-
 *kefeni biçil-
 *kemlik gel-
 *kereme dön-
 *keyfi yet-
 *kınası ezil-
 *kısmetine düş-
 *kibrit ol-
 *kol kur-
 *köle tut-
 *köşelerde kal-
 *kurban ol-
 *kül ol-
 *küpe et-

M

*mahşere kal-
 *mayası gam ile yoğrul-
 *menzil al-
 *merhem kabul etme-
 *merhem tut-
 *meyil bağla-
 *meyil düşür-
 *muhabbet kaldır-
 *murada çık-
 *murada yet-
 *müşavre kur-

N

*nazara uğrat-
 *nikah düş-

O

*ocak yak-
 *oduna yan-
 *omuz omuza gel-

Ö

*öğüt al-
 *ömrü çürü-
 *ömrü geç-
 *ömrü git-
 *ömrü tüken-
 *ömrünü çürüt-
 *ömrünü tüket-
 *ömrünün baharı geç-

P

*pay al-
 *payını verme-
 *perme perişan et-

R

*rengi sol-

S

*sabrı kalma-
 *sağa sola bakın-
 *sağa sola sap-
 *saz çal-
 *secde kıl-
 *sefere git-
 *selamını kes-
 *sele ver-
 *sevdası taş-
 *sevdaya sal-
 *sevdaya tutul-
 *sırt sırta ver-
 *sıtma bağla-
 *sızı gir-
 *sinesi delin-
 *sinesine hançer vur-
 *söz ol-
 *söz ver-
 *söz vur-
 *söze gel-

*sözle bağla-

T

*takati kesil-

*talan düş-

*teni toprağa karış-

*toprağa gir-

*toprağa karış-

U

*uçan kuştan haber al-

*uçan kuştan haber sor-

*uçmaya

*uğruna baş ver-

*uğruna can ver-

*uğruna turap ol-

*uykudan kalk-

*uzayıp git-

V

*vadesi yet-

*veda ver-

*vefa gör-

Y

*yakıp kül et-

*yakıp kül et-

*yalpa vur-

*yaman bakışlı

*yana yana ağla-

*yana yana kül ol-

*yana yana yalvar-

*yanına düş-

*yanına kal-

*yanıp kül ol-

*yaprakları dökül-

*yara bağla-

*yara sar-

*yaraları kavuş-

*yaraları sağal-

*yaralarını bağla-

*yaralarını dağla-

*yaralarını düzle-

*yarası kana-

*yarası sızla-

*yarası sızla-

*yarasını aç-

*yarasını bağla-

*yarasını oy-

*yarasını sar-

*yarasının başını aş-

*yaşına bas-

*yaşına değ-

*yaşmak çek-

*yel at-

*yel vur-

*yere gir-

*yeri gen ol-

*yetim kal-

*yol aş-

*yol bekle-

*yol tut-

*yola sal-

*yoldan sap-

*yolları bağlan-

*yollarını gözet-

*yolu ayrı düş-

*yolu ayrıl-

*yolu bağlan-

*yolu uğra-

*yoluna can koy-

*yoluna kurban ol-

*yolunda dur-

*yolundan geri kal-

*yolundan kal-

*yolunu sür-

*yolunu şaşır-

*yüke tut-

*yüreği acı-

*yüreği taştan

*yüreği taştan ol-

*yüreği tutuş-

*yüreği tutuş-

*yüreğinde yara aç-

*yüreğinden vurul-

*yüreğinden yan-

*yüreğine hançer sok-

*yüreğine kan damla-

*yüreğini vur-

*yüreğini yak-

*yüreğinin yağı ol-

*yürekten sev-

*yüzü kara ol-

Z

*zarı zarı ağla-

*zaya git-

*ziyana uğra-

*ziyaret çarp-

2.5.1. İç Anadolu Bölgesi Deyimleri

A

*aklına yan-
*aklını al-
*aklını kandır-
*ara boz-
ardına düş-
*aşkın odunu çek-
*ateşlerde yak-
*ateşlere yak-
*ayrılık çek-

B

*bağrı demire dön-
*bağrına taş bağla- .
*bağrına yel es-
*bağrını döv-
*başa yaraş-
*başı büyü-
*başına devşir-
*başına yazıl-
*başının tacı ol-
*bela gel-
*belinden çek-
*bir derdini bine götür-
*borca sok-
boynunu bük-

C

*canı kayna-
*canı yoluna feda ol-
*canlar ez-
*cayır cayır yan-
*cennet yüzü görme-
*ciğer doğrat-
*ciğeri kebab ol-
*ciğeri köz ol- ciğeri yan-
*ciğerine köz koy-
*ciğerini dağla- -
*ciğerini del-
*cihanı ara-
*cilve sat-
*çare bul-
*çıra gibi yan-

*çile doldur-

*çöle düş- *dağ beli aş-

D

*dağları del-
*dayanacak özü kalma-
*dem sür-
*dengine düşeme-
*derde katlan-
*derde tutul-
*derdinden eri-
*derdinden kibrit ol-
*derdine ilaç ol-
*derdini yay-
*dermandan kes-
*dermansız derde uğra-
*dert aç-
*dert çek-
*dil dök-
*dili kesil-
*dili tutma-
*dilinden bal ak-
*dilinden çek-
*dilinden kurtul-
*dilleri çürü-
*din iman olma-
*doğrudan şaşma-
*dost bağına gir-
*doya doya gül-
*dört dolan-
*dört yanını donat-
*dulda (gölgelik) ol-
*dünya malı ver-
*dünya tadını bilme-
*dünyada ettiğini ahirette çek-
*düş gir-

E

*edasına yan-
*el sözüne uy-
*el vur-
*ele var-
*eli işte gözü oynışta ol-
*eli tutma-

*elinden çek-
 *elini sinesine vur-
 *eller al-
 *ellere var-
 *ellere ver-
 *ev yık-
 *evini yak-

G

*gam al-
 *gam yuttur-
 *geceyi böl-
 *gençliği geç-
 *gençliğine doy-
 *gençliğine doyma-
 *göğsünün bendini yık-
 *gölge ol-
 *gönlü al-
 *gönlü çağla-
 *gönlü efkarlan-
 *gönlü hasret ol-
 *gönlü hoş olma-
 *gönlü şen ol-
 *gönlü uslan-
 *gönlü viran ol-
 *gönlü yerin-
 *gönlüne ateş yak-
 *gönlünü çevir-
 *gönlünü ez-
 *gönlünü yap-
 *gönül eğle-
 *gönül elinden şaş-
 *gönül kapısına kilit vur-
 *gönüle dol-
 *gözden sev-
 *gözlerinden sel ak-
 *gözlerini uyku bürü-
 *gözü kamaş-
 *gözünde koy-
 *gözünü kerkit-
 *gözünün yaşı sel ol-
 *gözünün yaşı sele dön-
 *güneş vur-
 *günü güne ekle-

H

*haberini al-
 *hali harap ol-

*hali yaman ol-
 *hasretine yan-
 *hasretlik çek-
 *hatırı hoş ol-
 *hatrını yık-
 *heceye çık-
 *hile kat-

I

*ırk ayır-

İ

*icad ol-
 *içinde besle-
 *içini dert al-
 *izini bul-

K

*kada al-
 *kadir bil-
 *kadir kıymet bil-
 *kadir kıymet bilme-
 *kamil ol-
 *kan al-
 *kana boyan-
 *kana kat-
 *kanlı ol-
 *kara bas-
 *kara haber al-
 *kararda dur-
 *karardan dön-
 *kaşını yere indir-
 *kaşını yık-
 *kaynayıp coş-
 *kefeni biçil-
 *kereme dön-
 *keyfi yet-
 *kısmetine düş-
 *kibrit ol-
 *kibrit ol-
 *köle tut-
 *küpe et-

M

*mayası gam ile yoğrul-
 *meyil bağla-
 *meyil düşür-
 *murada çık-

N

*nazara uğrat-

Ö

*öğüt al-

*ömrü çürü-

*ömrü geç-

*ömrü git-

*ömrü tüken-

P

*payını verme-

S

*sağa sola sap-

*secde kıl-

*sele ver-

*sırt sırta ver-

*sıtma bağla-

*sinesi delin-

*söz ol-

*söz ver-

T

*toprağa gir-

*toprağa karış-

U

*uçan kuştan haber al-

*uçan kuştan haber sor-

*uğruna baş ver-

*uğruna can ver-

*uğruna turap ol-

*uykudan kalk-

*uzayıp git-

V

*vefa gör-

Y

*yakıp kül et-

*yalpa vur-

*yanıp kül ol-

*yaprakları dökül-

*yara bağla-

*yara sar-

*yaraları kavuş-

*yaralarını bağla-

*yaralarını düzle-

*yarası kana-

*yarası sızla-

*yarasını bağla-

*yarasını oy-

*yarasını sar-

*yarasının başını aş-

*yaşına değ-

*yaşmak çek-

*yel at-

*yel vur-

*yere gir-

*yeri gen ol-

*yetim kal-

*yol aş-

*yol bekle-

*yol tut-

*yolları bağlan-

*yollarını gözet-

*yolu ayrı düş-

*yolu bağlan-

*yolu uğra-

*yoluna can koy-

*yolundan geri kal-

*yolundan kal-

*yolunu sür-

*yolunu şaşır-

*yüreği tutuş-

*yüreğinde yara aç-

*yüreğine hançer sok-

*yüreğini yak-

*yürekten sev-

*yüzü kara ol-

Z

*zarı zarı ağla-

*zaya git-

*ziyana uğra-

2.5.2. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Deyimleri

A

*(bir şeye, birine) yan-

*aklını al-

*aklını yitir-
 *al kana koy-
 *arşa dayan-
 *ateş sal-

B

*bağrı tutuş-
 *bağrında tüt-
 *başına felaket gel-
 *beli kırıl-

C

*can kurban
 *candan sev-
 *ciğerinden dağlı
 *ciğerini parçala-
 *cilve sat-

D

*derde katlan-
 *derde sal-
 *derdinden öl-
 *dert çek-
 *devran sür-

E

*el sözüne uy-
 *el vur-
 *elinden çek-
 *ellere ver-
 *erbabına düş-

G

*gönlü şen ol-
 *gönlü yaralan-
 *gözü çıksın
 *gün vur-

H

*hakkını al-

İ

*iki gönül bir ol-

K

*kada al-
 *kalbine yara aç-
 *kaş göz et-
 *kaşını yık-
 *kaynayıp coş-
 *kemlik gel-
 *kül ol-

M

*mahşere kal-

Ö

*ömrü çürü-
 *ömrü geç-

S

*sevdası taş-
 *sevdaya sal-
 *sevdaya tutul-
 *söz ver-

Y

*yakıp kül et-
 *yaraları sağa-
 *yaşına bas-
 *yolu ayrıl-
 *yüreği acı-
 *yüreği taştan
 *yüreğinden vurul-

Z

*ziyaret çarp-

2.5.3. Doğu Anadolu Bölgesi Deyimleri

*(bir şeye, birine) yan-
 *(birine, bir şeye) dadan
 *(birine, bir şeye) vurul-
 *(gurbet) ele ver-
 *acıyla kavrul-
 *adını dille-
 *aklını fikrini zay eyle-

*aralı düş-
 *ardı sıra düş-
 *aşk belası çek-
 *aşk elinden göç-
 *aşk oduna yan-
 *aşk şarabı iç-
 *aşk uğruna yan-
 *aşk yayını çek-

*aşka tutul-
 *ateşine düş-
 *ateşlere düş-

B

*bağrı dağlı
 *bağrı ezil-
 *baş a değ-
 *başı bulan-
 *başı dumanlı ol-
 *başını kederde koy-
 *başını sevdaya sal-
 *belaya düş-
 *beli çık-
 *boynunu bur-
 *boynunu eğri koy-

C

*canı çürü-
 *canları çürüt-
 *cayır cayır yan-
 *ciğerini yak-

Ç

*çeyiz yaz-
 *çöllere düş-

D

*dağı taşı del-
 *dara çek-
 *derde bırak-
 *derde dayan-
 *derde derman bulama-
 *derde dert kat-
 *derdinden öl-
 *derman ver-
 *dermana var-
 *dermanı kal-
 *dert aç-
 *dert çek-
 *dert sal-
 *dertlere sal-
 *devran sür-
 *dilde kal-
 *dilinden bal ak-
 *dilinden kurtul-
 *diline nağme düş-
 *din imanı yok

*dizinde
 *doğru yoldan şaş-
 *dostluğu kes-
 *dört yanını al-
 *dudağından bal ak-
 *düşmanı çatla-
 *düşüne gir-

E

*ecel kapıyı çal-
 *ecel tasını iç-
 *el sözüne uy-
 *elinden çek-
 *esamesini sildir-
 *evini yık-

F

*felek vur-
 *ferman gel-
 *ferman okut-

G

*gada ol-
 *gelin git-
 *gönlü bağı ol-
 *gönlü sev-
 *gönlü uç-
 *gönlü yaralı ol-
 *gönlünü yak-
 *göz değ-
 *göz et-
 *gözlerinin yaşı kuru-
 *gözünün yaşı sel ol-
 *gözyaşı dök-
 *gurbet ele düş-
 *gurbet yoluna düş-
 *günah kazan-
 *günah yaz-
 *güneş vur-

H

*halay tut-
 *hali niceye düş-
 *hali yaman ol-
 *halinden bil-
 *hayalinden çıkma-
 *hayaline dön-
 *hersı çık-

*ho eyle-
 *huy tut-
 *hücraya çekil-

İ
 *içmeden sarhoş ol-
 *ıkrardan dön-
 *iz bağla-
 *izine git-

K
 *kana boyan-
 *kana bülen-
 *kanı yüreğe ak-
 *kanını iç-
 *kapı döv-
 *kara gün
 *kara toprağa gir-
 *katline ferman yaz-
 *kınası ezil-
 *kol kol ol-
 *kol kur-
 *köşelerde kal-
 *kurban ol-

M
 *mahşere kal-
 *menzil al-
 *merhem kabul etme-
 *merhem tut-
 *muhabbet kaldır- m
 *murada yet-
 *müşavre kur-

N
 *nikah düş-

O
 *ocak yak-
 *oduna yan-
 *omuz omuza gel-

Ö
 *öğüt al-
 *ömrü çürü-
 *ömrünü çürüt-
 *ömrünü tüket-
 *ömrünün baharı geç-

P
 *pay al-
 *perme perişan et-
 *rengi sol-

S
 *sabrı kalma-
 *sağa sola bakın-
 *saz çal-
 *sefere git-
 *selamını kes-
 *sele ver-
 *sızı gir-
 *sinesine hançer vur-
 *söz ver-
 *söz vur-
 *söze gel-
 *sözle bağla-

T
 *takati kesil-
 *talan düş-
 *teni toprağa karış-
 *toprağa gir-

V
 *vadesi yet-
 *veda ver-

Y
 *yaman bakışlı
 *yana yana ağla-
 *yana yana kül ol-
 *yana yana yalvar-
 *yanına düş-
 *yanına kal-
 *yaralarını dağla-
 *yarası sızla-
 *yarasını aç-
 *yarasını bağla-
 *yola sal-
 *yoldan sap-
 *yoluna kurban ol-
 *yolunda dur-
 *yüke tut-
 *yüreği taştan ol-
 *yüreği tutuş-

*yüreğinden yan-
*yüreğine kan damla-
*yüreğini vur-
*yüreğinin yağı ol-

III. BÖLÜM

3. SONUÇ

Deyim hususunda ortaya konmuş birçok çalışma bulunmaktadır. Biz de bu kaynaklardan yararlanarak İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu olmak üzere üç bölgeye ait türkülerden derlediğimiz çalışmada Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi adlı iki ciltlik eser incelenmiştir.

Bu çalışmaya yönelmemizdeki en büyük etken, iki ciltteki toplam 4200 türküdeki deyimlerin ayrıntılı bir şekilde işlenmemiş olması ve bu yörelerde geçen deyimlerin, bazılarının sözlüklerde bulunmaması, bunların Türk dilinin söz varlığına kazandırılmamış olmasıdır.

İncelediğimiz iki ciltlik eserde birçok yöresel ağız özelliklerine değinmekle beraber asıl tezimizin konusu olan deyimlere değinilmiştir. Ömer Asım Aksoy'un yazı dilimizden derlediği deyimlerin sayısı 5742 dir. Bu sayıya ağız ve lehçelerin dahil olmaması, bu konudaki çalışmaların ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmadığını göstermektedir.

Nasıl ki türküler insanlığın bütün geçmişini, onların kültürünü, bilgi birikimini, hayatından kesitleri örf ve adetlerini yansıtır; işte deyimler de belleğimizde yer etmiş insanın bütün coğrafyasını bizlere yansıtmak için varlığını sürdüren yaşayan cevherlerdir. Biz de bu bağlamdan yola çıkarak türküler içerisinden derlediğimiz deyimlerle gerek halk edebiyatının müzik kültürünün derinliklerinde yatan anlamlara inmek gerekse Türk diline, Türk dil varlığına bir kazanım sağlamak istedik.

Bizim böyle bir eseri ele almamızdaki en büyük etkenlerden biri Sev'in “Türkiye Türkçesinde Gibi Edatıyla Kurulan Benzetmeli Anlatımlar” adlı makalesi olmuştur. Çünkü bu makaleyle birlikte Türk dilinin en büyük cevherlerinden olan deyimler, kalıp sözler irdelenmiş ve konuyla ilgili yapılabilecek birçok araştırmaya ışık tutmuştur. Bu makaleyle deyim ve kalıp söz arasındaki fark, farklı bir yorum kazanmış ve TDK Türkçe Sözlüğün taranmasıyla ele alınan bu çalışma daha sonra yapılacak olan birçok araştırmaya kaynak olmuştur. Biz de bu makaleden yola çıkarak incelediğimiz deyimlerin hangi bağlamda kalıp söz ya da deyim sayılacağı düşüncesini kafamızda oturtmuş ve kendi tezimizle ilgili aklımızdaki birçok soruya cevap vermiş olduk.

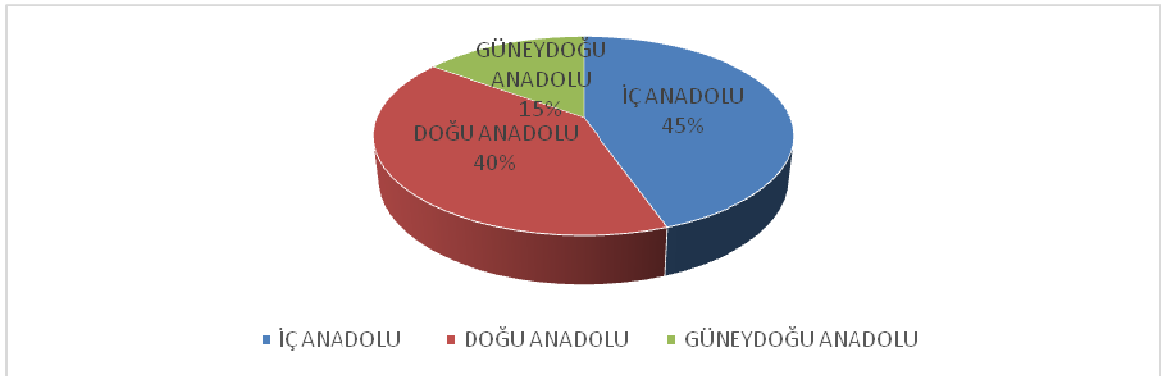
Çalışmamızda TRT Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi'nin iki ciltlik eserinde toplam 4200 adet türkü incelenmiştir. Bu türkülerin içerisinde derlediğimiz deyim sayısı toplam 1252'dir. Sözlüklerde yer almayan deyimlerin sayısı ise tekrar edenler dahil 455 adettir. İncelediğimiz bu malzemenin sayısal verileri şu şekildedir:

Tablo 3.1: Tasnif Edilen Genel Deyimlerin Sayısal Veri Olarak İşlenmesi

BÖLGELER	GENEL DEYİM SAYISI
İÇ ANADOLU	539
DOĞU ANADOLU	538
GÜNEYDOĞU ANADOLU	175

Tablo3.2: Tasnif Edilen Yıldızlı Deyimlerin Sayısal Veri Olarak İşlenmesi

BÖLGELER	YILDIZLI DEYİM SAYISI
İÇ ANADOLU	229
DOĞU ANADOLU	173
GÜNEYDOĞU ANADOLU	53

Grafik 3.1: Tasnif Edilen Yıldızlı Deyimlerin Grafik Olarak İşlenmesi

Yukarıdaki tablolardan ve grafiklerden hareketle deyimlere baktığımızda hem genel deyim sayısı bakımından hem de yıldızlı deyim sayısı bakımından deyimlerin sıralanışı şu şekildedir:

1. İç Anadolu Bölgesi
2. Doğu Anadolu Bölgesi
3. Güneydoğu Anadolu Bölgesi

Bu sıralamaya baktığımızda dikkatimizi çeken en önemli nokta hem genel deyim sayısı bakımından hem de sözlüklerde bulunmayan deyimlerin sayısı bakımından sıralamada bir ortaklık tespit edilmiştir.

Tablodan ve grafiklerden de anlaşılacağı üzere sözlüklerde geçmeyen birçok deyim bulunmaktadır. Bu deyimlerin yörelere göre tasnifini yaptıktan sonra bölgelerdeki iller harita üzerinde gösterilmiştir. Aşağıdaki haritada tezimizdeki deyimlerin bölümlerini içeren İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki iller gösterilmektedir.

İç Anadolu bölgesinde 13, Doğu Anadolu bölgesinde 15, Güneydoğu Anadolu bölgesinde 8 olmak üzere toplam 36 ilde, türkülerde deyimler tasnif edilmiştir. Bu verilerden yola çıkarak bölgelere göre deyim sayısının sınıflandırılması (büyükten küçüğe doğru) aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3.3: Tasnif Edilen Deyimlerin İllere Göre Sayısal Veri Olarak İşlenmesi (Büyükten Küçüğe Doğru)

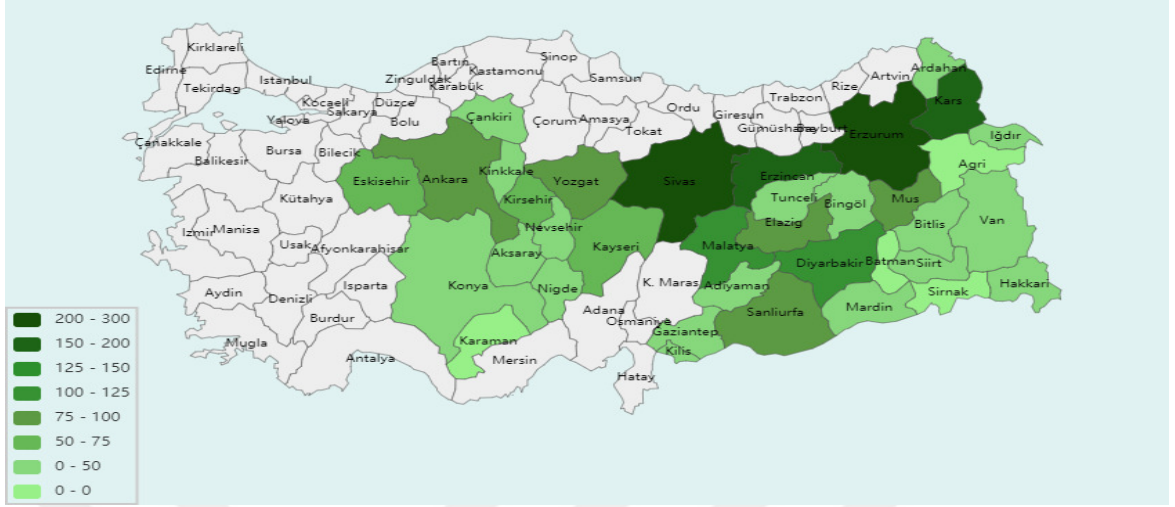
297	SİVAS
220	ERZURUM
168	ERZİNCAN
155	KARS
110	MALATYA
108	DIYARBAKIR
100	YOZGAT
97	ŞANLIURFA
88	ANKARA
80	ELAZIĞ
80	MUŞ
66	KIRŞEHİR
59	KAYSERİ
56	ESKİŞEHİR
46	KONYA
33	TUNCELİ

Tablo 3.3 (devamı): Tasnif Edilen Deyimlerin İllere Göre Sayısal Veri Olarak İşlenmesi (Büyükten Küçüğe Doğru)

32	VAN
27	GAZİANTEP
25	NEVŞEHİR
24	ÇANKIRI
22	KIRIKKALE
17	ADİYAMAN
17	BİTLİS
16	NİĞDE
15	AKSARAY
10	MARDİN
9	KİLİS
8	IĞDIR
6	BİNGÖL
5	ARDAHAN
2	HAKKARİ
1	SİİRT
0	ŞIRNAK
0	KARAMAN
0	BATMAN
0	AĞRI

Tabloya baktığımızda toplam 1999 deyim incelenmiştir. Bu iller arasında en fazla deyim tespiti 297 adet deyim ile Sivas ilinde, en az deyim tespiti ise 1 adet deyim ile Siirt ilinde görülmüştür. İç Anadolu bölgesi illerinden Karaman'da, Doğu Anadolu bölgesi illerinden Şırnak ve Ağrı'da ve Güneydoğu Anadolu bölgesi illerinden Batman'da deyimlere rastlanılmamıştır.

Tabloda belirtilen deyimlerin geçme sıklığını belirten harita il il aşağıdaki şekilde sayısal verilere göre tasnif edilmiştir. Haritanın sol alt köşesindeki deyimlerin sayı aralıkları belirtilmiştir.

Grafik 3.2: Tasnif Edilen Deyimlerin İllere Göre Geçme Sıklığı.

Buna ek olarak türkülerde geçen deyimlerin hangilerinin birleşik fiil niteliğinde yardımcı fiillerle, hangilerinin diğer fiillerle kalıplaşmış deyim halini aldıkları konusu ve bir deyim ne sıklıkla görüldüğü illerdeki durumu gelecekte yapacağımız çalışmalarla aydınlatılacak, türkülerde deyimler konusuna ayrı bir pencereden bakma imkânı sağlanacaktır. Yapacağımız çalışmalarla deyimler, kalıp sözler ve birleşik fiillerle ilgili birtakım sorunların çözüme yaklaştırılacağını düşünüyoruz.

KAYNAKLAR

Aksan, Doğan (1996), *Türkçenin Söz Varlığı*, Ankara, Engin Yayınevi.

Aksoy, Ömer Asım (1968), *Atasözleri ve Deyimler*, Ankara: TDK Yayınları.

Aksoy, Ömer Asım (1984), “*Tek sözcüklü deyim var mı?*”, Çağdaş Eleştiri, İstanbul.

Aksoy, Ömer Asım (1988), “*Atasözleri, Deyimler*”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten-1962, Ankara, TDK Yayınları, s. 140-148.

Aksoy, Ömer Asım (1988), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1 Atasözleri Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Başkan, Özcan (1969), *Yabancı Dil Öğretimi İlkeler ve Çözümler*, İstanbul.

Bozkurt, Fuat (1995), *Türkiye Türkçesi*, İstanbul, Cem Yayınları.

Çotuksöken, Yusuf (1992), *Deyimlerimiz*. İstanbul: Özgül yayınları.

Çotuksöken, Yusuf (2004), *Türkçe Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Toroslu Kitaplığı Yay.

Elçin, Şükrü (1981), *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Eyüboğlu, E. Kemal (1975), *Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler C. II*. İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık Yay.

Eyüboğlu, Kemal (1975), *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler – Deyimler (Tabirler)*, C.2. İstanbul.

Gencan, Tahir Nejat (1991), *Dil Bilgisi*, İstanbul, Kanaat Yayınları.

Gökdayı, Hürriyet (2011), *Türkçede Kalıp Sözler*. İstanbul: Kriter yayınları.

Hatipoğlu, Vecihe (1964), *Kelime Grupları ve Kuralları*, Ankara, TDAY-Belleten.

Hatipoğlu, Vecihe (1984), *Türkçenin Sözdizimi*, 2. Baskı, Ankara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Karaağaç, Günay (2013), *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK yayınları.

Mirzaoğlu, F. Gülay. “Türkülerin İşlevleri ve Zeybek Türküleri”. *Türkbilig*. 2 (Temmuz 2001):76–89.

Özdemir, Emin (1997), *Açıklamalı-Örnekli Deyimler Sözlüğü*, İstanbul, Remzi Kitabevi.

Özezen, Muna Yüceol (2001). “Türkçe Deyimler Üzerine Birkaç Söz”, *Türk Dili*, 2001/II, s.600, s. 869-879. TDK yayınları.

Özön, Mustafa Nihat (1943), *Türkçe Tabirler Sözlüğü*, 1. Cilt, İstanbul.

Öztelli, Cahit. Halk Türküleri. İstanbul: Varlık Yayınları, 1953. 3-7.
Uyguner, Muzaffer. “Türkü Üzerine”. *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*. 66 (1955): 1042.

Par, Arif Hikmet (1981), *Türkçede Deyimler Sözlüğü*, İstanbul, Serhat Yayınevi.

Püsküllüoğlu, Ali (1995), *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Ankara, Arkadaş Yayınları.

Sev, Gülsel (2012). “Türkiye Türkçesinde Gibi Edatıyla Kurulan Benzetmeli Anlatımlar.” *Turkish Studies* Ankara: s.499-512.

Sinan, Ahmet Turan (2001), *Türkçenin Deyim Varlığı*, Malatya, Kubbealtı Yayınları.

Sinan, Ahmet Turan (2013), ‘‘*Türk Atasözlerinde Geçen Deyimler*’’ Milli Folklor Dergisi 2001/Sayı 51.

Topaloğlu, Ahmet (1989), *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Ötüken Yayınları.

TRT, (2009), *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi I*, Ankara, TRT Yayınları.

TRT, (2009), *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi II*, Ankara, TRT Yayınları.

Tülbentçi, Feridun Fazıl (1977), *Türk Atasözleri ve Deyimleri*, İstanbul, İnkılap ve Aka Kitabevleri.

Türkçe Sözlük (2011), Ankara: TDK yayınları.

Üstünoğlu Kerime (2010), *Yüzey Yapı Derin Yapı Kavramları Üzerine* International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 5/4 Fall.

Vardar, Berke (2002), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Multilingual Yabancı Dil yayınları.